

6

MIRON POMPIIU

LITERATURĂ
ȘI LIMBĂ POPULARĂ

★

VERSURI ORIGINALE ȘI TALMACIRI

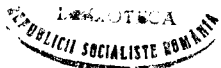
EDIȚIE ÎNGRIJITĂ ȘI STUDIU INTRODUCȚIV
DE
V A S I L E N E T E A

1967

EDITURA PENTRU LITERATURĂ

1842

STUDIU INTRODUCATIV

La 25 iunie/7 iulie 1866 publicînd poezia *Ecouri de suspine* semnată de M. P. Popiliu, revista *Familia* de la Budapesta, prin pana lui Iosif Vulcan, adăuga și nota următoare : „Atragem atențiunea onor. public asupra acestui talent frumos, carele acuma pășește înțîia oară în publicitate.“

Nu trecuseră decît patru luni de cînd aceeași revistă, prin pana aceluiași redactor, publicînd poezia *De-aș avea...*, apărută sub semnătura necunoscutului M. Eminescu, anunțase cu aceeași satisfacție : „Cu bucurie deschidem coloanele foaiei noastre acestui june numai de 16 ani care cu primele sale încercări poetice trămise nouă ne-a surprins plăcut.“

Atît „talentul frumos“, care avea atunci 18 ani, cît și „junele“ ale cărui încercări surprinseseră în mod atît de plăcut pe Iosif Vulcan, aveau să devină din acel moment doi dintre colaboratorii cei mai solicitați ai *Familiei*, și totodată, cunoscîndu-se și continuîndu-și colaborarea la *Convorbiri literare*, să lege între ei o prietenie care va dura pînă la tragicul sfîrșit al amîndurora.

Recenzînd în 1932 o monografie consacrată vieții și activității lui Miron Pompiliu¹, Nicolae Iorga vorbea cu entuziasm despre „bunul prieten al lui Eminescu“ care a fost în același timp „și unul din scriitorii cei mai înzestrați“ dar „și cei mai puțin cunoscuți din vremea *Convorbirilor literare*“. Miron Pompiliu, arăta în continuare N. Iorga, a fost și „un bun traducător al liricii germane, limba sa fiind tot atît de clară și tot așa de bogată în rime inedite ca și a lui Eminescu“, și, totodată, „un meșter alcătuitor de basme“ care „cu dreptate pot sta

¹ Dr. C. Pavel, *Miron Pompiliu, viața și opera lui*, Beiuș, 1930.

lîngă ale lui Creangă¹. Basmele sale, *Ileana Cosînzana*, *Codreana Sînziană*, ca și *Scrisorile de la țară*, adăuga N. Iorga în încheiere, „merită pentru onestul lor realism a fi reeditate din *Familia* unde au rămas pierdute“¹.

G. Călinescu în 1941 remarcă și el faptul că prin *Ileana Cosînzana* și *Codreana Sînziană* lui Miron Pompiliu — „s-a deschis seria literaturii populare la *Convorbiri*“, anticipîndu-se creațiile lui Ioan Slavici și ale lui Ion Creangă. „Judecînd și după scrisori, sublinia Călinescu, umorul țărănesc cu nuanță ardeleană pare a fi propriu lui Miron Pompiliu.“²

Miron Pompiliu s-a născut la 20 iunie 1848³ în comuna Ștei (azi orașul Dr. Petru Groza) din raionul Beiuș, pe valea Crișului-Negru, un sat în care acum cîțiva ani a fost descoperit prototipul popular al basmului *Făt-Frumos din lacrimă*⁴. Alături de Ștei, pe apa Crișului, umbrite de pădurile și înălțimile Munților Bihorului, se întinde șiragul satelor Sediște, Hîrsești, Sideștel, ai căror locuitori, după descrierea unui istoric al Beiușului, trăind retrași „prin îndoiturile văilor, prin ponoarele și deschizăturile munților și-au păstrat — ca într-un muzeu — ființa, limba și obiceiurile străbune cu o remarcabilă culoare locală“⁵.

Cercetările întreprinse asupra regiunii au constatat că ea a fost locuită din timpuri străvechi de o populație românească masivă, care pînă în secolul al XVII-lea și-a avut cnejii, crainicii și voievozii ei

¹ *Revista Istorică*, 1932, pp. 106—107.

² G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, București, 1941, pp. 381—382.

³ Asupra datei nașterii sale există mai multe versiuni. R. Rosetti în *Dicționarul contemporanilor* (București, 1897, p. 152) afirmă că acesta s-a născut în anul 1854, fără a indica ziua și luna; aceeași dată se află și în *Enciclopedia română* de la Sibiu (III, 1904, p. 68). Afirmatia lui R. Rosetti e contestată de Const. Pavel (*Miron Pompiliu, viața și opera lui*, Beiuș, 1930, p. 9), care indică anul 1847, fără a da însăși și celelalte date. Vasile Vartolomei (*Mărturii culturale bihorene*, Cluj, 1944, p. 106) adoptă și el data indicată de Pavel. În *Istoria literaturii române* de G. Călinescu, p. 380, aflăm data de 14 iunie 1848. Adoptînd data de 20 iunie 1848 noi ne-am călăuzit după *Albumul societății „Junimea“* publicat de I. E. Torouțiu în *Studii și documente literare* (IV, București, 1933, p. 315) — album care a fost întocmit după însăși indicațiile personale ale membrilor „Junimii“ printre care se număra și Miron Pompiliu.

⁴ Teofil Teaha, *Graiul din valea Crișului-Negru*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1961, pp. 187—190.

⁵ Dr. Constantin Pavel, *Școalele din Beiuș, 1828—1928*, Beiuș, 1928, p. 3.

recunoscuți de episcopii romano-catolici de la Oradea și de principii Transilvaniei. Unul din acești ultimi conducători de sate a fost crai-nicul Ion Uscat, care la sfârșitul secolului al XVI-lea avea sub jurisdicția sa localitățile Hârșești, Sediște, Ștei, Văieni, Rieni, Pantești și Hin-chiriș¹. Timp de secole principala ocupație a acestor bihoreni a fost păstoritul și cioplitul lemnului, hărnicia și iscusința lor fiind recunoscute de către toți cercetătorii. Astăzi, în împrejurări social-economice radical schimbate, cei mai mulți dintre ei au îmbrățișat munca mineritului.

Unul din primii lor purtători de cuvânt în largul vieții românești și în același timp cărturarul ce le va studia graiul, tradițiile, doinele și baladele va fi Miron Pompiliu.

Tatăl său, Nicolae Popoviciu, era paroh și descindea dintr-o veche familie de preoți locali. Dintr-o asemenea familie cobora și mama sa, Ana Popa, originară din Seliștea Beiușului. Preot a fost și fratele mai mare al scriitorului — Gheorghe Popoviciu — iar sora mai mică, Dilinca, a devenit preoteasă în satul Cîmpul din apropiere². Miron, ca și George Coșbuc mai târziu, se va desprinde însă de tradiția familiei, îmbrățișând alte domenii de activitate. Numele său inițial n-a fost Miron, pe care, la Iași, Vasile Pogor avea să-l transforme în „Mirune“, ci Moise, un nume biblic frecvent în lumea Munților Apuseni. Miron la început a fost deci Moise, iar Pompiliu a fost Popoviciu, trecerea de la Moise Popoviciu spre Miron Pompiliu — Pompiliu fiind al doilea nume al tatălui său — făcându-se prin M. P. Popiliu cu care în 1866 va semna primele versuri în *Familia*, M. Popiliu și Moise Popiliu cu care va apărea în 1867 la *Foaia Societății pentru literatura și cultura română din Bucovina*, iar în 1868 la *Convorbiri literare*, pentru ca în același an, prin colaborarea la ziarul *Traian și Albina Pindului*, variațiile menționate să dispară pentru a face loc numelui consacrat³.

Intrebuințarea numelui Moise Popiliu în primii ani ai activității sale literare va da naștere și la o confuzie bibliografică, în *Indicele bibliografic al Convorbirilor literare (1867—1939)* alcătuit de M. Sînzianu, Moise Popiliu și Miron Pompiliu fiind considerați ca doi poeți deosebiți⁴.

¹ Ștefan Meteș, *Contribuții noi privitoare la voievozii români din Ardeal și părțile unghurești în veacul al XVI-XVIII-lea*, Cluj, 1922, p. 8.

² Dr. Const. Pavel, *Miron Pompiliu, viața și opera lui*, Beiuș, 1930, p. 9.

³ Vezi asupra acestei chestiuni și Dr. C. Pavel, *op. cit.*, p. 9 și V. Vartolomei, *Mărturii culturale bihorene*, Cluj, 1944, p. 206.

⁴ M. Sînzianu, *Convorbiri literare, Indice bibliografic*, București, 1937, pp. 253, 256.

Miron Pompiliu și-a început clasele primare în satul natal, pentru a trece apoi la școala germană din centrul minier Băița, de unde în anul 1857 va pleca la liceul din Beiuș. Înființat în anul 1828 de episcopul Samuil Vulcan, liceul din Beiuș era atunci unul din cele trei licee românești ale Transilvaniei — Blaj, Brașov, Beiuș — în jurul cărora se constituise o puternică tradiție culturală și națională, profesorii lor, dintre care mulți aveau studii făcute la Viena și Roma, fiind adevărați mesageri ai istoriei și literaturii românești. Ca și liceul de la Blaj întemeiat în 1754, liceul de la Beiuș fusese înființat, așa cum arăta Vulcan în anunțul de deschidere, „pentru ca și neamul românesc mai curînd să poată simți dulceața care din învățatură izvorăște, din care toate neamurile luminate sînt îmbogățite“¹.

Beiușul a avut profesori distinși care, de pe pozițiile școlii latiniste, au dus o aprigă luptă pentru apărarea limbii române, pentru cunoașterea istoriei naționale și pentru crearea unui învățămînt științific avansat. Unii dintre ei, ca Teodor Aron (1804—1859) și Ion Munteanu (1808—1859), s-au remarcat în domeniul istoriografiei, primul scriind un comentariu la istoria lui Petru Maior, iar al doilea o *Istorie a vieții celor mai de seamă romani și romane* (1858), arătînd în prefața ei că „am scris iubitei mele națiuni o carte curat românească“. Și unul și altul au fost colaboratori ai foilor lui Barițiu de la Brașov și au contribuit cu însuflețire la răspîndirea în părțile Bihorului a *Magazinului istoric pentru Dacia* al lui Nicolae Bălcescu și a altor publicații transcarpatine. Printre profesorii liceului din Beiuș au fost și luptătorii politici Sigmund Pap (1817—1897) și Alexandru Roman (1827—1897) care și-au legat numele de marile periodice românești apărute la Budapesta, *Concordia* (1861) și *Federațiunea* (1868), Roman fiind și membru al Academiei Române din București (1866).

Unii dintre ei, ca Mateiu Kiss (1816—1876) și Ion Sălăgeanu (1836—1896), au lăsat scrieri din domeniul matematicii, al geografiei și etnografiei, iar alții — Teodor Chioreanul (1819—1906), Dionisie Păscuțiu (1825—1902) — s-au impus în domeniul cercetărilor filologice și lingvistice, elaborînd gramatici și dicționare. Cîtiva, ca Paul Vela (1830—1909), Ignațiu Sabău (1836—1896) și Teodor Roșiu (1830—1894) și-au încercat puterile și în domeniul beletristicii, publicînd poezii și studii literare prin almanahurile și periodicele timpului. Printre preocupările beletristice ale acestor profesori figura și poezia populară, asupra căreia Ignațiu Sabău, profesorul lui Miron Pompiliu, a publicat un semnificativ

¹ Dr. Const. Pavel, *Școlile din Beiuș, 1828—1928*, Beiuș, p. 120.

studiu tocmai în anii în care acesta era elev al liceului din Beiuș¹ și își petrecea vacanțele printre ciobanii și bărdașii din munții natali, îmbrăcînd uneori chiar și sarica ciobănească. Beiușul oferea deci un prielnic mediu de formare intelectuală și patriotică unui viitor scriitor, și el și-a pus puternic amprenta pe spiritul și preocupările tînrului de la Ștei.

O influență tot atît de pozitivă a avut liceul de la Beiuș și asupra formării altor elevi ai săi din acești ani, printre care menționăm pe Partenie Cosma, Mihai Veliciu, Coriolan Brediceanu, Nicolae Oncu, viitori luptători politici și economiști, precum și asupra lui S. Fl. Marian, folcloristul bucovinean de mai tîrziu, venit aici tocmai de la Suceava, și a unor publiciști ca Ioniță Scipione Bădescu, prieten și acesta al lui Eminescu, Vasile Ranta Buticescu etc.

În 1862, pentru a studia mai temeinic limba maghiară, Miron Pompiliu se înscrie la liceul catolic premonstratens din Oradea, unde urmează clasele a VI-a și a VII-a. La Oradea, în cadrul acestui liceu, care avea și o catedră de limba și literatura română, funcționa „Societatea de leptură“ a elevilor români, înființată în anul 1852 de Alexandru Roman. Această societate, care a fost cea dintîi societate literară românească întemeiată în Transilvania², și-a legat numele de publicarea unor cuprinzătoare antologii de versuri selecționate atît din scriitorii consacrați de peste Carpați — Gh. Asachi, Vasile Cîrlova, Cezar Bolliac, C. Negruzzi — cît și din tinerii debutanți transilvăneni: *Versuinții români* (1854), *Diorile Bihorului* (1854), *Fenice* (1867). În 1863 conducător al „Societății de leptură“ devine profesorul Iustin Popfîu, unul din cei mai remarcabili animatori culturali ai Bihorului, autor al unui manual de *Istoria literaturii române* și al unui volum de *Poezie și proză* (1870). În cadrul acestei societăți se trezește vocația literară a lui Miron Pompiliu — vocație pe care Popfîu o stimulează și care se va releva în curînd prin paginile *Familiei* și ale *Fenicelui*.

Pentru clasa a VIII-a, în septembrie 1865, se reîntoarce la Beiuș de unde la începutul lunii ianuarie trimite revistei lui Vulcan o *Gicitură* în versuri³ și unde la sfîrșitul anului școlar 1865/1866 își ia bacalauratul cu mențiunea „cum prima eminentia“.

Exemplul unora din profesorii săi ca și programul literar al *Familiei*, în cadrul căruia cultivarea literaturii populare ocupa un loc esențial, îl determină în vara anului 1866 să întreprindă o călătorie amă-

¹ Vezi *Foaia pentru minte, inimă și literatură*, Brașov, 1859, nr. 31.

² V. Vartolomei, *op. cit.*, p. 73.

³ *Familia*, 1866, 15/27 ianuarie, nr. 2.

nunțită prin satele din valea Crișului-Negru, unde, alături de numeroase balade, descoperă și o lungă orație de nuntă — *Nevesteasca* — pe care se grăbește să o trimită lui Iosif Vulcan care, publicînd-o¹, îl asigură într-o notă că „astfel de opusuri vor fi totdeauna bine primite“. Legături colegiale îl atrag și înspre satele din regiunea Sibiului făcînd un popas mai îndelungat la Gura-Rîului. Cîntecele bătrînești aflate în această comună îi vor da ideea alcătuirii unei colecții de folclor ardelenesc pe care în anii următori va îmbogăți-o din ce în ce mai mult.

În toamnă, pentru studiile universitare, se înscrie la Facultatea de drept a Universității din Budapesta, unde, pe lîngă cursurile juridice, îl atrăgea îndeosebi revista lui Vulcan care, remarcîndu-l ca poet, îi oferea prilejul unei intense activități literare.

Prezența sa în paginile hebdomadarului budapestan, ca și a lui Eminescu, e insistență și promițătoare. La intervale destul de scurte apar, după *Gicitură* și *Ecourile* de debut, bucățile *Rămas bun de la Crișana*², *Din oraș*³, *O noapte în spital*⁴, *Triumful lui David*⁵, *Românca*⁶, *La clacă*⁷, *Iarna*⁸, reprezentînd un adevărat jurnal liric al impresiilor și ideilor provocate de intrarea sa în viața capitalei de pe malurile Dunării.

Concomitent cu colaborarea la *Familia*, tînărul poet intră în relații și cu ziarele *Albina* și *Concordia* în paginile cărora publică două cicluri de poezii populare⁹.

Numele său se impune relativ repede, în 1867 el fiind proclamat, împreună cu Ioniță Scipione Bădescu și Vasile Ranta Buticescu, membru de onoare al „Societății de literatură“ din Oradea-Mare¹⁰, lepturiștii văzînd în noul poet o incontestabilă speranță a literaturii române.

Prin intermediul redacției lui Vulcan el intră în același an — concomitent cu N. Oncu, V. Ranta Buticescu și Ioniță Scipione Bădescu — în relații și cu *Foaia Societății pentru literatură și cultura română din Bucovina* în paginile căreia publică poezia *Nenorocitul*¹¹.

¹ *Familia*, 1866, 11/23 septembrie, nr. 29.

² *Ibidem*, 1866, 18/30 septembrie, nr. 30.

³ *Ibidem*, 1866, 23 oct./4 nov., nr. 35.

⁴ *Ibidem*, 1867, 19 febr./3 martie, nr. 8.

⁵ *Ibidem*, 1867, 5/17 martie, nr. 10.

⁶ *Ibidem*, 1867, 18/30 iunie, nr. 25.

⁷ *Ibidem*, 1867, 4/16 noiembrie, nr. 43.

⁸ *Ibidem*, 1867, 22 dec./3 ian., nr. 49.

⁹ *Albina*, 1866, 28 sept., nr. 72 ; *Concordia*, 1867, 8 dec., nr. 90.

¹⁰ C. Pavel, *Miron Pompiliu, viața și opera lui*, p. 11.

¹¹ *Foaia societății...*, III, 1867, 1 martie, nr. 3.

Apariția *Convorbirilor literare* de la Iași (1 martie 1867) îl determină să-și trimită producțiile și revistei „Junimii“. La 15 ianuarie 1868 îl aflăm în sumarul *Convorbirilor literare* cu poezia *Vrăjitul* — poezie ce se publică în același număr cu articolul lui Maiorescu despre *Poeziile populare române* culese de Vasile Alecsandri — iar la 15 februarie cu *O sară*, ambele semnate Moise Popiliu.

Printre poeții din acel moment ai revistei „Junimii“, fără a vorbi de V. Alecsandri care plutea deasupra tuturor, George Crețeanu, Iacob Negruzzi Teodor Șerbănescu, Matilda Cugler, M. D. Cornea (Eminescu încă nu colabora la *Convorbiri*) — Miron Pompiliu, remarcabil și prin limba sa fluidă, apărea ca o promisiune ce se cerea cultivată.

În primăvara anului 1868, pe neașteptate, pentru a evita recrutarea în rândurile „honvezimii“ maghiare, Pompiliu părăsește Budapesta și, prin „vama cucului“, se refugiază la București cu intenția de a-și continua aici studiile începute. Despărțirea de Crișana e cîntată în poezii de o cuceritoare duioșie — *Iubirea de mamă*¹, *Românca de la Criș*², *La ea*³ — care dovedesc nu numai o sensibilitate delicată, influențată de prozodia populară, ci și o remarcabilă posibilitate de exprimare poetică. „Deplîngînd“, după cum îi scria „ei“, „viața ce-a lăsat“, Pompiliu începe la București o crîncenă luptă cu „soarta cea necruțătoare“, cu necunoscutul pe care îl înfruntă, cu Universitatea pe care, la Facultatea de litere, avea să o urmeze cu intermitențe timp de doi ani, cu problemele literare care îl ispiteau. Se aclimatizează totuși destul de repede fiindcă la 15 noiembrie 1868, într-o cronică trimisă *Familiei* pentru rubrica „Conversare cu cetitoarele“, el vorbește cu entuziasm despre „Bucureștiul nostru“ și relevă cu satisfacție spectacolele Teatrului Național, realizate de Matei Millo și M. Pascali. Faptul că se adresa ardelenilor din însăși capitala României îl făcea să-și însușească o prestață solemnă, mesianică. „Am ajuns — scria cu gravitate colaboratorul *Familiei* — într-un timp serios, în periodul faptelor ponderoase; națiunea pretinde de la fiii și fiicele sale suflete simțitoare și sacrificii mari. La lucru — îndeamnă Pompiliu — la lucru să ridicăm națiunea noastră atît de cercată la culmea ce i se cuvine între celelalte națiuni. Atunci — afirma cu înflăcărare poetul — următorii noștri ne vor împodobi mormintele cu flori, suvenirul nostru va fi scumpă lor; din contră, nu

¹ *Familia*, 1869, 16/28 februarie, nr. 7.

² *Ibidem*, 1869, 20 aprilie/2 mai, nr. 16.

³ *Ibidem*, 1869, 15/27 iunie, nr. 24.

vom putea dormi în pace de dreptele lor blăstămuri, în care vor îneca suvenirea noastră.“¹

Într-o altă cronică, trimisă la 11/23 ianuarie 1869, relatează căderea guvernului Brătianu și dă largi referințe asupra activității Ate-nului Român unde a ascultat o conferință a lui V. A. Urechia și o lectură a „marelui literat al românilor I. Heliade Rădulescu“ care a citit un cânt din noua sa epopee : *Biblicele*. Admirația pentru bătrînul poet îi fusese sugerată de articolul lui Iosif Vulcan publicat în 1866 în *Familia*² și de poezia lui Eminescu *La Heliade* apărută în anul următor în aceeași revistă³.

La apariția revistei *Albina Pindului* (15 iunie 1868) înființată de Gr. H. Grandea, intră în redacția acesteia unde cunoaște pe D. Bolintineanu, o altă admirație comună a lui Vulcan și Eminescu. La *Albina Pindului* Miron Pompiliu colaborează cu ode lirice scrise în genul romanțios al lui Bolintineanu — *Portretul ei*⁴, *Dorul amantei*⁵, *Odoarele vieții mele*⁶, *Amorul*⁷, *În zori și seara*⁸ — precum și cu evocări patriotice : *Românca și pandurul*⁹, *Vegerea*¹⁰ (dedicată Pronunțamentului din Blasiu din 1868). La 15 octombrie scrie oda *Dorul României*¹¹, pe care, ca un îndemn la lupta pentru eliberarea Transilvaniei, o dedică primului ministru Ion C. Brătianu. Pentru a da gestului său un caracter politic patriotic, tînărul poet oferea bărbatului de stat și un album prezentat, în cadrul unei recepții, de o delegație de ardeleni aflați în București.

Alături de poezii, ca redactor, Pompiliu publică în revista lui Grandea și numeroase extrase din ziarele și revistele române și maghiare din Ungaria — îndeosebi din *Federațiunea și Hazánk* — denunțînd politica de deznaționalizare¹², precum și notițe bibliografice asupra cărților românești apărute în Transilvania¹³.

Ardeleanul din el nu se dezmente și nu se uită nici o clipă !

¹ *Familia*, 1868, 27 nov./9 dec., nr. 40.

² *Ibidem*, 1866, 15 martie/6 apr., nr. 7.

³ *Ibidem*, 1867, 18/30 iunie, nr. 25.

⁴ *Albina Pindului*, 1868, 15 iulie, nr. 3, p. 77.

⁵ *Ibidem*, p. 80.

⁶ *Ibidem*, 1868, 1 august, nr. 4.

⁷ *Ibidem*, 1868, 1 sept., nr. 6.

⁸ *Ibidem*, 1868, 1 noiembrie, nr. 10.

⁹ *Ibidem*, 1868, 15 iulie, nr. 3.

¹⁰ *Ibidem*, 1868, 15 august, nr. 5.

¹¹ *Ibidem*, 1868, 15 oct., nr. 9.

¹² *Ibidem*, 1868, 1 sept., nr. 6 ș.a.

¹³ *Ibidem*, 1868, nr. 6, *Compendiul de drept canonic* al lui Andrei Șaguna.

În vacanța de vară, la îndemnul lui George Barițiu, întreprinde o călătorie în Moldova pentru a se informa asupra activității misionarului catolic Agria Cubinszky care venise de la Budapesta pentru a cerceta situația ciangăilor și a-i îndemna să ceară înființarea de școli ungurești și introducerea de preoți maghiari ce urmau să fie subvenționați de către guvernul ungar. Dorința de a cunoaște cât mai exact itinerarul și îndemnurile date de canonicul maghiar, îl face să viziteze orașele Bacău și Roman — poate și Iașul — precum și unele sate ca Săbăoani, Clesia și altele. Informațiile sale, comunicate lui Barițiu la 28 septembrie sub forma unei lungi scrisori semnată „Miron Pompiliu student în anul al II-lea la Facultatea de litere“, îl vor determina pe acesta să dezbată problema printr-un amplu articol publicat în ziarul *Românul* (1868, 23 oct.) denunțând activitatea „misionarilor și emisarilor ungurești în România“.

La 16 aprilie 1869 apare *Traian*, ziarul politic, literar, științific și industrial al lui B. P. Hasdeu, cunoscut prin tendințele sale democrat-naționaliste și de critică — uneori chiar cu nuanțe republicane — față de „guvernul personal“ al domnitorului. Ziarul lui Hasdeu, pe plan literar, accordea o largă atenție istoriei naționale și folclorului românesc din toate provinciile. Tînărul transilvănean e prezent în paginile noului ziar, chiar de la primul număr. Activitatea sa la publicația lui Hasdeu e mai puțin cunoscută. Ea s-a inaugurat în foiletonul ziarului printr-un articol entuziast despre poezia populară. Articolul este urmat de baladele *Gheorghiiță și mireasa lui*, *Bradul*, *Răzbunarea* și *Fata Radului*, arătate ca fiind culese din Crișana¹. În numerele următoare va continua cu alte balade, doine și hore culese de „sub poalele Bihorului“ și „de lîngă Săbiu“. Ca și la revista lui Granda, folcloristul publică și la ziarul lui Hasdeu poezii lirice și patriotice — *Mihai*², *Au căzut*³, *Vrăjitul*⁴ (publicată în 1868 și în *Convorbiri*), *Oltul*⁵, *Românca din Ardeal*⁶, *Izvorul Tisei*⁷ (dedicată românilor din Maramureș) etc.

Miron Pompiliu l-a secondat pe Hasdeu nu numai în activitatea sa literară, ci și în cea politică. La 25 aprilie 1869 îl aflăm astfel polemizînd cu ziarul *Pressa* ce combătea orientarea politică a ziarului lui Hasdeu

¹ *Traian*, 1869, 16 apr., nr. 1.

² *Ibidem*, 1869, 30 apr., nr. 5.

³ *Ibidem*, 1869, 30 apr., nr. 5.

⁴ *Ibidem*, 1869, 30 apr., nr. 5.

⁵ *Ibidem*, 1869, 13 iunie, nr. 21.

⁶ *Ibidem*, 1869, 20 iunie, nr. 24.

⁷ *Ibidem*, 1869, 30 iulie, nr. 30.

care, prin titlul său, după opinia *Pressei*, nu era indicat să reprezinte „democrația și constituționalismul“. „Cesarism și democrație — afirma *Pressa* — nu rimează împreună.“ Pompiliu, semnând ca student al Universității din București, luă cu îndrăzneală apărarea ziarului subliniind și mai mult tendințele sale republicane. Ca latinist ardelean, adept al lui Bărnăuțiu, el elogiază Imperiul Roman care n-ar fi fost decît o „continuare legală a republicii“, împărații fiind „inviolabili numai în calitatea lor curat republicană de tribuni ai plebei“. Cît despre Traian, al cărui nume îl purta ziarul lui Hasdeu, Pompiliu arată, citînd direct pe Bărnăuțiu, că „Traian a fost cel mai bun imperator și cel mai mare republican“. În încheiere, solidar cu direcția ziarului, el întreabă : „Românii sub regimul așa numit reprezentativ pot ei oare a-și face vreun alt ideal de domn?“¹

Hasdeu nu putea fi decît mulțumit de tînărul său discipol².

În anul următor Miron Pompiliu devine membru al societății „Orientul“ întemeiată de Grădina pentru a stimula viața literară „prin discuții, lecturi, comunicări intime și publicații“ și pentru a aduna documente istorice și literatură populară. La „Orientul“ Pompiliu se întâlnește cu M. Eminescu, care la 29 septembrie 1868 fusese angajat ca sufleur la Teatrul Național, și cu Ioniță Scipione Bădescu, fostul său coleg de la Beiuș, ambii colaboratori ai *Familiei*.

Prietenia celor trei „familiști“ se încheagă spontan și cordial, reprezentînd, prin durata și peripețiile ei, un remarcabil capitol de istorie literară, cei doi ardeleni constituind pentru Eminescu remarcabile surse de informație istorică și folcloristică transilvăneană ce aveau să fie valorificate magistral de către marele poet³. Boema lor de la Iași și Botoșani își are începutul în acești ani de agitată trecere prin București. Alături de alte elemente biografice comune, asupra cărora vom insista mai tîrziu, prietenia dintre Eminescu și Miron Pompiliu se constată în această perioadă și prin remarcă făcută de Pompiliu în seara în care tînărul sufleur a fost nevoit să apară pe scenă ca actor jucînd rolul ciobanului din *Răzvan și Vidra*. „Se vede, măi — ar fi afirmat acesta, nemulțumit de jocul poetului — că n-ai fost păcurar cum am fost eu, că-mi venea să sar

¹ *Traian*, 1869, 26 aprilie, nr. 3.

² Vezi asupra colaborării lui M. Pompiliu la *Albina Pindului* și *Traian* și aprecierile lui N. Iorga din *Istoria literaturii românești contemporane*, București, 1934, I, pp. 80 și 109.

³ Vezi Gh. Bogdan-Duică, *Scipione I. Bădescu și geneza „Geniului pustiu“* în *Buletinul „Mihai Eminescu“*, 1931, nr. 1; Dr. Const. Pavel, *Eminescu și Miron Pompiliu*, în *Miron Pompiliu, viața și opera lui*, pp. 21—26.

pe scenă, să-ți iau bâta și traista din spate, să-ți arăt eu cum se calcă ciobănește, cu bâta și traista pe umăr.“¹

La 29 iunie 1869 „Orientul“ inițiază, prin membrii săi, o mare culegere de folclor ce urma să fie adunat din toate provinciile românești. Lui Eminescu i s-a repartizat Moldova, lui Miron Pompiliu, împreună cu Bădescu și N. Droc Barcianu, Transilvania². Fără a se reîntoarce pe meleagurile natale, lucru pe care situația sa de refugiat politic nu i-l permitea, Pompiliu, folclorist încă din 1866 și cunoscut ca atare din coloanele ziarului lui Hasdeu, a izbutit totuși să alcătuiască în scurtă vreme o colecție de balade transilvănene pe care, „Orientul“ neputându-și realiza programul, avea să o ofere în toamna următoare „Junimii“.

În cercul „Orientului“ Pompiliu s-a remarcat și prin referatele critice făcute în ședințele publice, poezia *Harpa* a lui Al. Negroni oferindu-i prilejul unei expuneri asupra idealismului în poezie³.

Atenția acordată de junimiști cu câteva luni mai înainte poeziilor trimise de la Budapesta, ca și speranța în ajutorul lor material, îl determină în timpul verii să se gândească la părăsirea Bucureștiului pentru a se înscrie în toamnă la Universitatea din Iași.

La 5 octombrie, prezentând certificatele Universității din București, se înscrie în anul al treilea al Facultății de litere, cerând totodată, luându-se „în considerație marea lipsă de mijloace“ și o bursă. G. Călinescu crede că nu i s-a acordat⁴.

În 1870 la facultatea ieșeană se preda: filozofia, istoria universală critică, istoria și literatura română, literatura latină și istoria literaturii latine, literatura elină și istoria literaturii eline, literatura franceză⁵. Până la 25 noiembrie 1871 la filozofie, pentru psihologie și logică, l-a avut ca profesor pe Titu Maiorescu. După suspendarea acestuia, aceleași cursuri au fost ținute de N. Quintescu. La istoria universală a urmat cursurile lui Nicolae Ionescu, suspendat și el o dată cu Maiorescu, iar la istoria literaturii române pe ale lui A. Vizanti. Pentru limbile străine a fost elevul lui N. Quintescu (latina), I. Caragiani (elină), Victor Chailiol (franceză).

¹ Ștefan Cacoveanu, *Eminescu la București în a. 1868/9*, în *Lu-ceafărul*, Sibiu, 1905, nr. 3.

² *Albina Pindului*, 1868, 16/30 iunie, p. 48.

³ *Ibidem*, 1868, 16/30 iunie, p. 48.

⁴ G. Călinescu, *Istoria literaturii...*, p. 381.

⁵ *Contribuțiuni la istoria dezvoltării Universității din Iași*, Iași, 1960, I, p. 158.

Sufletește nu s-a simțit legat decît de Maiorescu, al cărui admirator va rămîne pînă la sfîrșitul vieții și de N. Quintescu. La 9 iunie 1873, după ziarul *Opinia*, și-a luat titlul de licențiat în litere și filozofie¹.

Un fragment inedit din teza sa la examenul de literatură franceză, tratînd despre Voltaire, a fost publicat abia în anul 1939. În viziunea tînărului student, Voltaire a fost „reprezentantul cel mai fidel și mai complet al epocii în care a trăit, și a tuturor tendințelor ce se agitau în timpul său“. Remarcînd lupta sa împotriva regalității și a bisericii, candidatul nu uita totuși să precizeze că Voltaire „n-a mers niciodată așa departe încît să dorească răsturnarea fundamentală a societății“².

A fi ieșean, pentru Miron Pompiliu, înseamna însă a fi — uitînd și de Hasdeu și de Bărnuțiu — colaborator al *Convorbirilor literare* și junimist. El prezintă deci „Junimii“, prin Iacob Negruzzi, colecția de folclor alcătuită pentru „Orientul“ și avu satisfacția de a o vedea grabnic acceptată. La 1 noiembrie 1870, pentru a da inițiativei sale un caracter public, se adresa, de acord cu acesta, „Domniei-sale d-lui redactor al *Convorbirilor literare*“ informîndu-l despre activitatea sa folcloristică și despre aranjamentul încheiat cu „Junimea“. „Ocupîndu-mă de mai mulți ani cu adunarea literaturii noastre populare am ajuns — preciza semnatarul — a poseda o considerabilă colecțiune de balade, cîntece, hore etc. strînse mai cu seamă de la românii ce locuiesc în valea Crișului-Negru, la poalele muntelui Bihor, și în împrejurimile Sibiului. Dorind a da publicului iubitor de literatură națională ocaziunea de a putea cunoaște în cîtva și spiritul poetic al fraților de peste Carpați — simțămintele, suvenirile, afecțiunile și pornirile inimei lor — m-am hotărît a tipări în broșură manuscriptele ce posed. Societatea «Junimea» din Iași, a binevoit a se însărcina cu editarea acestor creațiuni poetice populare. Înainte însă de a ieși ele la lumină — continua Pompiliu — am aflat de bine să comunicăm cîteva bucăți într-un ziar. Mă adresez dar cătră d-voastră, domnule redactor, și vă rog a primi în coloanele *Convorbirilor* aici alăturatele balade, ca probă despre valoarea intrinsecă a volumului, ce se va tipări în curînd, și care va conține numai balade.“

Publicînd scrisoarea primită, redactorul, Iacob Negruzzi, reproduce în același număr al *Convorbirilor* și două din baladele culese de Pompiliu — *Feciorul și pedepsirea maică-sa și Drăguța înșelată*³, iar în anul următor, la 1 iunie, anunța apariția volumului *Balade populare române* adunate de Miron Pompiliu.

¹ Cf. *Convorbiri literare*, XXXII, 1897, 1 dec., nr. 12, p. 184.

² *Jurnalul literar*, Iași, 1939, 2 martie, nr. 11.

³ *Convorbiri literare*, III, 1869, 1 nov., nr. 17, pp. 301—304.

Anunțarea era urmată și de o elogioasă recenzie relevându-se faptul că „d. Miron Pompiliu a păstrat în totul dialectul locului de unde sînt culese cîntecele“¹. Pentru exemplificare se reproducea balada *Giurgiu*. În același an, în nota consacrată aniversării anuale a „Junimii“, *Baladele* lui Pompiliu erau menționate printre lucrările de seamă editate de societate².

Tînărul bihorean, deși abia student în anul al treilea, izbutise astfel să fie considerat și consacrat ca junimist fiind admis la ședințele, seratele și toate manifestațiile „Junimii“. Cunoscuse astfel în mod intim pe Maiorescu, profesorul său de la facultate, care îi va deveni un permanent protector, pe Iacob Negruzzi sprijinitorul debutanților, pe Vasile Pogor, amfitrionul „Junimii“, pe Carp, care îl va intimida întotdeauna prin spiritul său caustic, pe blîndul Teodor Rosetti, întemeietorii societății, și apoi rînd pe rînd, pe toți ceilalți junimiști.

În *Albumul Societății „Junimea“* Miron Pompiliu e arătat ca fiind intrat în societate în anul 1869, îndată după sosirea sa la Iași deci, într-o vreme cînd „Junimea“ nu avea decît 40 de membri. Noul-venit, de altfel singurul care a fost admis în acel an, va fi al 41-lea³. Pînă la 1885 numărul junimiștilor se va ridica la 111⁴. Eminescu, prietenul de la București, va începe să participe la ședințe în 1871, iar Ioan Slavici și Ion Creangă, viitorii prieteni, în 1874 și 1875. Timiditatea înnăscută și conștiința situației inferioare față de ceilalți membri ai „Junimii“, cei mai mulți dintre ei fiind oameni cu excelente poziții sociale, îi impuseră lui Miron Pompiliu în primii ani de frecventare a societății o atitudine rezervată, precaută, evitînd intervențiile și comentariile care i-ar fi putut atrage riposte supărătoare. O atitudine asemănătoare adoptaseră și alți tineri junimiști cu situații mai modeste, fapt ce a determinat să li se atribuie porecla de „caracudă“, grupul celor care tăceau. Președintele „perpetuu“ al caracudei a fost decretat Miron Pompiliu. Porecla, după destăinuirile lui Iacob Negruzzi, fusese născocită de către Anton Naum într-o scenetă comică intitulată *Asmoden în Iași*, prezentată societății cu ocazia aniversării din 1874. Prin „caracudă“ Negruzzi înțelegea pe „tinerii care cu vremea s-au introdus între noi, mai ales dintre profesori, și stăteau tăcuți și sfioși prin colțuri, mulțumindu-se cu plăcerea de a asculta fără a ceti vreodată o scriere a lor sau a lua parte la discuții în altfel decît în

¹ *Convorbiri literare*, IV, 1870, 1 iunie, nr. 7, p. 118.

² *Idibem*, IV, 1870, 1 nov., nr. 17, p. 188.

³ I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, IV, Buc., p. 314.

⁴ *Ibidem*, p. 316.

șoptiri la ureche“¹. În sceneta lui Naum, „cu răutate“ remarcă Negruzzi, „caracuda“ era înfățișată însă ca o devoratoare lacomă de cozonaci și cafele „clefăiturile“ ei fiind malițios înregistrate.

Al doilea memorialist al „Junimii“, Gh. Panu, exagerând, numea prin „caracudă“ pe „cei care nu luau parte niciodată la discuții și nu aveau nici o însemnătate literară“. „Acestia — precizează și Panu — se așezau totdeauna prin fundul sălii, nu deschideau decît foarte rar gura, în genere se mulțumeau să rîdă de glumele altora.“²

Printre membrii „caracudei“ — arată Panu — se număra și bucovineanul Pavel Paicu, moldoveanul N. Beldiceanu și alți cîțiva pedagogi și profesori de la Institutele Unite. Considerînd pe Miron Pompiliu, ca membru al „caracudei“, printre junimiștii care nu aveau „nici o însemnătate literară“ și adăugînd totodată că acesta era un „transilvănean greoi la gîndire“³, Panu ignora atît adevăratele calități sufletești ale președintelui „caracudei“ cît și activitatea sa în cadrul „Junimii“. Fără a excela prin dispoziții polemice și prin anecdotele și zeflemelele atît de apreciate de unii junimiști, Miron Pompiliu era un tînăr cu preocupări serioase care urmărirea cu insistență procesul dezvoltării limbii și culturii române, studiile și recenziile sale cu privire la problemele de gramatică, stil și învățămînt avînd, după aprecierea lui G. Călinescu, o „știnută maioreșciană“⁴. De aprecieri elogioase — prin N. Iorga — s-au bucurat și traducerea lui Miron Pompiliu din literatura germană, iar basmele și culegerile sale de folclor, asupra cărora vom reveni, reprezintă cîteva din cele mai remarcabile pagini care s-au publicat în *Convorbiri literare*.

Tot atît de puțin întemeiată este și afirmația că Miron Pompiliu făcea parte dintre junimiștii care „nu luau parte niciodată la discuții“ și „nu citeau niciodată o scriere a lor“. Încă din iunie 1870, chiar în perioada de popularizare a poreclei, Pompiliu prezenta „Junimii“ traducerea sale din Uhland⁵ cărora în anul următor le va adăuga pe cele din Lenau și Heine⁶. În același an aducea și două noi cicluri de *Poezii populare de peste Carpați*⁷, lărgind astfel cadrele colecției de *Balade publicate* în anul

¹ Iacob Negruzzi, *Amintiri de la „Junimea“*, Editura „Cartea Românească“, 1938, p. 174.

² Gh. Panu, *Amintiri de la „Junimea“ din Iași*, ediția editurii „Remus Ciofleac“, 1942, I, p. 60.

³ Gh. Panu, *op. cit.*, II, p. 82.

⁴ G. Călinescu, *Istoria literaturii române...*, p. 382.

⁵ *Convorbiri literare*, IV, 1870, 15 iulie, nr. 10, p. 168: *Copila birtășitei, Apropiere, Cîntecul captivului*.

⁶ *Ibidem*, IV, 1871, 15 ianuarie, nr. 22, p. 372: *Mitul furtunei* (Lenau); *Stringindu-mă de mîină; De cînd...* (Heine).

⁷ *Ibidem*, V, 1871, 1 iunie, nr. 7, pp. 113—116 și 15 nov., nr. 18, pp. 292—296.

precedent¹. La sfârșitul lui februarie 1872 prezenta basmul *Făt-Frumos și Ileana Cosînzana* a cărui lectură, făcută concomitent cu *Zîna zorilor* a lui I. Slavici, se va termina la 3 martie, ambele fiind găsite încântătoare². Sub titlul *Ileana Cosînzana, din costiță floarea-i cîntă, nouă-m-părășii ascultă*, basmul va fi publicat în numărul de pe aprilie al *Convorbirilor*³. *Zîna zorilor* va apărea în numărul de pe iunie.

În anii următori, prin poeziile originale, prin traducerile din *Lamar-tine*, Goethe, Kerner, Platen, Rukert, prin noile culegeri de folclor și studiile despre limbă și îndeosebi prin basmul *Codreana Sînzieana*⁴, activitatea sa se va accentua tot mai mult, președintele „caracudei“, prin contribuțiunea sa la valorificarea literaturii populare, sfârșind a se impune ca unul din membrii apreciați ai „Junimii“. De altfel însuși Gh. Panu, vorbind despre predilecția „Junimii“ pentru literatura populară, afirmă că aceasta a fost impusă nu de către întemeietorii societății, ci de către „cei intrați pe urmă, Xenopol, Lambrior, Slavici, Miron Pompiliu, Creangă etc.⁵, fără a preciza însă că primul loc între aceștia, din punct de vedere cronologic, îl ocupă Miron Pompiliu, toți ceilalți scriitori menționați de dînsul devenind colaboratori ai *Convorbirilor literare* și junimiști în urma autorului basmului *Ilenei Cosînzenei*.

Depășind stadiul „caracudei“, el va purta acum porecele personale de „Keşkemét“ (român din Ungaria) și de „Mirune“, junimiștii neputînd trăi fără una sau două porecle. Le aveau și Maiorescu (Tata nebunilor, Centrala), Iacob Negruzzi (Don Ramiro, Carul cu minciuni), Leon Negruzzi (Toni, după numele unui elefant de la un circ ce trecuse prin Iași), Nicu Gane (Drăgan, după un băcan din strada de sus), Anton Naum (Pudicul), Creangă (Burduhănosul), A. D. Xenopol (Bonne a tout faire), Panu, Tasu și Lambrior (Cei trei români) și aproape toți ceilalți membri ai veselei societăți⁶. Eminescu însuși era numit „Minunescu“.

Deși rezervat în ședințele publice, Miron Pompiliu s-a dovedit încă de la început un aderent dintre cei mai devotați ai „Junimii“, îmbrățișînd cu căldură toate manifestațiile ei și îndeosebi activitatea redacțională a revistei, fapt ce va determina pe Negruzzi — cu asentimentul lui Maiorescu — să facă din el unul din principalii săi adjuncți, iar în absența sa din Iași — fiind deputat — să-i încredințeze însăși conducerea redacției.

¹ *Procesele verbale ale „Junimii“ 1865/6 și 1871/4*; vezi și I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, IV, p. 448.

² *Convorbiri literare*, V, 1872, 1 apr., nr. 1, pp. 17—31.

³ *Ibidem*, IX, 1875, 10 august, nr. 5, pp. 185—192.

⁴ G. Panu, *op. cit.*, I, p. 197.

⁵ Vezi *Albumul Societății „Junimea“*, *op. cit.*, pp. 313—316.

⁶ Iacob Negruzzi, *op. cit.*, p. 166; Gh. Panu, *op. cit.*, pp. 76—77.

„Miron Pompiliu — scrie Gh. Panu — înlocuia la *Convorbiri* pe I. Negruzzi de câte ori acesta lipsea. Miron Pompiliu făcea în lipsă corecturile, el primea corespondența, el o aducea la «Junimea».”¹

În 1871 el a făcut astfel „rezumatul prelecțiunilor populare” organizate de „Junimea” în acel an sub titlul generic *Semnele ce dovedesc cultura în popoare*. Prelecțiunile fuseseră ținute de către Titu Maiorescu (*Formă și fond, Religione, Învățământul elementar*), Vasile Pogor (*Familia*), I. Pop-Florentin (*Forma estetică*) și N. Mandrea (*Conștiința juridică*), iar Miron Pompiliu, rezumându-le, își exprima nu numai admirația pentru acest gen de activitate al „Junimii”, dar în același timp contribuia în mod eficient la valorificarea și cunoașterea lui pe o scară mai largă². Titu Maiorescu îl aprecia în mod deosebit pentru spiritul său echilibrat și pentru siguranța orietării în problemele de limbă și stil. Fiind însărcinat la 7 aprilie 1874 cu conducerea Ministerului instrucțiunii publice, Maiorescu se grăbește să-l numească secretar al Universității din Iași³, pentru a-i crea, ca și lui Eminescu la bibliotecă, o situație convenabilă. La 9 octombrie 1875, îndată după apariția lucrării profesorului Giovanni L. Frollo, *O nouă încercare de soluțiune a problemului ortografic*, lucrare pe care Maiorescu, deși nu admitea soluția indicată, o considera „lucrată cu conștiință” și demnă de o „critică binevoitoare”. *Convorbirile* neputând „ignora asemenea publicații”, conducătorul „Junimii” îi scria lui Ștefan Vîrgolici arătându-i „că ar fi bine să facă cineva, poate Miron Pompiliu, o dare de seamă asupra acestei cărți”⁴.

Din corespondența lui Miron Pompiliu cu Iacob Negruzzi și cu Titu Maiorescu din anii 1879 și 1882 aflăm numeroase precizări asupra contribuției sale la redactarea *Convorbirilor* și a opiniilor avute față de unele studii și bucăți beletristice lăsate de Negruzzi spre publicare. La 8 iunie 1879 el îi scria astfel lui Negruzzi că ultimul număr al *Convorbirilor* a întârziat datorită „migăelii” unui articol al lui A. Cihac despre *Petriceicu Hasdeu și Cuvente den bătrîni* și extinderii cu încă o jumătate de coală a traducerii lui P. V. Grigoriu din Alfred de Musset (*Rolla*). „Greșeli de tipar — adaugă redactorul supleant — vor fi însă cred că nu multe. Dar de greșeli stilistice — datorită studiului lui Petre Verussi despre *Ștefan Voevod cel Mare* — geme acest număr... Nu înțeleg, acest studiu a fost dat în cercetarea unei comisii să-l mai cioplească. Cu toate acestea — sublinia Pompiliu — el se înfățișează cu puzderia de cusururi ce le avea

¹ Gh. Panu, *op. cit.*, I, p. 353.

² *Convorbiri literare*, V, 1871, 1 mai, nr. 5, pp. 68—70.

³ G. Călinescu, *op. cit.*, p. 381.

⁴ I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, V, p. 4.

cînd a văzut întîiași dată lumina zilei. Acele fraze lungi cu construcția vicioasă, la tot pasul acea suflare grea de o limbă arhaică, acel nămol de citații jignesc gustul așa de tare, încît, dacă dedesupt n-ar fi Verussi *fictum est*, ai crede că-i un *alter* Păcală în proză. Comedie! Nu putea scrie cum se scrie astăzi? Alt timp: cam altă gîndire și altfel de limbă.“¹

Cît de îndreptățite erau aprecierile lui Miron Pompiliu față de contribuțiile lui Verussi se vede din scrisoarea pe care în același an o trimetea Maiorescu lui Negruzzi cerîndu-i ca „nu cumva Verussi să vorbească“ la prelecțiunile „Junimii“. „Ce tot afixăm — exclama Maiorescu cu indignare — pe acest incapabil în mijlocul nostru?“² La 14 iulie 1880, corespondînd direct cu Maiorescu, care încă din 1874 se stabilise definitiv la București, îi mulțumea pentru trimeterea nuvelei lui Slavici *Budulea Taichii* care „a venit la timp“, redacția aflîndu-se în lipsă de colaborări valoroase. „Văzînd că întîrziată cu manuscrisul — preciza Pompiliu — m-am fost adresat la toată ceata «caracudei» să binevoiască (a scrie)... Mare nădejde îmi pusesem în Creangă, dar să-l mănînce Valea Țicăului unde s-a înfundat! Creangă — remarca în continuare Pompiliu — pare că a început să se usuce. Întîi mi-a dat a înțelege să aștept, pe urmă numai ce-mi spune că-i lehamite; să fac ce știu. Acum — asigură supleantul — cu numărul din august sîntem scăpați. Rămîne cel de pe septembrie. Am pe seama lui o nuvelă a lui Gane (nuvela urma să fie *Aliuță*) un poem de Naum și poezii lirice.“ Anunță și o dare de seamă a sa despre cartea de stil și compozițiuni a lui Manliu, pusă însă sub semnul probabilității. „Mai știu ce și cum va fi?“ Nevoia și a altor colaborări se menține. În încheiere Maiorescu e rugat deci „să mai trimită ceva, și dacă este chip vrun studiu critic ori vreun articol științific, deoarece (numai) literatura prea tare prevalează de un timp“³.

La începutul lui ianuarie 1882 îi scria din nou lui Negruzzi pe care afacerile politice și avocatura începuseră să-l rețină tot mai mult la București, supleantul fiind constrîns să-și asume răspunderi din ce în ce mai mari. Pe de altă parte, o dată cu stabilirea lui Maiorescu la București, unde începuse a se constitui o nouă „Junime“, „Junimea“ ieșană începuse a da semne de oboseală și de dezinteres pentru revistă. „Greu, de tot greu — comunica Pompiliu — merge treaba cu nr. *Convorbirilor* de la 1 ianuarie. Ai lăsat articolul d-lui Maiorescu (e vorba de articolul *Literatura română și străinătatea*) și sfîrșitul nuvelei *Osîndișii* (de Leon Negruzzi); încolo să pun eu ce-oi găsi de cuviință. Dar ce să pun — întreba

¹ I. E. Torouțiu și Gh. Cardaș, *Studii și documente literare*, I, p. 147.

² *Ibidem*, op. cit., p. 13.

³ I. E. Torouțiu, op. cit., V, p. 59.

Pompiliu — dacă nu-i de unde ?¹ Din scrisoare rezultă că pînă la trimiteră ei se tipăriseră trei coale din revistă. „Dar celelalte coale cu ce să le umplu ? Cu *Lina Chiralina* lui Creangă ?¹ Nu-i vorbă — preciza el în continuare — am un articol intitulat *Despre exercițiu* extras dintr-un discurs ținut de Emil Du Bois Reymond — naturalist german — adus de Dr. Max și citit în «Junimea». (Dar așa) cum sînt cîteodată onorabilii² nu dau semne nici de aprobare, nici de dezaprobare, ci moțăiesc trîntiți care încotro, astfel încît se pare că ce s-a cetit se primește. Eu am luat articolul la mine. Dr. mă întrebă cînd îl public. Acum la urmă — arată Pompiliu — onorabilii mă duc cu vorbele : da ce te potrivești ? Articolul nu-i de publicat... Mă rog — întrebă în încheiere — pe acolo nu găsești nimic ? Vro dare de samă, vro critică ?³

Activitatea sa de redactor supleant n-a fost scutită, mai ales la început, cînd încă nu cunoștea prea bine psihologia „onorabililor“, și de anumite riscuri, care au făcut din el „șapul ispășitor“ al unor hotărîri luate de comun acord cu toți membrii prezenți ai „Junimii“. Ne referim la cunoscuta farsă a lui B. P. Hasdeu care, spre a demonstra slăbiciunea junimiștilor pentru literatura germană și pentru a izbi în „noua direcție“, a trimis spre publicare *Convorbirilor* poezia apocrifă *El și ea*, atribuită imaginarului poet german Gablitz — poezie care, ca traducere, sub iscălitura tot atît de falsă a lui M. I. Ellias, a apărut la 15 iulie 1871 într-un moment în care redactarea revistei fusese lăsată iarăși pe seama lui Miron Pompiliu. Făcînd deliciul contemporanilor, farsa lui Hasdeu, și o dată cu ea răspunderea lui Pompiliu, constituie și astăzi unul din episoadele junimiste care n-au încetat să suscite atenția istoricilor literari⁴. După versiunea lui Panu, poezia lui Hasdeu — a cărui geneză a fost povestită de acesta cu mult haz într-un articol din ziarul *Columna lui Traian* (1871, 11 august) — trimisă prin poștă, a fost prezentată „Junimii“, Maiorescu și Negruzzi fiind absenți, de către Miron Pompiliu și citită melodios de însuși M. Eminescu. Dintre junimiștii de prestigiu nu era de față decît Vasile Pogor, care, precizează Panu, „o găsi chiar bună“. Cît despre ceilalți participanți, printre care se afla și Panu, „noi — mărturisește acesta — nu eram nimeni tari în literatura germană, și de altmintrelea chiar de am fi fost tari, puteam noi ști toți poezii și poetașii din Ger-

¹ E vorba de poezia populară *Lina Chiralina* trimisă de Ion Creangă. S-a publicat în *Convorbiri literare* (XIV, 1882, pp. 383—384).

² Membrii „Junimii“.

³ I. E. Torouțiu și Gh. Cardaș, *Studii și documente literare*, I, p. 148.

⁴ Z. Ornea, *Junimismul, contribuții la studierea curentului*, București, Editura pentru Literatură, 1966, p. 198.

mania? Cu cîtva timp înainte se publicase tot așa o traducere din Gaibel¹; Gaibel, Gablitz, nu puteai zice nimic... Miron Pompiliu — arată Panu — luă deci poezia și fiindcă era în plină vacanță (iulie) iar numărul din *Convorbiri* care trebuia să apară era sărac de tot... publică pe ultima pagină *El și ea* de Gablitz“. Mai mult, Panu adaugă că după părerea lui poezia s-ar fi publicat chiar dacă ar fi fost și Maiorescu sau Negruzzi de față, fiindcă „farsa era prea fină, păcălitura învăluită în versuri prea sonore și bine învărtite, pentru ca cineva să nu se înșele, dacă nu i s-ar fi atras atenția în mod deosebit“². G. Călinescu, comentînd și el farsa lui Hasdeu, precizează că publicarea ei a fost „ajutată și de patosul citirii lui Eminescu“³.

Răspunzînd articolului lui Hasdeu, care solidariza cu publicarea poeziei apocrife pe Maiorescu personal, contestînd seriozitatea sa critică, acesta însă aruncă răspunderea, cum era și firesc, pe seama redacției⁴, vinovatul, în lipsa lui Negruzzi, fiind astfel Miron Pompiliu. În *Amintirile* sale referindu-se la mărturisirile unor prieteni, Iacob Negruzzi a căutat însă — bănuind „la mijloc o rea-credință“ — să absolve pe supleant de învinuirea adusă, emițînd ipoteza că poezia lui Hasdeu a fost introdusă în *Convorbiri* nu de Miron Pompiliu, ci de Ioniță Scipione Bădescu, junimist și el, redactor la *Curierul din Iași* care se tipărea la aceeași tipografie și care, adăuga Negruzzi „ar fi putut pune ușor să se imprime poezia în *Convorbiri*... Nu pot să controlez — afirmă totuși Negruzzi — dacă acest prepus are vreun temei sau nu și fără probă nu voi să acuz pe Scipione Bădescu, dar lucrul e posibil“⁵.

Amuzantul episod a confirmat reputația de om de spirit a lui Hasdeu, dar n-a izbutit să diminueze cu nimic prestigiul *Convorbirilor* și poziția critică a lui Maiorescu, cum n-a diminuat nici încrederea acestuia și a lui Negruzzi în destoinicia și devotamentul lui Miron Pompiliu care a rămas și în continuare supleantul sigur al redactorului revistei.

Miron Pompiliu nu era însă numai redactorul supleant al *Convorbirilor*, ci și unul din administratorii revistei, el ținînd evidența abonaților și expedierea ei la adresele stabilite. În această calitate avea să-și

¹ Din Eman. Geibel (1815—1884) se publicase în *Convorbiri* (II, 1868, p. 399) poezia *Florile ne-ngrijite* în traducerea lui I. G. Lahovari. În 1881 (XIV, pp. 383—384) Miron Pompiliu va publica și el traducerea poeziei *Viața țiganilor* (*Zigeunerleben*).

² Gh. Panu, *op. cit.*, pp. 353—354.

³ G. Călinescu, *Viața lui M. Eminescu*, p. 240.

⁴ Titu Maiorescu, *În contra unei copilării*, *Convorbiri literare*, V, 1871, p. 199.

⁵ Iacob Negruzzi, *op. cit.*, p. 130.

atragă alte critici și chiar injurii. Într-o scrisoare din 20 februarie 1883 colonelul G. Bengescu, care nu-și plătiese abonamentul de trei ani, se plîngea lui Negruzzi că „Mironică“ i-a suspendat trimiterea revistei „sub cuvînt că nu plătesc. Ce are a face una cu alta?“ întreba furiosul colonel. „Ce adică : D-voastră faceți speculație cu literatura?... și nu vrei să împărtășești lumina decît la acei care vă plătesc regulat însemnata sumă de 20 franci pe an ? A ! — exclama Bengescu în încheiere — asta este nedemn de cei ce vor să ajungă la posteritate !“¹ Iată-l dar pe Pompiliu vinovat nu numai de ceea ce se publica în *Convorbiri*, dar și de îndrăzneala de a urmări neplata abonamentelor.

În 1884, urmînd pilda lui Maiorescu, Iacob Negruzzi se stabili și el la București, iar în 1885 îl urmară și *Convorbirile literare*. Numărul junimiștilor ieșeni, dintre care plecaseră, absorbiți de politică, și P. P. Carp și Teodor Rosetti, începuse a se împuțina. Miron Pompiliu a rămas însă fidel atît tradițiilor junimiste, care se continuau prin prelecțiunile publice și prin banchetele de aniversare, cît și *Convorbirilor*. Legăturile dintre Iași și București, în ceea ce privește colaborarea la revista „Junimii“, se fac în bună parte prin el. „Cînd e vorba despre susținerea *Convorbirilor* noastre — îi scria lui Negruzzi la 27 noiembrie 1887 numindu-l acum «iubite amice» — nu mă dau în lături.“² Iar pentru a arăta că „într-adevăr „nu se da în lături“, trimetea redacției de la București, pe lîngă studiul său despre *Graiul românesc din Bibarea*³, trei poezii ale tînărului I. N. Roman⁴, „doine“ din colecția lui M. Canianu „culese așa cum se află ele în gura poporului“⁵, două poezii de Veronica Micle pe care „atît pretinsa elită“ a „Junimii“ cît și mult amărîta „caracudă“ le-au găsit bune de publicat⁶, și fără îndoială, numeroase alte contribuții și informații junimiste.

„Junimea“, din interese și motive politice, a fost părăsită rînd pe rînd de Vasile Conta, A. D. Xenopol, N. Gane, Gh. Panu și de alții. Miron Pompiliu a rămas însă junimist pînă la sfîrșitul vieții. În această privință, fiind lipsit de veleități politice și avînd un profund respect pentru Maiorescu, el a urmat linia lui Eminescu, a lui Creangă, a lui Alexandru Lambricior, care „au fost junimiști pînă la moartea lor“⁷.

¹ I. E. Torouțiu, *op. cit.*, II, p. 364.

² I. E. Torouțiu și Gh. Cardaș, *Studii și documente literare*, I, p. 149.

³ *Convorbiri literare*, XX, 1887, pp. 993—1022.

⁴ I. E. Torouțiu și Gh. Cardaș, *op. cit.*, I, p. 149.

⁵ *Ibidem*, p. 150.

⁶ *Ibidem*, p. 151.

⁷ Gh. Panu, *op. cit.*, I, p. 237.

Alături de Ioan Slavici, Miron Pompiliu a fost cel mai remarcabil colaborator transilvănean al *Convorbirilor literare* în perioada lor de la Iași.

Nu se poate vorbi despre relațiile lui Miron Pompiliu cu „Junimea“ fără a nu se aminti de legăturile sale în cadrul acestei societăți cu Mihai Eminescu. Începute la București în anul 1868, pe baza colaborării de la *Familia* și a activității de la societatea „Orientul“, relațiile celor doi debutanți ai lui Vulcan au luat la Iași caracterul unei intimități care, cuprinzând și pe Samson Bodnărescu și Ioan Slavici, iar mai târziu și pe Ion Creangă, va constitui nucleul uneia din cele mai captivante boeme literare din vechea capitală a Moldovei.

Mai înainte de a se stabili la Iași, ca director al bibliotecii (23 august 1874), Eminescu trecuse prin orașul „Junimii“ în alte câteva rînduri — septembrie 1871 și vara anului 1872 — dezvoltîndu-și relațiile cu junimiștii și luînd parte la ședințele lor. În toate aceste ocazii gazda sa obișnuită a fost vechiul prieten de la București¹. Numit director la bibliotecă, poetul a fost încartiruit de Samson Bodnărescu într-una din chiliile de la „Trei Ierarhi“ unde funcționa școala normală, a cărei direcție i se încredințase de către Titu Maiorescu, și unde locuia și Miron Pompiliu. Peste puțin, sosit la Iași, li se adaugă și Ioan Slavici, prietenul de la Viena al lui Eminescu. Începu astfel o viață în patru, cu zile și nopți de plimbări pe la Copou, printre vii, pe valea Bahluiului, cu popasuri pe la vechile hanuri și dughene cu vinuri auriu. Viorile și cîntecele lăutarilor îi transportau într-o „lume de visări dulci și senine“. Glumele unuia deveneau glumele tuturor, iar discuțiile despre poezie și artă înfruntau socoteala tuturor ceasurilor. Eminescu, îndrăgostit de Veronica, recita *Floarea albastră*, Pompiliu cînta *Doine de pe Criș*, Slavici evoca pe *Popa Tanda*, iar Bodnărescu le ținea isonul cu versurile sale pe cît de romantice, pe atît de inconsistente. În chilii neorînduiala se răsfața victorioasă, cărțile amestecîndu-se neconținut cu pernele, iar manuscrisele, care se înmulțeau în fiecare zi, cu veșmintele și scaunele. Orele de masă și de somn erau cu totul întîmplătoare, fiecare din cei patru cavaleri ai muzelor avînd pasiuni și moduri de manifestare deosebite. „Eram — povestește Slavici — toți patru oameni foarte cu minte, dar nu ni se potriveau ceasornicele și nu puteai niciodată să știi cînd se culcă unul și cînd se scoală celălalt, cînd să-i găsești pe toți îmbrăcați și care cînd e gata să stea la masă. Griji — adaugă povestitorul — nu avea decît Bodnărescu, biet de el, cel mai

¹ G. Călinescu, *Viața lui Mihai Eminescu*, Buc., 1964, p. 176.

potolit dintre noi, care era nevoit să ție seama atât de clopoțelul școlii care-l chema la treabă, cât și de apucăturile totdeauna neașteptate ale prietenilor pe care-i găzduia.“¹ Din când în când un ceai îi aduna în salonul poetei Matilda Cugler, care le poreclise bîrlugul „balamuc“, sau la Veronica Micle unde Eminescu și Pompiliu suspinau cu discreție, iar Slavici zîmbea cu neîncredere. Sîmbăta se prezentau însă cu toții la „Junimea“ pentru a-și aduce ofranda ceasurilor de creație.

Siliți să se despartă de chiliile de la „Trei Ierarhi“, Eminescu și Pompiliu — Slavici plecînd la București — se mutară împreună într-o bojdeucă din Valea Plîngerii (Țicăul)², intimitatea lor accentuîndu-se și mai mult. Adeseori, înainte de a se prezenta la „Junimea“, Eminescu își citea versurile lui „Mirune“ pentru a verifica prin el reacția viitorilor cititori. „Mirune“, plimbîndu-se încordat prin cameră, nu-i dădea însă totdeauna, mai ales în poeziile filozofice, asigurările așteptate, afirmînd că „asta nu merge“ nu „iese drept“, fapt ce stîrnea indignarea poetului care, după amintirile unui contemporan „se supăra și începea a-l *miruniza* din greu, nu fără oarecari aluzii la ardeleni cei greoi. Nu o dată — subliniază acesta — ajungeau la ceartă în toată legea. Dar nici Mirune nu-l slăbea și îl căznea mai departe“³, oferindu-i noi motive de meditație. Eminescu, la fel ca Maiorescu, aprecia simțul pentru limbă al lui Pompiliu și era atras îndeosebi de construcțiile și expresiile sale populare. În toamna anului 1875, descoperit de Eminescu, devenit între timp revizor școlar, în intimitatea celor doi intră și Creangă, care fu introdus și la „Junimea“. După Eminescu, Pompiliu și Slavici, citați cronologic, „Junimea“ își sporea astfel rîndurile creatorilor de basme și nuvele populare cu cel mai strălucit reprezentant al genului. Și Creangă, ca și Pompiliu pe vremuri, „șezu la început într-un colț, sastisit, tușind pe înfundate și ștergîndu-și mereu sudorile de pe față cu basmau“⁴. *Soacra cu trei nurori*, ca și *Ileana Cosînzana* pe Miron Pompiliu cu trei ani mai înainte, îl scoase însă repede din colțul „caracudei“ făcînd din el cel mai răsfățat scriitor al selectei societăți.

La începutul anului 1876 peste viața boemei junimiste și a celor „trei români“ bătu un vînt rece, amenințător. Titu Maiorescu, ocrotitorul lor, cel care-i numise în funcțiile pe care le ocupau, fu silit să demisioneze din minister (28 ianuarie) iar peste două zile se produse și

¹ Ioan Slavici, *Amintiri*, București, 1924, p. 90.

² Aug. B. Sînceleanu, *Amintiri despre Eminescu*, în *Neamul românesc literar*, 1909, pp. 686—688.

³ Profesorul Ion Paul citat de Dr. Const. Pavel în *Miron Pompiliu, viața și opera lui*, p. 25.

⁴ G. Călinescu, *Ion Creangă*, București, 1964, p. 192.

demisia președintelui guvernului, Lascăr Catargiu. Deși reconstituit în scurtă vreme sub aceeași președinție, cu P. P. Carp în locul lui Maiorescu, guvernul conservator va fi demis însă la 3 aprilie, deschizând, după alte două formații efemere, calea unei guvernări liberale de 12 ani. Agitația și temerile celor vizați de schimbările politice survenite după demisia lui Maiorescu sînt concludent relevate de Eminescu, cu umorul ce nu-l părăsea niciodată, printr-o scrisoare adresată lui Iacob Negruzzi la București: „Domnule Negruzzi — destăinuia Eminescu — în oraș circulează zvonul că ministerul ar fi căzut. Acest zgomot ne neliniștește atît pe mine cît și pe Bodnărescu... Dacă știți ceva pozitiv, vă rog să ne spuneți și nouă cît și despre vreo nouă combinație, despre care s-ar fi vorbind. Pompiliu — adăuga Eminescu — și-a pregătit geamantanele și vrea să fugă la Magyarorssag. Panu se plimbă cu neliniște prin Copou, deși omătul e pînă la brîu, Lambrior șede tăcut la cafenea la Max, și pe cîți intră în cafenea îi întrebă ce s-aude.“¹

De ceea ce s-au temut n-au scăpat însă. La 1 martie 1876 Miron Pompiliu a fost destituit din funcția de secretar al Universității, iar la 1 iunie revizorul școlar, M. Eminescu, avu aceeași soartă. Samson Bodnărescu le urmă în curînd.

Eminescu, după un popas de un an în redacția *Curierului de Iași*, plecă în octombrie 1877 spre București pentru a lua conducerea ziarului *Timpul*, iar Pompiliu, numit încă din toamna anului 1875 profesor la școala centrală de fete, la care cu ani în urmă funcționase și Maiorescu, rămase la Iași. Prietenia dintre ei va rămîne însă neschimbată iar după îmbolnăvirea lui Eminescu ea va lua, din partea lui Pompiliu, formele unei stăruitoare solitudinii.

Cînd în martie 1884, după criza din anul precedent și după călătoria de agrement în Italia, poetul se reîntoarce la Iași pentru a duce, ajutat de „Junimea“, o existență mai liniștită, el trase din nou, ca și în urmă cu 12 ani, la Miron Pompiliu care ocupa o cameră mobilată în centrul orașului. Încredințat de Maiorescu cu supravegherea și finanțarea poetului, Petru Missir, îi scria la 25 martie 1884 că „nu s-a găsit alt adăpost mai bun decît casa lui Pompiliu“, care, „de altminteri, primește cu mare bucurie ospitalitatea ce i se cere“². Într-o altă scrisoare trimisă în același an, la 13 mai Missir comunica lui Maiorescu că apropierea sa de Eminescu „nefiind bine cunoscut cu dînsul de mai înainte“, nu s-a putut face decît „încetul cu încetul“, datorită lui Pompiliu, acesta fiind cel

¹ I. E. Torouțiu și Gh. Cardaș, *Studii și documente literare*, I, pp. 322—323.

² I. E. Torouțiu, *op. cit.*, IV, p. 180.

care l-a introdus în „intimitatea“ poetului. În aceeași scrisoare Missir raporta că Eminescu neavînd „haine subțiri“ și-a făcut „cu greu, nevoie“, refuzînd să risipească banii, un nou costum împreună cu Miron Pompiliu¹. La Pompiliu se apela și în momentele în care Eminescu, ademenit de unii amici mai puțin informați asupra stării exacte a sănătății sale, se deda, ca pe vremea boemei, la diferite petreceri dăunătoare regimului indicat de medici². Restabilit în aparență și ocupînd chiar postul de subbibliotecar la Universitate, în primăvara anului 1886, boala îi reveni pe neașteptate, luînd forme dezolante. Neajunsurile financiare contribuiau și ele la agravarea situației sale. La 14 mai 1886, urmărind îndeaproape evoluția bolii, Pompiliu îi scria lui Maiorescu rugîndu-l să intervină pentru a se acorda poetului prin Camera deputaților „o pensie viageră sau o recompensă națională și totodată pentru a fi internat într-un stabiliment corespunzător, dacă nu voim să-l vedem iarăși în starea nenorocită în care a fost, sau în starea celui mai decăzut... om din lume. Eminescu — arăta în continuare Pompiliu — e de tot prăpădit nu numai în privința intelectuală și a îngrijirii de sine, dar și în privința morală... Judecînd — adăuga în încheiere credinciosul prieten — atît starea sa sufletească cît și lipsa de mijloace îndestulătoare, e groaza minții omenești ca să gîndească în ce hal și la ce soartă poate să ajungă cu timpul. Vă rog deci pe dumneavoastră cu toată stăruința să închipuiți vrun mijloc ca să fie trimis într-un stabiliment de cură, într-un stabiliment unde să fie liber, dar privegheat de aproape de către medic și supus unui regim de cură potrivit cu relele de care suferă“³. Scrisoarea lui Pompiliu, ca și demersurile altor junimiști, starea poetului agravîndu-se, își produse efectul. La 9 noiembrie 1886 Eminescu fu internat în ospiciul de la Mănăstirea Neamțului, dar pensia avea să mai întîrzie încă doi ani.

În primăvară, cu sănătatea ameliorată, poetul părăsi ospiciul în care vechiul său prieten îl vizitase împreună cu alți devotați, dar nu se mai întoarse la Iași, ci luă calea Botoșanilor pentru a fi îngrijit de sora sa Harieta. Miron Pompiliu, însoțit de A. C. Cuza, se grăbi să-l viziteze și acolo, avînd însă surpriza de a nu fi recunoscuți⁴. În iulie 1887 se încercară noi tratamente la băile de la Halle, după care, „limpezit la cap“, Eminescu se reîntoarce la Botoșani. Spre toamnă el își exprimă dorința de a se reîntoarce la Iași iar Harieta anunța pe una

¹ I. E. Torouțiu, *op. cit.*, IV, p. 182.

² G. Călinescu, *Viața lui Eminescu*, p. 315.

³ I. E. Torouțiu, *op. cit.*, IV, pp. 189—190.

⁴ G. Călinescu, *op. cit.*, p. 326.

din pritenele sale — Cornelia Emilian — că va scrie lui d. Savu și Pompiliu să caute o căsuță cu chirie¹. O vizită a Veronicăi la Botoșani îi determină însă, spre marea mîhnire a Harietei, ca în loc de Iași să coboare la București, neglijînd legăturile cu sora rămasă în orașul din nord. Șase scrisori ale ei adresate fratelui adorat nu primiră nici un răspuns, iar adresa acestuia îi rămase necunoscută. Tăcerea poetului Harieta o punea pe seama Veronicăi, interesată, din motive pecuniare, a despărți pe cei doi frați. Pentru restabilirea legăturilor dintre Mihai și Harieta aceasta face din nou apel la Miron Pompiliu. „Eu — informa Harieta la 21 mai 1888 pe Cornelia Emilian — i-am scris lui Mihai șase scrisori recomandate, dar n-am primit nici un răspuns și de aceea am rugat pe domnul Pompiliu să-mi scrie pe o carte poștală de va afla adevărata lui adresă, deși eu am presupus că domnia ei (Veronica) nu i-a dat scrisorile care poate l-ar fi înduplecat să se întoarcă la Botoșani.“²

La 15 iunie 1889 Eminescu se stingea însă fără a mai revedea Botoșanii și fără a se mai întîlni cu Miron Pompiliu care timp de 20 de ani îi fusese unul din cei mai devotați prieteni, cucerindu-și prin aceasta un necestemat merit în istoria literaturii române.

La data cînd Eminescu se apropia de sfîrșitul suferințelor sale, Miron Pompiliu, după cum îi scria la 16 februarie 1889 A. Naum lui I. Negruzzi, își începea pe ale sale, mergînd și el „tot pe această cale... Unde este «Junimea» de altă dată?“ întreba cu melancolie fostul poreclitor al „caracudei“ și al prezidentului ei. „Junimea“ aparținea acum istoriei, dar calvarul lui Miron Pompiliu avea să dureze încă opt ani.

Apreciat în cercurile „Junimii“ îndeosebi pentru basmele și culegerile sale de folclor, Miron Pompiliu a fost în același timp și una din figurile de seamă ale învățămîntului din capitala Moldovei. Numit în toamna anului 1875 profesor de limba română, istorie și geografie la Școala centrală de fete, transformată apoi în școală normală de institute, el va funcționa la această școală pînă în ajunul sfîrșitului său. În 1888, fără a părăsi școala de fete, va fi numit și la una din catedrele de limba română de la Liceul Internat. În ultimii ani ai vieții a funcționat și la Școala militară și la pensionul Emiliei Humpel, sora lui Maiorescu.

¹ I. E. Toroușiu, *op. cit.*, IV, p. 208.

² *Ibidem*, *op. cit.*, IV, p. 253.

Concepția sa despre învățămînt, și îndeosebi despre învățămîntul limbii române și al geografiei, a fost expusă în articolul *Învățămîntul în școlile noastre*, apărut în 1875¹. „Aproape întreaga noastră școală — scria Pompiliu — se învîrtește în cercul vicios al metodelor învechite, cu totul nepriincioase dezvoltării salutare a spiritului omenesc.“ Însuși scopul învățămîntului, arăta el în continuare, este greșit fiindcă școala nu trebuie să urmărească „însușirea obiectivă a științei sau vreo concepție apriorică a minții noastre, ci numai și numai natura subiectivă a copilului... A sili pe copil să gîndescă cum gîndim noi, a-l îndopa de la început cu sistemele abstracte ale științelor, însemnează a-l *dresa* și nicidecum a-l învăța și a-i face educația intelectuală. Numai acel învățămînt — afirma Pompiliu — este rațional și de folos real, care continuă dezvoltarea inteligenței în același mod, după cum o face aceasta natura însăși“. Pornind de la acest principiu raționalist și aplicîndu-l la studiul gramaticii, el combate meteahna profesorilor care obligă pe elevi a memoriza „papagalicește“ regulile limbii ca și „mania de a moraliza — prin exemple gramaticale, la orice prilej“. Respinge de asemenea și tendința ca exemplele alese să fie din domeniul „abstracției“ ignorîndu-se „sfera înțelegerii“ elevilor și „cugetarea lor proprie“. O gramatică, subliniază Pompiliu, trebuie să fie alcătuită pe temeiul celei mai concludente clarități, reprezentînd ea însăși o oglindă a limbii și a preciziei stilistice. Din acest punct de vedere el remarcă importanța unora din gramaticile mai vechi — N. Bălășescu (Sibiu, 1828), Ioan Pop (București, 1848), P. M. Cîmpeanu (Iași, 1848) — cărora „în privința limbii, li se cuvine toată lauda“, în timp ce gramaticile mai noi ale lui T. Cipariu, N. Măcărescu, V. Stilescu, I. Alexei, merită „cea mai aspră condamnare“. Admirația sa în această direcție e răpită de Titu Maiorescu care prin lucrarea *Despre scrierea limbei române* (Iași, 1868) „a făcut cel dintîi pas de îndreptare serioasă în privința studiului gramatical“. O altă „gramatică română“ remarcată de Pompiliu este cea a lui Manliu, junimist și acesta, publicată din îndemnul lui Maiorescu la începutul anului 1875. Cu aceeași severitate judecă și manualele de geografie ale lui A. Gorjan, C. Gallin și N. Nițulescu, care nu sînt decît „o îngrămădire de nume de orașe, de rîuri, munți, insule, golfuri etc., scrise într-o limbă fadă și dificilă“. Articolul — scris la scurtă vreme după ce, prin Maiorescu ca ministru al Instrucțiunii publice, limba română, paralel cu alte reforme, fusese introdusă ca materie obligatorie în școlile secundare — reflecta discu-

¹ *Învățămîntul în școlile noastre*: I. *Studiul gramaticii*; II. *Studiul geografiei, Convorbiri literare*, IX, 1 sept. 1875, nr. 6, pp. 206—220 și 1 aprilie 1876, nr. 1, pp. 4—17.

țiile despre limbă și gramatică ale „Junimii” și se încadra în acțiunea de susținere a reformelor școlare inițiate de ministru¹. De altfel în această perioadă, stimulați și sprijiniți de Maiorescu, junimiștii sînt vi-guroso reprezentăți în domeniul literaturii didactice legate de noul obiect de învățămînt. Barbu Constantinescu publica un *Abecedar*, Ion Creangă *Metoda nouă de cetire*, I. Manliu o *Gramatică română* iar grupul I. Manliu, Mihăescu, Barbu Constantinescu, Al. Lambrior, Gh. Panu, Matilda Cugler-Burlă, o *Carte de cetire* în trei volume.

Miron Pompiliu urmărea cu viu interes toată această literatură, în care vedea simptomele unei noi orientări culturale.

În anii următori, preocupat mereu de progresul literaturii didactice, el va recenza *Fragmentele din autorii romîni vechi și moderni* selecționate de G. I. Stoicescu (*O antologie școlară*)², *Principii de stil și compozițiune*, după E. Sommer de Dem. I. Popilian³, manualele de stilistică și gramatică ale lui M. Străjan⁴, *Abecedarul* lui Victor Dogaru⁵ și altele, relevîndu-le, cu o remarcabilă conștiinciozitate, calitățile și deficiențele. În 1885, pentru a veni în ajutorul elevilor și al profesorilor, a alcătuit el însuși o *Antologie română* de balade, legende, narațiuni, idile, poezii lirice, pasteluri, satire, fabule, epigrame și fragmente dramatice. „Antologia de față — arăta el în cuvîntul introductiv — este menită a familiariza pe școlarii din licee și gimnazii... cu modele din literatura noastră poetică.” Al doilea scop urmărit de *Antologie* era de a forma spiritul critic al tinerilor ademeniți de farmecul scrisului „pentru ca pe cei fără chemare să-i rețină de la o ocupație păgubitoare pentru dînsii, iar pe cei cu talent să-i facă să judece bine mai înainte de a da publicității încercările lor”. Ca și în articolul din 1875, el prevenea însă pe profesori că în „aplicația ce s-ar face cu privire la singuratecele bucăți, ei vor trebui să preîntîmpine o învățare mecanică și o cunoaștere superficială redusă numai la tălmăcirea unor cuvinte și locuțiuni puțin cunoscute și a terminilor din mitologie și istorie”. „Literatura — subliniază autorul *Antologiei* — este un product viu al inteligenței omenești care nu se află în conspecte... și nu poate fi înțeles dintr-o repede privire, ci prin citire și analiză serioasă.” O lecție de literatură, pentru a reuși — arată în continuare Pompiliu — trebuie să facă pe elevi să „înțeleagă

¹ E. Lovinescu, *Titu Maiorescu*, Buc., 1940, I, pp. 400—401.

² *Convorbiri literare*, XII, 1878, 1 nov., nr. 8, pp. 271—278.

³ *Ibidem*, XIII, 1879, 1 nov., nr. 8, pp. 327—331.

⁴ *Ibidem*, XIII, 1880, 1 martie, nr. 12, p. 484 și 1 dec., nr. 9, pp. 363—364.

⁵ *Ibidem*, XIII, 1880, 1 oct., nr. 7, p. 283.

nuanțele cele mai fine ale ideilor și să se pătrundă de intențiile și sentimentele ce le-a avut poetul în vedere... Învățămîntul — sublinia autorul — trebuie să țintească într-acolo ca să nu fie nici un elev care să nu-și iubească limba, nu pentru foloasele practice ce cu timpul ar putea trage din asemenea învățătură, nu pentru adevărurile ce se exprimă printr-însa, ci pentru frumusețea ei și pentru că este limba țării și *expresia cea mai scumpă și mai curată a unității neamului*“.

Deși considerată de corpul didactic ca una din realizările valoroase ale literaturii didactice, *Antologia* lui Pompiliu nu s-a bucurat totuși, din cauza preferinței arătate scriitorilor junimiști¹, de aprecierea ministerului, care a refuzat să autorizeze — cu toate că aprobarea sa nu era obligatorie — retipărirea unei noi ediții. Incidentul a fost comunicat de Pompiliu lui Titu Maiorescu printr-o scrisoare trimisă la 12 septembrie 1886: „Închîpuiți-vă — îi scria fidelul junimist — *Antologia*, ediția I, s-a trecut pînă la cel din urmă exemplar, și zilele acestea s-a cerut din mai multe părți într-un număr destul de însemnat. Editorul meu, cu care am contract, aflînd că *antologia* e respinsă și încă respinsă cu un fel de indignare (ar fi tendențioasă, după părerea celor însărcinați cu examinarea ei) nu s-a putut hotărî să o retipărească în timpul vacanțiilor. Acum însă — arată în continuare Pompiliu — văzînd comenzile, e gata să înceapă retipărirea, și în scurt timp să o dea gata. Cu toată dizgrația de care se bucură la minister — sublinia cu satisfacție autorul — cartea, așa se vede, începe să fie căutată.“²

Informațiile lui Pompiliu erau riguros exacte. Cartea se căuta.

În 1887 ea apărea în ediția a II-a, iar în 1890 se va tipări din nou.

În *Convorbiri literare*, *Antologia română* a fost recenzată de Ion Bogdan³, care a considerat-o ca „o încercare pe deplin reușită“, îndreptățind opinia autorului de a o prezenta drept „cea dintîi carte în felul acesta pe terenul literaturii didactice“. Bogdan a ținut să răspundă și obiecțiilor aduse de minister asupra preponderanței în *Antologie* a scriitorilor junimiști, arătînd că „pentru orice judecată obiectivă creațiile acestora se înfățișează aproape în totalitatea lor ca scrieri de valoare estetică, izvorîte din sentimente adevărate și turnate în forme artistice netăgăduite“. De altminteri, sublinia recenzentul, din ea nu lipseau nici unii scriitori anteriori „Junimii“ ca D. Bolintineanu, Grigore Alexan-

¹ În *Antologie* figurau, printre alții, M. Eminescu, Iacob Negruzzi, N. Gane, Samson Bodnărescu, N. Beldiceanu, T. Șerbănescu, Matilda Gugler-Poni etc.

² I. E. Torouțiu, *op. cit.*, V, p. 60.

³ *Convorbiri literare*, XIX, 1886, 1 febr., nr. 11, pp. 982—985.

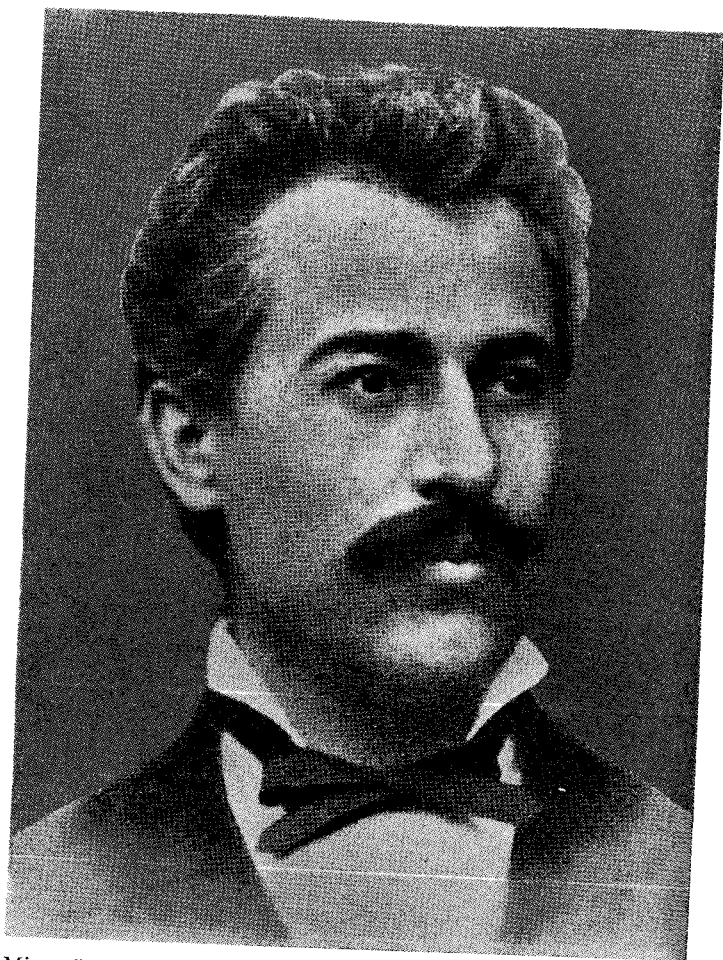
Luni 18 Februarie 1876

17

Mult Stimat Domnule Barif

Procurându-mi a face un studiu asupra felicității
raportului istoric dintre Români și Unguri și în
deosebire asupra învințitorii ce-a putut primi po-
porul românesc din partea Ungurilor, de sine
se înțelege că condiția materială înțeleasă pentru
înălțarea unui asemenea gând, sânt istorice istorice,
adecă carti c'au cuprins serios și cu de
autenticitate. Cartile ce-mi sânt la îndemână sânt
de parte de-a-mi da toate cămurabilele dorite, și
cred că și la București Ladarnic se găsesc
o carte foloitoare pentru obiectul propus.
Dacă este vr'o carte, vr'o broșură, vr'un jurnal,
în care să se lumineze raporturile noastre
cu Ungurii, scrierile de natură aceasta
de sigurs au trebuit să se lipăscă din
colo adecă la Români din București sau la Unguri.
Deci m-am hotărât a căuta dacă sânt asemenea
scrieri și cari să fie acate. Era încă în treaba
rea în ce chiz să urmez pentru aceasta? Să se
adresez la un librar? Librarii își trimit
carti învenimate cu numele și rog pe un prieten
să-mi scrie pe mine unul care să se scurteze cu
atunci de istorie și mai ales de un punct
aps de greu al ei. Cum este învenimată
dintre noi și Unguri, și una nu se poate
cu un lucru în-țeles, nici nu se poate în-
țelegerea dacă cumva se poate afla.

Fragment dintr-o scrisoare a lui Miron Pompiliu către George Bariț
(1876). (Academia Republicii Socialiste România, mss. 107, f. 17)

Miron Pompiliu (1880). (Din colecția personală a lui Vasile Netea)

drescu, Anton Pann, George Crețeanu, precum și unele bucăți ale lui V. Alecsandri scrise înainte de intrarea acestuia în societatea de la Iași.

Incurajat de primirea făcută *Antologiei*, Miron Pompiliu în colaborare cu profesorul Ioan Paul, ardelean și acesta, originar din aceeași Munții Apuseni¹, avînd acum și aprobarea ministerului, a publicat în 1897 și o *Carte de cetire* pentru licee, gimnazii, școli normale și militare, seminarii, externate de fete și alte școli secundare. Ca și *Antologia*, *Cartea de cetire*, în trei volume, destinată claselor I, II, III, IV, V și a VI-a, a cunoscut și ea mai multe ediții, ultima apărînd în 1909, la 11 ani după moartea lui Pompiliu.

Atît în *Antologie* cît și în *Cartea de cetire* Pompiliu a acordat o largă atenție literaturii populare, reproducînd numeroase bucăți din colecțiile lui Vasile Alecsandri, G. Dem. Teodorescu, Jarnik-Bîrseanu, S. Fl. Marian etc. și, bine înțeles, *Doine de pe Criș* din propriile sale colecții.

În 1887, pe linia preocupărilor de istorie literară, Pompiliu contribuia, alături de Em. Vogoride-Conachi, și la reeditarea volumului de *Poezii — Alcătuiiri și traduceri* — al lui C. Conachi, dînd o nouă versiune ediției din 1856 alcătuită de Caterina Conachi-Vogoride împreună cu Nicolae Ionescu.

Spirit conștiincios și metodic, Pompiliu își pregătea lecțiile cu un profund simț al răspunderii, preocupat neconștient de a găsi forme de expunere cît mai atractive și definiții cît mai clare și mai concludente. În manuscrisul 1828 al Academiei Republicii Socialiste România se află numeroase planuri de lecții din primii săi ani de învățămînt (1875—1879) precum și prețioase informații asupra cărților didactice utilizate și asupra elevelor sale (nume, note etc.). Pe lîngă planurile de lecții, în manuscris se mai află și cîteva „notițe pregătitoare pentru compunerea unui studiu asupra chipului cum se învață limba românească în școala primară și cum ar trebui să se învețe“ (f. 89—91). Alte notițe ne descoperă intenția sa de a arăta, într-un alt studiu, „cum scriu oamenii la noi? jurnaliștii, literații, oamenii de știință, școlarii mari și mici“ (f. 90).

Dorința de perfecționare l-a călăuzit în tot timpul activității sale didactice. La 24 ianuarie 1894, după douăzeci de ani de profesorat, îi mărturisise lui Iacob Negruzzi dorința de a obține un concediu pentru a merge la București spre a asista la lecțiile făcute la școala de aplicație a școlii normale pe baza unor noi metode pedagogice. „Nu știu cum

¹ Vezi asupra lui Ioan Paul, C. Meissner, *Ioan Paul* (necrolog), *Convorbiri literare*, 1926, martie, p. 326; Vasile Bogrea, *Ioan Paul* în *Societatea de mine*, Cluj, 1926, 28 februarie.

aş face — îi scria el vechiului său amic — să mi se acorde un concediu de vreo 10 zile. Aş vrea să viu la Bucureşti ca să vizitez şcoala normală de institutori, precum şi aceea unde e profesor un distins pedagog de la Caranşeb¹, venit anul acesta în Bucureşti. Mi-ar plăcea să asist şi la cursuri şi la lecţiuni practice în şcolile de aplicaţii... Noi dascălii din timpuri cam înapoiate — adăuga cu modestie profesorul de la Iaşi — ne-am trezit că nu prea ne ştim orienta în mijlocul acestor prefaceri. Simţim trebuinţa de a învăţa câte ceva acu la bătrâneţe.“ Contactul cu metodele noi îl căutase cu câteva săptămîni mai înainte — în vacanţa de Crăciun — şi în capitala Ungariei. „Avînd trebă la Pesta, pentru întere familiale — îi comunica lui Negruzzi în aceeaşi scrisoare — în tot timpul cît am stat acolo am profitat de ocazie şi am vizitat cîteva şcoale, cu deosebire şcoalele normale superioare. Deşi, — adăuga el cu onestitate de pe poziţia sa de luptător ardelean, — pentru ştiinţă şi metode pedagogice nu se duce nimeni pe la unguri, totuşi am observat că tot poţi profita ceva.“²

Scrisoarea conţinea însă, de pe vechea poziţie junimistă, şi un vehement şi inutil atac împotriva dramei lui Hasdeu, *Ioan-Vodă cel cumplit*, considerată ca o „scriere infectă şi ca fond şi ca formă“, necorespunzătoare pentru programa analitică a şcoalelor normale³.

Ca profesor, Miron Pompiliu s-a impus prin personalitatea sa caldă, entuziastă, remarcabilă atît prin preocupările teoretice cît şi prin realizările practice, activitatea sa didactică, întocmai ca şi cea literară, integrîndu-se cu fermitate în curentul de înnoire culturală iniţiat de „Junimea“.

Colaborarea la *Convorbiri literare* şi la catedrele de limba română a celor trei şcoli din Iaşi, n-au absorbit însă întreaga putere de muncă a lui Miron Pompiliu şi n-au întrerupt contactul său cu oamenii, problemele şi publicaţiile transilvănene. De altfel activitatea sa folcloristică desfăşurată în cadrul „Junimii“ are caracter pur transilvănean, atît volumul de *Balade* din 1870 cît şi *Poesiile* şi *Cîntecele populare de peste Carpaţi* din 1871 şi 1876 fiind culese din Munţii Apuseni şi din jurul Sibiului. Pe lîngă problemele de limbă şi folclor ardelenesc, în 1876 atenţia sa se îndreptă şi către unele probleme de istorie privitoare

¹ Profesorul era Ştefan Velovan (1852—1926). În *Documentele* lui I. E. Torouţiu, vol. I, p. 157 (nota 49) e indicat greşit numele lui Petru Pipoş.

² I. E. Torouţiu şi Gh. Cardaş, *Studii şi documente literare*, I, p. 153.

³ *Ibidem*, op. cit., p. 153.

la conviețuirea româno-maghiară. La 18 februarie 1876 printr-o lungă scrisoare adresată lui George Barițiu el își mărturisea astfel intenția de a scrie „un studiu asupra feluritelor raporturi istorice dintre români și unguri și îndeosebi asupra înrîuririlor ce-a putut primi poporul românesc din partea ungarilor“. Studiul lui Pompiliu, pentru scrierea căruia îi cerea lui Barițiu „izvoare istorice“ și cărți de cuprins serios și cu date autentice, își propunea să răspundă la următoarele întrebări : „care sînt cuvintele mai caracteristice ungurești ce-au ajuns azi definitiv împămîntenite în limba română și cam în ce timp și în virtutea căror împrejurări poporul român a putut să împrumute acele cuvinte ? Au luat românii de la unguri vro noțiune de cîrmuire și dac-au luat care să fie acele ? În privința industriei și a comerțului poate fi vorba de vro înrîurire ungurească și dacă poate, de ce natură să fie acea înrîurire ? Au românii — se întreba mai departe Pompiliu — vrun obicei, vrun morav, vro credință, vro tradiție, vrun for de origine curat ungurească ?... În artă : pictură, zidărie, construcție etc., precum și în poezie poate fi vorba de un element unguresc la noi ?“ Cu privire la influența în religie și știință nu pune întrebări fiindcă despre aceasta „nici nu se poate pomeni“, „catolicismul rămînînd pururea strein de român, iar știința de la unguri românul n-a învățat“. Urmărind problema dintr-o largă perspectivă istorică, Miron Pompiliu cerea lui Barițiu izvoare și asupra venirii ungarilor în Panonia, asupra primelor lor contacte cu românii și asupra împrejurărilor care au determinat lichidarea vechilor ducate românești transilvănene. Îl interesa de asemenea „conjurația celor trei națiuni“ de la 1437, legile de oprimare feudale ale lui Verböczi, răscoala lui Horia și revoluția de la 1848. Scrisoarea, după alte cîteva întrebări relative la luptele românilor transilvăneni pentru limba și „drepturile naționale“, se încheia cu rugămîntea de a i se trimite date și cu privire la „satele românești maghiarizate“ și a împrejurărilor în care acestea au fost silite „să se lapede de limba strămoșească“¹.

Fie că Barițiu nu-i va fi trimis „izvoarele“ cerute, adunarea acestora nefiind într-adevăr o treabă ușoară, fie că răspunsul primit îl va fi îndemnat să renunțe la această intenție, dorința lui Pompiliu nu s-a putut realiza, studiul anunțat nedepășind starea de proiect. Se pare că umbra lui îl va mai fi urmărit totuși cîtva timp, fiindcă în toamna aceluiași an, la 18 noiembrie, îl vedem stăruind pe lîngă Slavici, care se afla la București, să-i comunice „prețurile cărților respective“². Nu cumva va fi fost vorba de cărțile cerute lui Barițiu ?

¹ Academia Republicii Socialiste România, mss. 1007, p. 17.

² I. E. Torouțiu, *op. cit.*, III, p. 228.

Intenția lui Pompiliu își avea originea în „prelecțiunile” „Junimii” pe care el le urmărea cu atîta asiduitate și pe care în 1871 le și rezumase. În 1876, anul în care el se adresa lui Barițiu, subiectul „prelecțiilor” îl constituia tocmai problema influențelor asupra poporului român. Gh. Panu vorbise despre influența slavonă, A. Lambrior despre cea turcească, I. C. Negruzzi despre cea franceză, M. Eminescu, care a avut cel mai mare succes, despre influența austriacă (14 martie) etc. Pompiliu, îndemnat probabil de Eminescu, se va fi gîndit să vorbească despre influența ungurească. Atitudinea lui Barițiu l-a determinat să renunțe¹.

El va vorbi însă despre *Învățămînt* în seria „prelecțiilor” din 1878 — consacrate, „Deșteptării naționale la începutul secolului al XIX-lea” — alături de A. D. Xenopol (*Privire teoretică*), E. Filipescu (*Legislația*), Iacob Negruzzi (*Literatura*), Ștefan Vîrgolici (*Mișcarea politică*), V. Conta (*Stărea economică*), Gh. Vîrnav-Liteanu (*Jurnalistică*), P. Verussi (*Oștirea*)².

În 1880 își reia colaborarea la *Familia* întreruptă cu un deceniu mai înainte. Timp de cîțiva ani (1880—1886) va publica în revista lui Vulcan, transferată acum la Oradea, numeroase poezii lirice și patriotice inspirate de sentimentul dureros al dezrădăcinării și al revoltei împotriva opri-mării naționale.

La 21 octombrie 1884 contribuie cu entuziasm la organizarea sărbătoririi centenarului răscoalei lui Horia și participă împreună cu Eminescu și Creangă la manifestația de la hotelul „Traian” din Iași³.

Dorul de mamă, tatăl murise cu ani în urmă, îl mistuie necontenit :

„O, maica mea iubită,
Departate sînt de tine
Și-i mult de cînd la sînu-ți
Tu nu m-ai strîns pe mine.

Știu bine că în lacrimi
Petreci de dorul meu,
O, maica mea iubită,
De-al tău dor plîng și eu.”⁴

În primăvara anului 1885, prin poezia *Ultimul dor*, mărturisea elegiac apropiindu-se în strofele finale de ritmurile lui Eminescu din *Mai am un singur dor* :

¹ Un studiu asupra *Elementelor ungurești în limba română* va fi scris în 1891 de către un alt profesor și folclorist ardelean, Simion C. Mîndrescu, fiind dedicat lui B. P. Hasdeu.

² *Convorbiri literare*, XI, 1878, 1 ian., nr. 11, p. 428.

³ I. E. Torouțiu, *op. cit.*, VI, p. XVIII.

⁴ *Dor de mamă, Familia*, 1880, 21 sept./3 oct., nr. 72.

„Acolo unde lângă rîu
Se-nșir răchiți bătrîne,
Se duce gîndul meu ades,
Se duce azi și mîne.

Acolo-i satu-ncununat
Cu a nucilor verdeață,
Ferice-acolo am trăit
A vieții dimineață.

Bisericuța cea de lemn
Și azi e vie-n minte-mi ;
Căsuța cu doi plopi la drum
O văd parcă nainte-mi.

Ah, cugetul mi-e neîmpăcat,
Căci am pornit în lume,
Căci am fost surd la tristul plîns
Al iubitoarei mume.

De n-am putut ca să trăiesc
De scumpul sat aproape,
La cea biserică de lemn
Cînd oi muri mă-ngroape.

S-ascult prin somnul cel de veci
Cetaniile sfinte,
Și-acele cînturi ce-mi aduc,
De-a mea pruncie aminte.

Să mai ascult ca de demult
Cum seara toaca bate,
Cînd duhul păcii maiestos,
Plutește peste toate.¹

Peste cîteva săptămîni, socotind că vechiul delict al nesupunerii la recrutare fusese amnistiat, porni nerăbdător spre Ștei călătorind cu diligența și cu trenul. Abia ajuns acasă el se pomeni însă arestat din ordinul pretorului de la Vașcău și încarcerat în închisoarea de la Beiuș. Situația, la intervenția vechilor săi amici, se clarifică abia peste două săptămîni². Eliberat, Pompiliu rămase acasă pînă în toamnă, retrăind cu entuziasm amintirile tinereții. Vizitează la Oradea pe Iosif Vulcan, urcă din nou culmile Bihorului, poposește la stîni, ascultă doinele ciobanilor, stă îndelung de vorbă cu oamenii locurilor studiindu-le uneltele de muncă și graiul, asistă la nunți și petreceri rustice. Vechile preocupări folcloristice,

¹ *Ultimul dor, Convorbiri literare*, XIX, 1885, 1 iunie, nr. 3, p. 380.

² Dr. Const. Pavel, *op. cit.*, p. 55.

completate cu cercetări de etnografie și lingvistică populară, îl atrag din nou în mrejele lor.

Călătoria și contactul cu meleagurile natale sînt povestite cu o remarcabilă duiosie în trei *Scrisori de la țară* publicate în *Familia*¹. După reîntoarcerea la Iași *Scrisorile* aveau să fie completate cu studiul *Graiul românesc din Biharea*² în introducerea căruia, pe lîngă o plastică descriere a regiunii, denunță politica de deznaționalizare practică de guvernul claselor dominante de la Budapesta. Acestei călătorii i se datoresc și poeziile *Revedere*³ și *Osînditul din Carpați*⁴.

În 1888, după un acces remarcat încă din 1881, începu să dea semne de tulburări nervoase. Un timp fu îngrijit la Botoșani împreună cu Eminescu de sora acestuia. La 16 februarie 1889 A. Naum îi scria lui Iacob Negruzzi că Miron Pompiliu merge pe aceeași „cale“ ca și Eminescu⁵. Îl chinuia insomniile, anxietatea, frigurile. Forța fizică și o viață ordonată îi deteră totuși puteri de rezistență. În toamna anului 1892 porni spre Italia. Își petrecu iarna și primăvara la Riva, în Tirolul de sud, internat într-un stabiliment.

La 24 decembrie 1892 îi scria din Riva vechiului său prieten Ioniță Scipione Bădescu: „După multe trîmbălări și încercări cu felurite cure, am ajuns în sfîrșit să mă stabilesc pe iarnă și poate pe primăvară aci, într-un orașel italianesc, poreclit de către nemții ce vin din nord, Winter Kurart, adică pe românește iernatic... Că am venit aci — destăinuia în continuare — nu mă căiesc de loc. Dieta cam vegetariană, cură cumpătată și rațională și mai presus de toate trîmbălatul prin valurile minunatului lac Șarda.“ Spera într-o refacere apropiată și în reluarea activității didactice. Îl chinuia însă izolarea și depărtarea de țară: „N-am — adăuga în aceeași scrisoare — cu cine schimba un cuvîntel românesc, și de rîndul citirei îmi vine numai *Familia* fratelui Vulcan.“⁶ Pentru a-i ușura plictiseala, Scipione Bădescu se grăbește să-i trimită ziarul său *Curierul român* iar I. Paul *Moftul român* al lui Caragiale. Lectura acestuia îi oferă pri-

¹ *Familia*, 1886, 27 iulie/8 august, nr. 30, p. 360; 24 aug./5 sept., nr. 34, pp. 408—409; 31 aug./12 sept., nr. 35, pp. 419—420.

² *Convorbiri literare*, XX, 1887, pp. 993—1022.

³ *Familia*, 1885, 1/13 sept., nr. 35, p. 409.

⁴ *Ibidem*, 1886, 25 mai/6 iunie, nr. 21, p. 245.

⁵ I. E. Torouțiu și Gh. Cardaș, *Studii și documente literare*, I, p. 344.

⁶ Vladimir Șardin, *Din trecutul Botoșanilor. Figuri dispărute*. Botoșani, 1929, pp. 31—32.

lejul de a face câteva considerații asupra artei lui Caragiale, comunicate lui Bădescu la 24 martie 1893: „E culmea bre — exclamă Pompiliu — ca spirit și umor fin. Așa ceva în limba românească încă n-am văzut. E drept că trage în *Constituționalul* (oficiul al partidului conservator) și unde poate în junimiști. Dar — subliniază cititorul *Moftului* — ce să-i faci, bine combate, tot vorba papugiului de Caragiale.“ Admirația sa nu e totuși fără rezerve, fiindcă, îndată după aceste elogii, afirmă în mod neașteptat: „Întru atîta nu-mi prea convine că-i corosiv, obscen peste măsură, și pare a nu avea nimica sfînt. Batjocura și ridiculizarea pînă și în scrierile umoristice și satirice trebuie să aibă o măsură.“¹

E inutil să argumentăm că rezervele lui Pompiliu, după cele scrise de însuși Maiorescu asupra aceluiași subiect, erau neîntemeiate și că ele nu dovedeau decît o lipsă de receptivitate surprinzătoare la un scriitor membru al „Junimei“.

În mai 1893 se găsea încă tot la Riva, unde lucra la un nou studiu despre limba din Valea Crișului-Negru². G. Călinescu îi atribuie călătorii și la Milano (poate la Cascada Varone) și San-Remo (posibil!)³.

În vară, „deplin însănătoșit“, după cum îi scria lui Negruzzi, se reîntoarce în țară făcînd un nou popas la Ștei pentru completarea studiului început și a colecției de poezii populare⁴. Entuziasmul îl cuprinse din nou. De Crăciunul anului 1893 întreprinse o călătorie la Budapesta „pentru interese familiale“⁵, iar în aprilie 1895 se căsătorii cu doamna Gheorghiu, conducătoarea unui pension de fete de la Ploiești⁶.

În vacanță se avîntă prin Munții Neamțului și valea Taslăului culegînd cu vechea pasiune poezii și cuvinte populare. Însănătoșirea nu fusese însă decît o iluzie. La începutul anului 1897 boala îi revenea agravîndu-se și aruncîndu-l în prada unei disperări fără leac. Pe măsură ce nervozitatea și insomniile sporesc, voința îi slăbește iar controlul faptelor devine din ce în ce mai vag. Mîngîierile și sfaturile prietenilor nu-l mai pot salva. Internarea în opiciul de lîngă mănăstirea Neamțului, același prin care

¹ Vladimir Șardin, *Din trecutul Botoșanilor. Figuri dispărute*, Botoșani, 1929, p. 34.

² S. T. Kirileanu, *Cîteva cuvinte asupra lui Miron Pompiliu și a manuscrisului său*, în *Șezătoarea*, XI, 1903, 1 martie, nr. 1, pp. 13—15.

³ G. Călinescu, *Studii și cercetări de istorie literară și folclor*, IX, 1960, nr. 4, p. 763.

⁴ I. E. Torouțiu și Gh. Cardaș, *Studii și documente literare*, I, p. 152.

⁵ *Ibidem*, p. 153.

⁶ Dr. Const. Pavel, *op. cit.*, p. 19.

trecuse și Eminescu, se dovedește inutilă. Întors la Iași, își trage la 14 noiembrie, într-un moment de criză halucinantă, un glonte în cap. Nu moare totuși decât la 20 noiembrie, orele două noaptea, după ce medicii făcuseră mari eforturi pentru a-l salva. O tuse rebelă, care i-a provocat o abundentă hemoragie internă, a zădărnicit însă toate încercările de salvare. Peste trei zile fu înmormântat la cimitirul „Eternitatea“. Cuvintele de adio i-au fost rostite de colegii N. Hurmuzescu și Pericle Popescu, de elevul Pașcanu de la Liceul Internat, iar în numele „Junimii“ de A. C. Cuza.

Anunțînd moartea nefericitului scriitor ziarul *Opinia* din Iași scria următoarele : „Moartea a secerat ieri noapte pe profesorul distins al limbii române : Miron Pompiliu. O boală crudă a pus capăt prea devreme unui bărbat care a adus servicii reale școalei și literaturii române.“¹ Asociîndu-se doliului de la Iași, *Familia* lui Iosif Vulcan adăuga și ea : „Pompiliu a fost unul din bunii noștri literați care și-a început activitatea la foaia noastră la care a colaborat pînă în anii din urmă“².. „S-a dus sărmanul — scriau *Convorbirile literare* — amărit de suferințe trupești și sufletești să-și afle eterna liniște, pe cînd atîtea simpatii și multe merite îl reclamau să rămîină în viață și să continue a fi omul simpatic și bun, literatul distins și talentat, profesorul eminent și conștiincios, cum l-am prețuit cu toții care l-am cunoscut.“³

Dorința de a fi înmormîntat la Ștei nu i s-a împlinit. Și nici aceea, cunoscută de amici, de a-și aduna la un loc scrierile dedicate plaiurilor natale.

Biblioteca și manuscrisele, printre care se afla și studiul inedit *Limbă, literatură și obiceiuri la românii din Biharea*, i-au fost vîndute „cu hurta“ de către soția neînțelegătoare anticarului Kupermann din Iași de la care, mai tîrziu, avea să-l cumpere Emil Gîrleanu. Prin Gîrleanu studiul va ajunge apoi în posesia lui S. T. Kirileanu care îl va publica în *Șezătoarea*⁴. Un alt manuscris cuprinzînd planurile sale de lecții, începutul de navelă *Conu Gheorghe* și diferite alte însemnări, a căzut în mîinile anticarului Abel Zwiebel care la 5 iunie 1902 îl va vinde Academiei Române⁵.

¹ *Opinia*, Iași, 1897, nr. 168 ; amănunte asupra înmormîntării în numerele 170 și 172.

² *Familia*, 1897, nr. 47, p. 564 ; nr. 48, p. 570.

³ *Convorbiri literare*, XXXII, 1897, 1 dec., nr. 12, p. 184.

⁴ S. T. Kirileanu, *op. cit.*, p. 13.

⁵ Mss. 1828, Academia Republicii Socialiste România.

Un alt manuscris, reprezentînd un fragment din teza sa de licență în literatura franceză (Voltaire) a fost descoperit de G. Călinescu în 1939 și publicat în *Jurnalul literar* de la Iași (12 martie, nr. 11).

Cîte altele nu vor fi dispărut însă fără urmă ?

O soartă tot atît de ingrată au avut și scrierile sale publicate în periodicele amintite, cele mai multe dintre ele, și îndeosebi culegerile de folclor, rămînd uitate în colecțiile acestora.

O reeditare a lor n-a fost încercată de nimeni pînă acum.

★

Miron Pompiliu, fire melancolică și romantică, a debutat ca poet liric, obsedat pretimpuriu de imaginea unui destin nefericit. Chiar de la primele sale versuri din *Familia* — *Ecouri de suspine* — mărturisea cu neliniște :

„Prevăd eu cum că soarta acea necruțătoare
Mă va goni continuu pe acest duios pămînt,
Prevăd c-al fericirii lucinte, dulce soare
Mi va surîde numai dincolo de mormînt.“

Nota pesimistă se accentuează și mai mult prin colaborarea din anul următor la *Fenicele* și la *Foaia Societății pentru literatura și cultura română din Bucovina*. Cităm din poezia *Nenorocitul* :

„De ce n-am putut să mor
Cînd eram în legănior,
De ce n-am putut pieri
Să nu știu ce-i a trăi.“

Pesimismul său, nejustificat la un tînr de 18 ani, n-a scăpat neobservat și necomentat de publiciștii timpului, critica făcîndu-i-se chiar prin revista *Familia*. „Dl. Pompiliu — scria I. C. Drăgescu la 5/17 martie 1867 recenzînd *Fenicele* — prin încercările de pînă acum ni se recomandă că ar avea talent și gust spre poezie, numai aceea aș avea să-i observez că dînsul se vede prea înclinat spre pesimism ; nu e chemarea unui poet — adăuga Drăgescu în continuare — numai ca să geamă și să plîngă mizeriile omenirii, pe coardele lui nu trebuie să rătăcească disperarea și descurajul.“¹

Se pare că observațiile lui I. C. Drăgescu, n-au rămas fără efect, fiindcă în versurile publicate în *Convorbiri literare* în 1868 — *Vrăjitul* — constatăm tendințele unei noi orientări :

¹ *Familia*, 1867, 5/17 martie, nr. 10, p. 118.

„Vrăjitoare, vrăjitoare
Dă-mi sfaturi îndreptătoare,
Tu cunoști răul ce vine,
Tu știi astăzi ce-a fi mine.“

În același an, după stabilirea la București, în poezia *Ce nu pot uita*¹, scrisă la Râmnicu-Vâlcea, aflăm însăși mărturisirea fericirii și a entuziasmului pentru viață :

„Azi bogată desfătare
Mi dă dulcele pocal,
Azi în blînda legănare
Trec rîzînd pe-al lumii val.“

Cu toată această explozie de exuberanță, nota dominantă a poeziei lirice a lui Miron Pompiliu rămîne totuși melancolia alimentată neconținut de nostalgia pentru locurile natale și de regretul dezrădăcinării.

În această privință el este unul din precursorii lui St. O. Iosif, evocînd ca și acesta vremile patriarhale, „satul plin de cîntece“, figura duioasă a bunicii, icoana tatălui, a mamei și a surorilor, izvoarele cristaline ale Crișului, lumea neuitată a Bihariei. Menționăm din poeziile de această natură *Casa din Vale*, *Locul nașterii*, *Valea Biișului*, *Dor de mamă*, *Ultimul dor*, *Revederea*, *Minca*, *Domnișoarei M. B.*², caracteristice atît pentru dragostea poetului față de „leagănul fericirii“ cît și pentru talentul său descriptiv.

Cităm din *Locul nașterii* această scenă din copilărie :

„Pe un băț de-alun călare,
Fug cît satul e de lung :
— Haide, murgule băiete,
Hai, căci alții ne ajung.

Tatăl meu se uită-n urmă-mi
Și grăiește zîmbitor :
Ce voinic, priviți la dînsul.
Dragul tatii puisor.“

Iată și biserica de la Ștei revăzută după o lungă pribegie :

„Cu vechile podoabe
Păreții stau ș-acum ;
Zăresc aceiași prapuri
Cu sfinți păliți de fum.

¹ *Familia*, 1868, 14/26 noembrie, nr. 40, p. 473.

² Vezi bibliografia scrierilor lui M. Pompiliu din lucrarea de față, pp. 401—404.

Același e altarul
În toate-a sale părți,
Pe lada cea boită
Același teanc de cărți.

Și-n țintirim tot vechii
Cireși îmbătrîniți,
Pe cari îi văd acuma
Cu albe flori gătiți.

Aceeași toac-atîrnă
De creanga celui prun,
Aceiași rug¹ pe margini
Ograda încunun.

Ah, numai într-o parte
Văd al schimbării semn :
Țărîna fără iarbă
Și două cruci de lemn.“

Remarcabile prin imaginile lor vizuale sînt și cîteva din tablourile sale din natură, consacrate îndeosebi amurgurilor de vară :

„Prin răriștea pădurii
Ce scîlpet luminos !
E soarele ce-apune
Cu vălu-i scînteios.

Copacii par cu frunze
De aur ca-n povești,
Și razele splendoare
De curți împărătești.“

(*Tablouri*, 1882.)

„După culmi înalte
Soarele s-a stins,
Peste văi și dealuri
Noaptea s-a întins

Stelele s-arată
Una cîte una,
Printre fagi se vede
Licurind și luna.“

(*Noaptea*, 1897.)

Mai puțin reușite sînt poeziile sale erotice — *Stau adese, Blestem, L-a tale grații, Zîmbește-mi crudo* — care, cîntînd deziluziile dragostei,

¹ *Rug* : trandafir sălbatic (V.N.).

nu-l diferențiază de ceilalți autori de romane ai „Junimii“ : Teodor Șerbănescu, N. Scheletti, Matilda Cugler-Poni. *Dorul amantei* îi oferă prilejul evocării unui nou tablou idilic al Crișanei natale :

„În jurul tău munți, codri și holde aurite
Ale Crișanei mîndre, voioase se întind.
În crîngurile dese, în văile umbrite
De fragede gurițe, cîntări de dor s-aprind.“

Uneori, ca-n poezia *La sîn cu foc*, el izbutește totuși să dea expresie unor sentimente de o delicată gingășie care amintesc de fermecătoarele *Lieduri* ale lui Heine :

„Voiam s-o mîngăi și să-i spun
Cuvinte drăgălașe,
Dar glasul meu stă-nmărmurit,
Și-n loc de vorbă bună,
Plecat-am capul trist în jos
Și-am plîns cu ea-mpreună.“

În tinerețe acordurile lirice ale lui Miron Pompiliu s-au desfășurat sub influența lui D. Bolintineanu. Ca și acesta tînărul poet cultiva diminitivele și se complăcea în reverii romantice :

„Eu ședeam pe-o colinioară
Rai sădit cu dulci flori,
Privind firea rumenioară
Dormitînd în suave zori.“
(*O sară*, 1868.)

Contactul cu poezia lui Eminescu va impune lirei sale ecouri și imagini din inventarul acestuia :

„De-atîtea ori, de-atîtea ori
Eu am putut vedea curat,
Că tu ai ochi înșelători,
Că tu ai suflet vinovat.“
(*De-atîtea ori*, 1889.)

„S-ascult prin somnul cel de veci
Cetaniile sfinte,
Și-acele cînturi ce-mi aduc
De-a mea pruncie-aminte.“
(*Ultimul dor*, 1885.)

„Unde strămoșeasca doină, serile-ascultam într-una
Pînă dintre brazi departe, tremurînd venea și luna.“
(*Osînditul din Carpați*, 1885.)

Neîndoielnic, partea cea mai originală a talentului său poetic o reprezintă poeziile de evocare a provinciei natale și a anilor de la Ștei. Acestea au și făcut ca el să fie revendicat îndeosebi de bihoreni, într-un studiu consacrat în urmă cu trei decenii *Poeziilor Bihorului*, Miron Pompiliu fiind considerat „ca cel mai de suprafață cîntăreț și mînuitor de condei aici în Bihor”¹.

Miron Pompiliu a abordat și genul poeziei patriotice, continuînd vechile motive de inspirație ale lui Grigore Alexandrescu și D. Bolintineanu. Manifestațiile de la Blaj din 1868, determinate de aniversarea a 20 de ani de la revoluția din 1848, îi inspiră poezia *Vegierea* prin care, anticipînd *Rugăciunea* lui Octavian Goga, își anunța hotărîrea de a-și subordona fericirea personală idealului de libertate obștească :

„Eu plîng torenți de lacrimi amare, arzătoare,
Junia feței mele curînd o veștejesc
Și pînă ce despotul va fi stăpîn sub soare
Repaus și ferice eu nu voi să doresc.”

În *Dorul României*, scrisă ca o replică la poezia lui Eminescu *Ce-ți doresc eu ție dulce Românie*, publicată cu un an mai înainte în *Familia*, el se adresează patriei străbune, ca într-o nouă *Cîntare a României*, cu un lung șir de întrebări de felul acestora :

„Românie, Românie,
Dalb eden din răsărit,
Pentru ce cu duiosie
Tu te plîngi neconținut ?
Ce restriște te mîhnește ?
Ce te doare ? Ce-ți lipsește ?”

Răspunsul României este tocmai cel dorit de poetul transilvănean care voia, prin versurile sale, să aducă și el o contribuție la ridicarea marului edificiu al unității naționale :

„Da, nimica nu-mi lipsește
Ca să pot fi mulțămită,
Ș-a mea soartă favorită
Și norocul mă iubește ;
Însă vai, cînd al meu dor
Mîna tainicului său zbor
La sororile-mi dorite
Cari de sînu-mi deslipite
Peste munți duios trăiesc
Și-n sclavie veștejesc,
Fruntea-n doliu mi se pleacă,
Chin amar sufletu-mi seacă

¹ E. Potoran, *Poezii Bihorului*, Oradea, 1934, p. 63.

Și cât timp le-oi ști robite
Și de mine despărțite,
N-o să am cu al meu mire¹
O deplină fericire.“

Reluând procedeul romantic al lui Grigore Alexandrescu, Miron Pompiliu își imaginează și el o apariție nocturnă a învingătorului de la Șelimbreg pentru a înspăimînta pe tirani :

„Într-al nopții sîn bălai
Din mormîntul său uitat,
Iese marele Mihai
Vitejește înarmat ;
Și c-un frate șoimulean
Murg buiac și năzdrăvan,
Pe Carpați măreț apare,
Ca un soare ce răsare.“

Oltul, și prin nume și prin modul de tratare, anunță în cadențe populare poezia cu același titlu a lui Octavian Goga :

„Oltule, rîu spumegos,
Mult ești drag, mult ești duios,
Sufletului inimos !

Cine stă și lung te-ascultă
Simte-n piept durere multă,
Ochi-i ard de-o pară vie
Căci tu-ndemni la vitejie
Și la dalba haiducie.

Fost-ai tu, ai fost o dată
Apă-n lume lăudată,
Frate bun românului,
Balaur păgînului !
Cînd săltai cu veselie
Cu zgomot de bătălie,
Cînd vuiai și chiuiai
Și pe dușmani înghițai !
Dar acum, Oltule dragă,
Ai rămas apă pribeagă ;
Grea pustia te-mpresoară,
Trîndăvia te doboară !“

Punctul culminant al inspirației patriotice a lui Miron Pompiliu îl reprezintă poezia *Osînditul din Carpați*, prin care profeția prăbușirea

¹ Mirele era domnitorul Carol I (V. N.).

Austro-Ungariei. Tabloul final al prăbușirii e crâncen, apocaliptic, exprimat în versuri dinamice, impetuoase :

„Mii icoane-ngrozitoare îmi întâmpină privirea,
Larmă, zvonuri, surle, șuier și fanfare-n aer tremur
Munții vârfulurile-și clătin ca de un grozav cutremur,
Fulgerete săgetează, vajnic tunetul vuieste,
Codrul de stejari se-ndoaie, valea urlă, clocotește.
În acest vârtej sălbatic, fulgere când trec prin ceață
Se arată scene crunte, care suflul îngheață,
Mai apoi lucind cu slavă se pogoară dintr-un nor
Săbie de foc în mână, îngerul răzbunător.“

Fără a insista, prin poezia *La un român renegat* Pompiliu a încercat și genul satirei și apoi chiar pe al epigramei. Cităm epigrama adresată „unui poet din București“ îndreptată se pare împotriva lui Carol Scrob, colonel și autor de romanțe căzute astăzi în desuetudine :

„Cu drept te poți fâli : e lucru foarte rar
A fi-n același timp poet și militar.
Cu sabia nu știu pe mulți vei fi rănit
Cu lira însă, drept, pe mulți ai asurzit.“

Talentul lui Miron Pompiliu s-a relevat și prin traduceri din poezii germani Uhland, Lenau, Heine, Goethe, și din poetul maghiar Arany¹. Cunoașterea adâncă a limbii și prozodiei germane l-a ajutat să dea traducerilor sale, îndeosebi celor din Uhland și Heine, un remarcabil nivel artistic. Prin fidelitatea față de textele originale, prin claritatea limbii, muzicalitatea ritmică și expresivitatea stilistică, traducerile lui Pompiliu s-au bucurat în cercul „Junimii“ de o aleasă apreciere, fapt consemnat de însuși Gh. Panu. „Afară de Alecsandri și Eminescu — scrie elocventul memorialist — *Convorbirile literare* în primii șase-șapte ani s-au distins mai mult prin traducerile din poezii străini decât prin lucrări poetice originale.“ Printre cei mai reprezentativi traducători ai *Convorbirilor*, alături de N. Scheletti, Vasile Pogor, Anton Naum, Ștefan Vîrgolici etc. Gh. Panu menționează la loc de frunte pe Miron Pompiliu². Opinia s-a putut menține și după apariția altor traducători care au reținut cu mai multă stăruință atenția istoriei literare. Cităm pentru exemplificare cântecul *Strângîndu-se de mînă* din *Buch der Lider* :

„Strîngîndu-se de mînă
Cînd doi se despărțesc,
Suspinele-i îneacă
Și lacrimi îi sfîrșesc.

¹ Vezi bibliografia, pp. 404—405.

² Gh. Panu, *op. cit.*, II, p. 156.

Dar noi n-am plîns, iubită,
Nici «ah» nici «vai» n-am zis,
Ci plînsul și suspinul
Pe urmă ne-au cuprins.“

Peste trei decenii poezia avea să fie tradusă și de St. O. Iosif, considerat cel mai fidel traducător al lui Heine ¹.

Cităm și traducerea lui Iosif pentru a sublinia, prin comparație, calitățile de traducător subtil ale lui Miron Pompiliu :

„Cînd doi își zic adio,
De mîini cu drag se strîng
Și plîng amar, oftează
Amar și iarăși plîng.

Ci noi la despărțire
N-am plîns nici n-am oftat,
Și lacrimi și suspine
Pe urmă ne-au aflat. ²“

Amintirile lui Panu ne ajută să relevăm și punctul de vedere teoretic al lui Pompiliu față de arta de a traduce. La o afirmație a lui Pogor că un poet, pentru a se evita traducerile mediocre, ar putea fi tradus și în proză, Pompiliu a replicat arătînd că „aceasta ar fi un sacrilegiu, poetul trebuind să rămîna poet chiar cînd e tradus într-o limbă străină“ ³.

Ceea ce se cuvine reținut din activitatea lui Miron Pompiliu și ceea ce îi asigură un loc de seamă în istoria literaturii române sînt însă culegerile sale de poezii populare, basmele publicate în *Convorbiri*, „Scrisorile“ asupra vieții de la țară și studiile asupra graiului românesc din regiunea Crișana.

Semnificația și importanța acestora au determinat de altfel însăși alcătuirea ediției de față, și, o dată cu ea, studiul consacrat lui Miron Pompiliu care, atît prin întinderea cît și prin referințele sale, depășește încercările similare făcute pînă acum.

La apariția lui Miron Pompiliu în mișcarea folclorică transilvăneană aceasta avea, din punct de vedere publicistic, o vechime de aproape trei decenii. Bazele ei fuseseră puse de George Barițiu care încă din 1838 ceruse prin *Foaia pentru minte, inimă și literatură* de la Brașov,

¹ St. O. Iosif, *Romanțe și cîntece de Heine*, Buc., 1901, p. 66.

² Ilarie Chendi, *Traducătorii lui Heine*, în *Preludii*, Buc., 1905, p. 143.

³ Gh. Panu, *op. cit.*, II, p. 101.

anticipînd pe Alecu Russo și Vasile Alecsandri, culegerea de *Cîntece populare... frazuri, proverburî, zicerî originale românești*, considerînd cã acestea reprezintă adevãratul caracter al unei nații¹. *Telegraful român* de la Sibiu, înființat în 1853, va merge și el, avînd în primii ani ca redactori pe Aaron Florian și Paul Vasici, pe aceeași linie. *Familia* lui Iosif Vulcan, întemeiată în 1865, își va face din cercetarea și cultivarea literaturii populare un adevãrat program². Celelalte publicații transilvãnene *Albina* (1866, Viena și apoi Budapesta), *Concordia* (Budapesta) publicã și ele în „foișoarã“ numeroase poezii și cîntece populare. Vechile îndemnuri ale lui Barițiu — care adãugase totodatã și sfatul ca plãsmuirile poporului sã se adune „neschimbate, neatînse, așa cum se aflã în gura poporului“ — își deschiseserã astfel un drum larg și din ce în ce mai frecventat. Un impuls esențial pentru orientarea folcloristicii ardelenene avea sã-l constituie apariția *Baladelor* adunate și îndreptate de Vasile Alecsandri (1852) și a mării sale colecții de *Poezii populare ale românilor* (1866). Timp de peste o jumãtate de veac Alecsandri va fi idolul și modelul tuturor poezilor și folcloriștilor ardeleni. Sub influența lui și urmînd metoda sa de „îndreptare“, au apãrut în 1859 primele volume de folclor ardelen și bãnãțean *Balade* și *Colinde* adunate de Atanasie Marienescu care, fãrã a avea talentul și iscusința bardului de la Mîrcești, a „chitit“ și el versurile poporului transformînd și denaturînd însã numeroase balade. A treia colecție de folclor poetic transilvãnean, și, în același timp, a patra în ordinea cronologicã a apariției celor mai importante culegeri de poezii populare românești, avea sã fie colecția lui Miron Pompiliu : *Balade populare române* (1870)³. În scrisoarea adresatã lui Iacob Negruzzi în toamna anului 1869, o datã cu trimiterea primelor balade pentru *Convorbiri*, el anunța însã, în opoziție cu Marienescu, cã le-a cules așa cum le-a conceput „nemuritorul geniu al poporului român, cu prozodia lor silabicã neschimbatã ; cu rimele neatînse, cu limbajul lor provincial și local nealterat ; pe scurt, cu pãstrarea originalitãții în toatã puritatea sa“⁴. Publicarea „neschimbatã“ a poeziilor populare va constitui una din permanențele activitãții folcloristice a lui Miron Pompiliu, și, în același timp, unul din meritele sale esențiale. Mai tîrziu, dupã cum se relevã prin culegerea postumã publi-

¹ *Foaia pentru minte...*, 1838, 24 dec., nr. 26, pp. 207—208 ; *ibidem*, 1839, 29 ianuarie, nr. 5, pp. 38—39.

² Ion Breazu, *Folclorul revistelor „Familia“ și „Șezãtoarea“*, Sibiu, 1945.

³ Gh. Vrabie, *Balada popularã romãnã*, București, 1966, p. 13.

⁴ *Convorbiri literare*, III, 1869, 1 nov., pp. 300—301.

cată în 1903 de S. Teodorescu-Kirileanu, *Limbă, literatură și obiceiuri la românii din Biharea*, el va urmări, pentru a fi cât mai aproape de gândirea și limba poporului, chiar o transcriere fonetică a expresiilor și zicerilor sale uzuale.

Iată o doină culeasă de Miron Pompiliu în anul 1886 din comuna Tătăreni :

„Frunză vergye dye pē baltă
fostu-mny-o binye d-odată,
dar s-o-ntors frunza pē tău
ș-am ajuns bugăt dye rău.“

Ciclurile de folclor publicate de Miron Pompiliu în *Familia, Concordia, Traian, Convorbiri literare și Șezătoarea* (postum) cuprind aproape toate speciile de poezie populară : orații de nuntă, balade, doine, hore, strigături. Cele mai multe dintre ele au fost adunate din regiunea Bihorului, îndeosebi de pe valea Crișului-Negru, din satele Ștei, Cîmp, Criștior, Dumbrăveni (raionul Vașcău), Tătăreni, Belejeni (raionul Beiuș), Tinca (raionul Salonta), Nojorîd (raionul Oradea), reproducînd cu fidelitate graiul local.

Concepția despre folclor a lui Miron Pompiliu se desprinde din cele două prefețe ale sale din anii 1869 și 1870, prima apărută în ziarul *Traian* ca introducere la *Poesiile poporane române din Crișana*, iar a doua la *Baladele* editate de „Junimea“.

În cea dintîi, publicată în ziarul lui Hasdeu, el acordă limbii și literaturii populare semnificația de fir al Ariadnei, ea fiind cea care poate ajuta pe oricine să-și formeze o „idee exactă, lămurită și precisă“ despre „acel popor viril și nobil care pe malul Dunării, prin văile cele răcoroase și prin poalele cele fecunde și bogate ale Carpaților există încă după atîtea furtune zguduitoare ale secolilor înfricoșați“. Ereziile și „rezultatele ridicule și absurde“ la care au ajuns unii „literați streini, ba chiar și naționali“, cu privire la originea și existența istorică a poporului român, Pompiliu le dă pe seama „fatalității“ ca aceștia să nu fi cunoscut limba și literatura poporului. „Dacă putem să fim mîndri de ceva, subliniază el cu energie, poezia populară este acel veștmînt cu care gîntea noastră strălucește ca o regină.“

Pentru tînărul folclorist literatura populară este „un adevărat tezaur“ al sufletului românesc, un „demn document“ al existenței sale istorice. „Iată viața — exclamă el cu înflăcărare — iată poezia, iată trecutul, iată poporul român !“

Poezia populară, în concepția lui Pompiliu, nu era însă numai un monument de frumusețe, ci, totodată și un îndemn la lupta pentru dez-

robirea și unitatea națională. „Ascultați un bătrîn — scria folcloristul — enarînd o baladă și ochii voștri vor străluci de o însuflețire generoasă, sufletul vostru se va face foc și în brațul vostru va răsări sabia și buzduganul. Și dacă veți sta uimiți de această magie — scria el mai departe — de aceste acțiuni energice, neștiind ce să urmați, întrebați corbii și șoimii de prin codri și stînci, setoși de sîngele dușmănesc, ei vă vor spune ce să faceți.“

Ideea folclorului ca document și impuls al istoriei naționale e accentuată și mai mult în prefața din 1870, arătînd că o „nație cînd se trezește din adîncă sa amorțeală seculară... înainte de toate trebuie să caute unde se află, să-și amintească de unde s-a pomenit acolo, prin ce împrejurări și dezastre a purtat-o destinul și să pătrundă cu privirea pînă în fundul sufletului său propriu cu scopul de a lua cunoștință despre... întreaga comoară de simțiri și impresii grămădite în sufletul ei... Fără această temelie construită din elementul său propriu — afirma folcloristul în continuare — un popor va rămîne incapabil de o dezvoltare fericită și va fi menit a muri fără să-și ajungă viitorul la care aspiră“. Prefața este folosită și pentru a se aduce un omagiu „celui mai eminent și mai infatigabil bărbat“ dintre cei care „s-au gîndit serios“ la această chestiune, punînd „o bază neclintită literaturii noastre“, „genialul“ Vasile Alecsandri. Culegerea sa de poezii populare este considerată „un monument nepieritor, sublim, patriotic și sfînt“. În continuare Pompiliu subliniază că deși Alecsandri a făcut „foarte mult“ pentru valorificarea folclorului românesc, totuși „baia“ acestuia — mina — este plină încă de o „bogăție necalculabilă“, explorarea ei fiind „principala datorie“ a poeților și cărturarilor. Constatînd cu satisfacție că exemplul lui Alecsandri este urmat de un timp încoace de o mare parte de tineri „din toate provinciile Daciei“ care dau la iveală un număr din ce în ce mai remarcabil de colecții, folcloristul afirmă în încheiere: „Acest fapt mareț nu poate să nu umple de bucurie și de aspirații fericite sufletul fiecărui român. Pe piedestalul acestor colecții abundente în izvoare nesecate de idei mari, imagini încîntătoare și de poezie adevărată — continua el cu avînt — literatura noastră cultă va străluci o dată cu o eternă lumină și genii săi nemuritori vor reflecta prin secolii mărirea și lauda ei.“

Pentru Pompiliu, care continua cu același entuziasm acțiunea întreprinsă cu trei decenii mai înainte de George Barițiu, Alecu Russo, Vasile Alecsandri, C. Negruzzi și de ceilalți reprezentanți ai curentului „Daciei literare“, literatura populară era astfel în aceeași măsură un „document“ pentru existența istorică a poporului român, un imbold la lupta politică

consacrată eliberării și unității naționale, și totodată, un „izvor“ de inspirație pentru literatura cultă.

La „Junimea“, pînă la venirea lui Pompiliu, folclorul constituise o preocupare pentru Titu Maiorescu, care prezentase în mod elogios *Poeziile populare române* adunate de V. Alecsandri, și pentru I. Caragiani, autor al unui studiu despre *Românii din Macedonia și poesia lor populară*¹, dar, după cum arată Panu în *Amintiri* și cum sublinia G. Călinescu în monografia sa despre *Ion Creangă*, „în anii 1867—1870 *Convorbirile literare* erau sărace în folclor, semn că junimiștii nu-l prea gustau“. Apariția *Baladelor* lui Pompiliu au reprezentat pentru „Junimea“ un adevărat eveniment și în același timp o schimbare de atitudine, fiindcă din 1870 încoace paginile *Convorbirilor* sînt din ce în ce mai accesibile creațiilor poporului. I. Scipione Bădescu publică în același an *Poesii populare din patria lui Dragoș*² însoțite și ele, ca și ale lui Pompiliu, de o scrisoare; N. Petru (Nicolae Petra Petrescu) trimitea în 1872 *Cîntece populare din Transilvania*³ iar M. Pompiliu continua cu alte *Poesii populare de peste Carpați*⁴. În curînd seria colaboratorilor cu versuri populare ai *Convorbirilor* se va spori, prin S. Fl. Marian, Th. Burada, Grigore Sima, Elena Sevastos și alții, revista „Junimii“ devenind astfel o puternică redută a literaturii populare române. „Felicităm pe d. Miron Pompiliu — scriau *Convorbirile* îndată după apariția volumului de *Balade* — și pe toți acei care s-au ocupat cu adunarea poeziilor populare române, a acestei bogății a literaturii noastre.“ Revista remarcă și faptul că folcloristul a „păstrat întru totul dialectul locului de unde sînt culese cîntecele“, subliniind totodată că aceasta face „să întîmpinăm cîteodată expresiuni necunoscute nouă, dar interesante. Cu aceeași satisfacție sînt relevate și notele și explicațiile ce însoțesc baladele, amintindu-se că utilizarea acestora a fost introdusă de Alecsandri⁵.

Un ecou tot atît de puternic a avut volumul lui Pompiliu și în Transilvania. Asociindu-se elogiilor *Convorbirilor*, revista *Familia* — în paginile căreia Miron Pompiliu publicase în urmă cu patru ani prima sa contribuție folcloristică — saluta și ea „cu plăcere pe cîmpul literaturii noastre populare“ culegerea lui Miron Pompiliu, urînd „junelui și talentatului nostru poet succes în această carieră, ca astfel să poată scoate la

¹ *Convorbiri literare*, II, 1868, pp. 335—340.

² *Ibidem*, IV, 1870, pp. 29—32 și 267—268.

³ *Ibidem*, V, 1872, pp. 357—360.

⁴ *Ibidem*, V, 1871, pp. 113—116 și 295—296; *ibidem*, IX, 1876, pp. 202—203.

⁵ *Ibidem*, IV, 1870, 1 iunie, nr. 7, p. 118.

lumină și alte mărgăritare ale poeziei noastre populare¹. Ziarul *Telegraful român* (1870, nr. 54) de la Sibiu, ajuns între timp sub conducerea lui Nicolae Cristea, îi reproduce în întregime entuziasta prefață pentru a da astfel un nou impuls folcloriștilor de peste Carpați.

Cea mai adâncă satisfacție dobândită de Miron Pompiliu de pe urma *Baladelor* n-au fost însă elogiile menționate, ci faptul că una din aceste balade, *Bradul*, a inspirat lui Eminescu o adevărată capodoperă, confirmându-se astfel afirmația sa că pe „pedestalul” colecțiilor populare se va ridica o literatură cultă, menită unei mari străluciri. E vorba de poezia *Ce te legeni codrule?* al cărei izvor, deși Eminescu pare a fi cunoscut destul de timpuriu și alte variante², nu este prea departe de *Bradul* descoperit de Pompiliu în Șteiuul său.

Iată începutul poeziei culese de Pompiliu :

„Leagănă-se bradu-n codru
Ca și frunzulița-n plop,
Fără vînt, fără răcoare,
Fără nici nu pic de boare.

— Bradule, brăduț de jale.
*Ce te legeni așa tare,
Fără boare, fără vînt
Cu crengile la pămînt?*

— Dar cum nu m-aș legăna,
Și cum vîntul n-o sufla
Cînd o veste mi-a venit
Că spre mine s-a pornit.“

Și iată și începutul creației lui Eminescu :

— „Ce te legeni, codrule,
Fără ploaie, fără vînt,
Cu crengile la pămînt?
— De ce nu m-aș legăna,
Dacă trece vremea mea.“

Cine ar putea nega că minunata operă eminesciană nu s-a ridicat pe „pedestalul” indicat de Pompiliu? O altă doină culeasă de Pompiliu care a inspirat pe Eminescu în cunoscuta „carte” din *Scrisoarea III* este următoarea :

¹ *Familia*, 1870, 23 aug./4 sept., nr. 34, p. 406.

² Vasile Netea, *Din legăturile lui M. Eminescu cu Transilvania*, în *Limbă și literatură*, nr. 9, București, 1965, pp. 249—252.

„Trimite-mi, mîndră, trimete
Ce-o fi-n sat la voi mai verde,
Cosița, pletelele,
Ochii și sprîncenele,
Și eu încă ț-oi trimete
Ce-oi găsi la noi mai verde,
Ciobica și penele,
Ochii și sprîncenele.“

Traian, 1869, 27 sept., nr. 61.

Sub pana lui Eminescu „ciobica“ lui M. Pompiliu devine „coiful înalt cu penele“.

Pe un „pedestal“ popular oferit de Miron Pompiliu s-a construit și unul din cîntecele din poemul *Călin Nebunul — Blestemul mîndrei* — pe care Eminescu, aflîndu-l în *Convorbiri literare*¹, îl „plivește — după aprecierea lui Perpessicius² — îl retușează și-l înalță“ pînă la cîntecul amintit.

Vorbînd despre *Baladele* lui Pompiliu, N. Iorga le considera, spre deosebire de ale lui At. M. Marienescu, ca „lucruri autentice“, iar *Poesiile de peste Carpați* mai „numeroase și mai variate“ decît ale altor colaboratori ai *Convorbirilor*³.

Același rol de avangardă, alături de M. Eminescu, l-a jucat Miron Pompiliu la *Convorbiri literare* și în privința publicării de basme și narațiuni populare. După *Făt-Frumos din lacrimă* al lui Eminescu — al cărui prototip a fost descoperit tot la Ștei — primul basm publicat de *Convorbiri* a fost *Ileana Cosînzana* lui Pompiliu în 1872, urmat de *Zîna Zorilor* a lui Slavici⁴. După alte cîteva povești ale acestuia — *Ileana cea șireată*, *Florița din codru* (1872), *Doi feți cu stea în frunte* (1874) — M. Pompiliu, care după afirmația lui G. Călinescu „nu se lăsa mai prejos“⁵, revine în 1875 cu *Codreana Sînzieana*⁶, iar peste cîteva luni apare Ion Creangă cu *Soacra cu trei nurori*⁷.

¹ *Convorbiri literare*, IV, 1871, p. 115.

² M. Eminescu, *Opere*, VI, p. 573 (note).

³ N. Iorga, *Istoria literaturii românești contemporane*, I, pp. 210—212.

⁴ În monografia consacrată lui Ion Creangă (p. 368) G. Călinescu afirmă că *Zîna zorilor* ar fi apărut înaintea *Ilenei Cosînzenei*. Colecția *Convorbirilor literare* din 1872, confirmă însă succesiunea indicată de noi.

⁵ G. Călinescu, *op. cit.*, p. 368.

⁶ *Convorbiri literare*, IX, 1875, 1 aug., nr. 55, pp. 185—192.

⁷ *Ibidem*, IX, 1871, 1 oct., nr. 6.

Noile contribuții, și în primul rând cele ale lui Miron Pompiliu și Ioan Slavici, au provocat la „Junimea” aprinse și semnificative discuții. Pogor, relatează Panu, care nu gusta nici poezia, nici basmele populare, nu admitea „ca un țăran, fie din Transilvania, fie din Bucovina, fie de la noi să vorbească așa cum îi pune în gură Pompiliu vorbele”. Panu însuși găsea ceva „artificial” în graiul eroilor celor doi povestitori, constatînd însă că Pompiliu „se apropie mai mult de natură” dar că și el era „departe de perfecțiune în reproduceri”. În comparație cu Eminescu, considerat de Panu în mod pejorativ ca „tîrgoveț”, necunosător al „rostului popular”, ambii ardeleni sînt arătați însă ca fiind cu mult mai apropiați de „limba țăranului” fără a izbuti totuși să o stăpînească în toată complexitatea ei. Reproducînd începutul *Codrenii Sînzienii*, Panu precizează: „Desigur că în această poveste este ceva din vorba populară, dar e mai mult culoarea decît expresia; nu este exactă nici fraza țăranului, nici întorsătura vorbei lui. Citind povestea lui Pompiliu — adaugă Panu — simțești că acesta cunoștea pe țăran și limba lui, trăise la țară, știuse poate odată să vorbească ca acolo, dar pierduse familiaritatea acelu limbagiu, căci una este să știi o limbă, și alta să fii familiar cu toate locuțiunile, inversiunile, apropourile etc., etc. ale ei.” Singurul apreciat de Panu pentru faptul că și-a scris poveștile „întocmai sau aproape întocmai cum se spun ele la țară”, era Ion Creangă, în care memorialistul „Junimii” nu vedea însă un scriitor cult, ci exclusiv un țăran¹. Creangă — precizează G. Călinescu — fu declarat la „Junimea” admirabil „scriitor popular”, caracterizare ce-l va urmări toată viața, producția lui fiind socotită „de o speță cu totul inferioară... în nici o legătură cu literatura cultă”².

Atît Pogor cît și Panu, judecînd importanța basmelor celor patru scriitori numai după aspectul lor lingvistic, comiteau însă un grav delict de comprehensiune literară, problema basmului implicînd numeroase alte elemente, și în primul rând pe cele ale originii și realizării sale artistice. Întrebunțînd termenii lui Pompiliu e vorba cu alte cuvinte despre „pedestalul” pe care se ridică un basm popular și de la formele pe care acesta le dobîndește sub condeiu scriitorului cult. Caracterul său popular nu e determinat numai de limbaj, al cărui arhaism nu e obligatoriu, ci de lumea pe care o evocă, de eroii săi și de mijloacele lor de manifestare, de puterea sa de sugestie, de plasticitatea și maleabilitatea sa. Subiectul unui basm popular nu e niciodată unic, și formele lui de exprimare alimentează nenumărate variante.³ Trimițînd *Convorbirilor* povestea *Zîna*

¹ Gh. Panu, *op. cit.*, II, pp. 92—94.

² G. Călinescu, *op. cit.*, p. 199.

zorilor, Ioan Slavici arăta în mod clar „că această poveste a auzit-o cu zece ani înainte la Șiria de la un bătrîn înțelept“, dar că el, cunoscînd și alte variante, aflate în alte locuri, a prelucrat-o izbutind „să combine din toate variantele un întreg frumos“¹. Slavici — afirma recent unul din biografului săi — încheia astfel „șirul de autori anonimi, contribuind, ca și înaintașii săi, la definitivarea creației folclorice“². Pe „pedestalul“ de la Șiria Slavici a creat deci un basm nou, al cărui stil și grai nu mai aparțineau naratorului inițial, ci, respectînd elementele sale originare, scriitorului cult care venea cu compoziția și arta lui proprie, fără a altera însă autenticitatea sa populară. În același mod a fost scris și *Făt-Frumos din lacrimă* care, deși trecut prin filtrul imaginației și artei eminesciene, a rămas totuși, datorită prototipului anterior, un basm popular, un fruct al creației anonime. În acest spirit trebuiesc înțelese și basmele lui Miron Pompiliu, care a continuat și el pe autorii anonimi din popor, dar care ca și Slavici, avînd însă mai mult talent poetic decît acesta, a înțeles să nu „reproducă“ stenografic, ci să creeze, relevîndu-și personalitatea artistică.

Contribuțiile lui M. Eminescu și M. Pompiliu reprezintă — scria N. Iorga — „pentru întîia oară ridicarea basmului la un rang superior de literatură“³.

Elementele fundamentale ale basmului său. *Ileana Cosînzana*, din *cosiță floarea-i cîntă, nouă-mpărății ascultă*, inclusiv fenomenele de metamorfoză și antropofagie, se găsesc în numeroase alte basme românești. Le întîlnim și în *Ileana Sînziana* lui Petre Ispirescu⁴, în *Ileana Cozîneana* din colecția T. Frîncu-G. Candrea⁵, în *Rozuna doamna florilor* din colecția George Cătană⁶. În basmul lui Ioan Pop-Retegănuș *Pipăruș Petru și Floarea înflorit*⁷ aflăm o „Ileană Cosînzeană, din cosiță ruja-i cîntă“.

Neascultînd sfatul din urmă al tatălui său un fiu de împărat se scaldă în lacul zînelor. În timpul somnului care îl cuprinde imediat după scaldă, tînărul împărat este sărutat de o zîină, ieșită din lac. Sărutul se repetă trei zile la rînd, fără ca împăratul să se trezească. În ultima zi, fata — Ileana Cosînzana — îi schimbă inelul cu al ei. Aflînd inelul și informat de sluga sa de cele întîmplate, împăratul își părăsește împă-

¹ *Convorbiri literare*, VI, 1872—1873, p. 90.

² P. Marcea, *Ioan Slavici*, București, 1966, p. 200.

³ N. Iorga, *Istoria literaturii românești*, I, p. 156.

⁴ Petre Ispirescu, *Legende sau basmele românilor*, Buc., 1882.

⁵ Teofil Frîncu—Gr. Candrea, *Românii din Munții Apuseni*, Buc., 1888.

⁶ George Cătană, *Povești populare din Banat*, Brașov, 1908.

⁷ I. Pop-Retegănuș, *Povești ardelenesti*, Brașov, 1888.

răția și pleacă încălțat cu opinci de fier să afle pe Ileana Cosînzana. Drumul e lung și bogat în peripeții. În cele din urmă, abuzînd de buna-credință a unui morar și a unui pitar, împăratul — Ionică Făt-Frumos — ajunge la Ileana, care locuia într-un palat de topaz, fiind stăpîna unei mari împărății. Urmează o nuntă grandioasă. Ileana ținea însă închis într-o chilie pe zmeul care îndrăznise să o fure. Călcînd sfatul de a nu intra în chilia cu pricina, Ionică Făt-Frumos dă zmeului posibilitatea de a se elibera. Ionică este cruțat, dar Ileana este răpită din nou. Învățat de o vrăjitoare, Ionică cere Ilenei să afle de la zmeu care este taina puterii sale. Auzind că puterea zmeului stă într-un cal cu șapte inimi, Ionică pleacă, trecînd pe la Sf. Miercuri, Sf. Vineri și Sf. Duminică, la Mama-Ciumii de la care, expunîndu-se la primejdia morții, se întoarce cu un cal ce avea 14 inimi cu ajutorul căruia răpune pe zmeu și se întoarce în împărăția lui cu Ileana Cosînzana.

Repovestind basmul într-o versiune proprie, cu păstrarea fondului de cuvinte al graiului bihorean, Miron Pompiliu îi adaugă puternice culori portretistice, evocări sugestive de peisaje fermecate, imagini romantice, aspecte fantastice, poleindu-l astfel cu o bogată poezie. Zîna apărută din adîncul valurilor e o „femeie cu părul lung de aur, cu fața rumenă ca trandafirii și cu brațele albe ca lăcrămioarele ; o zîna înaltă la statură și frumoasă, încît la soare te puteai uita, iar la dîna ba“. În drumul spre Ileana „după mult amar și cale de umblat zadarnic“, într-o zi se trezește pe piscul unui munte pe care se părea că se sprijină marginea cerului. „Era capătul lumii acesteia, nu se vedea decît întunec adînc și gura unui vârtej de vale neguros de al cărui fund numai Dumnezeu sfîntul știa... Ca trei zile și trei nopți rătăci el prin această prăpastie oarbă“ la capătul căreia întîlni o moară „mînată de un rîu repede cu apă neagră cum e cărbunele“. După întîlnire, Ileana își părăsi hainele de văduvie și luă altele „cusute numai în flori și figuri de mătase, cele mai scumpe din lume ; atîrnă de gîtul său alb ca fața crinului o salbă de bănuți turnați numai din rubin și smarald, iar pe fruntea ei înșeninată anină o cunună de flori cele mai tinere și mai mîndre ce culesse roabele dis-de-dimineată“. La nuntă, Ileana își puse în coșită o floare ce „avea vraja cîntecului neîntrerupt“ care „cum se atinse de șuvițele de păr începu a scoate niște glasuri de se părea că îngerii prăznuiesc în rai lauda și mărirea Domnului. Sfîntul soare se opri în calea sa aprinsă... Păsările ședeau încremenite și mute în sînul verde al frunzișului, iar valurile pîriului de argint... stau locului și se suiau unele peste altele de se făceau movile de apă, numai ca să vadă minunea și să nu scape glasul ei fermecător“. Copacul din care fusese tăiat bețișorul fermecat

oferit de Sf. Duminecă lui Ionică, în momentul în care bețigașul s-a apropiat de el „începu a se scutura din rădăcină ș-a împrăștia ca un fior de vifor în toată pădurea de la un capăt la altul. Și se treziră din somn — nareză povestitorul — stejarii și fagii și carpenii, în sfârșit toți copacii de la cel mai mic pînă la cel mai înalt, se prinseră a se zgudui și a-și tremura crengile de să părea c-a răzbit o furtună înspăimîntătoare“.

Fenomenele de metamorfoză ale basmului — transformarea iepei Mamei-Ciumii în pasăre, mreană și copac, prefacerea curților împărătești într-un măr de aur etc. — se află și în unele din baladele culese de Pompiliu. Cităm din *Voina și mîndra lui* :

„Bine vorba nu găta,
În pasăre se schimba
Și pe sus se ridica,
Și ca gîndul se ducea.“

Adăugăm și o strofă din *Tudorița și moșneagul* :

„Decît moșule cu tine,
Mai bine va fi de mine
Să mă fac o mîndră mreană,
Mîndră mreană mureșeană.“

După *Harap Alb* al lui Creangă, *Ileana Cosînzana* lui Pompiliu este cel mai lung basm din literatura română.

Cu și mai multă poezie e repovestit al doilea basm al lui Pompiliu, *Codreana Sînzieana* aflat și el — ca subiect — în diferite culegeri de basme. Scris la trei ani după *Ileana Cosînzana* și după ce între timp apăruseră basmele lui Ispirescu și o bună parte din cele ale lui Slavici, dar încă nu și ale lui Creangă, noul basm reprezintă un incontestabil progres atît în arta scriitorului cît și în dezvoltarea basmului — pe linia lui Eminescu — ca specie literară cultă. Puterea de invenție a autorului e mai accentuată, dialogurile mai vii, descrierile mai colorate, oralitatea mai stufoasă, comentariile directe mai sugestive și în totul mai mult dinamism. Expresiile poetice sînt mai insistente și uneori întîlnim chiar perioade de proză versificată.

Un moșneag neavînd copii pleacă de lîngă baba lui pentru a găsi un copil. Un pustnic îi oferă un măr din care trebuie să mănînce moșneagul o jumătate iar baba cealaltă, pentru a ajunge astfel la copilul dorit. În drum spre casă moșneagul mănîncă însă, din greșeală, jumătatea babei și dă naștere pe loc unui pușor de copiliță. Fetița este răpită de o pajură uriașă care o duce la cuibul ei, unde, fetița salvîndu-i puii de gura unui balaur, aceasta o crește pînă la 14 ani. O vîntătoare aduce sub copacul

pajurei un fiu de împărat, care văzînd fata se îndrăgostește puternic de ea. Neputînd-o face să se coboare din copac, sarcina aceasta și-o asumă o babă. Urmează o nuntă strașnică. Acțiunea se petrece „pe cînd un soare apunea și altul răsărea”, arătîndu-se în introducere — aceasta fiind îndeosebi partea care-l nemulțumise pe Panu — „întristarea cea nemolcomită a babei și-a moșneagului celui pustiu”. Sînzieana, care avea părul de aur, îndată după naștere, prinse a crește în cuibul pajurei „și-a-nflori ca un crinișor mîndru. Dimineața o sărutau și-o trezeau în dulce zorile cele vesele; la amiază o alintau umbrele crîngurilor tufoase și sara o le-gănu suflarea cea molcomă a vîntului ușurel și cîntecele ce se revărsau de departe peste codrul din buciumele păstorilor”. Cînd cerul de seară dete cu ochii de dînsa „pe loc se făcu o tremurare de văzduh și-o tresărire de stele ce răsărise, și ca dintr-o mare de foc răsări cu slavă și strălucire nevăzută un alt soare pe marginile răsăritului, mai frumos și cu fața mai de aur pe de o sută de ori decît soarele coborît după munți. Și pe codri, pe plaiuri și văi le cuprinse ca un fior și-un tremur și florile șopteau de-a dragul între ele și-și întorceau capul cătră valurile cele nouă de raze înviitoare”. O peșteră întîlnită în cale e descrisă prin metafore de felul acestora : „Peșteră pe de o sută și pe de o mie de ori mai întunecoasă decît fundul codrului, noapte cum ai strînge cu ochii, cumu-i adică în peșterile cele fără de capăt.”

Cînd balaurul și-a scos primele două capete din fîntînă pentru a înghiți puii pajurei s-au văzut „două capete de foc roș întinzîndu-se spre cuib și făcînd un muget și un urlet de se clătinau dealurile din temelie și umblau văile ca covețile cînd le clatini”. Ca o replică la mugetul balaurului se ivi îngerul izbăvitor cu sabia în mînă încît se „zguduiră și se înfiorară încheieturile ceriului și-a pămîntului”. Găsindu-și puii salvați, pajura „dete un țipăt de bucurie de se zguduiră și se cutremurără șapte hotară cu nouă funduri de țară”. Mișcările eroilor sînt rediate cu energie și întărite prin procedeul repetiției. „Ce n-a făcut moșneagul... doară doară i se va lumina casa cu ceea ce dorea. Făcut-a pomană... dat-o liturghii la 7 biserici... adus-o preoți cu bărbi albe... apucatu-s-a baba de vrăjitorii...” După ce și-a luat traista, moșneagul „s-a dus, și s-a dus, și s-a cam mai dus”. La vînătoare, după ce-a zărit o fiară, feciorul împăratului s-a pornit în urmărirea ei „și haide, și haide, și haide după dînsa”. Comentariul povestitorului la diferite episoade se face prin cuvintele : „Ascultați oameni buni că nu vă spun minciuni... Ascultați nevăzuta... Minunea minunilor. Nepomenita nepomenitelor !... D-apoi încă să vezi și să nu crezi !”

Exemple de proză versificată : după uciderea balaurului codrul a rămas „curat, luminat, cum Dumnezeu l-a lăsat“. Sînzieana „numai cu florile surorile trăia, cu fluturi se juca, cu glasul pîrîului se-ngîna, cu păsările-n doine se-ntrecea“. Feciorul împăratului după ce a zărit pe Sînzieana „tot tumba făcea pre unde mergea parcă ochi n-avea“. După ce a adus-o la curțile părinților săi, „o luă feciorul și-o băgă în casă, o puse după masă ca pe o crăiasă“. La nuntă „cine venea, la masă-l poftea și mînca și bea, pînă chiuia și cu pălăria după lună azvîrlea“. Sfirșitul basmului se face cu participarea la nuntă a povestitorului dar care, fiind șchiop de un picior, cînd la nuntă „a sosit, nunta era pe sfîrșit și numai zamă goală am găsit și în zadar în zamă pînă în pîntece înotam, că de carne ca-n palmă dam. Și m-am apucat de sorbit c-un ciur blagoslovit, vă puteți închipui cum am chefuit“.

În basm întîlnim și cîteva prețiozități : „tăcerea era tainică“, feciorul era „ars de dor“. Adîncul pădurii e „matca cea nepătrunsă“.

Romantismul și coloritul puternic al celor două basme publicate în *Convorbiri* îi vor aduce lui Miron Pompiliu, prin G. Călinescu¹, asemănarea cu însăși poveștile lui Ludovic Tieck publicate cu trei sferturi de secol mai înainte (*Volksmärchen*, 1897), *Phantasia* (1812—1817).

Pe lîngă poveștile din *Convorbiri* Pompiliu a publicat altele două în *Familia : Păcală și Amăgeală și-au găsit omul*² și *Tovărășie la hojit*³. Acestea, și mai ales a doua, sînt însă departe de a se putea compara cu cele dintîi, nedepășind caracterul unora snoave umoristice mai dezvoltate. În *Păcală și Amăgeală* aflăm însă o mențiune social-economică asupra vieții românilor din Munții Apuseni care merită să fie relevată : „Într-unul din acele sate pierdute în desimea brazilor — localizează povestitorul — trăia un moșneag și o babă. Și erau săraci, săraci, de mai că le venea uneori să ieie lumea în cap. Nici tu loc de fînaț sau de semăntură, nici tu putere în oase să mai ciocîrtești la cele ciubere și cercuri. Ba, tot le mai rămăsese ceva sub suflet : o cioancă de vacă. Și se apropiau Paștile și nu știau bieții ce să facă și să dreagă ca să aibă cu ce se îndulci și ei în ziua cea luminată a învierii Domnului. Ce puteau face alta decît să vîndă vaca ?“

Mai mult decît în povești, culoarea locală a regiunii sale Miron Pompiliu o înfățișează însă în *Scrisorile de la țară*. În prima dintre ele e descris Șteiul, „un sat mic și într-o stare de tot înapoiată... cu două rînduri de case țărănești, mici, cu acoperișele de paie, țuguiete, cele mai

¹ G. Călinescu, *Istoria literaturii...*, p. 38.

² *Familia*, 1888, 10/22 ianuarie, nr. 2, pp. 13—14.

³ *Ibidem*, 1888, 24/5 februarie, pp. 37—38.

multe afumate, prin mijloc o șosea sau cum îi zice drum de țară ; două case mai de seamă, a popii și a unui om bogat“. Natura în schimb e „dintre cele mai romantice și mai desfătătoare ce ți se întâmplă să-ți vadă ochii în curmezișul Carpaților“. În scrisoarea a doua evocă râul Șteiului care „cu fiecare potop ce-l aduc ploile îndelungate sau ruperile de nori în creierii munților își croiește altă soartă“. Sălciile și arinii de pe malul râului, ca și desimea crîngului, îi oferă prilejul unor stăruitoare considerații asupra farmecului naturii. În legătură cu râul adaugă duioase amintiri din copilărie și remarcabile referințe etnografice asupra pescuitului în munți și asupra uneltelor de care se servesc pescarii, îndeosebi vîrșa. Cea din urmă e consacrată descrierii băilor naturale din apropierea Șteiului în comparație cu băile de la Sîngeorgiu din nordul Transilvaniei, de la Slănic și cu cele de lângă Iași.

Caracteristica scrisorilor o constituie spiritul de observație al autorului, duioșia patriarhală și un umor de reală calitate țărănească. Unele pasaje amintesc de scrisorile lui C. Negruzzi și ale lui Ion Ghica.

Basmele și scrisorile reprezintă partea cea mai viabilă și mai apreciabilă a scrisului beletristic al lui Miron Pompiliu. Ca și poeziile originale, ele au fost revendicate îndeosebi de bihoreni. Biograful său Constantin Pavel, comentînd poveștile și scrisorile amintite, scria în 1930 : „Dacă torcălăul Nică al lui Ștefan al Petrii din Humulești deschise pentru noul curent literar (junimist n.n.) bogățiile graiului moldovenesc, dacă Slavici dezvăli vorba așezată și viața țărănească din Ardeal, urma ca în aceeași vreme și Moisisca popii de la noi, din Ștei, să arate frumusețile poveștilor noastre din Bihor și noului crez să-i deie ceva din frăgezimea graiului munților bihoreni... E genul în care talentul lui M. Pompiliu a reușit să se afirme și cristalizeze mai mult cum ne dovedește forma adecvată naturală, nemăiestrită, originală și bogată în idiotisme și închieturi populare a basmelor.“¹ Cercetările mai noi asupra basmului românesc întreprinse de G. Călinescu², ca și cele asupra lui Miron Pompiliu³, au integrat însă producția scriitorului de la Ștei într-o problematică mai largă, deschizînd astfel noi perspective de apreciere asupra contribuției sale în acest domeniu. Deși stilizate, în ceea ce privește detaliile, într-o manieră romantică, basmele lui Miron Pompiliu, afirmă Ovidiu Papadima — „rămîn cu totul în tradiția literaturii noastre populare“⁴.

¹ Dr. Const. Pavel, *op. cit.*, pp. 68—69.

² *Vezi Estetica basmului*, București, 1965, pp. 90, 114, 116, 201, ș.a.

³ Ovidiu Papadima, *Studii și cercetări de istorie literară și folclor*, XII, 1963, pp. 611—613.

⁴ Ov. Papadima, *op. cit.*, p. 612.

Locul lui Miron Pompiliu în prelucrarea poveștilor populare românești, privite prin semnificația lor generală, este alături de M. Eminescu și I. Slavici, prototipul basmelor sale, „pedestalul“, de care vorbea în prefața din 1870, aflându-se în fantezia anonimă a poporului, receptată însă de autor și transmisă prin compoziția și limbajul său artistic.

Al treilea grup de scrieri consacrate de Miron Pompiliu vieții, limbii și literaturii populare îl reprezintă studiile sale cu caracter lingvistic și etnografic. Primul dintre ele intitulat *Graiul românesc din Biharea* a fost publicat în 1887, iar al doilea — *Limbă, literatură și obiceiuri la românii din Biharea* — a apărut postum în 1903, în condițiile relatate anterior. Și în această direcție Pompiliu a fost un precursor merit să deschidă o cale pe care aveau să se avânte numeroși alți cercetători și erudiți. „Studiul lui Miron Pompiliu din 1887 — scria recent unul din acești continuatori — reprezintă prima lucrare asupra graiului bihorean și totodată printre primele cu privire la graiurile românești.“¹ În studiul său, folosindu-se de o largă documentare Pompiliu cercetează formele generale ale graiului din Bihor, și în primul rând de pe valea Crișului-Negru, insistând în special asupra „fenomenelor fonetice cele mai de căpetenie care-l deosebesc mai mult sau mai puțin de unele forme ale limbii literare“, asupra urmelor de rotacism și asupra modificărilor fonetice determinate de contactul cu limba maghiară. O contribuție interesantă a studiului lui Pompiliu este constatarea, stăruitor menționată, că „limba românilor din Biharea e mai apropiată de graiul moldovenesc decât de cel muntenesc, deși unele modificări fonetice din Moldova nu se găsesc la românii bihoreni“. Studiul se încheie cu un bogat glosar de cuvinte a cărui importanță documentară se menține și astăzi.

Al doilea studiu, fără a avea adâncimea celui dintâi, are o tematică mai largă cuprinzând și numeroase elemente de etnografie. Pe lângă un nou ciclu de poezii populare, transcrise în bună parte după fonetismul local, aflăm câteva capitole intitulate *Expresii și frazeologie în vorbirea țărănilor din comitatul Bihării*; *Nume de botez și nume de familie din comunele Cîmp, Criștior, Ștei, Dumbrăveni*; *Nume de vite*; *Vorbe locale* (provincialisme) reprezentate printr-un nou glosar; *Ceva din terminologia populară cu privire la numirea părților de casă, moară, stative, bucătărie, cășăpie, bici, îmblăciu și altele*; *Numele uneltelor și părților morii* (Criștior). Locuind un timp îndelungat la Iași și făcând numeroase cerce-

¹ Teofil Teaha, *Graiul din valea Crișului-Negru*, București, 1961, p. 23.

tări și excursii în satele și munții Moldovei, Pompiliu adaugă în acest studiu și unele poezii populare moldovene, precum și referințe asupra numirilor de unelte din această provincie și asupra vieții pastorale. Locurile din Moldova care își află ecou în studiul lui Pompiliu sînt satele Goruni și Ungheni de lîngă Iași, Valea Bistriței, Valea Tazlăului și Munții Neamțului. Din satul Ungheni sînt înregistrate *Numele uneltelor de la car și plug*. Partea finală a studiului e consacrată prezentării unei stîni de pe muntele Onofrei (Tazlău) și unei scurte expuneri despre oi și lucratul lînii (numirile diferitelor operații). Uneori numirile uneltelor și lucrărilor respective sînt date pentru ambele regiuni, înlesnind astfel și mai mult cercetările comparative asupra graiului din Biharia și Moldova și subliniind în același timp evidența unității naționale.

Culegător de poezii populare, teoretician al folclorului, autor de basme și de studii asupra vieții și limbii poporului român din Crișana și Moldova, Miron Pompiliu, prin inițiativele și realizările sale, a înscris în istoria folcloristicii românești una din paginile cele mai remarcabile, opera sa fiind vrednică de o largă atenție și apreciere din partea posterității.

VASILE NETEA

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Ediția de față cuprinde pentru întâia oară întrunite la un loc culegerile și scrierile folclorice, lingvistice și etnografice ale lui Miron Pompiliu.

La baza ei se află textele publicate de Pompiliu în publicațiile : *Familia* (1866, 1886, 1888), *Albina* (1866), *Concordia* (1867), *Traian* (1869), *Convorbiri literare* (1869—1876), *Șezătoarea* (1903, postum) precum și volumul de *Balade populare române* publicat la Iași în 1870.

Trecându-se peste edițiile de popularizare menționate în bibliografie, care reprezintă, îndeosebi la basme, numeroase trunchieri și transcrieri defectuoase, ediția de față a fost alcătuită pe baza textelor publicate direct de către autor respectându-se forma și vocabularul său inițial. Am păstrat de asemenea toate notele scrise de autor. Am modernizat însă ortografia conformându-ne regulilor actuale. Cele două studii lingvistice ale lui Pompiliu, *Graiul românesc din Biharea* și *Limbă, literatură și obiceiuri la românii din Biharea* sînt însoțite de două mari glosare, pe care le-am reprodus întocmai. Reproducerea lor ne-a dispensat de a da un glosar al ediției, cele mai multe din cuvintele locale utilizate de scriitor aflîndu-se în aceste glosare. În notele de la textele folclorice am păstrat însă și explicațiile date de Pompiliu unora din cuvintele întrebuițate în scrierile sale, explicațiile subliniind mai concludent calitatea și semnificația literară a acestor cuvinte.

Deși în volum s-a dat prioritate scrierilor cu caracter folcloric ale lui Miron Pompiliu, totuși, pentru o cunoaștere mai amănunțită a activității sale, am selecționat în *Addendă* și cîteva dintre cele mai reușite poezii originale și tălmăciri, iar în bibliografie am menționat titlurile tuturor contribuțiilor scriitorului.

V. N.

OSTIALE POPORULUI ROM.

IV.

Nevestea a. *)

Mirele:

Portari, portarei,
Dragi omeni mei,
Dati-mi mandr'a mea,
Deschideți porți'a,
Că aș te'u cu ea!

Portarei:

Mire frumoșielu,
Teneru fetorelu,
Nu te laudă
Dien cu acest'a;
Că noi nu ti-om'u da
Mandruli'a ta,
Pan' ce-i fi vorbitu:
Cine no-a venit
De la voi la noi?

Mirele:

Bine me n'trebatu,
Raspunsu capetatu:
Că io mi-am menatu
La voi unu barbata.
Pe socru celu mare
Dicu anția-ora,
Să vedă făt'a
Că mandr'a se'u ba?

Portarei:

Mirelu de la moșă,
Pe sorit'a noastră
N'omu dă aici de cum,
Pana nu ne spuni:
Că a două-ora
Pe cine-oi menara
De la voi la noi?

Mirele:

Portarei de porțe,
Io raspundu la tute,
Că a două-duta,
Dien jo am menatu
Pe cunetrulu mare,
Să vedă făt'a
Că mandr'a se'u ba?

*) Acesta cântec se cânta de poporulu român de prin ambele ținuturi ale Crisului, negru în comitatulu Iikari și la unia și respopivă ansei anulu cucerii cu mirelu so gata să vie cu mire'a; și aniso 4 sau 3 luni dintr'o casă, totu aștia din partea mirelui și-a două Crisului, în cănta după o simțala de totu Crisului și Crisului.

M. P.

Portarei:

Mire pre n'bitu!
Bine ne-ai vorbitu;
Dar totu nu ti-om'u dă
Nevestati'a ta,
Pana ne voi spune,
Că pe est'a lume,
Pe de-azupra noastră
Ce umbra-e mai grōsă?

Mirele:

Ast'a lume are
O umbra mai mare,
Care-o cea mai grōsă
Si-e de-azupra noastră:
Umbra cecintai.

Portarei:

Voinicele mire
Esti fetoru de-o fire,
Dar nu-i capeta
Dicu mandruti'a ta
Pan' te-om'u intrebat:
Ce apa-e mai mare
Aici pe sub sōre?

Mirele:

Ap'a cea mai mare
Aici pe sub sōre:
Rou'a de vēr'a
Pe tota lumea.

Portarei:

Mire mirisoru,
Frunosielu fetișiu,
Nu te laudă
Nici eu atăta,
Că sorit'a noastră
Nu va fi a voșta,
Pana ce ne-i spune
Cu cunite bune:
Ce umbra-e mai grōsă
N' faci'a pământeca
În postu de San-Petru?
Si pana-i găci,
Ce munte ar fi
Care-o mai mare
Aici pe sub sōre?

Mirele:

Căto-ai futeletu,
Tote-amu delegatu,
Bine m'oiu gādi
Si-aste le-oiu găci.
Cea mai grōsă umbra
Pe pământa de-a supra:
Umbra stogului.
N' postu San-Petru!
Si munte-e mai mare
Aici pe sub sōre
Dicu moșinoiulu
N' verfulu muntelu.

Portarei:

Nu te laudă,
Că noi nu ti-om'u dă
Nici acuma
Pe sorit'a noastră
Nevestă frumoșă.
Pana ce-i raspunde
Ce placutu mi mandrue
Să audă pe-asta
Candă e primăveră?
Pana-i dă cunente:
Pe acotu pământu
Ce urma-e mai mare?

Mirele:

Portarei fiteți,
Porți deschideti,
Că io am raspunsu,
La ce mi-ati prepusu:
Bine m'oiu gādi
Si-aste le-oiu găci.
Si astu raspundu
Că ghatu-e mai mandru,
Glatu de plugarelu
Cu-aiu nen sbicorelu
Pe bui-ai manaudu,
Din gură cuniteudu,
Pancu deamortidudu,
Tote doștindudu
Si pământulu mare
O urma mai mare
Că si cea de plinșu

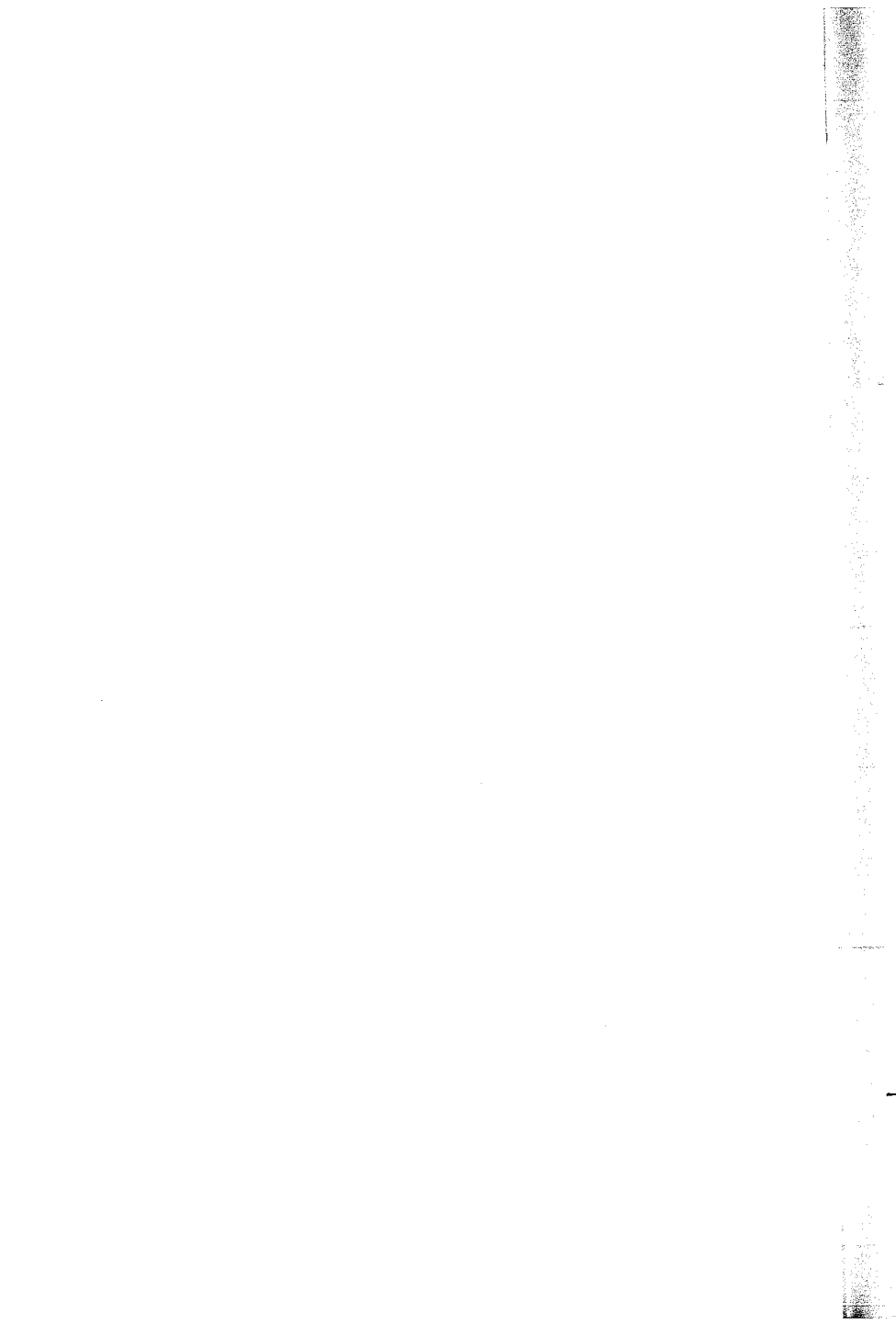
Portarei:

Bine raspunesti,
Bine ne spuseși:
Dar te-om'u mai împinde,
Porți n'om'u deschide,
Pana ce ne-i spune
Ce roșu lu pe fire,
Si ce te-a afiatu
De tu ai intratu
În gradin'a mare
Fara n'cuniteare,
Si tu ai culesu,
Si tu ai clesu
Cea mai mandră flore
Ne arsa de sōre,
Căto ai lațatu
Tote lo-ai calcatu,
Si s'au olivitu,
Si s'au veseftitu.

Mirele:

Portarei de porțe,
Sufletielu bunu,
Tute vi le-oiu spune
În gradin'a noastră
Fara scire'a noastră:
Dien nu m'am bagatu
Că de scire-am detu:
Nici n'am oțlesu,
Nici n'au alesu
Cea mai daltă flore.

I. PRIMELE CULEGERI

NEVESTEASCA ¹

(Orație de nuntă)

Mirele :

Portari, portărei,
Dragi oamenii mei,
Dați-mi mîndra mea
Deschideți poarta,
Ca să ies cu ea !

Portăreii :

Mire, frumușel,
Tînăr feciorel,
Nu te lăuda,
Zău cu aceasta ;
Că noi nu ți-om da,
Mîndrulița ta,
Pîn' ce-i fi vorbit
Cine ne-a venit
De la voi la noi ?

Mirele :

Bine mă întrebați,
Răspuns căpătați ;

¹ Vezi nota de la pp. 385—386.

Că eu mi-am mînat
La voi un bărbat,
Pe socru cel mare
Zău, întîia oară,
Să vadă fata
Că mîndră-i sau ba ?

Portăreii :

Mire, de la masă
Pe sorița noastră
N-om da nici decum,
Pînă nu ne spui :
Că a doua oară
Pe cine-mi mînară
De la voi la noi ?

Mirele :

Portărei de poartă
Eu răspund la toate,
Că a doua dată
Zău, eu am mînat
Pe cumătru mare
Să vadă fata,
Că mîndră-i sau ba ?

Portăreii :

Mire, preaiubit !
Bine ne-ai vorbit ;
Dar tot nu ți-om da
Nevestuța ta,
Pînă ne vei spune,
Că pe astă lume,
Pe deasupra noastră
Ce umbră-i mai groasă ?

Mirele :

Astă lume are
O umbră mai mare,
Care-i cea mai groasă
Și-i deasupra noastră :
Umbra cerului.

Portăreii :

Voinicele mire
Ești fecior de-a fire,
Dar nu-i căpăta
Zău, mândruța ta
Pîn' te-om întreba :
Ce apă-i mai mare,
Aici pe sub soare ?

Mirele :

Apa cea mai mare
Aici pe sub soare :
Roua de vară
Pe toată lumea.

Portăreii :

Mire, mirișor
Frumușel fecior,
Nu te lăuda,
Nici cu atâta,
Că sorița noastră
Nu va fi a voastră
Pînă ce mi-i spune
Cu cuvinte bune :
Ce umbră-i mai groasă
În fața pămîntească
În post de Sîn Petru ?
Și pînă-i ghici
Ce munte ar fi,
Care e mai mare
Aici pe sub soare ?

Mirele :

Câte-ați întrebat
Toate am dezlegat,
Bine m-oi gândi
Și-astea le-oi ghici.
Cea mai groasă umbră
Pe pământ deasupra :
Umbra stogului
În postu Sîn Petrului.
Și munte e mai mare
Aici pe sub soare
Zău, moșiroiul (mușuroiul)
În vârful muntelui.

Portăreii :

Nu te lăuda,
Că noi nu ți-om da
Nici acuma
Pe sorița noastră,
Nevastă frumoasă,
Pînă ce-i răspunde :
Ce glasuri mai mîndre
Se aud pe afară
Cînd e primăvară ?
Pînă-i da cuvînt
Pe acest pământ
Ce un mă-i mai mare ?

Mirele :

Portărei făleți (făloși),
Poarta deschideți,
Că eu am răspuns
La ce mi-ați prepus ;
Bine m-oi gândi
Și-aste le-oi ghici...
Și așa răspund
Că glasu-i mai mîndru,

Glas de plugărel
Cu-al său zbiciurel
Pe boii-și mînînd
Din gură cîntînd,
Păsări dezmierdînd,
Toate desfătînd.
Și pămîntul n-are
O urmă mai mare
Ca și cea de plug.

Portăreii :

Bine răspunseși,
Bine ne spuseși ;
Dar te-om mai împrinde,
Poarta n-om deschide,
Pînă ce ne-i spune :
Ce rînd fu de tine,
Și ce te-a aflat
De tu ai intrat :
În grădina mare
Fără înștiințare,
Și tu ai cules,
Și tu ai ales
Cea mai mîndră floare
Ne arsă de soare,
Cîte ai lăsat
Toate le-ai călcat,
Și s-au olivit
Și s-au vestejit.

Mirele :

Portărei de poartă,
Sufletele bune,
Toate vi le-oi spune...
În grădina voastră ;
Fără știrea voastră ;
Zău, nu m-am băgat,
Ci de știre am dat ;

Nici n-am cules,
Nici n-am ales
Cea mai dalbă floare,
Mîndru înfloritoare,
Ci care mi-a dat,
Care mi-a însemnat
Bunul Dumnezeu,
Mi-am luat-o eu.

Portăreii :

Tare bine, mire...
Dar îți dăm de știre,
Că fetița noastră —
Dalbă, drăgăstoasă,
Ea mai are frați,
Zău, frați ca și brazi
Și surori ca flori,
Și frații ca ceru
Pălării de păr
Cojoace îmbumbate,
Topoare încolțate ;
Surorile ei,
Ele zic că cei (ceri) :
Zadii răsfățate,
Cîrpe împănate
Cojoace îmbumbate.

Mirele :

Portari, portărei,
Dragi oamenii mei,
Deschideți poarta
Să-mi ies cu mîndra ;
Tîrgul va fi joi ;
Și-om mé (merge) noi și voi.
Și vom tîrgui
Ce va trebui !

Portăreii către mama mireșii:

Rămîi sănătoasă,
Maică, draga noastră,
Că fetița ta
Se va îndepărta...
Că nu ți-a plăcut,
Cum ea ți-a făcut,
Cum ți-a măturat
Și cum ți-a spălat ;
Tu vei rămînea,
Iară ea va mîea (merge)
Preste văi și munți,
Preste ape, punți,
Bunul Dumnezeu,
Nu te lasă-n rău !¹

Familia, 11/23 sept. 1866
nr. 29, pp. 346—347.

¹ Acest cîntec se cîntă de poporul român de pe ambele țărmuri ale Crișului-Negru în comitatul Bihariei la nuntă și respectiv atunci cînd cuscii cu mirele se pregătesc să vină cu mireasa ; și anume 4 sau 3 inși dintre cuscii, tot atîția din partea mireșii sau dintre Corintei, îl cîntă după o melodie de tot frumoasă și armonioasă (M. P.).

CÎNTECE POPORALE

I

Cine mă scoase din sat
N-aibă loc de alinat,
Nice demn uscat de cruce,
Nici la groapă cine-l duce,
Nici scînduri de copîrșeu,
Nici nu-l ierte Dumnezeu !
Nu m-a scos cînd am fost mic,
Ci m-a scos cînd fui voinic,
Nu m-a scos cînd am supt țîță,
Fără cînd avui drăguță.

II

Plînge-mă mamă cu jele,
Că mă strîng domnii-n curele,
Zău, în curele de vacă,
Rămîne casa săracă,
Și în sfoare lungi și groasă,
Rămîne a mea frumoasă,
Rămîn prunci plîngînd în vatră
Și n-or ști cine li-i tată.

III

Cine mă prinse cătană,
 La moarte n-aibă pomana,
 Că pomana el și-a dat
 Când cătană m-or luat,
 Cine mă prinse de cap,
 La moarte n-aibă colac,
 Că colacul și îl-a dat
 Când la câmp m-or șuturat.

IV

De-ai juca ca nuca-n ciur
 La străini tot nu ești bun,
 De-ai juca ca aluna
 Străinu-ți bagă vina,
 Ca să aibă strinul vreme,
 Cătră mine-ar tăia lemne,
 Și să aibă strinul rînd,
 Zău, m-ar purta tot flămînd.
 De-ar urla valea de zamă,
 Din strin dracu-ar face mamă,
 De-ar urla valea de lapte,
 Din strin dracu-ar face frate.

V

Cui îi pare rău pre mine
 Bate-l, Doamne, pînă mîne,
 Cui îi pare rău pre noi
 Îi dă, Doamne, șase boi ;
 Doi să îi mînce domnii,
 Doi să-i scalmene lupii,
 Cu doi să-și care morții.
 Și-i dă, Doamne, cinci feciori
 Înăltuți și bălăiori,
 Când vor vre ca să se-nsoare,
 Ciuma pre toți îi doboare ;
 Mînce-l, bată-l soarta grea
 Doară rău nu mi-a părea.

Eu mă duc, codrul rămîne,
Frunza plînge după mine,
După dracul plîngă nime,
După mine-oi plînge eu
Cînd oi vedea că mi-i rău.

Culese de lîngă Crișul-Negru.

Albina, Budapesta, I, 1866,
28 septembrie, nr. 72.

VIȚĂ CĂTUNUȚĂ

(Baladă)

Pe culmița dealului,
Dealului Ardealului
Primblămi-se, mări primblă,
Dali, cine mi se primblă ?
Dali, Viță Cătunuță
Cu-a lui dalbă de mîndruță,
Cu doi bani la pusdunari,
Cu doispre'ce lăutari
Și cu patru călușei
Încărcați de gălbinei
Și cu mîndra lîngă ei.
Viță din grai fii grăia :
— De cînd mîndră te-am luat,
Nici un cîntec n-ai cîntat
Și-acuma-i anu-ncheiat,
Ian să-mi cînți un cîntecel
Măcar cît de mititel,
Să-mi ascult un ceas la el.

Frunză verde și-o lelea,
Mîndra din graiu-i grăia :
— Bucuros că ți-aș cînta,
Dar mi-i portul femeiesc
Și mi-i glasul voinicesc,
Cînd voi prinde a cînta,
Munții s-or cutremura,

Fagii mari s-or despica,
Apele s-or turbura,
Fântana din Peștera
Și-aceea s-a turbura,
Potera ne-a auzi
Înainte ne-a ieși,
Că-i o matcă de voinici
Peste patruzeci și cinci,
Și-i o matcă haiducească
Peste patruzeci și șasă,
Și pre mine m-or lua
Și pre tine te-or tăia,
Ce folos Viță-i avea ?

— Nu te teme mândra mea
Până-i fi pe mîna mea,
C-oi fi eu de te-oi ținea ;
Cântă, mândră, cântecul,
Că mi-i drag ca sufletul !

Mândra prinde a cânta,
Munții se cutremura,
Fagii mari se legăna,
Petrele se despica,
Apele se tulbura,
Fântîna din Peștera
Și-aceea se tulbura,
Și potera mi-auzia,
Și-nainte de ieșia,
Și din grai așa grăia :
— Alei, Viță Cătunuță,
Ce-ai cătat tu pe aice ?
De ne-ncurci tu florile
Și ne turburi oștile !
Ian dă-ți tu, Viță, vama !
— Ce fel de vamă ți-aș da ?
— Să-ți dai, Viță, pușca ta !
— Pușculița nu ți-oi da
Până capul, sus mi-a sta,
Că mi-a dat-o tatăl meu,
Să păzesc de capul meu.

— Ian dă-ți tu, Viță, vama !
— Ce fel de vamă ți-aș da ?
— Să-ți dai Viță, pistolul !
— Io pistolul nu l-oi da
Pînă capul sus mi-o sta,
Că-l am de l-un cumnățel
Să-mi apăr trupul cu el.

— Ian dă-ți tu, Viță, vama !
— Ce fel de vamă ți-aș da ?
— Să-ți dai Viță sabia !
— Io sabia nu oi da,
Că mi-a da-to frate-meu,
Să-mi păzesc io capul meu.

— Ian dă-ți tu, Viță, vama !
— Ce fel de vamă ți-aș da ?
— Să-mi dai, Viță, pe murgu !
— Io pe murgu nu l-oi da,
Că mi l-a dat socru-meu,
Să-mi poarte trupșorul meu.

— Ian dă-ți tu, Viță, vama !
— Fie curva, maică-ta !
— Ce fel de vama ți-aș da ?
— Să-ți dai Viță pe mîndra.
— Io pe mîndra nu oi da
Pînă capul sus mi-a sta !
— Dali, Viță Cătunuță,
Gată-te să ne luptăm
În săbii să ne tăiem —
Zi de vară pînă-n seară,
Că-n o zi de primăvară
Este lupta mai ușoară.
Și de luptă s-apuca
Cu foc mare se lupta
În săbii că se tăia,
Viță din gură grăia :
— Mîndră, mîndrulița mea,
Descinge-ți pustiul brîu
Și-mi ține murgul de frîu,

Că-mi pune capul Codrean,
Al meu și al tău dușman !

Frunză verde și-o lălea,
Mândra din gură grăia :
— Ba io nu ți l-oi ținea,
Dintre voi care-a răzbi,
De bărbat eu l-oi primi.

Viță rău se mînia
Și-n picior mi se-ntorcea,
Paloșul iute scotea
Și capete reteza
Tot polog că mi-i făcea,
De galbeni îi culegea,
Și-n desagi că mi-i băga
Și pe murgu-i arunca
Și din grai așa grăia :
— Pleacă, curvă-naintea mea,
O' vei vrea, o' nu vei vrea
De nu dracul să te ia,
C-asta-vara mi-am cosit,
Cîte clăi că mi-am clăit.
La toate vîrf le-am făcut,
Numai una am lăsat,
Cu capul tău vîrf să-i fac.

Frunză verde și-o lelea,
Mândra din gura grăia :
— Iartă-mi Viță, greșeala !
— Poale lungi și minte scurtă,
Femeia neprișcută !
Eu greșeala ți-oi ierta
Capul tău cînd l-oi tăia.
Și paloșul mi-l scotea
Capul mîndrei mi-l tăia,
Tot mușcături îl făcea
Și pe drum o răsipea ;
Numai țîțele-i lua
Și-n pusunari le băga,

Și pe murgu-ncăleca,
La soacră-sa se ducea :
— Bună ziua soacra mea !

După masă se punea
Și-o cupă de vin cerea
Soacră-sa din grai grăia :
— Viță, Viță, dragul meu,
Cum ți-ar sta ție de bine
De-ar fi și mîndra cu tine !

Viță din gură grăia :
— Da na soacră carne grasă
De la mîndra cea frumoasă,
Fierbe deseară cu varză !

Soacră-sa nu pricepea ;
Carne cu varză fierbea
Și-nainte-i aducea,
El din grai așa grăia :
— Mîncă și tu soacră-mea
Carne de la fii-a ta !
Curva-i fost și dumneata.
Curva-a fost și fata ta !
Și paloșul mi-l trăgea
Capul soacră-sa tăia,
Și averea i-o lua
Și-n desagi că mi-o băga
Și pe murgu-o arunca
Și din grai așa grăia :
— Haidați feciori, după mine
Să vă-nvăț a trăi bine,
Să vă duc pe la strîmtori,
Să luăm la gălbioni,
Că-s ușori și la portare
Și-s mai spornici la schimbare !

Săbiiu, 21 nov. 1867.

II. POESII POPORANE ROMÂNE
DIN CRIȘANA

SCRISOARE CĂTRE REDACȚIA ZIARULUI *TRAIAN*

Cînd cineva vrea să-și formeze o idee exactă, lămurită și precisă despre acel popor viril și nobil, care pre-malul Dunării, prin văile cele răcoroase și prin poalele cele fecunde și bogate ale Carpaților, există încă, după atîtea furtune zguduitoare ale seculilor înfricoșați, și al cărui nume deșteaptă în suflet suvenirea unei lumi admirabile, unui imperiu fără seamăn în istoria trecutului; cînd, zic, cineva dorește să cunoască acest element, plantat în neagra străinătate a Orientului: consulte poezia lui, și ea va fi pentru dînsul o a doua Ariadnă în labirintul imenselor scrutări și studii, relative la aceasta gintă.

Cîți literați străini, ba chiar și naționali, n-au căzut în adînci rătăcirii și n-au ajuns la rezultate ridicule și absurde, în tractatele lor atingătoare de poporul român. Și această fatalitate a izvorît de multe ori din acea cauză, că n-au cunoscut limba și literatura poporului.

Din profunda noapte a veacurilor, limba română fu exilată din palate, din biserică, din saloane, din administrațiune și ca o pasăre maltrată și gonită, ea își restrînse lumea în modestul cămin al țaranului: numai fantasticul freamăt al frunzelor, adîncile și melancolicele armonii undulătoare prin văi și numai zefirii îngînați pe șesurile înflorite mai dovedeau că există încă diamantul cel strălucitor, aruncat de mîni profane din înălțimea ce-i fusese destinată. Această comoară

sfântă și prețioasă stete mult timp ascunsă, pînă ce licuririle ei divine și fermăcătoare întîmpinără cu doioșie ochii apostolilor, carii o scoaseră la lumină, devenind obiectul de admirare al lumii. Și știți cari sînt acele licuriri? Sînt posesiile noastre populare! Dacă putem să fim mîndri de ceva, poesia este acel veșmînt, cu care ginta noastră strălucește ca o regină.

Ascultați un bătrîn enarînd o baladă și ochii voștri vor străluci de o însuflețire generoasă, sufletul vostru se va face foc, și în brațul vostru va răsări sabia și buzduganul! Și dacă veți sta uimiți de această magie, de aceste acțiuni energice, neștiind ce să urmați, întrebați corbii și șoimii de prin codri și stînci, setoși de sîngele dușmănesc. Ei vă vor spune, ce să faceți!

Ascultați o grupă de băieți colindînd în ajunul Crăciunului și la Anul nou, și o inspirațiune divină va înflăcări poporul nostru, o bucurie radiantă va limpezi ochii voștri și veți striga:

„Un Dumnezeu adevărat în cer și veselie între români!“

Ascultați o melodie gingașă de la o copilă frumoasă și tînără ca roua, și inima voastră se va umplea de simțiri necunoscute, de iluziuni, de doruri.

Ascultați tinerii flăcăi strigînd în danțuri strofe ingenioase, și de n-ați jucat niciodată, se va stîrni în voi demonul danțului.

Iată viața! Iată poezia! Iată trecutul! Iată poporul român!

Ce poate fi dar mai interesant, decît a te lipsi de acest popor, a intra în colibeale lui, a-l studia, a culege improviziările lui poetice, și a le arăta lumii, ca un adevărat tezaur al sufletului său, ca un demn document al existenței sale.

Îndemnat de aceste considerațiuni, totodată fermecat de frumusețea și nuanțele răpitoare ale cîntecelor populare, încă de copil am găsit o mare plăcere a însemna baladele, horele, colindele și basmele ce-am auzit.

Patria acestei colecțiuni este romantica Crișană, provincia română a lui Menumorut, ducele Bihorului, care zace între Ardeal, Maramureș, Tisa și Mureș, răcorită de trei Crișuri.

O țară nenorocită prin seculi, care numai prin doioase și tainice acorduri intime și-a mai îndulcit otrava fatalului pahar, ce l-a băut de atâta timp.

Cu încurajarea redacțiunii acestui ziar m-am hotărât a publica din colecțiunea mea câteva balade, doine și hore: încep astăzi cu patru balade ¹.

M. POMPILIU

¹ Renunțăm la reproducerea baladelor, întrucît ele au fost incluse de Miron Pompiliu — împreună cu notele respective — în volumul de *Balade* tipărit în 1870 (V. N.).

DOINE

I

Bate vînt din cel noruț...
Ce șezi bade,-așa blînduț ?
Doar te-ndeamnă oarecine
Să nu te iubești cu mine ?
De mine ¹ nu te iubi,
Supărată eu n-oi fi ;
Verde-i cununița mea.
M-oi iubi cu cine-oi vrea,
Dar pana ² din clopul ³ tău
Usce-se de dorul meu !

II

Bade, bade, dragul meu,
Dorul meu cu dorul tău
Facă-l Dumnezeu pîrău
Prin mijloc la Hususău ⁴.
Cîți drumari pe drum or trece,
Toți să beie apă rece,
Doar oi nimeri și eu
Să-mi treacă de dorul tău.

¹ *De mine* : această expresiune înseamnă aci : din parte-mi, ce se atinge de mine (M. P.).

² *Pană* : floare (M. P.).

³ *Clop* : pălărie (M. P.).

⁴ Sat în raionul Salonta (V. N.).

III

Cucule cu pene suri ¹,
 Mîndru cînți vara-n păduri,
 Cucule cu pene verzi,
 Mîndru cînți vara-n ogrăzi !
 Vină, cîntă-n curtea mea
 Că eu bine te-oi ținea
 Cu vin roșu, pipărat,
 Cu țipoi ² de grîu curat.

IV

Vasalică, clop cu cipcă ³,
 Vină la noi Duminică !
 Mè mama la biserică,
 Și ne-om frige două ouă
 Și-om părți dragostea-n două,
 Și ne-om mai frige unul
 Și-om împărți urîtul.

V

Pleacă-ți, codre, vîrfurile,
 Ca să-mi văd eu cîmpurile
 P-unde-am șezt cu oile.
 Și-ți rădică tu poalele,
 Ca să-mi văd eu cărările
 P-unde-am umblat cu caprile.

VI

Să știi că Petre-i pe vale
 Pune-mi-aș primă ⁴ pe poale,
 Să știi că Petre s-a dus
 Rumpere-aș și care-am pus !

¹ *Suri* : se uzitează în loc de *sure*, cum d. e. *noi* în loc de *nouă* (M. P.).

² *Țipoi* : pînișoară pregătită din făină albă, fină. Seamănă mult cu jimbla de aici (din București, V. N.).

³ *Cipcă* : un fel de cosătură de giolgi, cu crețe (M. P.).

⁴ *Primă* : panglică (M. P.).

VII

Cojocul tău e cu flori...
 M-aradică sus la nori ;
 Cojocul tău e cu zele ¹...
 M-aradică sus la stele.

VIII

Mult mă muștră
 Cel ce costă ²,
 Că-i fac eu calea prin pustă ³ ;
 Eu calea n-o am făcut,
 Ci pre mîndra-am petrecut ;
 Pînă ce o-am petrecut
 Cinci perechi de cizme-am rupt ;
 Și pîn-o voi mai petrece,
 Voi mai rupe cinsprezece.

IX

Ce mi-i drag mie pe lume ?
 Cărările prin pădure,
 Căutînd cu mîndra mure,
 Și mi-i drag prunul cu prune
 Și omul cu vorbe bune,
 Și mi-i drag nucul cu nuci
 Și omul cu vorbe dulci.

Traian, 1869, 18 apr., nr. 2.

X

Dă, Doamne, nanei ⁴ noroc
 Ca sămînța-n busuioc,
 Dă, Doamne, nanei putere,
 Ca sămînța-n cărușele ⁵.

¹ Zele : lanțurile mici (M. P.).

² Costă : trăiește (M. P.).

³ Pustă : pustie, șes (M. P.).

⁴ Nană : la românul crișan înșamnă, cea ce în alte părți se zice lele (M. P.).

⁵ Cărușele : un fel de floare galbenă, în forma rozelor (M. P.).

XI

Mă mîină mama în jos
 Să-mi aleg fecior frumos,
 Dar, vai, de alesul meu,
 Ce fecior am ales eu :
 Rădăcina fagului,
 Urîtul săteanului !

XII

Mă lăsaî pe-o călicuță ¹
 Mă-ntîlnii c-o albinuță,
 Albinuța ducea ceară...
 Din ceară fu luminoară.
 Luminoara se aprinse
 Raiul mîndru se deschise
 Apoi maica sîntă rîse.

XIII

Auzii nan-auzii,
 Auzii cucul cîntînd
 Și mierlița fluierînd.
 — Ieși afară și-l ascultă
 Să vezi, pe ce cloambă ² cîntă ;
 Eu gîndeam că-mi cîntă mie,
 Dar el cîntă-a ciobănie.

XIV

— Busuioace,
 Nu te-ai coace !
 — Dar de ce să nu mă coc,
 Că mă pun feciorii-n clop,
 Și fetele la bertiță ³,
 Și popii la chidelniță.

¹ Călicuță : diminutiv de la *cale* (M. P.).

² Cloambă : creangă, ram (M. P.).

³ Bertă, bertiță : cunună de flori, salbă, ce se anină pe frunte (M. P.).

XV

Eu merg, maică, de la tine,
 Dar inima mea rămîne ;
 Prinde-o, maică, și mi-o leagă
 Cu trei rîfi ¹ de primă neagră,
 De primă neagră, călcată,
 Să nu știi cînd am fost fată.

XVI

Săraci cărările mele,
 Cum crește iarba pe ele !
 Lasă crească,
 Boii-o pască,
 Crească cîtu-s gardurile,
 Ca s-o bată vînturile,
 Ca pre mine gîndurile.

XVII

Cine n-are maică dulce,
 Pe lume să poată duce ;
 Cine n-are maică dragă,
 Pe lume poate să meargă !

XVIII

Mult mă-ntreabă sînta lună,
 Pentru ce-s cu voie bună ?
 Eu spusei sîntului soare
 Că m-am dat de supărare.

Traian, 1869, 27 apr., nr. 4.

XIX

Ionele, chică creață,
 Fără tine nu-i viață !

¹ *Rif* : o măsură, un cot (M. P.).

Chica ta e de inele,
Gura ta faguri de miere !
Ionele, buze moi,
Mută-ți casa lângă noi !
Am un păr cu pere moi,
Și le-om mânca amândoi !
Ionele, păr sucit,
Sezi la noi dacă-ai venit ;
Șezi la noi să ne iubim,
Că noi bine ne lovim
Și la ochi și la sprincene,
Ca doi porumbași la pene !...

XX

Catiță, frunză de breb,
Tot am vrut ca să te-ntreb ;
Cum ai trecut Crișul-Negru ?
— L-am trecut
Cum l-am putut,
Că mi-am pus șurinca ¹ punte,
Ș-am făcut din ceapță luntre !

XXI

Mă dusei pe vale-n jos
Să-mi aleg fecior frumos ;
Amar de alesul meu,
Căci ales-am, Doamne, eu
Rădăcina penelor,
Urgia sătenilor ;
Rădăcina florilor,
Urgia feciorilor !...

XXII

Cine-a-mpărțit urâtul
Nu-l iubească pământul,

¹ *Șurincă* : un fel de încingătoare de pănură roșie sau de lână, ce o întrebuințează numai fetele (M. P.).

Cine-a-mpărțit dragostea
Nu-l iubească pajiștea ;
Că mie mi s-a venit
Șapte care de urît,
Dragoste numai un pic !

XXIII

Așa-i rîndul fetelor,
Cum e rîndul merelor,
Pînă-s mere mititele
Stau în cloambă faioșele ¹
Dacă cresc, cînd bate vînt
Pică toate la pămînt,
Pică jos și putrezesc,
Nimărui nu trebuiesc.

XXIV

Ce mi-i drag, nu mi-i urît,
De-ar fi-n tină ciosmolit ²,
Eu din tină l-aș lua
Și cu apă l-aș spăla,
Și cu drag l-aș săruta.
Ce mi-i urît, nu mi-i drag,
Fie ca neaua de alb !

XXV

— Cine trece p-îngă ³ noi ?
— Un căruț cu patru boi !
— Dar în car cine-i culcat ?
— Ghiorghiță mort de beat.
Dar nu-i beat de beaură,
Ci de rea fărmeătură !

¹ *Faios* : bine potrivit, frumos la statură (M. P.).

² *Ciosmolit* : mînjit (M. P.).

³ *P-îngă* : în loc de *pe lingă* (M. P.).

— Și cine l-a fermecat ?
— Două fete din Banat,
Cu aschiță
Din uliță,
Cu pământ de sub temniță,
N-aibă stare,
Alinare,
Ca Dunărea, cînd e mare.

XXVI

Dă-mi, bade, pîne cu nuci,
Că ți-oi da buzute dulci ;
Dă-mi, bade, pîne cu pere
Că ți-oi da buze de miere.

XXVII

Vezi, nană, drumul cela,
Că-i bătut ca pătura ?
Nu-i bătut de car cu boi,
Ci-i bătut de ochii mei
Căutînd în calea mîndrei.

XXVIII

Nu mai pot de ustănit,
Tot umblînd după iubit,
Și nimic n-am folosit ;
Mîștile mi s-or smîntit,
Unghile mi s-or tocit,
Tălpile mi s-or belit,
Potecile-ncrucîșind,
Buturugile izbînd
Și glodurile lovînd !
Nu știu alții cum găsesc
Și pe placul lor iubesc,
Ca mine nu jinduiesc ?
E vreun farmec la mijloc ?

Ori că-s eu fără noroc
Și ursit să ard în foc ?
Dorul meu nu are leac,
Că cui plac, mie nu-mi plac !

Traian, 1869, 21 iunie, nr. 25.

XXIX

Pe de-o lature de sat
Merge-un păun retezat,
Dar nu-i păun retezat,
Ci-i bădiuțul fărmeecat.
— Și cine l-o fermecat ?
— Mândruțița lui din sat,
Cu trei maci din trei grădini,
Cu apă din trei fântâni.

XXX

Frunză verde de scumpie,
Cine ști ce-mi place mie ?
Măr roșu și pădureț,
Badea nalt și albineț :
Cînd pășește
Zdruncănește,
Și vorbește,
Voinicește !

XXXI

Cîntă puinul oucului
În creanga smochinului,
Așa cîntă de cu jale
De sta apa-n loc pe cale ;
Stau plugari cu plugurile,
Diecii ¹ cu studiile.
Văzui diac tinerel :
— Dă-mă, maică după el,
Că nioi anul nu-i plini

¹ Școlarii (M. P.).

Pînă la tine-oi veni,
În grădină m-oi băga,
Florile de-oi blăstăma ;
Celor de fetia mea
Eu le-oi zice maic-aşa :
„Creşteţi flori, cît gardurile,
Să vă bată vînturile
Secaţi flori în rădăcină,
Ca şi eu de la irimă !“

XXXII

S-a uscat frunza de fag...
Haidă, mîndră, pînă-n prag
Să-mi dai buzele cu drag !
S-a uscat mărul cel dulce...
Haidă, mîndră, pîn' la cruce
Să-ţi sărut guriţa dulce !
Cade frunza jos din nuc...
Eu mă duc, mîndră, mă duc,
Eu mă duc cu Dumnezeu,
Tu rămîi cu dorul meu !
— Dar eu, bade, dacă-i vrea
Cu cine m-oi mîngăia ?
— Mîngăie-te, mîndră, bine,
Că mai sînt voinici ca mine.
— Fie voinici ca frunza !
Dacă nu eşti dumneata,
Fie voinici tot butuci,
Dacă tu, bade, te duci ?!

Traian, 1869, 20 iulie, nr. 36.

XXXIII

Bădiţa cînd m-o iubit,
Cu-amîndoi ochi am durmit ;
Dară cînd el m-o lăsat,
Cu amîndoi ochi l-am cătat !

XXXIV

Vezi, bade, dealul cela ?
 P-acolo mergea mă-ta,
 Blăstemîndu-te pre tine
 De ce te-ai iubit cu mine.
 Ba că ea mai bine-ar face
 Să ne deie nouă pace,
 C-atunci oi fi nora ei
 Și nevasta badiului,
 Cînd i-a crește grîu în casă
 Și s-a-ntinde spic pe masă
 Și-a face pîne frumoasă !

XXXV

Frunză verde de secară,
 De-aș ajunge-n primăvară,
 Să iau pușca susuoară,
 Să mă sui la munte-afară,
 Ca să prind o căprioară
 Să mînc carne dulcișoară,
 Să fiu tare-a doua oară,
 De-aș ajunge-n primăvară
 Să-mi fac casă și cămară,
 Să mă-nsor a doua oră !
 Să iau fată sărăcuță
 Să umble iarna desculță !

XXXVI

Scobori, Doamne, pe pămînt
 Să vezi domnii ce-or făcut
 Că din mîndri păcurari
 Făcut-au fraiteri, căprari ;
 Din feciorii mustețoși
 Făcutu-mi-au boconcioși,
 Din feciorii cei făleți
 Făcutu-mi-au călăreți !

XXXVII

Foaie verde, floricea,
 Cît fusei la maica mea,
 Nici săpai,
 Nici secerai,
 Nici torsei, nici pusei pînză,
 Ci numai zisei în frunză !
 Dar dacă mă-nstrăinai,
 Și săpai
 Și secerai,
 Și torsei și pusei pînză,
 Ș-o lăsai pustiei frunză !

XXXVIII

Foaie verde, iarbă rea,
 Cît fusei la maica mea,
 Mîncai pîță de secară,
 Cernută prin sită rară,
 Ș-o mîncai rîzînd pe afară.
 Dar dac-ajunsei la socru
 Mîncai pîță de grîu mîndru,
 Cernută prin sită desă,
 Ș-o mîncai plîngînd la masă !

Traian, 1869, 25 iulie, nr. 38.

XXXIX

Trimete-mi, mîndră, trimete
 Ce-a fi-n sat la voi mai verde :
 Cosița, pletelele,
 Ochii și sprîncenele,
 Și eu încă ț-o trimete
 Ce-oî găsi la noi mai verde :
 Ciobica și penele,
 Ochii și sprîncenele !

XL

Bade, bade, dragul meu,
 Rogu-te cu Dumnezeu :
 Cîndu-i fi fără de mine
 Și va plînge doru-n tine,
 Nu jeli cu hainele
 Să vadă dușmanele,
 Jelește cu irima
 Să nu te vadă lumea !

XLI

Trag în rău ca calu-n ham,
 Las' să trag dacă n-am neam ;
 Trag în rău ca altu-n bine,
 Las' să trag că n-am pre nime ;
 Toată lumea are neam,
 Numai eu pe nimeni n-am !

XLII

Prin cea păduriță deasă,
 Grea ploaie, maică, se varsă ;
 Dar nu-i ploiță curată,
 Ci-s, maică, lacrimi de fată,
 De-o fecioară-ncredințată,
 Făr' de voie-n silă dată
 Dup-un cîne de străin,
 De frică să-i zici jupîn.
 Jupîn dracu-i poate zice,
 Că n-are pîne să mînce,
 Nice pîne, nice sare,
 Nici gură de sărutare !

XLIII

Busuioc roată-n ocol,
Nu stă lumea-ntr-un fecior,
Nici în tine bădișor !
Busuioc roată-n fereastră...
Nu stă lumea-ntr-o nevastă,
Nici în tine, nana noastră !

Traian, 1869, 27 septembrie, nr. 61.

III. POESII POPORANE DE LÎNGĂ SĂBIIU

POEZII POPULARE

I

Jele-i, Doamne, cui i jele,
Jele-i irimuței mele,
Jele-i la tot neamul meu
De-un băiat cum am fost eu,
Tinerel, fără musteață,
Cînd prindeam a strînge-n braț
Ș-a săruta cu dulceață !

II

Peste Mureș, peste tău
Ard două lumini de său ;
Ziua plouă, noaptea ninge,
Nime nu le poate stinge,
Numai mîndra mea cînd plînge !

III

Frunză verde doi bujori,
Am avut doi bădișori,
Și-amîndoi îmi scriau carte,
Nici de unul n-avui parte ;
Ci-avui parte de-un mișel,
De nu stă haina pe el !

IV

Dragostea de fată mare
 E ca floarea-n depărtare,
 Iar dragostea de nevestă
 E ca floarea din fereastră :
 Dacă bate vînt suptîre,
 Ea miroasă chiar din fire,
 Și cînd bate vîntu-n jos,
 Umples casa de miros !

V

Preaiubita mea scumpie,
 Spune badelui să vie,
 Că s-au copt struguri-n vie,
 Și mi-au vînt¹ dorul și mie ;
 Că tot vine-o mienlă neagră
 De bădițul meu mă-ntreabă ;
 Mă-ntreabă, mă ispitește :
 — Mortu-i badea ori trăiește,
 Ori să nu-i mai trag nădejde !

Traian, 1869, 13 iulie, nr. 33.

VI

Rîule, apă domoală,
 Face-te-ai neagră cerneală,
 Să-mi cernesc eu rochița,
 Să-mi jelesc pre bădița.

VII

Foaia verde vișinea,
 Mîncu-ți gura, mîndra mea ;
 De-aș mai trage, cîte-am tras,
 Eu de tine nu mă las ;

¹ *Vint* : scurtare din *venit* (M. P.).

De-aș trage necaz de moarte,
De tine nu m-oi desparte ;
Că ți-i trupul rozmarin,
Și gura pahar de vin,
Și ți-i trupul floricele,
Și gura pahar de miere.

VIII

La fântâna din răzor,
Pleacă vesel dor cu dor,
Pe cărarea cu bujor ;
Vîntu-n giurul lor suspină,
Luna calea le luminează,
Florile miros le-nchină.
La fântâna din răzor
Se oprește dor cu dor,
Se sărută pînă mor...

IX

La fântâna lui Novac
Pleacă vesel drag cu drag,
Zicînd în frunză de fag ;
Zorile pe deal s-arată,
Florile-n rouă se scaldă,
Paserile cîntă, saltă.
La fântâna lui Novac,
Se oprește drag cu drag,
Se sărută pînă zac...

X

Dragu-mi-i noaptea pe lună
Să mîn boii la pășună,
Cu mîndruța împreună ;
Dragu-mi-i noaptea pe baltă,
Să fiu pîn' la ziua albă,
Cu mîndruța laolaltă.
Eu cu ea și ea cu mine,
Să trăim amîndoi bine,

Să ne frigem două ouă,
Să-mpărțim dragoste-n două ;
Să ne mai frigem unul,
Să-mpărțim și urîtul.

XI

Cine-o zis întîi doina,
Arsă i-a fost inima,
Cum-i și-a mea acuma ;
Că doina de unde vine ?
Din dragoste cu suspine !
Și doina din ce-i făcută ?
Din lungă dragoste mută !
Cine-o zis dorului dor,
A grăit cuvînt ușor ;
Cine-o zis leliții lele,
A grăit cuvînt de jele ;
Că pe cine dorul paște,
Mai bine nu s-ar vut naște ¹.
Și cui plac lelițele,
Negre-i sînt și zilele ;
Că și mie mi-au plăcut,
Și nu pot să le mai uit.
Umblînd pe lume pierdut ;
Și nici nu pot să le uit,
Cît mă știu om pre pămînt !
Doru-mi-i, dorul mă-ntreabă :
— Ce ți-i nevăstuță dragă,
De ești galbenă și slabă ?
Taci, dorule, că ți-oi spune,
Cum petrec zilele-n lume,
Una bună, două rele,
Amar de zilele mele,
Una bună, una rea,
Amar de viața mea !
Galbenă-s, Doamne, ca socul,
De urît, mînca-l-ar focul,
Galbenă-s, Doamne, ca ceara,
De urît mînca-l-ar para !

¹ Nu s-ar fi născut (M. P.).

XII

Pentru ochi ca murele
 Ocolii pădurile,
 Pentru sprincene-imbinate
 Ocol țara jumătate !

XIII

Cîntă puiul cucului
 La poalele nucului,
 Așa cîntă de frumos,
 De pică frunzele jos ;
 Mai în jos la rădăcină
 Cîntă cuca cea bătrîină,
 Și-așa cîntă de cu jele,
 De stau apele de-a mere.

XIV

De-aș ști cînta ca cucul,
 Nu m-aș rumpe cu lucrul,
 Că mi-aș face haine sure
 Și m-aș trage la pădure,
 Și-aș sări din crac în crac,
 Și-aș cînta-n codru cu drag !

Traian, 1869, 9 noiembrie, nr. 79.

IV. CÎNTECUL LUI BONAPARTE
DUPĂ CUM SE CÎNTĂ ÎN TRANSILVANIA

CÎNTECUL LUI BONAPARTE

Sărăcuț de Bunăparte,
Stînd în adînc de departe,
La marea apusului,
În preajma Parisului,
De dor mare se sfîrșea
Și din suflet suspina !
Cînd era el să pornească
La Elena să robească,
Ochii-n sus a rădicat,
Spre Franție-a căutat ;
Căutînd amar plîngea
Și din grai așa grăia :
— Să trăiești, țeară fnumoasă,
Din toată lumea aleasă ;
Să trăiești, să-mpărătești
Și lumea să stăpînești !
Prietenii mei iubiți
Și voi încă să trăiți !
Noi ne-am luptat împreună
Pentru Franția cea bună ;
Dar acum vai ș-amar,
Că dușmanii-s la hotar :
Alexandru împărat
Năvălește ca turbat

Cu căzaci și cu muscani,
Vestiți acum de mulți ani,
Carii precum socotesc
La Paris curînd sosesc !
Carolina ¹, maica mea,
Jalnică va fi și ea ;
Ludovica-mpărăteasă,
Acum văduvă rămasă
Cu fiul ei cel iubit,
De părinte părăsit !
Oh, de-aș putea să vă văd
Înc-o dată să mă-ncred,
Cum, că mai trăiți în lume,
Măcar jelnici ca și mine ;
Că și eu jelnic trăiesc,
De cînd în ostrov jelesc.
Santalină ², stan de piatră,
De mare încungiuată,
De unde nu se mai vede
Nici holdă, nici iarbă verde,
Fără numai marea lată,
Cîmp pustiu, apă sărată,
Vaduri, dealuri și păduri,
Neatinse de securi !
O, Franție voinicească,
Nu lăsa să mă robească !
Au nu pentru al meu nume,
Ai fost tu vestită-n lume ?
Nu mă depărta așa,
Las' să mor în țara mea !
Nu duceți așa departe
Pe-mpăratul Bunăparte !

Traian, 1869, 9 iulie, nr. 31.

¹ Eroare ; mama lui Napoleon se numea Letiția (V. N.).

² Sfînta Elena (V. N.).

V. BALADE POPULARE ROMÂNE

adunate
de
MIRON POMPILIU

Iași, 1870

PREFAȚĂ

O nație cînd se trezește din adînc sa amorțeață seculară, și deschide ochii lînceziți la binefăcătoarea lumină a stelei sale reapărute, înainte de toate trebuie să caute, unde se află, să-și amintească de unde s-a pomenit acolo, prin ce împrejurări și dezastre a purtat-o destinul și în fine să pătrundă cu privirea pînă în fundul sufletului său propriu, cu scopul de a lua cunoștință despre afecțiunile, dorurile, suvenirile și speranțele, cu un cuvînt despre întreaga comoară de simțiri și impresiuni grămădite în inima ei. Ajunsă a poseda o adevărată și lămurită cunoștință despre aceea ce constituie ființa ei reîntinerindă, o asemenea nație va fi în stare a păși cu siguranță, fără nici o șovăire, pe calea progresului și a culturii umane.

Fără această temelie construită din elementul său propriu, un popor va rămîne incapabil de o dezvoltare fericită și va fi menit a muri fără a-și ajunge viitorul, la care aspiră.

Cel mai eminent și mai infatigabil bărbat dintre cîți s-au gîndit serios la această împrejurare de cea mai înaltă considerație în viața unui popor, care cu atîta perseverență și nedumerire s-a trudit a pune o bază neclintită literaturii noastre — este genialul nostru poet, d. V. Alecsandri. Cartea d-sale, cuprinzătoare de cele mai frumoase creații poetice, ce este în stare a produce fantezia și inima unui popor, este un monument nemuritor de frumos, sublim, patriotic și sfînt.

D. Alecsandri a făcut mult, foarte mult. Dar baia, în care a muncit dînsul, din sînul căreia a scos la lumină strălucitoarele comori, este încă plină de bogăție necalculabilă. Această bogăție neexploatăată este aproape a fi înăbușită și nimicită de straturi și pături noi, ce din zi

În zi se îmbulzesc mai tare asupra ei. Este dar cea mai principală datorie a noastră, a intra cu persistență în această baie și a lucra cu persistență pentru a scăpa de noianul pieirii minunatele tezaure, ascunse în ea.

Mulțumită geniului poporului român, nobila inițiativă a d. Alecsandri este îmbrățișată de un timp încoace de o mare parte de tineri din toate provinciile Daciei. Acest fapt măreț nu poate să nu umple de bucurie și de aspirații fericite sufletul fiecărui român. Pe pedestalul acestor colecții abundente în izvoare nesecate de idei mari, imagini încântătoare și de poezie adevărată, literatura noastră cultă va străluci o dată cu o eternă lumină și genii săi nemuritori vor reflecta prin secolii mărire și lauda ei.

Cu câțiva ani înainte de asta, am prins și eu a mă interesa de acest fapt important și am ajuns a forma o considerabilă colecție de doine, balade, hore, basme etc.

Cu sprijinul societății „Junimea“, reușii a tipări deocamdată o mică broșură de balade, pe care o închin pe altarul nației ca cea mai dreaptă zestre a ei, moștenită de la strămoși.

Patria acestei modeste colecții este valea Crișului-Negru, situată la poalele Munților Apuseni ai Transilvaniei, de către Ungaria, și teritoriul mărginaș cu munții României, în scaunul Sibiului. Anume baladele : *Marcu și Turcu*, *Nevasta fugită*, *Fata ghinerariului*, *Ion Brad și soro-sa*, *Gheorghe*, *Giurgiu*, *Nița și Petru Banului*, *Stanciu și Vochița* și *Ana Ardeleana*, s-au cules în Gura-Rîului, un sat aproape de Sibiu ; iar celelalte în Ștei, un mic sat lângă râul Crișul-Negru.

Închei această prefață, invitînd pe toți aceia, care vin în contact cu poporul, să-și dea puțină osteneală și să însemne tot ce aud din gura lui interesant și caracteristic, deoarece numai printr-un concurs numeros se vor putea feri de pieire toate formele de manifestare a individualității sale.

MIRON POMPILIU

BRADUL

Leagănă-se bradu-n codru
Ca și frunzulița-n plop¹,
Fără vînt, fără răcoare,
Fără nici un pic de boare.
— Bradule, brăduț de jale,
Ce te legeni așa tare,
Fără boare, fără vînt,
Cu crengile la pămînt ?!
— Da cum nu m-oi legăna
Și cînd vîntul n-a sufla,
Cînd o veste mi-a sosit,
Că spre mine s-au pornit
Trei meșteri cu trei topoare,
Pre mine să mă doboare,
Și să mă dărăburească²
Și din mine să cioplească :
 Lemne lungi
 În patru dungi,
 Și ușiță
 La temniță,
Și roșteie³ la pivniță,
Și-acolo mi-a merge rău,
Căci amar de capul meu,
N-oi avea hodină eu

De zuraiul fetelor,
De plînsul nevestelor,
De jalea feciorilor,
De plînsul surorilor,
De dorul voinicilor,
De plînsul drăguțelor.

TODORIȚA ȘI MOȘNEAGUL

Pe țărmuri de Dunăriță
Merge dalba Todorită,
Olurile ¹ zuruind,
Cizme roșii zropotind ²,
Cu rochița vânturînd,
Pe norocu-și blestemînd.
Blestema și blestema
Și nime n-o auzea,
Numai un moștean bătrîn
Ce ședea în sălci pîndind.
— Fetișoară, puiul meu,
Ce blestemi norocul tău ?
Vină, dragă, la moșu,
Că eu sînt, ce blestemi tu !
 Eu am casă,
 Eu am masă,
 Și prin curte
 Vite multe ;
Eu am coșuri de bucate
Și am care ferecate.
— Decît moș fie găzdac ³
Mai bine fecior sărac,
Că moșul îmbătrînit
Ca păcatu-i de urît,

Iese-afară tot tușind,
 Intră-n casă mîrînd,
 Iar feciorul cel sărac
 E plăcut ca ș-un colac,
 Iese-afară fluierînd,
 Intră-n casă tot cîntînd,
 Cu dragostea-n veci trăind
 Și pre mine-ntinerind.
 Și omul care-i bătrîn
 Merge-n cîmp și strînge fîn,
 Vine-n casă tot gemînd
 Făr-a zice un cuvînt,
 Și de cină vrînd a-i da,
 El zice că n-a cina
 Pînă nu s-a mai culca ;
 Dar tînărul săracul,
 După ce a gătat fînul,
 Vine-n casă tot horind
 La mîndruța lui gîndind,
 Și de cină vrînd a-i da,
 El zice că n-a cina
 Pînă nu m-a săruta.
 Decît un moșneag bogat
 Să-mi fie mie bărbat,
 Mai bine eu face-m-oi
 Batăr ⁴ lîng-un moșinoi,
 Floriceaua cîmpilor,
 Și pre mine paște-m-or
 Bonții boarilor.
 — Iar eu fată face-m-aș
 În fînețe un cosaș,
 Zi de vară
 Pînă-n seară
 Toate florile-aș cosi,
 Pre tine te-ași nimeri,
 Și la sine-mi te-aș lua
 Și cu drag te-aș săruta,
 De mine tot nu-i scăpa !
 — Decît moșule cu tine,
 Mai bine va fi de mine,

Să mă fac o mîndră mreană,
Mîndră mreană mureșană.
— Nici așa n-ai avea pace,
Că eu un pescar m-aș face,
Mrejea-n Mureș aș întinde
Toate mrețele le-aș prinde,
Și pre tine te-aș găsi,
De mine nu poți fugi !
— Decît ție nevăstuică
Mai bine o păsăruică,
C-aș zbura din creangă-n creangă
Cît îi pădurea de largă,
Și-aș zbura din fag în fag
Și-aș trăi-n frunziș cu drag.
— De te-i face păsărea,
Tot cată să fii a mea,
Că m-aș face-un vînător
Ce ia pasărea din zbor,
Și prin codri m-aș lua
Pînă, dragă, te-aș afla,
Arcul iute-aș încorda,
Aripa ți-aș săgeta,
Și în brațe mi-ai cădea,
Tot cată să fii a mea !

MUSTRAREA FETEI

Fată albă
Cai adapă,
Cîți cai fură
Toți băură,

Numai murgul porumbu ¹,
Numai dînsul nu bău.
Fata blînd la el căta,
Cu mîna mi-l netezea,
Cu gura mi-l întreba :
— Hei murgule,
Porumbule !

Pare-ți apa tulburoasă,
Pare-ți iarba șovărcoasă ²,
Pare-ți lunca neguroasă ?!
— Sorioară dragăstoasă,
Nice-i apa tulburoasă,
Nice-i iarba șovărcoasă,
Nice-i lunca neguroasă,
Dară mie mi-o vînit
Voie mare de pornit.
Pune șaua binișor,
Să te duc unde ți-i dor,
Chiar la irimuța ta,
La bădița-n Lipova,

Să-i pui prânzul cald pe masă,
Să-i pui apă rece-n vase.
Fata murgul înșela,
Veselă încăleca,
Și ca vântul se ducea
Și la bade-i ajungea,
Și-ncepu a mi-l muștra,
C-a prânzit el cu alta,
Jură badea și nu prea,
Că știa c-au fost așa.

MARCU ȘI TURCU

Colo-n jos pe Nistru-n jos,
Peste plaiul cel frumos,
Unde Nistrul se cotește ;
La masă de solzi de pește,
Beau voinicii călărește.

Și bea Marcu

Săracu

Și cu Turcu

Păgînul,

Și cu muma Marcului,

Ibovnica Turcului.

Turcul bea și nu prea bea

Și bea bere de cea rea ;

El berea cu viclenie

Să n-ajungă la beție ;

Dară Marcu

Săracu,

El bea vin

De cel mai bun,

Tot copul ¹

Și galbenul,

Și felea ² și talerul,

Picătura și zlotul.

Multe copuri el sfîrșea,

Negura în ochi prindea,

Și deodată ametea,
Pe masă capul punea
Și în grabă adormea ;
Iară Turcu
Păgînu,

Om fricos la vitejie,
Dar meșter în viclenie,
Iute paloșul trăgea,
Într-un picior se-nvîrtea
Capul Marcului să-l ia ;
Dară sluga Marcului,
Credincios stăpînului.
Cuvîntă păgînului :

— Turcule,
Boieriule !

Ian dă-mi vreme puțintel,
Ca să m-apropii de el,
Să mă plec și să-l sărut
Căci nu l-oi vedea mai mult,
L-am slujit de mititel
Și simbria mi-i la el.
Dînsul nu l-o sărutat,
Ci cu dinții l-a mușcat,
Marcu de s-o deșteptat.
— Alei slugă, fătul meu,
Ce mă muști tu așa rău,
Doar nu te-ai făcut dulău ?
De micuț eu te-am avut
Și tu asta n-ai făcut !

— Scoală Marcule, stăpîne,
Că-i amar și vai de tine,

Uite Turcul

Păgînul,

Că el paloșul trăgea,
Într-un picior se-nvîrtea,
Marcule, capul să-ți ia.

Atunci Marcu

Voinicu,

Așa mult nu se gîndea
Paloș de argint scotea

Într-un picior se-nvârtea,
Și da una de cea grea,
Capul tuncului sărea,
Și de-a dura se ducea
În albia Nistrului,
Lângă piatra Corbului.

**BALADE
POPULARE ROMÂNE,**

adunate

de

MIRONU POMPILIU.

IASSI 1870.

Tipografia Societății Junimes.

Coperta volumului de *Balade* publicat de Miron Pompiliu la Iași,
în 1870

LITERATURA POPULARĂ

ILEANA COSINZANA

din oasiă floarea-i cântă, nouă împărăși ascultă.

(Poveste)

Era odată în vremea de demult un împărat. Barba lui albă ca omătul, fața sbircită și capul seu plecat înainte arătau că este un om de o vîrstă foarte înaintată. Trei fete, ce avuse le mîritase după alți trei împărați tineri și vestiți în lume, acum nu-i mai rămăsese altă grijă pe cap de cât să încredințeze fiului său stăpînirea țării.

Bătrînul împărat, simțind că din ce slăbește mai mult și că nu este departe ceasul de pe urmă, chemă lângă patul seu pe fecior și-i zise: Fătul meu, mie mi-a sosit ceasul despărțirii de viața aceasta, deci înainte de-a închide ochii pentru totdeauna am socotit de bine să te chem, să-ți dau câteva sfaturi pîrintești și binecuvîntarea cea de pe urmă.

Scaunul meu împărătesc rămîne pe sama ta, fi dar înțelept și cugetă bine cum ai să cîrmuești țara aceasta. Poartă-te cu oamenii ca un stăpîn bun la inimă și îndurat, ca un tată cu milă către fiii sei.

Pe lângă aceste încă nu lucru, dragul tată, când ei vre să faci băi vara în apă de riuri, scaldă-te unde îți place, dar în lacul zinelor peciorul tău să nu intre. De te va împinge pecatul și vei lucra împotriva acestui sfat, vei plăti cu lacrimi, cu trudă cumplită și poate însfrîșit cu moarte năprasnică neascultarea ta, după cum spun izvoadele că au pățit căi va din strămoșii noștri care au fost slabi de inimă și n'au putut să-și calce pe dorințe și pe slăbiciunile sufletesti.

Sfîrșind bătrînul imperat aceste cuvinte, închise ochii și-i dăde sufletul.

Tenerele fecior de împărat după ce se sui pe scaunul împărătesc cu mare veselie co țină trei zile și trei nopți, începu să se pule pe gânduri și să-și aducă aminte de cele ce-i spusese tată-veu despre lacul zinelor. De ce să nu fi oprit? șoptea el cu sine însuși. Lacul acesta este pe pămîntul împărăției mele, cine-avei poate face mie rău cât ține largul acestei țări? Cîmpul verde se află acest lac, spun oamenii că este

ca raiul de frumos, apoi mai spun cei ce au trecut pe acolo, că apa este curată și împede ca roua dimineții pe flori și rece și recori-tore în mijlocul arșiilor de vară.

Tot cu asemenea gânduri își bătea ei capul zi și noapte. Cu cât mai des își aducea aminte de tată-veu și de poveștile sale, cu atât mai tare creștea în sufletul seu dorința de a vedea lacul și împrejurările lui și a se scaldă în limpezile valuri. Așa astăzi, așa mâine, pînă ce într-una din zile, neputînd să mai răbde fiacără dorului, cei-l zădărea necontentit, dăde poruncă vezeteului să scoată din grajdul doi cai și să-i însele. Împăratul încălecă și plecă înspre lacul zinelor dimpreună cu vezeteul. Razele soarelui străluciau ferbinte încă era zădăf mare de grozavă căldură. Dar când se apropia împăratul de lac, o recoreală dăde aburii în fața lui. Ajungînd acolo ochii lui se încălă de ceea ce vedea: o apă limpede cuprinsă între niște țermuri, pe care străluciau la umbra mestecată cu fășii de lumină fol de fel de flori mirositoare, pe mîrgini păturo de salcii pletoase, a cărora crengi se plecau și sărutau fața apei. Împăratul în grabă se pogoară de pe cal și săzăși pe malul inverzit la umbră și se nîta lung pe lacul, a cărui apă seabia tresarea sub leganarea unui vîntu ușurel. Astfel stătî împăratul câteva minute apoi se desbracă, când vrî să intre în apă părea ca se sfîște, pun-a piciorul și eardși îl trăgea înapoi, așa sta el în cumpînă, când se rapezi și se vedea întoînd prin lac.

După ce eși și se înbracă pe pagistea cea verde cu flori, se lvi împrejurul seu suflarea unei vînt incetșor, care îl aduse un somn adînc. După această numai ce resare dia și-ni valurilor o femeie cu pîral lung de sur, cu fața rumenă ca trandafirul și cu brațele albe ca lacrimioarele; o zîcă înaltă la statură și frumoasă în-ăt pe soare te puteai uita, ear la dînsa ba. Ridicîndu-se pe mal, se așază lângă tînerele împărat și prînde-a-l sărută pe față și pe ochi cu dragostea cea mai înfocată. Se sărută odată, de două ori, de zece ori, de-o sută de ori și împăratul nu simte nimic; somnul greu îl ține înmărunțit; îl cuprînde în brațe și îl desmiardă, oftînd din tot sufletul ei, și împăratul nu se poate trezi. Așezat

NEVASTA FUGITĂ

Peste Abrud, peste Aiud,
D-alelei ce drum bătut !
Dar de cine e bătut ?
De-o nevestă pribegită,
De bărbatu-su fugită.
Se ducea biata nevestă
C-un copil micuț în brațe,
Copilaș nebotezat,
În scutec înfășurat ;
Și s-o dus ea cât s-o dus,
Pîn' la Mureș au ajuns,
Iar la Mureș se oprea,
Că pe țânmure vedea
 Doi podari,
 Meșteri mari,
Și la ei că se ducea
Și din grai așa grăia :
 — Podari, podari,
 Meșteri mari !
De-ați făcut voi cuiva bine,
Faceți și-acuma cu mine !
Treceți-mă Mureșul,
Că m-ajunge bărbatul
Ș-oi plăti bine prețul,

Tot pasul
Și husoșul ¹,
Toată urma
Groșița ².

— Ba, noi nu te-om asculta
Pînă nu ni-i săruta,
Tot pre unul de trei ori,
Să fie de șase ori.

— Decît eu v-oi săruta,
Poale albe-oi ridica,
Cizme negre-oi descuța
Și prin Mureș m-oi băga
Cu pruncuțu-alătura,
Iar dacă m-oi îneca
Voi de seama mea veți da !

— Nu grăbi cu înecatul,
Că iacă-ți vine bărbatul !

— Lasă vie,
Dracu-l știe,
Furcile calea i-o ție,
Fiarele pe mîini să-i fie,
Că chimeșa i-am spălat-o,
Cu cenușe i-am frecat-o,
Și pe sobă i-am uscat-o,
După cuptor i-am țipat-o.

— Nu grăbi cu prăpăditul,
Că te-ajunge ibovnicul !

— Lasă vie,
Domnu-l știe,
Busuioc calea i-o ție,
Trandafir să-l ocolească,
Și la min' să nimerească,
Că chimeșa i-am spălat-o
Și ou săpun i-am frecat-o,
Și pe culme i-am uscat-o,
Frumos i-am împăturat-o
Tocma-n ladă i-am băgat-o.

Da nevasta tinerea
Dacă vedea și vedea,
Că brodarii rîdea

Și cu ea mereu glumea,
În apă se cobora
Și din grai așa grăia :
— Mureș, Mureș, apă dină,
Trece-mă-n țară străină,
 Să mă treci,
 Să nu mă-neci,
Că dacă mi-i îneca,
Tu de seama mea vei da !

GHEORGHITĂ ȘI MIREASA LUI

Pe drumul Orădiei ¹
Merg carele Gheorghii,
Ducu-se după nevastă
Colo-n Țara Ungurească ;
 Cel cu sare
 Me ² mai tare,
 Cel cu vin
 Me mai lin ;
Cînd Gheorghită andălia ³
Maică-sa din grai grăia :
— Gheorghită, binele meu,
Bagă-n samă, ce-ți spun eu :
Nu-ntra-n casă nechemat
Nu bea păhar ne-nchinat ! ⁴
Dar Gheorghită bai ⁵ n-avea ;
Cînd la socri ajungea,
Intra-n casă nechemat,
Berea ⁶ păhar ne-nchinat.
După masă se punea
Și pe cînd se veselea,
Friguri grele mi-l prindea ;
Cînd era la miazănoapte
Gheorghită trăgea de moarte,
Cînd de ziuă să crăpa
Gheorghită sufiletu-și da,

Iar nevasta lui ofta :
— Bată-te focul, nănaș,
Cu cine mă cununași,
Cu cununa rugului
Să n-am traiul pruncului ⁷ ;
Aseară fusei fecioară,
Miazănoapte nevestioară,
Iar acum în zori de ziuă
Iacătă-mă și văduă ⁸.

FATA GHINERARIULUI

Înșelat-au înșelat,
De la părinți au luat
Un fecior de lingurar
Pe-o fată de ghinerar.
El din grai așa-i zicea :
— Mîndro, mîndruleana mea,
Ce căși are taică-tău,
Tot mai sus are al meu,
Că cășile taică-tău
Nu le vede Dumnezeu,
Pe dinafară-s cu var
Înlăuntru cu amar ;
Da cășile taică-meu
Le păzește Dumnezeu,
Dinafară-s cu verdeață
Înlăuntru cu dulceață.
Și dacă mi-o înșela,
Amîndoi pe drum pleca,
Și fata cum se ducea
Mare dor o cuprindea,
Îndărăpt ochii-ntorcea
Și din grai așa zicea :
— Bădiț, bădișorul meu,
Așa mi-i mie de rău !

De taica m-am depărtat
De satul tău n-am mai dat.
Iară el o mîngîia,
Și cu dragoste-i zicea :
— Da, vino mîndruța mea,
Vin' colea pe vale-n jos,
Unde vezi fumul mai gros :
Acolo-i orașul nost.
S-au mai dus cît s-au mai dus
Și-n satul lui or ajuns ;
Ea îndată ce-a intrat
În bordeiul jos plecat,
Cu glas mare a strigat :
„Vai de mine ce bănat,
În ce cursă am picat.
Din căși mari spoite-n var
Am ajuns aici la-amar,
Din căși mari și ziduite
În bordeie huruite.“
Ea afară a ieșit
Și din gură a grăit :
— Păsăruică turturea,
N-ai văzut pre maică-mea,
Spune-mi, dragă, ce făcea ?
— Am văzut-o suspinînd,
Pîine albă frămîntînd,
Și-n pîinea ce frămînta,
Strop de apă nu băga,
Tot cu lacrimi o uda.
— Păsărea,
Dulcuța mea !
Mai răspunde-mi la una,
De taica nu știi ceva ?
— L-am văzut, fată, oftînd,
Caii la faur mînînd,
Patru cai să potcovească,
După tine să pornească.
— Păsăruică turturea,
Spune tu taichii așa :
Caii să nu-i potcovească,
După min' să nu pornească,

Ci să gate carele,
Să-mi încarce hainele,
Să le încarce pe trei care
Să le scoată-n câmp afară,
Să le deie foc și pară,
Să le văd și eu fumul
Dacă nu le-am fost omul,
Să le văd și flacăra,
Că n-am fost de-a le purta.

ION BRAD ȘI SORO-SA

În poartă la Tarigrad
Se zărește Iion Brad,
Stînd pe coate rezemat,
Pe coate și pe genunchi
Și se roagă de părinți,
Se roagă la maică-sa
Să-i deie pe soro-sa,
Pe soro-sa Solomie,
Că lui alta nu-i trebuie.
Maică-sa se-nfiora
Și din grai așa-i grăia :

— Du-te cîine,

Măi calvine !

C-asta nu-i cu dreptate
Să se ia un sor cu frate !
El tare se mînia
Și la grajd mi se ducea,
Șeaua pe cal o punea
Și pe cal turbat sărea,
Și s-așternea drumului
Ca și pana vîntului.
Țara, lumea, ocoala,
Ca soro-sa nu-și găsea,
Nici în față, nici în dos,
Nici în port așa frumos :

El acasă se-ntorcea
Către maică-sa zicea :
— Maică, măicuțița mea,
Să-mi dai mi pe soro-mea ¹ !
Țara, lumea, -am ocolit
Ca și dânsa n-am găsit,
Nici în față, nici în dos,
Nici în port așa frumos !
— După tine-oi da-o eu
De mi-i face, puiul meu :
 Pod de aramă
 Peste vamă,
 Pod de argint
 Peste pământ,
Scăricică pîn' la soare,
Să vă fie nănaș mare,
 Și lunuța
 Nănășuța,
Steluțele călărășii,
Iar luceferii diplașii ².
El toate le-a isprăvit
Și din gură a grăit :
— Soră, soră Solomie,
Țapă ținta pe câmpie !
Hai cu min' la cununie !
Amîndoi că se lua
La biserică pleca,
Și în dânsa oum intra,
Deodată întuneca,
Sfinții toți âmi lăcrima,
Luminile se stingea,
Icoanele jos cădea,
Iară maica Precistei
Din fundul bisericei :
— Popă, popă, griji de tine !
Cumpenește lucrul bine !
Nu cununa sor cu frate,
Că și Dumnezeu te-a bate !

PASĂREA STRĂINĂ

Cîte păsărele sînt,
Trăiesc bine pe pămînt,
Toate cină
Și s-alină,
Numa io-s pasăre strină ¹,
Nice cin,
Nice m-alin,
Că mi-i cuibul lîngă drum,
Pe-o crenguță de alun.
Cîți drumari pe drum trecea
Toți în cuibul meu zvîrlea
Și pe mine mă hășea ²,
Și-n glas mare îmi spunea
Să-mi mut cuibul d-acolea.
Eu cuibul nu îl-oi muta
Deie-n mine cine-a da,
Că mi-s puii golășei
Ș-ar fi vai ș-amar de ei ;
Lasă pînă ce-or fi mari
Pîn-or fi harnici și tari,
Atunci i-oi zburători
Și din cuib i-oi hășii ;
Dar birăul ³ mai zicea :
— N-ascuți de porunca mea ?

Părăsește cuibul tău,
Și te du cu Dumnezeu !
— Ie tu seama birău, bine
Nu mă face de rușine,
Nu face carte pe mine,
Că de-oi face-o carte rea,
Nu scapi de mînia mea.
Casa ta-i frumos chită⁴
Și-i cu paie acoperită,
Cu paie de grîi curat,
Faces-a lumină-n sat ;
Pentru că ești țănăros⁵
Fi-ua⁶ satul luminos.
Ie tu seama birău bine
Ce poți face tu cu mine ? !
Pe unde ți-i cămara
Va umbla toată țara.

GHEORGHE

În temniță la Zărlat
Zace Gheorghe răsturnat,
Iară mama Gheorghii
Șade-n pragul temniții,
Și plîngînd ea chindisește ¹
Și pe Gheorghe mi-l hrănește.
Frunză verde ș-o lelea,
Gheorghe din gură grăia :
— Maică, măiculeana mea !
Nu-ți face inimă rea.
Scoală maică și mă lasă,
Și te du la noi acasă,
În funduțul grajdului
La capul murguțului,
Înfrînă-l cu nouă frîne
Și-l adă pînă la mine,
Înșală-l cu nouă șele
Să-mi petrec zilele mele !
Dar ea la domni se ducea
Și din grai așa grăia :
— Domnilor,
Cinstiților !
Și cinstiți de Dumnezeu
Și v-oi mai cinsti și eu,
Sloboziți feciorul meu !

Că Gheorghe de cînd robește,
 Pe de-o parte-mbătrînește,
 Pe de alta putrezește,
 Cu barba se-nvăluiește ;
 Și-o spurcată de năpîrcă
 Tot pe barbă i se-ncurcă.
 Frunză verde și-o lelea.
 Domnii toți așa grăia :
 — Lasă-ne muieră-n pace,
 Vorbă multă nu ne face,
 Că mîine la prînzul mare
 Merge Gheorghe la schimbare.
 Nevastă i-am căpătat,
 Vin roșu i-am strecurat,
 Și mănaș i-am cîștigat.
 Frunză verde și-o lelea,
 Ea la temniță mergea
 Și din gur-așa zicea :
 — Gheorghe, Gheorghe, dragul meu !
 Ascultă ce-auzii eu,
 Că mîine la prînzul mare
 Vreu pe tine să te-nsoare,
 Nevastă ț-or căpătat,
 Vin roșu ț-or strecurat,
 Și mănaș ț-or cîștigat.
 — Maică, maică, mare ești
 Și puțin te socotești !
 Poale lungi și minte scurtă,
 Femeie nepricepută !
 Vin roșu mi-i sîngele,
 Nevasta mi-s furcile,
 Iar mănașul
 Hăngherașul ?
 Nu te gîndi maică mult,
 Că nu-i vreme de pierdut,
 Întră-n fundul grajdului
 La capul murguțului,
 Înșală-l cu nouă șele,
 Nouă chingi pe lîngă ele,

Înfrînă-l cu nouă frîne,
Și-l adă, maică, la mine.
Du-te la domnii cei răi
Și-ți fă vreo treabă cu ei,
De departe-ngenunchează
Și de-aproape cuvîntează :

— Domnilor,

Cinstiților !

Și cinstiți de Dumnezeu
Și v-oi mai cinsti și eu,
Sloboziți feciorul meu !
Frunză verde ș-o lelea,
Gheorghe pe murg se suia,
Ca vîntul se repezea
Peste ziduri că sărea
Și din grai așa grăia :
— Domnilor, să fiți cu bine,
Că n-ați fost harnici de mine,
Și-așteptați cu osînda
Pînă eu m-oi înturna !

FATA RADULUI

(Fragment)

Colo-n jos către Solnoc ¹
Se vede-o pară de foc,
Dar la para focului ?
Cine-și șede locului ?
Șede fata Radului
Slujnica-mpăratului,
Tot horește ²-mpărătește
Și-mpletește briu șerpește.
Nime-n lume
N-o aude ³,
Numai singură una,
Numai împărăteasa,
Ce uimită asculta,
Și din gură cuvânta :
— D-oi ⁴ slujnică, draga mea,
Ce horești așa cu jele
În butul dragostei mele ⁵,
Soțul meu te-a auzi
Și pre tine te-a-ndrăgi
Și pre mine m-a urî.
Iară slujnica zicea :
— Draga mea, stăpîna mea,
Înălțată-mpărăteasă,
Doamnă mîndră și aleasă,

Eu nu oînt în butul tău,
Ci horesc de-aleanul meu ⁶ ;
Mă tînguiesc prunilor
De jelea părinților,
Și mă vaier brazilor
De bănatul ⁷ fraților ;
Mă tînguiesc florilor
De dorul surorilor,
Și mă plîng brîndușilor
De jelea mătușilor.

GIURGIU

Frunză verde de urzică,
Strigă, Doamne, cine strigă,
Strigă Giurgiu dintre lunci
De la boi și de la junci.
Nime-n lume nu aude
Strigă Giurgiu dintre lunci
Numai sacă ¹ maică-sa
Din grădină soro-sa,
Ea tare se îngrozea
Pîn' la dînsul se ducea
Și din grai așa grăia :
— Ce ți-i ție Giurgiu meu ?
Ce-a ajuns pe capul tău ?
Doar merindea ți-ai sfîrșit,
Ori bani ți-ai cheltuit ?
Doar opinci de fier ai rupt,
Ori juncanii ți-ai pierdut ?
— Nici merindea n-am sfîrșit,
Nici banii n-am cheltuit,
Nici opinci de fier n-am rupt,
Nici juncanii n-am pierdut ;
Somnul m-o ademenit
Și pe iarbă-am adormit,

¹ Săracă (V. N.).

Su' pom verde înflorit,
 Și-un vînt cald ce mi-o bătut
 Florile au oborît ¹,
 Și mi-o căst ² șerpe bălaur,
 Maică, cu coarne de aur.
 Na, maică, naframa mea,
 Învește mîna-n ea
 Și o bagă-n sînul meu,
 Scoate șerpele cel rău !
 — Ba io pui, n-oi înveli,
 Fără mîna nu pot fi,
 Fără tine pot trăi,
 Că de-a trăi taică-tău
 Face altu-n locul tău.
 Strigă Giurgiu, striga iară
 De la junci dintre hotare,
 Nime-n lume nu aude
 Vaietele sale crude,
 Numai drăguț taică-său
 Din pragul vecinu-său :
 — Giurgiu taichii cel iubit,
 Spune-mi, spune ce-ai pățit ?
 — Taică, taică, dragul meu,
 Am pățit-o foarte rău,
 Că pe iarb-am adormit
 Și din pom s-o coborît,
 Vai, un șerpe gălbănuț
 Și mi-a intrat în sînuț ;
 Na, taică, naframa mea
 Învește mîna-n ea,
 Scoate-mi șerpele din sîn
 Că mă umple de venin.
 — Ba io, zău, n-oi înveli,
 Fără mîna nu pot fi,
 Fără tine pot trăi,
 Că de-a trăi maică-ta
 Noi altul vom semăna.
 Strigă Giurgiu-a treia-oară
 Cît gîndești că stă să moară ;

Dar nime nu-l asculta,
 Numai dalbă soro-sa,
 Din pragul vecină-sa.
 — Ce-i, Giurgiule, frăţioare ?
 Aşa tare ce te doare ?
 Fiare din munţi s-au sculat
 Şi pe tine au urlat ?
 Ori tâlharii te-au legat
 Şi toţi juncii ţ-au minat !
 — Fiare din munţi n-au urlat,
 Nici tâlhari nu m-au legat,
 Ci somnul m-o-nceluit,
 Sub un pom am adormit
 Şi vînt cald a legănat
 Pomul cu flori încărcat,
 Şi-a căzut un şerpe rău,
 Şi-a intrat în sînul meu,
 Şerpe laur, bălaur,
 Cu coarnele de aur,
 El cu coarnele mă-mpunge,
 Cu limbile mă străpunge.
 Ie, soră, năframa mea,
 Şi-ţi învâli mîna cu ea !
 Şerpele din sîn ũmi scoate
 Şi mă scapă de la moarte !
 — Ba nu, nu, fratele meu,
 Acea n-oi face eu,
 Fără mîna nu pot fi,
 Fără tine pot trăi !
 Giurgiu iar prins-a striga,
 Dar nime nu-l auzea
 Numai ibovnica sa,
 Din pragul suroată-sa.
 — Giurgiule, sufletul meu,
 Ce rîndu-i pe capul tău
 De te vaieţi aşa rău ?
 Doar în cale ţ-a ieşit
 Pricolici afurisit³,
 Şi vre turma să ţ-o strice
 Şi capul tău să-l mănînce ?

Ori tu zaci de-o boală grea
Și nu-i nime p-acolea,
Să-ți dea apă din izvor,
Și să-ți facă după dor ? !
— Ba, nu puiculița mea,
Nici nu zac de boală grea,
Nici în cale-mi n-o ieșit
Pricolici afurisit,
Dar somnul m-o-nceluit
Sub un pom am adormit,
Și mi-o fost pomu-nflorit,
Ș-un vînt cald, ce-o aburit,
Florile le-a oborît,
Și-a căzut cu ele jos
Șerpe laur, verinos,
Și s-au tras la mine-n sîn ;
Vai, mîndruță, pier de chin,
Că cu coarnea mă-mpunge
Cu limbile mă străpunge.
Na, dragă, năframa mea
Învește mîna-n ea,
Și o bagă-n sînul meu,
Scoate șerpele cel rău !
Mîndrulița-l asculta
Năframa nici că lua,
Mîna goală ș-o-ntindea
Și șerpele mi-l scotea,
Dar n-a fost șerpe bălaur,
Ci un mîndru brîu de aur ⁴.
— Mîndra mea, crucița mea,
Poartă-mi-l duminica
În ciudă la soro-mea,
Și-l poartă și sîmbăta
În ciudă la maica mea.

DRĂGUȚA ÎNȘELATĂ

Sub codrul cu fagi,
Pe valea cu fragi,
La râul de rouă
Este-o casă nouă,
Nouă, șindilită,
Frumos văruită,
Cu sîrmă-ngrădită,
Cu fereastă-n cale,
Cu ușiță-n vale,
În giur cu grădină
De flori toată plină.
În ea cine șede ?
O maică se vede
C-o fată frumoasă,
La chip drăgăstoasă,
La față duioasă.
Maica tot lucra,
Mereu se-nvîrtea,
Toate le făcea,
Iar fiica-i ședea
Cu ochii clipind
În somn ațipind,
Maică-sa grăia :
— Ficuleana mea,

Ce poate să fie
De stai lăncezie ?
Eu lucru prin casă,
Tu clipești la masă
Ca o jupîneasă.
— Ba, eu nu clilesc,
Somnul nu-l doresc,
Dar stau și gîndesc,
Că eu am iubit
Cu foc nesfîrșit
Un bade înalt,
Voinic dezmiardat ;
Și eu l-am mînat
Pînă-n Țarigrad,
El să-mi târguiască
La șatră grecească
Pînzuță de in,
Fir de ibrișin,
Să-i cos cu iubire
Cămeșă de mire,
El m-o târguit
Da s-o logodit,
Și de-atunci n-am pace,
Nu știu ce mă face,
Ce mînc, nu-mi ticnește,
Ce beu nu-mi priește,
Dorul mă răzbește,
Fața-mi veștejește.
De scris nu mi-o scris,
Dară mi-o trimis
Cuvîntul pe vînt
Răvaș pe pămînt,
Nu știu cununa-l-oi
O' eu blestema-l-oi,
Cum or sta la spate
Gînduri cu păcate ?
Maică-sa grăia :
— Ficuleana mea,
Pasă și-l cunună,
Nu mai fii nebună,

S-află-un finișor,
Să-ți treacă de dor.
Și-nchină la fin
C-un pahar de vin,
 Și-nchină
 La fină
Cu-altul de venin,
Ș-o strânge la sân,
Ș-o apucă-n brațe,
Ș-o sămută-n față.

FECIORUL ȘI PEDEPSIREA MAICĂ-SA

Frunză verde de bujor,
Fost-au, fost un bădișor,
El de tînăr s-o-nsurat,
Dalbă fată ș-o luat,
 Pe sub soare
 Soață n-are,
Numai sora soarelui
Sede-n poarta raiului
Caută loc sufletului ¹.
Nunta bine nu sfîrșea
Și la față-ngălbenea,
Ca-n amiazăzi sosea
Carte mare-mpărătească
La biraie ² s-o cetească,
Taberile să pomească ;
Cînd era pe la sfînțit
Gătau cartea de citit,
Taberile de pornit.
Cînd feciorul purcedea
El cu jele-așa grăia :
— Maica mea, binele meu,
Ascultă tu ce-ți spun eu !
Ține-mi nevasta frumoasă
Cu ce ai mai bun în casă,

Cu vin vechi din Beligrad,
 Cu colac din Tăligrad,
 Cu colac în lapte dulce
 Doar la mă-sa nu s-a duce.
 — Ține-oi, dragă, ținea
 Cu ce focare-oi avea !³
 Mă-sa-n pragul ușii sta,
 După fecior se uita
 Pîn' ce-n codri s-afunda,
 Apoi în casă intra
 Și din gură cuvînta :
 — Alelele, Doamne sfinte,
 Doamne sfinte și părinte !
 De mîncare ce să-i dau ?
 Da o coage⁴ de mălai,
 Uscată de nouă ai !
 De băut în ce să-i dau ?
 În ciubărul porcilor,
 Cum li-i dată robilor !
 Și de mîină mi-o lua
 Și în temniț-o băga,
 Într-o casă afurisită,
 De cinci ani necurățită,
 De soare nestrăbătută,
 Pentru robii mari făcută,
 Ș-o ținea maică-sa bine,
 Fără milă și rușine,
 Cu cogi arsă de pe masă
 Cu spălături de prin vasă.
 Iar nevasta suspina,
 Inima-i⁵ se despica,
 Ziua, noaptea lăcrăma,
 Lui Dumnezeu se ruga :
 — Slobozi, Doamne,-n mila ta
 Toți robii de la robie,
 Iobagii din iobăgie⁶,
 Și slugii de la slugie,
 Ș-al meu soț din cătănie !
 Vorba nici c-au isprăvit,

Taberile mi-au venit
 Și bărbatul i-a sosit.
 — Maică, măicuțița mea,
 Adă-ți nora tinerea,
 Nevăstuța frumoșea,
 Că doresc a o vedea
 Cum doresc în rai a mea.
 — Puiul meu, sufletul meu,
 Bucuros ți-aș da-o eu,
 Dar de cînd tu ne-ai lăsat,
 Ciuma-n țară a intrat
 Și nevasta ți-a mîncat.
 — Haide, maică, și-mi arată
 Unde-i mîndra îngropată,
 Ca să-i văz, maică, groapa
 Și să-mi stîmpăr inima,
 Și să-i sărut mormîntul,
 Ca să-mi stîmpăr sufletul !
 — Groapa cum pot să-ți arat,
 Că de trei ani ce-ai plecat,
 Ploaie multă s-o vărsat
 Și groapa s-o înfundat,
 Și de cînd n-ai fost cu noi
 Au fost vînturi mari cu ploi,
 Și de vînturi, ce-or suflat,
 Mormîntul s-o-mpărățiat.
 Feciorul se amărea,
 Lăcrămînd așa grăia :
 — Dacă nu-mi poți arăta
 Mormîntul, unde-i mîndra,
 Arată-mi măcar urma !
 — Cum pot urma să-ți arat
 Că de trei ani ce-ai plecat,
 Soarele mi-o strălucit
 Și ploi calde au venit,
 Locul tot a înverzit,
 Cu iarbă s-a învelit.
 — Adă-mi dară cheile
 Să descui cămările !

— Eu cheile ți le-aș da
 Dacă le-aș putea afla,
 Că de cînd te-ai depărtat
 Cu cheile s-or jucat
 Mulți pruncuți
 Nepricepuți,
 Nu știi în foc le-au țipat,
 O'n apă le-au aruncat.
 Fecionul se încrunta
 O seure apuca,
 Temnița toat-o spârgea
 Și nevasta ș-o găsea,
 O găsea, ca vai de ea !
 La față toată pierită,
 Ca o frunză olivită,
 Ne-ngrijită, necătată
 De trii zile nemîncată.
 — Alelei, soția mea,
 Cu ce maica te ținea
 De te-ai vestejit așa ?
 — Ținutu-m-o dînsa bine,
 Bat-o sfînta zi de mîine !
 Că de trii ani ce-ai plecat,
 Pită moale n-am mîncat,
 Iarbă verde n-am călcat.
 M-o ținut ea, dragul meu,
 Cum se ține-un oîine rău,
 Cu cogi arsă de pe masă,
 Cu spălături de prin vase.
 — Spune-mi, spune, mîndra mea,
 Ce pedeapsă s-ar cădea
 Să sufere maică-mea ?
 — Să moară în chinuri grele,
 Cum au fost și ale mele,
 Să mi-o lege și spînzure
 De trii cozi de iepe sure,
 Să-noungiure ulițele,
 Să preceapă măicuțele,
 Cum se țin nurorile.

FATA RĂUTĂCIOASĂ

Frunză verde frunzuliță,
Așa strigă-o mândruliță,
Albă fată fecioriță,
Cătr-un voinic din colniță :
— Vere, vere, mila mea
Însoară-te și mă ia !

Fără tine

Vai de mine !

Numa-n groapă mi-a fi bine.

— Ba eu nu te-oi lua zău,

C-ai un frate ca și eu,

Și umblă-n umbletul meu,

Și se poartă-n portul meu,

Joacă-i calul ca ș-al meu.

Fata prins-a lăcrăma

Și iar dete a striga :

— Ie-mă, vere, ie-mă, dragă,

Nu-ți paie lucru de șagă,

Decît să nu-ți fiu soție

Mai bine-n pămînt de vie.

— Te-oi lua sufletul meu,

De ucizi pe frate-tău,

Pe frate-tău cel mai mic,

Cel mai mic și mai voinic.

— Uciga-l-aş uciga,
 Dar nu ştiu ce-i otrava.
 — În grădină
 La stupină
 O fântână se găseşte
 Iar pe fundul ei trăieşte
 Serpe laur, bălaur
 Cu solzuţii de aur,
 Şi din gură
 Parcă-i cură,
 Din coadă-i venin picură !
 Umples ulceaua deplin
 De otravă şi de vin.
 Frate-tău venind acasă
 Cu gura de sete arsă,
 Apă rece tu nu-i da,
 Ci din gură zi-i așa :
 „Frăţior de voinicel,
 Na vin roşiu, mărmeznel ¹ !
 Be din ăsta, dragul meu,
 Din care-am băut şi eu.“
 Fratele nenorocit,
 De mult lucru obosit
 Când acasă a sosit
 Apă rece a dorit,
 Iar soro-sa i-a grăit :
 — Frăţior de voinicel,
 Na vin roşiu mărmeznel !
 Be din ăsta, dragul meu,
 Din care-am băut şi eu.
 — Adă-mi soră, a'să beu ² !
 Bine ştiu eu gândul tău,
 Fie-ţi casa uliţa
 Şi cămara rîşniţa ;
 Şi-ndată cum a gustat
 Viaţa i s-a ciuntat ³,
 Şi soro-sa iar zicea :
 — Voinicele, mila mea
 Împlinitu-ţi-am voia
 Acum haide şi mă ia !

— Nu te ieu, căci nu te vreau
Nici eu, nici Dumnezeu,
Că dacă ti-i mânia
Și cu mine-i face-așa !

NIȚA ȘI PETREA BANULUI

Trei cocoși negri cântară,
Trei tunci în țară tunară :
— Vinde-ți, frate, nevasta
Și-mi plătește daria !
 Vîndu viii,
 Vîndu moșii,
 D-oi făcu
 Precum putu
Și nevasta nu vîndu.
Și-a avut o moară-n vînt
Și-ncă alta pe pămînt,
Și-acele le-nstrăina
Ca să-și scape nevasta.
Și veniră tuncii iară
Și strigar-a doua-oară :
— Vinde-ți, frate, nevasta
Și plătește daria !
El din grai așa zicea :
— Mîndră, mîndruleana mea,
Ieși afară din camară
Și-ți bagă ochii-n cerneală,
 Și-ți ie ie
 Dintr-o mie,
Ca tine să nu mai fie,
Și inel mîndru suflat

Și basma din Tărigrad.
 Ea afară că ieșea
 Și frumos se primenea ;
 El de mână mi-o lua
 Și-amîndoi la tîrg pleca,
 C-un turc tînăr se-ntîlnea :
 — Bună ziua, turcule !
 — Mulțămim, oiocoiule !
 De vîndut ți-i nevasta ?
 — De vîndut mi-i zău, asta !
 — Spune-mi cît o prețuiești ?
 — De trei ori s-o cumpenești,
 O dată cu bani mărunți
 Ca să-mi paie că-s mai mulți,
 A doua cu lei bătuți,
 A treia cu gâlbenuți,
 Că-s mai ușori la purtare
 Și mai spornici la schimbare.
 Turcul vesel s-apuca
 Galbenii a număra
 Iar nevasta suspina :
 „De-ar da Dumnezeu, de-ar da,
 Banii să nu i s-ajungă
 Pre mine să nu mă vînză.“
 Dar banii i-o numărat
 Nevasta ș-o cumpărat,
 Și de mână mi-o lua
 Și prin tîrguri o purta
 Pe la șetre mi-o primbla,
 De toate mi-o întreba
 Și în crîsmă se băga
 Și din grai așa grăia :
 — Mîndră, mîndruleana mea,
 Eu cu drag te-am cumpărat,
 Ce-o cerut pe tine-am dat,
 Ce-ai poftit eu ți-am luat,
 De toate te-am întrebat,
 Dar de una mi-am uitat ;
 Mîndro, cu drept să grăiești,
 Spune-mi din ce viță ești ?

— Eu sînt Nița Banului
Din Țara Ardealului !
— Soră, soră, draga mea,
Dacă stă lucrul așa,
Și io-s Petru Banului
Din Țara Ardealului.
Mai na bani pe cîți Ț-am dat
Și te du iar la bărbat !

PRUNCUL ȘI FATA ȚAGULUI

Pe cel câmp cu seminic,
Jos la umbra unui nuc
Jeluiște-și un voinic :
— De ce m-am avut noroc
Să fiu ars mai bine-n foc,
Cînd în casă mi-am adus
De peste codri din sus
Buruiana șteviei,
Și urîta cetății,
Decît cu urîta-n casă
Mai bine cu boala-n oase !
Nevasta mi-l auzea
Și din gură-așa grăia :
— Dai, voinice,
Seminice,
Dacă ți-i urît de mine,
Du-mă-n oraș și mă vinde,
Du-mă-n tîrg la Tîrgoveț,
Unde au mîndrele pret,
Și mă strigă vînzător
Ca pe marhă ¹ pieitor !
Gum zicea
Așa făcea,
Cu ea-n tîrg mi se ducea
La nevastă că venea

Turc bătrîn
 Cu moartea-n sîn,
 Şi din grai așa grăi :
 — Cît îi preţul nevastii ?
 — O vică ² de bani galbini
 Şi alta de husoşi buni,
 Opt cântule
 De piţule ³,
 Să-mi fie pe drum destule !
 Iar nevasta suspina
 Şi cu jele cuvînta :
 — Nu mă da dup-aista,
 Cît pe lume voi costa ⁴
 Tot pe tine-oi blestema ;
 Apoi sta şi mai ofta
 Şi din gură se ruga :
 — De-ar da Dumnezeu, de-ar da
 Sutele să nu se umplă,
 Bani mărunţi să nu s-ajungă,
 Pre mine să nu mă vîndă !
 Şi Dumnezeu a făcut
 Sutele nu s-au umplut,
 Bani mărunţi nu s-ajungea
 Dup-acela n-o dădea.
 La nevest-atunci vinea
 Un turc tînăr, frumoşel,
 La statură şugărel ⁵,
 Părea tras printr-un inel,
 Şi cu vorbă dulce zice :
 — Cît îi preţul, măi voinice ?
 — O vică de bani galbini
 Şi alta de husoşi buni,
 Opt cântule
 De piţule,
 Să-mi fie pe drum destule !
 — Întinde chepenagul ⁶
 Să-ţi vârs banii cu sacul,
 Şi întinde mintia
 Să-ţi-i vârs cu brădia ⁷.

Nevasta ș-o oumpăra
Și cu ea vesel pleca,
Către casă se lua,
Și pe oale cum mergea
Nevasta din grai grăia :
— Da hai să ne întrebăm,
Care de unde sîntem !
— Eu sînt pruncul Țagului
Din Țara Hațagului,
Pe tata-l cheamă Ilie
Și pre mama Anisie,
Pe frate-meu Văsălie,
Iar pre sora
Todora.
— Voinice, binele meu,
Dacă-i așa rîndul tău,
Și io-s fata Țagului
Din Țara Hațagului.
Mulțămimu-ți Doamne sfinte,
Că ne luminași la minte,
Și s-află soră cu frate
Pînă n-or face păcate ! ?

MOARTEA DRĂGUTEI

— Puică, puiculița mea,
Am gândit că-i fi a mea ;
Am gândit că mi-a fi bine
Drăgustindu-mă cu tine,
Dară văd că ai mai mulți
După carii tu te uiți,
Și cu carii te săruți.
Ții minte vorbele noastre
Cînd săpai tenchiul ¹ pe coaste ?
Știi tu mîndră ce ți-am spus
Castraveții cînd i-ai pus,
Să porți pană de colie,
Să-mi fii dragă numai mie,
Și să nu porți pană verde
Să fii dragă cui te vede,
Și frunzuță de mohor
Să fii dragă tuturor ;
De mine n-ai ascultat
Deci grea moarte ți-ai gătat.
Spune-mi ce moarte dorești,
Cum vrei să te chinuiești ?
Te-oi tăia, te-oi împușca
O'n sabie te-oi lua ?
— Alelei al meu gătit,
Nimic n-am păcătuit !

Să mă bată Precista
De-am călcat porunca ta,
Să mă bată Dumnezeu
De-am călcat cuvântul tău.
— Taci, vicleană, nu minți,
Nu ești vrednic-a trăi ;
Că te-oi face o lumină,
Să-mi lumini sara la cină.
Bine vorba nu sfârșea
Și de brațe mi-o prindea
Și-n grădină o ducea,
În grădină la stupină,
Și cu oști și cu rășină
Mi-o-mbrăca și mi-o-nvălea
Și în oas-o aducea
Și de masă o lega,
Mare flăcăreă fi da,
Mai întie
La călchie,
Să ardă toată de vie.
Când sînu-i se mistuia
Ea cu jele-așa grăia :
— O, chinzuitoriul ² meu,
Bată-te pre tine zău,
Două țîțe rotundele,
Care te jucai cu ele !
Cînd buzele-i flăcăra
Ea cu amar suspina :
— O, chinzuitoriul meu,
Bată-te pre tine zău,
Două buze subțirele
Și sărutările mele.
Ba nu, nu, tîlhar de cîine,
Nu-i bună irima-n tine.

STANCIU ȘI VOCHIȚA

Sus pe plaiul munților,
La poalele brazilor,
La tulpina fagului,
La cetina bradului,
Șede Stanciu Bratului
Cu Oanea Celariului,
Cu Buca Ploscarului,
Și cu Toader Cohălmeanu
Și cu Bucur Brașoveanu ;
Da ei bea și chiotea
Dintr-o ploscă mitutea,
Așa mult că nu-mi ținea,
O vadră și cinci oca
Cînd la gură rădica,
Așa bine mi-o golea,
Nici un pic nu rămînea,
Straje cine le era ?
Mitutică Vochița,
Ea din grai așa grăia :
— Dali, frate Stanciule !
Șoimule, voinicule !
Da tu bei și chiotești
Cu frații te veselești,
De poteră nu-ți gîndești.

Asară cînd m-am culcat
 Așa rău că m-am visat,
 Că pușca ți-i fără pat,
 Iară pistoalele mele
 Le-am visat fără oțele,
 Apoi flintulița mea
 O-am visat fără vergea.
 Stanciu din gură grăia :
 — Nu te teme, sora mea !
 Pînă vezi pușca la mine
 Nu te teme tu de nime !
 De-a fi plină, de-a fi goală
 Fuge potera să moară.
 Bine vorba nu sfîrșea
 Și potera-i ocolea.
 — Căpitan Bălaurea
 Fă cu potera-n colea,
 Că m-oi da pă dup-un fag
 Și ți-oi trage-un glonț prin cap,
 Cam prin cap și cam prin șele
 Ca să te-ncîrnești din ele,
 Cam la furca pieptului
 Unde-i greu voinicului.
 — Dă-te, Stanciule, legat,
 Să nu te ducem stricat !
 — Ba, eu nu m-oi da legat
 Cît nu m-oi vedea stricat !
 Mitutică Vochița
 Sta pe mal și se uita,
 Sta pe-o flintă rezemată
 Ca o naibă-mpelițată.
 Zvîrlea pleata pe spinare
 Pardosită de părăle,
 Pe la brîu tot cu pistoale,
 Cu pistoale ghintuite
 Și frumos înargintite ;
 Turci dacă ș-o văzut
 Toți Dunărea au trecut,
 Iar Stanciu din grai grăia :

— Bate, Doamne, papura,
Că s-o aprins podina
Cu turcii alătura,
Cînd ș-o trecut Dunărea
Dunărea la Țânigrad,
Io-s voinic adevărat,
Cu soră-mea m-am scăpat.
Frunză verde Șolovîrv,
Mușca-ți-aș limba din vîrf !

ANA ARDELEANA

La poalele muntelui,
În târguțul Graiului
Strigă Ana
Ardeleana,
Nu-i voinic s-o celuiască,
Nici catană-mpărătească
Mîna-n sînul ei să bage,
Pe picior ca să mi-o calce ;
Dar în târg mai de din jos
Zice-un domnișor frumos :
„De n-oi înșela-o eu,
Nu-mi ajute Dumnezeu
Să-ncalec pe murgul meu,
Și domnia să-mi domnesc,
Și viața să-mi trăiesc !“
Astfel dacă s-a jurat
Mers-acasă supărat,
Pe masă s-o încotat,
Iar maică-sa l-a-ntrebat :
— Puiul meu, ce te-o aflat,
În orișmă băut-ai ?
Ori mîndră văzut-ai ?
— Nici în orișmă n-am băut,
Nici mîndruță n-am văzut.

Strigă Ana Ardeleana
Nu-i voinic s-o celuiască,
Nici catană-mpărătească.
— Și-am pus, maică, jurământ
Să n-am pace pe pământ,
Domnia să nu-mi domnesc
Eu de nu o celuiesc.
Așa el dacă grăia
Pe murgu-i se arunca
Și pe drum că se lua,
Și mergea el cât mergea,
C-o babă se întâlnea,
Baba din gură zicea :
— Unde-alergi, voinice,-așa ?
— Eu m-aș duce undeva,
Dacă pot afla ceva
Să înșel pe mîndruța.
Și bătrîna iară-i zice :
— Du-te acasă, măi voinice,
Țipă haine bărbătești
Și ie haine femeiești,
Iar sara, cînd a-nnopta
Să te duci la mîndruța,
La mîndruța la fereastă,
Și să-i spui că ești nevestă.
Astfel voinicul făcea,
Sara pe lună mergea
Și la fereastă grăia :
— Lasă-mă, vecină,-n casă
C-afară-i vreme ploioasă,
Ploaia ca din ol se varsă.
— Bucuros că te-aș lăsa
Dar mi-i frică de una,
Că tu nu ești suroata,
Că ți-i glasul bărbătesc
Nu samăn-a femeiesc.
— Nu sînt bărbat, ci nevestă
Și sînt fugită de-acasă,
Sînt fugită de bărbat,
Că m-o bătut peste cap

Și glasul mi s-o schimbat.
Soră dacă nu mă crezi,
Ieși afară de mă vezi !
— Decît afar-oi ieși
Mai bine te-oi slobozi.
El în casă că intra
După cap mi-o apuca,
Mîna-n sînul ei băga
Și pe picior mi-o călca.
Foaie verde de sălouță,
Săracă Ardelenuță !
Asară fuseși fecioară,
Miazănoapte nevestioară,
Zoni de ziuă
Și văduvă,
A doua zi pe scîndură !

TUDOR ȘI CATIȚA

La fântâna lui Bujor
Paște calul lui Tudor,
Calul paște și rânchează
Tudor doarme și visează ;
Ce folos de visul lui
Dacă nu-i cu dumnealui
Mitutica lui Catiță,
Cu sân alb de porumbiță
Și cu miere pe guriță.
— Catiță, poale ciurate,
Rău te-am visat astă-noapte !
— Spune-mi, bade, spune-mi bine
Cum m-ai visat tu pre mine ?
— Că eu, dragă, te-am visat
Cu mărâma ta pe cap,
Cu mărâma mîndră, nouă
Ruptă, ruptă chiar în două !
— Tudore, fecior frumos,
Lasă, visu-i mincinos,
Nu mi-i ruptă mărâma,
Ci mi-i ruptă inima,
Rău te temi că te-oi lăsa,
De ce te temi nu-i scăpa ;
Că fu calul poivănit
Tu la umbră-ai adormit,

Eu m-am dat la drăgostit ;
Tudor din gură grăia :
— Iubește-te, mîndra mea,
Vei iubi cît vei iubi,
La mine iară-i veni !

VOINA ȘI MÎNDRA LUI

Pe ulița armenească,
La o casă țigănească,
Voina calu-și potcovește
Iar mîndruța mi-l pîndește.
— Dali bade, dragul meu,
Unde găți tu murgul tău ?
Doar ți-i dor de pribegit,
Ori ți-i dor de cătănit ?
— Ori mi-i idor de pribegit,
Ori mi-i dor de cătănit,
Eu trebuie să mă duc,
Cale lungă să apuc !
— Dacă e, bade, să mergi
Dar pre mine cui mă leși ?
— Șezi acasă, puilul meu,
Că pe unde mă duc eu
Să ferească Dumnezeu,
Nu-i nici apă,
Nu-i nici iarbă
Numai, mîndră, piatră seacă.
— Decît, frate, să rămîi
Ca o pasăre în pustii,
Fă cu mine-atîta bine,
De mă ia pe cal cu tine,
Căci singură, vai de mine !

— Te-aş lua, dar mi-i ruşine !
— De ți-i ruşine cu mine,
Fă-mă brîu pe lîngă tine !
De ți-i ruşine de brîu,
Fă-m-o lumină de său,
Şi mă pune-n sînul tău,
Că sara unde-i cîma
Mîndru eu ți-oi lumina.
Bade, de ți-a fi ruşine
Şi-ntr-acesta chip de mine,
Fă-m-o lumină de ceară
Şi mă pune susuoară,
Că ți-oi prinde tare bine
Unde-a fi mai rău de tine,
Că sprincenuţele mele
Vor fi două cîmpurile
De va paşte murgu-n ele,
Iar, frate, guniţa mea
Se va face-o fîntînea
De va be murgul din ea.
Frunză verde de alună,
Mulţi feciori frumoşi s-adună
Şi-ntr-o ceată se-mpreună ;
Toţi îmi pleacă la bătaie
Între sunet de cimpoaie,
Cîte şase-alătura,
Cîte patru-asemenea,
Şi Voina mergea cu ei
Pe cai iuţi şi porumbei ;
Iară mîndra-i rămînea,
Rămînea ca vai de ea !
Supărată, amărită
Ca o floare dogorită,
Tinereţea ei pierea,
Ca lumina se topea,
Ca lumina cea de ceară
Cînd bate vîntul de-afară.
Se bocea, se tînguia
Şi din ochi amar plîngea,
La fereastă se punea,

Toată ziua se uita
Doară Voina s-a-nturna.
Dimineața pe răcoare,
Cînd răsare sfîntul soare,
Pe cel plai, pe cea vîlcea
Toți voinicii se ivea,
La hotar se-nțepenea
Și de luptă s-aprindea,
Tunurile duruia,
Săbiile îmi sclipea
Și de sînge se roșea,
Corbii grămadă buia,
Peste taberi se-nvîrtea
Și cu groază croncănea,
Mulți voinici frumoși cădea,
Numai Voina rămînea ;
Amănit în loc ședea
Pe spatele murgului
În sîngele turcului,
Tot în sînge pîn' la brîu,
Că cura sînge pîrîu !
Cîți oșteni au mai scăpat
Toți acasă mi-au plecat,
Numai Voina rămînea
El acasă nu mergea,
Numai calu-și trimitea.
Voinicii cari se duceau
Cînd acasă ajungeau,
În căile lor ieșeau
Fete albe, tinerele,
Pe obraz cu lăcrămele,
Pre feciori mi-i apuca
Și în brațe mi-i strîngea.
Toată fata cunoștea
Pre drăguțul, ce iubea,
Pe sclipetul armelor,
Pe bumbii doloamelor
Pe schinteaua cailor.
Dar cea fată albă, blîndă,
Cu inima de dor frîntă

În deșert în cale sta
 Căci drăguțu-i nu sosea,
 Numai murgul singurel
 Obosit ca vai de el !
 Vinea-ncet și schipătînd
 Și din gură rîncezînd,
 Cu șeuța pe sub foale,
 Cu frîu galben în picioare.
 — Dai murgule, dragul meu,
 Ce rău-i pe capul tău ?
 Coama-i cruntă,
 Șaua-i ruptă,
 Vai, cum vii tu de la luptă !
 Spune-mi murgule curat,
 Badiul unde mi-ai lăsat ?
 — Eu stăpînul mi-am lăsat
 La hotarul încruntat,
 Tot în sînge pînă-n brîu,
 Că sîngele me pîrîu !
 Mîndruța se jeluia,
 Din suflet adînc ofta
 Și din grai așa grăia :
 — Fă-mă, Doamne,-n mila ta,
 Fă-mă-o roică
 Păsăroică,
 Ca să zbor cu dorul meu
 Unde trage Voina-n rău,
 Să-l mai poci vedea o dată,
 Căci mi-i irima săcată
 De jele nestîmpărată.
 Bine vorba nu găta,
 În pasere se schimba,
 Și pe sus se rădica,
 Și ca gîndul se ducea
 Și la bade-i ajungea,
 Voinicul cum o vedea
 Cu glas de dor îi zicea :
 — Dali, dragă păsărea,
 Doară ești din țara mea ?

Doară glasul tău mi-aduce
De la mândra vorbă dulce ?
Mitutica păsărea
Peste cap se întorcea,
Fată albă se făcea,
Și pre Voina mi-l scotea
Din sîngele închegat
În care zăcea-implîntat,
Apoi ei se sărutau
Și acasă se-ntorceau.

RĂSCUMPĂRAREA VOINICULUI

Suflă vîntul
Romonul,
De ce-l suflă, de-acea-nfloare...
Voinicul piere-n prinsoare,
Cu mînuri în legătoare
Și cu fiare pe picioare.
Mers-au părinți
Cu arginți,
Să-l poată răscumpăra,
Domnii zic că nu l-or da.
Mers-au frați
Cu bani lați,
Să-l poată răscumpăra,
Domnii zic că nu l-or da.
Merge-o fată feciorită
Cu inelaș de credință.
— Dragul meu, Todor birău,
Sloboziți drăguțul meu !
— Vinde-ți, fată, mărgelele
Și dezbate tu ferele,
Vinde-ți, fată, primuța
Și descuie temnița,
Că drăguțul ți l-om da !

NOTE*

BRADUL (p. 55)

1 *Ca și frunzulița-n plop.*

U final din plop, în contra uzului, se pronunță aci întreg, pentru completarea metrului. Aceasta este una din numeroasele excepțiuni și licențe, ce-și permite prozodia poeziei populare. Pe lângă armonioasele rime, cu care românul știe să încunune improvizările sale poetice, el întrebuițează cu mulțumire și rime mai puțin sonore, mai puțin regulate, ceea ce demarcă gustul estetic al poporului, de a pune mai mare pond pe idei, imagini și comparațiuni, decît pe rime.

2 *...dărăburească.*

Dărăburesc este identic cu *bucățesc*. *Dărăburesc* e format din *dărăb* (bucată) cuvînt străin, adoptat de la unguri.

3 *...roșteie.*

Roștei este un fel de leasă, în miniatură, ce suplinește ușa la intrări mai mici. Sînt case țărănești, prevăzute și cu ușă și cu roștei ; ușa dinlăuntru, roșteiul dinafară.

* Notele și precizările aparțin lui Miron Pompiliu.

1 *Olurele zuruind.*

Ol, olurel : ulcior. Această notă îmi oferă ocaziunea de a atinge, pe scurt, spiritul viu de industrie, ce se manifestă la românii crișeni, cu deosebire, la cei din valea Crișului-Negru. Pe de o parte, îngustele țărini mănoase, ce ocupă văile și șesurile de prin codri și dealuri, care țărini nu sînt în stare a satisface pe deplin, cu rodurile lor, lipsele țăranilor; pe de altă parte, poziția cea muntoasă și numeroasele dealuri și coline de lut; încă din vechime au dat naștere unei industrii remarcabile. Vasele de lut ale românului crișan se transportă pînă pe la Dunăre, în Ungaria și pînă în fundul Banatului. Cuțitele, coasele, secerile și securile făurite de țăranii români sînt foarte căutate; apoi fără scîndurile, leșurile și alte lemne trebuincioase pentru construirea caselor, care constituie o importantă ocupațiune a unor sate din munți, industria ar fi lipsită de un avantaj de mare considerațiune. Să mai adăugăm la acestea renumitele manufacturi ale sumănarilor, cioreci, sucmane, foarte căutate pentru trăinicia și forma lor plăcută, și nu vom greși dacă afirmăm că românul crișan este destinat a avea un rol de frunte în dezvoltarea industriei noastre.

2 *Cizme roșii tropotind.*

Cizmele roșii, așa-numite „de cordovan”, sînt una dintre frumoasele podoabe de sărbătoare, ale nevestelor și copilelor crișene. Crăciunul și mai ales Paștile sînt pentru fete sărbătorile cele mai așteptate și mai iubite, deoarece de aceste zile însemnate și înveselitoare, părinții le cumpără cizme roșii, cu care se mîndresc la joc, ca cu niște comoare nestemate.

3 *...găzdac.*

Acest cuvînt, luat de la unguri, însemnă : bogat.

4 *Batăr.*

Însemnează : măcar.

MUSTRAREA FETEI (p. 60)

1 *Porumbù*

Un caz de licență poetică, asemenea celui din balada *Bradul*.

2 *Iarbă șovârcoasă.*

Șovar înseamnă papură ; *iarbă șovârcoasă* : iarbă crescută pe baltă la un loc cu șovar tânăr și cu pipirig.

MARCU ȘI TURCU (p. 62)

1 *Tot copul.*

Cop este o măsură cam de mărimea unei oca.

2 *Felea.*

Fele este jumătate de cop.

NEVASTA FUGITĂ (p. 65)

1 *Husoș.*

Husoș : sfaț ; cuvânt luat de la unguri.

2 *Groșiță.*

O monetă de aramă ieșită din uz ; ea făcea trei creițari vechi austrieci.

GHEORGHITĂ ȘI MIREASA LUI (p. 68)

1 *Orădiu.*

Oradea sau Urbea-Mare este un oraș situat pe malurile Crișului-Repede [...]. În apropierea lui se văd și astăzi grămezi de ruine rămase din cetatea și castelul ducelui Bihorului, Menumorot, care domnea peste Crișana pe timpul intrării ungarilor în țară, unde se află astăzi.

Orădii în loc de *Orădii* este un genitiv excepțional, uzitat des în cântecelile crișenilor.

2 *Me...*

Adică : merge. Latinul încă are acest verb și tot cu același înțeles : *meo-are*.

3 *Andălia.*

Pleca, pornea. Italianul zice *andare*, spaniolul *andar*, francezul *aller*. De unde se vede lămurit, că *andălesc* este un cuvânt strămoșesc, din care s-a făcut unguerescul *indulni*.

4 *Nu-ntra-n casă nechemat, Nu be păhar ne-nchinat !*

Aceste două șire fac aluzie la unul dintre cele mai principale obiceiuri ale românului crișan, relativ la propriile sale relațiuni sociale. Se oglindește aici o lege de precauțiune, ce nu este impusă nimănui, dar care, ca obicei tradițional, înrădăcinat în natura românului, se păzește cu mare luare-aminte.

Intră în casa cuiva, când ești invitat din bunăvoință și prietenie, dar ferește-te a intra la cineva numai așa, de flori de cuc, căci cine știe în ce urmă poți să calci ?!

„*Nu be păhar ne-nchinat.*“ Vasăzică să bei numai după ce îmbietorul îți închină cu sinceritate și nefățărnicie și după ce a băut dînsul dîntii. Această urmare țăranul o numește omenie și bună-cuviință. Faptul însă se bazează pe alte considerente, care se simt în suflet și care nu se denunță decît foarte rar, într-un ton glumeț. Românul adică, în naivitatea sa, nu e sigur, dacă închinătorul n-a amestecat băutura cu otravă sau n-a pocit-o cu vrăji și farmece periculoase.

5 *...bai n-avea.*

Nu-i păsa. Se arăta indiferent. N-avea grije. *A picat un mare bai pe capul meu*, adică un necaz, o belea mare.

6 *Berea.*

Timpul imperfect al verbului *beu*, format din infinitivul lung *bera*. De asemenea se întâmplă și cu auxiliarul *vreu*, uzitîndu-se în imperfect forma : *vreream*.

7 *Cu cununa rugului*
Să n-am traiul pruncului.

Cînd se săvîrșesc cununile la românii crișeni, preotul, în mijlocul ceremoniilor, așază pe capetele mirilor două cununi, făcute din cren-gulițe de pomi roditori, cu deosebire de prun. Aceste cununii au forma unui cerc, și poartă numele de „*cununi de nuntă*“. Apoi dacă juna pereche este lovită de nenorociri și necazuri, precum ni se arată în balada de față, se zice c-au fost cununați cu cunună de rug, atribuindu-se astfel rugului o afinitate și legătură mistică cu nefericirile și aspra soartă a vieții, sau din cauza ghimpilor săi, sau din cauza pietrosului și sterpului loc, unde crește.

„*Să n-am traiul pruncului.*“ Adică fără a gusta plăcerile și dezmi-
dările, ce oferă omului viața tînă, traiul de nevastă.

8 *Duă*
văduă.

Crișanul pronunță *duă*, *văduă*, apropiindu-se prin cazul din urmă mai tare de latinul *vidua*. În cărțile vechi românești, d. e. în *Cazania* lui Varlaam, se găsesc de asemenea acele două forme.

IIION BRAD ȘI SORO-SA (p. 73)

1 *Să-mi dai mi pe soro-mea.*

Cel ce mi-a spus acest cîntec bătrînesc a exprimat întreg pre *i* din dativul de pronume personal al versului notat.

2 *Iar luceșerii diplașii.*

Diplaș înseamnă lăutar. Pentru lămurirea înțelesului acestei comparații admirabile trebuie să se știe că românii aduc la nunți de comun numai doi lăutari, unul primaș, celălalt secundant.

PASĂREA STRĂINĂ (p. 75)

1 *...strină.*

În loc de străină : uz provincial.

2 ...*me hășea.*

Hășesc : alung, gonesc. Acest cuvânt se aplică numai la zburătoare.
Hăși : fugi !

3 ...*birăul.*

În părțile unde românii trăiesc împreună sau în apropiere cu ungurii, numesc pe primar : *birău*.

4 ...*chitită.*

Chitit : bine întocmit, împodobit.

5 *Țănăros.*

Om țănăros : om fudul, încrezut.

6 *Fi-ua.*

În loc de *fi-ua*.

GHEORGHE (p. 77)

1 *Ghindisește.*

Chindisesc : cos cu flori, cos la gherghef, brodez.

2 *Hângherașul.*

Înseamnă : călău.

FATA RADULUI (p. 80)

1 *Solnoc.*

Un oraș unguresc pe malul Tisei, în partea Pestei.

2 *Horește.*

Românii crișeni numesc strigăturile, ce întovărășesc dansurile lor, descântături. La dînșii horă înseamnă o melodie duioasă, o doină ; de aci *horesc* : cânt de dor și jale.

3 *Nime-n lume*
N-o aude.

Acest pasaj se află întrebuițat foarte des în improvizările poetice narative ale românului. *Lume, aude* par a nu oferi auzului nici un fel de consonanță, care să indice existența rimei; cu toate acestea, *lume, aude* rimează împreună, pe baza identității vocalelor. E de observat numai că asemenea cazuri de rimă, obișnuite de comun în versificarea unor națiuni, vin foarte rar în poezia română.

4 *D-oi!*

Este o exclamație de duiosie. De asemenea natură e și *Dolemi de mine*, ce se aude pînă astăzi în limbajul crișenilor.

5 *În butul dragostei mele.*

În butul meu : în ciuda mea, în mînia mea.

6 *Ci boresc de-aleanul meu.*

Alean în sens propriu înseamnă dușman, voitor de rău. *De-aleanul meu* : de necazul și amarul meu.

7 *Bănatul.*

Bănat : cuvînt luat de la unguri, exprimă ideea de dor și melancolie.

GIURGIU (p. 82)

1 *Florile au oborit.*

Obor înseamnă : scutur, dau jos.

2 *I-o căst...*

În unele părți ale Transilvaniei se aude *căst, văst*, în loc de căzut, văzut.

3 *Doar în cale ț-a ieșit
Pricolici ațurisit ?*

Una dintre numeroasele ființe mitologice, create de fecunda fantezie a românului, este *tricoliciul* sau *pricoliciul*, după cum se numește în unele părți peste Carpați. Tricoliciul se face dintr-un om cu coadă, om dedat a face rău, îngropat în păcate și crime, prin întoarcerea de trei ori peste cap. Un asemenea om transfigurat are în crezarea poporului chipul de lup. Tricoliciul se suie la codri, adună turme de fiare sălbatice și punându-se în fruntea lor le conduce în plaiuri și crînguri, pentru a da năvală între vitele ce se află la pășune.

4 *Dar n-a fost șerpe, bălaur,
Ci un mîndru brîu de aur.*

Într-o variantă, găsită la Criș, în locul acestor șire de culminațiune, găsim următoarele versuri, nu de mai puțină frumusețe și însemnătate :

*Mîna-n sînul lui punea,
Galbeni și taleri scotea.*

FECIORUL ȘI PEDEPSIREA MAICĂ-SA (p. 89)

1 *Numai sora soarelui
Șede-n poarta rainului
Caută loc sufletului.*

Sora soarelui, după crezarea populară, este o femeie de minune : frumoasă, inocentă, fermecătoare și amoroasă. Cu această creațiune gingașă se aseamănă în povești zînelc și copilele de crai și împărați. Ea se ține de numeroasele și poeticele rămășițe ale mitologiei antice, ce s-au păstrat pînă astăzi în închipuirea poporului nostru, și ne amintește de Apollo și Diana sau Luna. Viul tablou cu sora soarelui ce șade în poarta rainului și caută locul sufletului pare a fi un misterios amestec de mitologie păgînă și de credințe creștine, pentru a cărui lămurire precisă se cer cunoștințe perfecte în mitologia noastră populară.

2 *Biraie.*

Pluralul de la *birău*. *Biraie* : funcționarii comunali.

3 *Cu ce focare-oi avea !*

Idiotism. Astfel se zice : *Ce foc să-ți dau ; Date-ai focului să te fie ; Bată-te focarea ta etc.*

4 *Da o coage.*

Da are cam înțelesul lui *dar*.

5 *Irima.*

În loc de *inimă* : provincialism.

6 *Iobagii din iobăgie.*

Iobag : clăcaș, om fără moșie și drepturi, supus proprietarului.

Această baladă are o mulțime de variante, răspândite în toate părțile.
O asemenea variantă începe astfel :

*Frunză verde cărugele,
Gele-i, Doamne, cui-i gele,
Gele-i, Doamne, l-un crăiut,
Că s-o-nsurat tănăruț,
Că Vinerea fu făcut,
Sîmbătă fu botezat,
Duminică cununat,
Luni la tabăr-a plecat.
Etc., etc., etc.*

și se sfîrșesc cu aceste șire :

*Crăiut din gură găia :
— Dali, maică, draga mea
Hai cu mine pîn-afară
Să-ți arăt steaua de sară !
Afară mă-sa ieșea,
Crăiut sulița prindea
Și în sus o azvîrlea,
La maică-sa-n cap cădea.*

Din o altă variantă, aflată pe malul Mureșului, în Ardeal, merită a fi reprodusă încheierea, ce sună așa :

*Ai noroc că-mi ești măicuță,
Că te-aș lua de cosiță
Și te-aș purta pe uliță,
Și-aș lua sbiciu-ntr-o mână
Și te-aș bate-o săptămină.*

FATA RĂUTĂCIOASĂ (p. 93)

1 ...mărmăzel.

Vin mărmăzel : vin de culoare purpurie.

2 ...a' să beu.

O prescurtare din *adă*, adică : dă-mi, să-mi aduci. De asemenea natură e și *au* în loc de auzi.

3 *Viața i s-a ciuntat.*

A ciunta : a tăia, a sfârși.

Această baladă încă are o mulțime de variante. Una din ele se încheie astfel :

*Pe cele șetri-nchitate ¹
Sint două frunzuțe late,
Dară nu-s frunzuțe late,
Ci-s două fete suroate ²,
Una-i fată de găzdac
Ceialaltă de sărac.
Un voinic cu mustețele
Trece chiar pe lângă ele.
Cea găzdacă mi-l privește
Și din grai așa-i grăiește :
— Vină la părinții mei,
De nevastă să mă iei,
Că ne-or da ce-om cere noi,*

¹ *Inchitat* : îmbinat, alăturat.

² În idioma crișenilor legătura de prietenie se exprimă prin cuvintele *fărtăție* și *surăție*. Bărbații și feciorii se prind fărtați, womenle și fetele suroate. Fărtatul este al doilea frate, suroata a doua soră.

*Un pluguț cu patru boi,
Pecurar cu multe oi.
— Ba io, fată, nu te ieu,
Că mi-am pus în gândul meu
S-aleg în fete sărace,
Că de-a fi lumea pe pace
Noi pluguț și boi ne-m face ;
Dar de m-oi socoti bine
Poate te iau și pre tine,
De-i face pe gândul meu,
Să omori pe frate-tău !
Etc., etc., etc.*

PRUNCUL ȘI FATA ȚAGULUI (p. 99)

În fond această baladă este identică cu *Nișa și Petru Banului*. Motivul, pentru care le publicăm pe amândouă, este de a prezenta cititorilor un exemplu, cum același subiect, aceeași întâmplare este tratată în moduri diferite, rezultând astfel numeroase variante, ce se deosebesc de o altă numai prin particularitățile limbajului și prin puține modificări neesențiale.

1 *Marbă.*

Cuvânt luat de la unguri, înseamnă : vită.

2 *Vică.*

Vică : dimerlie.

3 *Opt căntule De pițule.*

Căntulă este un vas făcut din lut. *Pițulă* : o monetă austriacă de argint, ce face 10 creițari.

4 *Custa.*

Cust : trăiesc.

5 *La stătură șugărel.*

Șugărel : ca raza de soare, mlădios, deliu.

6 *Chepenagul.*

Înseamnă : manta.

7 *Mintia*

Brădia.

Mintie, iarăși manta. *Brădie* : jumătate de vică.

MOARTEA DRĂGUȚEI (p. 102)

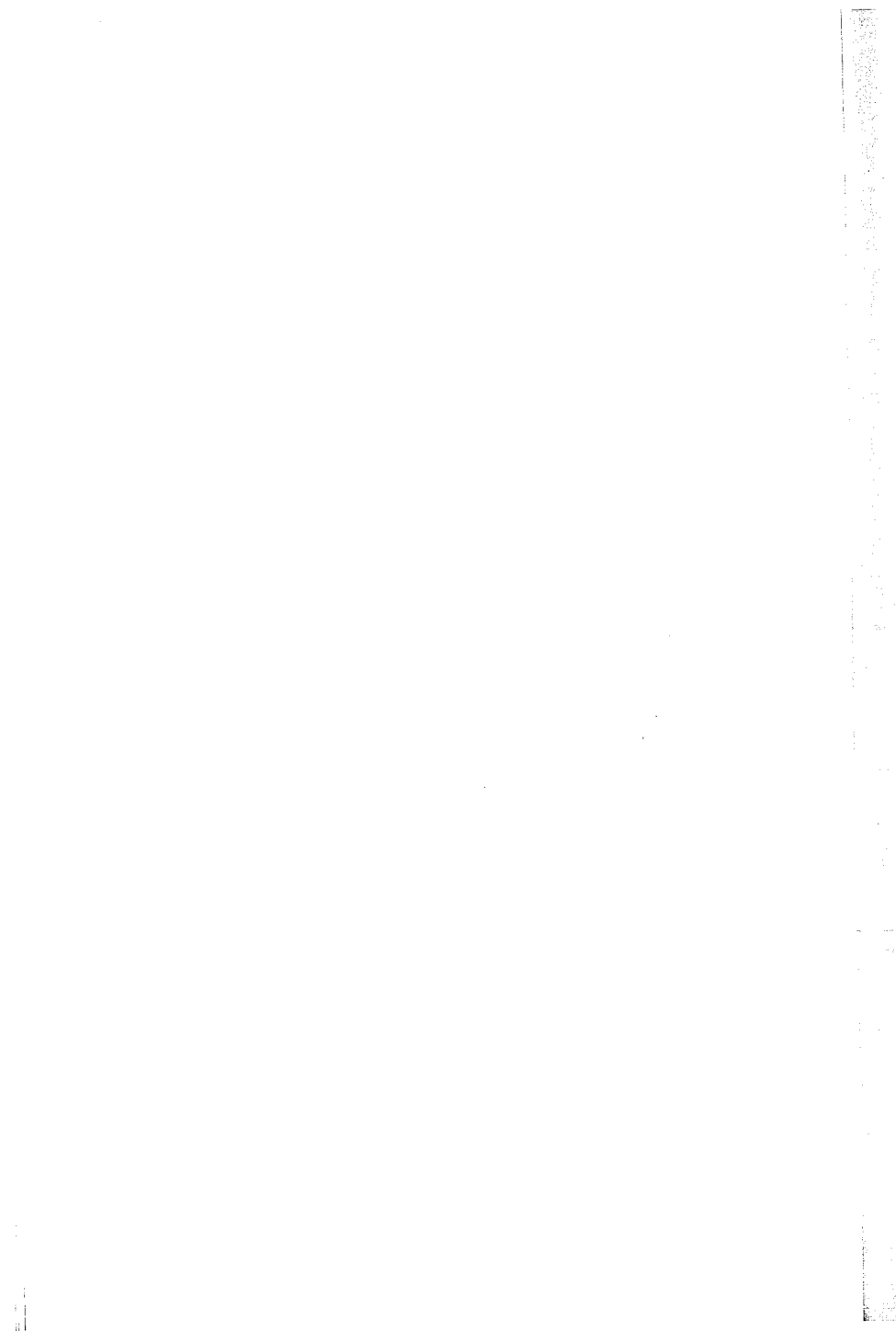
1 *Tenchiul.*

Tenchi : porumb.

2 *Chinzuitor.*

Înseamnă : torturător.

VI. POESII POPULARE DE PESTE CARPAȚI

BADE, PE CÎND...

Bade, pe cînd nu iubeam
Unde mă culcam, dormeam,
Dar de cînd eu te iubesc
N-am cap să mă odihnesc.
Pînă nu te-am cunoscut
De pat moale n-am știut,
Mă culcam pe cărămidă
Pe vatră la foc în tindă
Și mă sculam mulțămită ;
Dar acum amar de mine
Ori ce-oi face nu mi-e bine,
Pun capul pe pat de pene
Și-mi pare că-l pun pe lemne.

PLECAREA

Tu te duci, bade, sărace,
Dar cu dorul tău ce-oi face
Că mă arde și mă coace ?
Bădișor ia-mă călare
Pe murguțul dumitale.
De ți-a cădea cu rușine
Fă-mă brîu pe lîngă tine,
De ți-a părea brîul greu
Fă-mă lumină de seu,
De ți-a fi că m-oi topi
Și de mine te-i lipi
Fă-mă lumină de ceară
Și mă pune subsuoară,
Că pe unde-i înnopta
Eu frumos ți-oi lumina
Și de cină ți-oi gata.
Cînd vei rîde
M-oi aprinde,
Cînd vei plînge
Mă vei stinge.
Cineva de te-a-ntreba,
Voinicele, dumneata
Ce-i cu lumina asta,
Bade, tu să-i spui așa :

„Asta lumină-i o stea,
Mîndruța din țara mea.
Asta-i lumină de ceară,
Mîndruța dintr-a mea țară,
Asta-i lumină de seu,
Mîndruța din sarul meu.“

SPUNE, MÎNDRĂ...

Spune, mîndră, maică-ta,
Să-și închidă ușița,
Tot cu lin și cu pelin,
Să nu ne mai întîlnim,
Să ne-ntîlnim rareori,
Toată ziua de trei ori,
Și s-o-nchidă tot cu glaje ¹,
Că de mine nu s-a sparge ;
Numai sîmbăta o dată,
Duminica ziua toată.

¹ Glaje înseamnă sticlă (M. P.).

FLORICICĂ...

Florinică din poiană,
Astă-iarnă era iarnă
Și ninge de prăpădea,
Și badea la noi venea.
Florinică foaie-amară,
Acuma-i vreme de vară,
Acuma-i bine și cald
Și bădița ne-a uitat.

LA FÎNTÎNĂ

La fîntîna cerbului
Iată boii bădiului
Șuierînd el trage apă,
Și frumoșii boi adapă,
Nu-i adapă de setoși,
Ci-i adapă de făloși.

La juguri,
Cu ciucuri,
La restaie
Țingălaie ¹,
La tîngele
Cărugele ².

— Dragul nanei ³ bădișor
Dac-ai face pe-al meu dor,
Cînd vei trece pe la noi
Pune clopote pe boi,
Pune, bade, pe toți șase

¹ Țingălău : clopoțel (M. P.).

² Cărugele sînt o floare de grădină foarte favorită a românului. Pe aici (în Moldova, V. N.) această floare de culoare galbenă poartă numele de *Vîzdoagă* (M. P.).

³ *Nană* peste Carpați și mai ales în părțile Crișurilor se zice la fete și neveste în loc de *lele* (M. P.).

În şinore de mătăasă,
S-audă nana din casă,
Că de-a fi nana pe moarte
S-a scula în două coate ;
Că de-a fi nana pe foc
S-a trage pîn' la obloc ¹.

¹ *Obloc* : fereastră (M. P.).

SPUNE-MI...

— Spune-mi, mândră, ce gîndești
De la față-ngălbinești,
Și veselă-n veci nu ești ?
Spune-mi mândră ce ți-e gîndul
De ți-e fața ca pămîntul
Și cu ochii cați mormîntul ?
— Bucuros, bade, ți-aș spune,
Dar mi-e frică și tușine...
Sînt cu gîndul tot la tine !

Convorbiri literare, V,
1 nov. 1871, nr. 17, pp. 295—296.

CERCEII ȘI MĂRGELELE

Frunză verde izmă neagră,
Vine badea fără treabă
Și cu glas de dor mă-ntreabă,
Mă întreabă de cercei :
— Cine-a dat banii pe ei ?
— Cui i-e drag de ochii mei.
Și mă-ntreabă de mărgele :
— Cine-a dat banii pe ele ?
— Cui îi plac buzele mele.

FECIORUL FERMECAT

Ce s-aude scârțîind
Și pe drum încet venind ?
E un car cu patru boi
Încărcat de păpușoi ;
Dar în car cine-i culcat ?
Un bădiță mort de bat !
Da nu-i bat de beutură,
Ci de rea fărmeătură.
Și cine l-a fărmeecat
Mințile de i-a luat ?
O copilă din Banat
Cu trei maci din trei grădini,
Cu apă din trei fântîni,
Cu așchiță din porțiță,
Cu pămînt de sub temniță,
Cu pană de liliac,
Ca să nu-și mai dea de leac,
Și să n-aibă alinare,
Ca Dunărea cînd e mare.

UN DOR DE JUNIE

Frunză verde măgheran,
Cînd eram eu junişan,
De plecam prin sat cîntînd
Şi din buze fluierînd,
Care mîndră m-auzea,
Grabnic focul îl făcea
Şi luminele-aprindea ;
Dar de cînd m-am însurat
Serile plecînd prin sat,
Iar cu dragoste cîntînd
Şi din buze fluierînd,
De m-aude vreo fată
Potoleşte focu-n vatră
Şi lumina stinge-ndată.

OMUL DRAG ȘI OMUL URÎT

Pentru omul ce mi-e drag
Cale n-am și cale-mi fac,
Pentru omul ce-l urăsc
Cale am și nu pornesc.
Pentru badea ce mi-e drag
Multe rabd și multe trag,
Pentru care mi-e urît
Eu nu rabd nici un cuvînt,
Dar vai, badea ce mi-e drag
Nu-mi face tină pe prag¹ ;
Pe cînd cel ce mi-e urît
Face-mi tină pînă-n gît.

¹ *Nu-mi face tină pe prag*, expresiune figurată, ce are sensul : nu vine de fel la mine (M. P.).

JALEA ÎNSTRĂINĂRII

Frunză verde lemn uscat,
Mult măicuță te-am rugat,
Să ții zile pentru mine
Să mă dai în sat cu tine.
Dar tu, maică, n-ai ținut,
Peste deal eu am trecut,
Am trecut dealul cu spini
Vai ! la satul de străini,
Am trecut valea cu flori
Vai ! la sat fără surori ;
Tu nu vezi sara ce cin
Toată noaptea cum suspin,
Dimineața ce prînzesc
Peste zi cum mă topesc...
Ah ! în satul maicei mele
Apa n-o cunoști din miere,
Dar în satul cu străinul
Ea-i amară ca veninul !

NEVASTA ZBURDALNICĂ

Astă lună nu e bună,
Că mi-e nevasta nebună,
Știe focul ce gîndește
Toate vasele zdrobește ;
Îmbl, -aleargă, se-nvîrtește,
Ușile turbat izbește.
Frunză verde poamă rea,
Bici de foc muierea mea
Eu zic una, alta ea,
Eu zic dulce, ea amar,
Eu cer apă, ea-mi dă jar,
Eu zic cald, ea zice frig
Și-n potrivă n-am să-i strig,
Doamne, ce-am păcătuit
De-am ajuns așa căznit ?
Poate-am fost fără vedere
Cînd o luai de muiere,
Sau de mic am fost ursit
Ca să fiu nenorocit ?
Nu știu ce să mai gîndesc,
Unii oameni chiar vorbesc,
Că eu cînd m-am cununat
Aș fi fost mai mort de bat.

BĂRBATUL URÎT

Lele cu bărbat urît,
Leagă-i o funie de gît,
Și te du la târg cu el
De mi-l vinde frumoșel,
Dar nu-i pune prețul mare
Doară-l cheltuești pe cale,
De ți-a da treizeci și opt ¹
Dă-l cu funie cu tot.

¹ Adecă treizeci și opt florini, lei etc. (M. P.).

NEVASTA ȘI FURCA

Aș fi bună și voinică
Însă furca de nimică
Traiul meu amar îl strică ;
De mă pun să dorm un pic
Ea nu mai lucră nimic,
N-aibă tihnă-n cea lume,
Cine-a născocit-o-n lume !
Mă dusei la mănăstire
Să-mi mai treacă de trudire,
Însă vai, pe urma mea
Iat-o alergând și ea,
Bat-o Precesta cățea !
Cînd icoanele cinsteam
Și la ele mă-nchinam
La brîu furca o simțeam,
De vream să mă uit la sfinți
Ea-mi umplea ochii de cîlți.
Mă-ntorsei pe vale-n sus,
Iată și bala ¹ de fus
Ca un priznăr sfîrîind
Înainte mea sărînd...

¹ Cuvînt ce exprimă dispreț și urîciune, se întrebuițează mai cu seamă în legătură cu alte substantive, cum se arată în exemplul de față (M. P.).

Vai de mine ce să fac,
Că nu știu unde să scap ;
Văd că nu-i loc de scăpat
Decît crîșma dintr-alt sat.

VINUL ȘI PĂLINCA ¹

Mă dusei la Dobrițin
Mă-ntîlnii cu sfîntul vin
Și mă-ntorsei pe la Tinca
Unde găsii și pălinca,
Vinul mi-e frate-de-cruce
Iar pălinca soră dulce !
Pălincă, buleandră rea,
M-am jurat că nu te-oi bea,
Da văzând pe alții bînd
Mă pusei și eu la rînd.
Astăzi beu pe sănătate
Mîne-mi ieu desagii-n spate,
Și pe drum ciulit mă ieu
Lăsînd murgu-n locul meu.
Vinule, măria-ta,
Dacă nu te-ai supăra
Eu cu bine te-aș ruga :
Așa rău să nu mă porți
De mă faci de rîs la toți,
Dacă ție mă supun
Și te beau că ești pre bun,

¹ *Pălincă* se zice la rachiu în părțile unde românii stau în contact cu ungurii (M. P.).

Tu mă faci că sînt nebun ;
Dacă las voia să-ți faci
Și te beau, că mult îmi placi,
Tu de haine mă dezbraci.

BLĂSTEMUL MÎNDREI

Ajungă-te, bade, ajungă
Chin și supărare lungă,
Dorul, care mă alungă.
Ajungă-te-un dor cu drag,
Să stai toată ziua-n prag,
Să te legeni ca un steag,
Cînd va fi pe la ugină ¹
Să te-aprinzi ca o lumină
Și să arzi cu pară plină ;
Să te topești de cu sară
Ca lumina cea de ceară,
Cînd bate vîntul de-afară ;
Cînd va fi la miazănoapte
Trecă-te sudori de moarte
Și junghiuri neîmpăcate,
Iar soarele luminat
Să te afle răsturnat
Pe o scîndură de brad.

¹ *Pe la ugină* : pe la toacă (M. P.).

MĂ DUSEI...

Mă dusei în păduriță
Dup-un fir de romaniță,
Mă coborîi pe-o vâlcuță
Și găsii una micuță.
Lăsa-i mica să mai crească
Și frumos să înflorească.
Cînd mersei a doua oară
Cu dor lung la inimioară
Aflu mica înstrăinată
Și cîrpa ¹ mea lepădată.
Atunci din ochi lăcrămînd,
Din inimă suspinînd,
Mă suii în jilțiuș
Și-mi făcui un tilincaș,
Cînd prinsei a tilinca
Fetele se aduna ;
Toate fetele sosea,
Numai mica rămînea.
Și luai tilinca iară,
Și strigai a doua oară,
Și pe pajiștea cea verde
Strînsei oaste de neveste ;

¹ *Cîrpă*, de regulă, înseamnă învelitoare de cap, aci însă are sensul de basma (M. P.).

Văzui pe mica venind
Cizme roșii tropotind,
Poale albe sfîrăind,
Zadia ¹-n vînt fîlfăind.

¹ *Zadia* : șurț dinainte (M. P.).

MĂ-NSURAI...

Mă-nsurai să-mi iau muiere,
Luai muma mumei mele.
Cînd o văd la foc șezînd
Parcă văd ursul jucînd,
Cînd o văd în gura șurei
Parcă văd muma-pădurei,
Stau să iau muchea securei,
S-o lovesc în cerul gurei.
Cînd o văd nepieptănată,
Parcă-i boghia ¹ negreblată ;
Cînd iese în capul gol,
Fug vacile prin ocol
Și vițeii mai nu mor,
Că gîndesc că-i boala lor.
Cînd s-apucă de țesut
Să vedeți ce n-ați văzut.
Printre ițe, printre spată
Paóte-o iapă împiedecată !
Gîștele cu puii lor
Fac pe pînză ciorobor ²,

¹ *Boghie* : căpiță mică de fîn (M. P.).

² *Ciorobor* : larmă, zîzanie (M. P.).

Pe sulul cel dinapoi,
Patruzeci de lătunoi ¹
Iar pe cele dinainte...
Dracul le mai ține minte.

Convorbiri literare, V, 1 iunie 1871,
nr. 7, pp. 113—116.

¹ *Lătunoi* : încâlțituri de fire (M. P.).

CINTECE

I

Părăuș cu apă rece
Pe la poarta maicii trece,
Ieși maica să se spele,
Văzu că-s lacrimi de-a mele
Și nu se putu de jele.

II

Pleacă-ți, codru, vîrfurile,
Să mai văd eu cîmpurile
Pe unde-am fost cu oile,
Și-ți ridică poalele
Să mai văd cărările,
Unde-am umblat cu caprele.

III

Cînd bădița m-a iubit
Cu-amîndoi ochi am dormit,
Cînd bădița m-a lăsat
Cu-amîndoi ochi m-am uitat.

IV

Cît era mîndra pe-aici
Zilele erau mai mici,
Dar mîndra s-o depărtat
Zilele s-o-ndelungat.

V

Pe margine de pământ,
 Merge badea sămănând
 Și din gură cuvântînd :
 „Să te faci, grîule, faci
 Și să stai la săcerat
 Ca mîndra la sărutat,
 Și să stai și la-mblătit
 Ca și mîndra la iubit.“

VI

Jele-i, Doamne, cui-i jele,
 Jele-i, Doamne, codrului
 De armele Iovului,
 Că le plouă și le ninge
 Și n-are cine le-ncinge.

VII

Tot aștept doar a-nturna
 Badea-meu de undeva,
 Tot mă uit doar a veni
 Badea-meu de unde-a fi.

VIII

Picat-au frunza din față,
 Picat-au, rămas-au rară,
 Dară cît va rămînea,
 Pica-va de jelea mea.

IX

Fire-ar dată Dumnezeu,
 Să se ia care li-s dragi,
 Fire-ar iarna frunză-n fagi,
 Dar să eu cari li-s urîți,
 Fagii iarna-s potoliți.

X

Jelui-m-aş şi n-am cui,
 Jelui-m-aş codrului,
 Codru-i jalnic ca şi mine,
 Că nici frunza nu-i rămîne,
 Numai goale clomburele,
 Să le bată vînturi grele,
 Vremile, vînturile
 Ca pe mine gîndurile.

XI

Hai, mîndră, să ne luăm,
 Că noi bine sămănăm
 Şi la ochi şi la sprincene
 Ca doi porumbei la pene,
 Şi la ochi şi la uitat
 Ca doi porumbei la pene,
 Tu n-ai tată, eu n-am mamă
 Amîndoi sîntem de-o samă,
 Tu n-ai fraţi, eu n-am surori
 Amîndoi ca două flori.

XII

De la Mureş pîn' la tău,
 Ard două lumini de său,
 Ziua plouă, noaptea ninge,
 Nime nu le poate stinge
 Făr-inima mea cînd plînge.

Convorbiri literare, X, 1 aug. 1876,
 nr. 5, pp. 202—203.

VII. BASME

ILEANA COSÎNZANA,
DIN COSIȚĂ FLOAREA-I CÎNTĂ,
NOUĂ-MPĂRĂȚII ASCULTĂ

Era odată în vremile de demult un împărat. Barba lui albă ca omătul, fața zbârcită și capul său plecat înainte arătau că este un om de o vîrstă foarte înaintată. Trei fete, ce avusese, le măritase după alți trei împărați tineri și vestiți în lume, acum nu-i mai rămăsese altă grijă pe cap decît să încredințeze fiului său stăpînirea țării.

Bătrînul împărat, simțind că din ce în ce slăbește mai mult și că nu este departe ceasul de pe urmă, chemă lîngă patul său pe fecior și-i zise : „Fătul meu, mie mi-a sosit ceasul despărțirii de viața aceasta, deci înainte de-a închide ochii pentru totdeauna am socotit de bine să te chem, să-ți dau cîteva sfaturi părintești și binecuvîntarea cea de pe urmă.

Scaunul meu împărătesc rămîne pe sama ta, fii dar înțelept și ougetă bine cum ai să cîrmuiești țara aceasta. Poartă-te cu oamenii ca un stăpîn bun la inimă și îndurat, ca un tată cu milă cătră fiii săi.

Pe lîngă aceste încă un lucru, dragul tatei ; cînd vei vrea să faci băi vara în apă de mîuri, scaldă-te unde ți-a plăcea, dar în lacul zînelor, piciorul tău să nu intre. De te va împinge păcatul și vei luora împotriva acestui sfat, vei plăti cu lacrimi, cu trudă cumplită și poate în sfîrșit cu moarte năprasnică neascultarea ta, după cum spun izvoadele că au pățit cîțiva din strămoșii noștri care au fost slabi de inimă și n-au putut să-și calce pe dorințe și pe slăbiciunile sufletești.“

Sfârșind bătrînul împărat aceste cuvinte, închise ochii și-și dede sufletul.

Tînărul fecior de împărat după ce se sui pe scaunul împărătesc cu mare veselie ce ținu trei zile și trei nopți, începu să se puie pe gînduri și să-și aducă aminte de cele ce-i spusese tată-său despre lacul zînelor. „De ce să mă fi oprit ? șoptea el cu sine însuși. Lacul acesta este pe pămîntul împărăției mele, cine-mi poate face mie rău cît ține largul acestei țări ?“ Cîmpul unde se află acest lac, spun oamenii că este ca raiul de frumos, apoi mai spun cei ce au trecut pe acolo că apa este curată și limpede ca roua dimineții pe flori și rece și răcoritoare în mijlocul arșițelor de vară.

Tot cu asemenea gînduri își bătea el capul zi și noapte. Cu cît mai des își aducea aminte de tată-său și de poveștile sale, cu atît mai tare creștea în sufletul său dorința de a vedea lacul și împrejurimile lui și a se scărda în limpezile valuri. Așa astăzi, așa mîine, pînă ce într-una din zile, nepuținînd să mai rabde flocăra dorului, ce-l zădărea necontentit, dede poruncă vizitiului¹ să scoată din grajd doi cai și să-i înșeie. Împăratul încălecă și plecă înspre lacul zînelor dimpreună cu vizitiul. Razele soarelui străluceau fierbinte, încît era zăduf mare de grozavă căldură. Dar cînd se apropia împăratul de lac, o răcoreală dulce aburea în fața lui. Ajungînd acolo ochii lui se încîntă de ceea ce văd : o apă limpede cuprinsă între niște țărături, pe care străluceau la umbra mes-tecată cu fășii de lumină fel de fel de flori mirositoare, pe margini pădure de sălcii pletoase, a căror crengi se plecau și sărutau fața apei. Împăratul în grabă se pogoară de pe cal și s-așază pe malul înverzit la umbră și se uită lung pe lacul, a cărui apă de-abia tresărea sub legănarea unui vînt ușurel. Astfel stătu împăratul cîteva minute, apoi se dezbracă, cînd vru să intre în apă părea că se sfiește, pune piciorul și iarăși îl trăgea înapoi, așa sta el în cumpănă, cînd se răpezi și se văzu înotînd prin lac.

După ce ieși și se îmbracă pe pajiștea cea verde cu flori, se ivi împrejurul său suflarea unui vînt încetîșor, care îi aduse un somn adînc. După aceasta numai ce răsare din sînul valurilor o femeie cu părul lung de aur, cu fața rumenă ca tran-

¹ În original : *vezeteului* (V. N.).

dafirul și cu brațele albe ca lăcrămioarele ; o zîna înaltă la statură și frumoasă, încît la¹ soare te puteai uita, iar la dînsa ba. Ridicîndu-se pe mal, se așează lîngă tînarul împărat și prinde a-l săruta pe față și pe ochi cu dragostea cea mai înfocată. Se sărută o dată, de două ori, de zece ori, de o sută de ori, și împăratul nu simte nimic, somnul greu îl ține înmărmurit ; îl cuprinde în brațe și îl dezmiardă, oftînd din tot suflitul ei, și împăratul nu se poate trezi. Atunci zîna cu ochii lăcrămați îl părăsește, se lasă de pe mal în apă și se face nevăzută, rămîind în urma ei, pe fața lacului, numai niște cercuri tremurătoare de apă, ce din ce în ce se măreau, pînă ce se risipeau în depărtare.

Într-un tîrziu împăratul își deschide ochii de-abia, se uită cam speriat înprejurul său și răsufllarea îi se pare atît de grea și de oboșită. „Ce visuri grele m-au fost cuprins“, gîndi el în sine. Îndată veni vizitiul cu caii păscuți în trifoiu verde, încălecară și purceseră către casă.

A doua zi împăratul iarăși veni să facă baie în lacul limpede al zînelor. După baie îl cuprinse somnul greu ca în ziua cealaltă. Zîna cea cu părul frumos de aur iarăși se arată. Se apropie de dînsul, îl sărută, îl alintă cu iubire nesfîrșită, caută prin tot felul de farmece ce știa ca să-l trezească și împăratul tot nu se trezi.

Atunci vizitiul, care pascînd caii în apropiere, văzuse cele petrecute, nu se mai putu răbda și spuse împăratului cum îl cercetează, pe cînd doarme, o fată frumoasă ca soarele, ce iese din fundul apei, cum îl sărută și cum dînsul doarme dus, fără să știe nimic despre toate aceste.

Împăratul mișcat pînă în adîncul inimii sale de o asemenea veste nemaiauzită, de-abia aștepta să treacă noaptea, să răsară zorile zilei și să sosească ceasul dulce, care s-aducă zîna lîngă sine. Așa că mîine pe la vremea obicinuită, împăratul plecă a treia oară să facă baie în lacul zînelor. El se hotărîse a nu dormi de fel de astă dată. Zadarnică fu însă opintirea sa împotriva somnului.

Răsărind zîna din spumele apei și apropiindu-se de el, prinse a-l săruta și a-l îmbrățoșa și mai cu pornire, ca în celelalte rînduri. Văzînd că n-ajung nimic sărutările ei cu foc,

¹ În original : pe (V. N.).

începu să plîngă și să se tînguiască de răsuna lacul de la o margine la cealaltă și crengile copacilor se băteau una de alta și făceau un vuiet ca de vijelie. Pînă și pietrele s-ar fi muiat de lacrimile și suspinele ei — singur împăratul sta mut și țeapăn ca lemnul. Dacă văzu și văzu zîna că nu-l poate deștepta, mai moartă de întristare se plecă pe brațele ca împietrite ale împăratului și grăi suspinînd : „Dacă vei dori să afli de mine și să mă vezi, caută-mă tu de acum înainte, cu venirea mea s-a sfîrșit !“ Grăind aceste vorbe, scoase inelul de pe degetul împăratului, și-n locu-i puse pe al ei. Apoi se cufundă în apă și se duse.

Trezindu-se împăratul, cu inima apucată de bătăi iuți și puternice, și aflînd de la vizitiu de arătarea din nou a zînei precum și de cuvintele duioase ce grăise ea la despărțire, tăcu molcom și plecă iute la palat. Pe cale către oraș, uitîndu-se el la mîină, numai ce vede cu mirare un inel străin în locul inelului său. Pe inelul acesta, ce era cu totul și cu totul de diamant, erau scrise vorbele : „Ileana Cosînzana, din costiță floarea-i cîntă, nouă-mpărății ascultă“. Împăratul sărută inelul și se jură că nu se va odihni pînă nu va da de stăpîna frumosului inel.

A doua zi împăratul schimbă în aur și argint toate bogățiile sale, apoi împărți banii pe la săraci, pe la văduve și pe la oameni neputincioși, dărui sume mari pe seama bisericilor, iar pentru sine făcu o pereche de opinci de fier și un baston de oțel și se luă la drum prin lumea lui Dumnezeu, încotro vedea cu ochii și-ncotro îl ducea întîmplarea.

Se ducea, se ducea Ionică Făt-Frumos, se ducea cale lungă să-i ajungă, zi de vară pînă-n seară, la inimă foc și pară. În drumurile sale străine și îndelungate el întreba și-ntreba pe cine întîlnea nu cumva a auzit de țara și palaturile zînelor și mai ales de mîndra lumii, Ileana Cosînzana. Pe cine-ntreba, clătina din cap și da din umere. Unii spuneau că au călcat multe țări în viața lor și-au călătorit pe multe mări, dar de numele acela n-a pomenit nicăieri pe fața pămîntului.

Se-ntristă Ionică Făt-Frumos pe răspunsurile oamenilor și apucă înainte prin pustiuri necălcate de picior de om, prin codri nepătrunși de razele soarelui, prin câmpii întinse cu iarbă necesită cine știe de cînd. Cînd da de munți, urca stînci țepișe, primejdioase, și de pe înălțimile grozave se cobora iar

În văi adânci, încît sta să-i iasă sufletul de oboseală și trudă. Astfel rătăcea el zi și noapte fără alinare umplînd pustietățile cu răsunetele vaietelor și plîngerilor sale nedomolite.

Cîteodată ajungea pe vîrfuri de munți, unde se bat norii în capete. Fulgerile și tunetele înspăimîntătoare nu-i făceau nimic. Văjeliile turbate, care fac de se cutremură și se zguduie pămîntul din temelii, și care prăvălesc la pămînt stejarii cei tari și fagii cei groși — lăsau neatins pre Făt-Frumos. Alte dăți el intra în puterea nopții prin văgăunele și crăpăturile munților, pe unde se află cuiburile și puii pajurilor urieșe și-a șoimilor lacomi, și nu pătea nimic. Moartea fugea de dînsul și de cumplitele lui suferinți cu toate că el o dorea și o chema.

În sfîrșit, după ce colindase el aproape jumătate din lume, cînd de la soare-răsare către soare-apune, cînd de la miazăzi către miazănoapte, ajunse în țara cumnatului său după care era măritată sora sa cea mai mare. În cîteva zile se văzu la palaturile împărătești. De multul umblat fără folos și priință se roseseră opincile cele de fier încît de-abia mai rămăsese o talpă subțirică ca frunza, iar bastonul de oțel era pe jumătate scăzut.

Soră-sa se-ncruci, cînd cunoscu în feciorul cu fața pierită și arsă de soare, cu hainele rupte și coperite de colb, pre mult doritul său frate.

După ce se sărutară și se strînseră în brațe, fu dus în odaia soră-sa, ce strălucea de odoare și de covoare frumoase. Aci îl rugă să le spuie ce nenorocire a ajuns pe capul lui de se află în așa stare de plîns; de ce a părăsit stăpînirea țării și a luat lumea de-alungul, ca un om fără țară și fără căpătîi.

După ce le descoperi el taina sufletului său, zise: dacă vreți să-mi faceți un bine, spuneți-mi de aveți știință, unde să aflu eu țara zînelor, să mă duc și să găsesc floarea dragostei mele.

— De știut, nu putem ști, decît putem să te îndreptăm la cumnatul tău, care ține pe soră-ta cea mijlocie. Ionică își luă rămas bun și se duse la al doilea cumnat. Nici acesta nu știu să-i spuie despre Ileana Cosînzana.

Numai cu atîta se folosi Ionică ș-aci, că-i arătă calea către împărăția cumnatului său, ce luase de nevastă pe sora sa cea mai mică. La acesta era toată nădejdea și credința în bine.

Mai înainte de a ajunge Ionică la al treilea cumnat, acesta avea cunoștință despre înstrăinarea lui prin lumea largă. Ceialtați doi cumnați ai lui Ionică îi trimiseseră răvașuri, în care îl sfătuiau ca să steie de capul nenorocitului Ionică și să-l facă a nu se duce mai departe.

Împărăția acestui cumnat al lui Ionică Făt-Frumos se găsea la marginea pământului. Așa el trierase acum lumea de la un capăt pînă aproape de celălalt și nici o gură de om nu scosese încă o singură vorbă îndulcitoare pentru amărăciunea sa, și nici un semn și nici o urmă nu se ivise ochilor săi despre lucafărul pierdut al vieții sale.

După ce nici acest cumnat nu-l putu face să se puie cu ei la masă și să ospăteze, grăi astfel către dînsul :

— Cu cea mai mare plăcere ți-aș ajuta cumnate, dacă mi-ar sta cu putință ; numai Dumnezeu sfîntul știe, cît mi-i silă și jale de-a tale suferințe, ce nu se mai vindecă. M-aș lipsi chiar de împărăție numai să te văd scăpat de chinurile mari ce-ți taie sufletul, și de farmecul afurisit, ce este aruncat asupra ta. Tu spui că umbli după o zîină, de care n-ai auzit pomenindu-se de cînd calci atîta lume. Și acum mai lumea întregă este bătută de picioarele tale ; bine n-ai văzut tu un chip de femeie, un bujor de fată, care să-ți fie pe plăcere și care să te facă a uita o nălucire ce a zburat ca un vis ce s-a topit, o umbră ce s-a șters. Stai cu noi în aceste palaturi fără seamăn și te bucură, și te veselește, gustînd toate plăcerile ce dorești, ori te întoarnă cu alai la leagănul copilăriei tale. Drept să-ți spun, cumnate dragă, asta nu s-a mai pomenit pe lumea lui Dumnezeu, ca tu pentru o arătare înșelătoare să părăsești rang strălucit de împărat, atîta cinste și-atîtea bogății. Pentru-o vedenie ce s-arată cu măgulire în visurile omenești tu să lepezi haine de aur împărătești și să pui pe trupul tău haine proaste zdrențuroase, să te depărtezi nesilit de nimeni de locașul de odihnă și pace, și să iei lumea în cap ca un ieșit din mințile sale, s-ajungi a te odihni pe bolovanii pustietăților nemărginite și-a dormi pe pământul gol, unde te-apucă noaptea ? Cumnate, cumnate, te rog fierbinte, și te roagă soră-ta cu mîuri de lacrimi, schimbă-ți gîndul ce te stăpînește, și te întoarnă la palaturile părintelui tău. Zic să te lași de a mai pleca înainte, căci moartea strașnică pîndește în calea ta și piericiunea așteaptă să te înghită, încît să nu s-aleagă nici prav și pulbere de tine.

Cît timp vorbi cumnatu-său, Ionică sta neclintit, cu ochii țintiți spre pămînt.

— Iubite cumnate și dragă soră, cuvintele voastre în loc să mă lecuiesc, îmi pricinuiesc durere mai mare. Ci dacă mă iubiți și îmi doriți cele mai bune nu mă țineți mult, ci îmi spuneți dacă veți fi auzit unde se află țara zînelor cu mîndra lumii Ileana Cosînzana, mîngîierea sufletului meu. Nimic cumnate și soră, nu mă mișcă și nu-mi priește, decît numele ei cel dulce și inelul ce a pus pe degetul meu. Îndurați-vă dar și mă îndreptați unde doresc, ca să se lumineze ochii mei, și să se potolească grozava sete a dragostei mele, ce mă arde, încît nu pot să vă spun.

Cumnatul său văzînd că este zadarnică orice sfătuire împotriva voinței sale nedumerite zise :

— Dacă nu vrei s-ascuți de mine, Ionică, apoi Dumnezeu cu tine, eu n-am auzit de vestea acelei Ilene Cosînzene. Dar mergi într-un noroc și poate vei afla despre ea.

Ionică Făt-Frumos se despărți și de al treilea cumnat și porni.

Se duse și se duse cîtă lume și împărăție ca Dumnezeu să ne ție că din poveste înainte mult și frumos mai este.

Așa merse el cîte zile-s într-un an deplin, acuși trecînd munți, ce se ridicau pînă-n naltul cerului, acuși apucînd peste deșerturi năsiptoase, pe unde nu era pomană de copac și de iarbă verde, și pe unde de-abia la trei-patru zile găsea puțin-tică apă ca să-și stîmpere arșița cumplită de sete.

Unde vedea Ionică vrun sat, de-a rîndul întreba la toată casa de mult căutata țară a zînelor. Unde zărea noaptea focuri aprinse prin sînurile întunecoase ale codrilor se apropia fără spaimă de ele și pe cine afla acolo întreba mereu de țara zînelor și de mîndra lumii Ileana Cosînzana. Și se întrista Ionică iară și-și blestema ceasul în care s-a născut, căci după atîta vreme de rătăcire și de chinuri tot nu-i era dat să afle o știre îmbucurătoare.

După mult amar de cale și de umblet zadarnic iată că într-o zi se trezește pe piscul unui munte, pe care se părea că se sprijinește marginea cerului. Aici de-abia în timpul de ameazi mai soseau cîteva raze pierdute și slabe din soarele cerului. Era capătul lumii aceștia, nu se vedea alta decît întu-neric adînc și gura unui vîrtej de vale neguros, de al cărui fund numai Dumnezeu sfîntul știa.

Acum opincile lui Ionică se rupseseră de tot, de-abia mai rămăsese din ele o bucătică de călcăi, bastonul se rosesese și se bătuse atît de mult încît de-abia mai era de ce să prindă cu mîna.

— Am să intru în această afundătură cu noapte nesfîrșită fie ce-o fi, gîndi el, căci de ce să mă tem eu ? Moartea de atîtea ori a fugit văzîndu-mă în calea ei și eu ce caut alta decît moartea ?

Întărindu-se el tot mai tare în gîndul acesta, se sculă de pe piatra unde se odihnea și apucă în jos prin noaptea adîncă în mijlocul zilei. Ziua albă deasupra lui i se părea ca un vis frumos, ce-l vezi depărtîndu-se și resfirîndu-se la deșteptare din somn. Din ce s-apropia mai cătră fund, lumina de sus scădea și se stîngea mai mult pînă ce se făcu întunecime, cum ai strînge ochii. Acum începu pentru Ionică Făt-Frumos ispita cea mai crîncenă, ce poate da de capul unui om pămîntean. Numai cu picioarele nu era puțință să mergi prin aceste locuri, trebuia să se ție țeapăn cu mîinile de colțurile stîncilor și ale buturugilor, ca să nu lungească în adîncime. Apoi îți închipuiești că auzi mii de sîsăituri împrejur ca de șerpi și de alte bidihăanii nezărite, și vuiete înspăimîntătoare ca de trîntituri între fiarele pustiei. Ca trei zile și trei nopți rătăci el prin această prăpastie oarbă, mîinile lui erau zgîriate, coatele și genunchii jupuți de piele ; acum era aproape să cadă de pe picioare, cînd adînc, sub dînsul, ochii lui zăresc o mică țintă de lumină. Mîngîiat de această arătare, el prinde inimă și-și pune toate puterile cîte mai avea pentru ca să ajungă acolo. Ca vreo jumătate de zi se mai duse el cum se mai duse, și ajunsese la locul de unde răsărea lumina, în fundul vîrtejului, acolo ce să vezi ? O moară c-o singură roată, ce se învîrtea grozav, mînată de un rîu repede cu apă neagră cum e cărbunele.

Intrînd Ionică în moară, nu găsește decît un moșneag bătrîn cu barba cărunță atîrnată de piept în jos pînă la genunchi, și cu genele crescute mult peste ochi, încît trebuia să le ridice cu cîrja pentru ca să vază.

— Bine te-am găsit moșule, zise Ionică.

— Bine ai venit, cine ești, răspunse moșneagul, ridicîndu-și genele cu cîrja și uitîndu-se lung la Ionică ; dar ce văd ochii mei ? Om pămîntean aici, pe unde nici pasăre măiastră de pe lumea albă nu străbate. Mult mă prinde mirarea, fătul

meu, ce păcate te-au împins să intri în această groapă, de unde cei veniți nu se mai întorc niciodată.

— Hei tată, tată, multe sînt păcatele și ispitele omenești. De-ai ști de cît amar de vreme nu mai stau locului nici zi, nici noapte! Dar acum pesemne mi-a sosit și mie ceasul să mă opresc, căci numai este cale de pătruns nici într-o parte, nici în alta. Dar spune-mi moșule, ce moară-i asta, pentru cine se macină făina în ea, căci aici numai tu singur te afli și ce în-tîmplare tristă te-a adus în groapa asta fără chip de ieșire la fața soarelui?

— Ei, dragul moșului, amară-i ursita mea și vrednică de jale. Eu de mic copil am fost adus aici și afurisit și pedepsit să-mi îngrop zilele de viu în acest mormînt. De cînd am intrat aici, față de om pămîntean n-am văzut, raza soarelui nu mi-a luminat și nu m-a încălzit. Ş-acum că te văd pre tine, suflatul meu cercat de atîta urît și chinuri pare a se mai înveseli o oleacă. Fii dar de acum înainte copilul meu și tovarăș nedespărțit în această lume strîmtă și fără lumină și dacă eu voi pica de adîncile bătrînețe vei rămîne tu în locul meu cum ți-a ajutat Dumnezeu sfîntul.

— Cu adevărat, tată ești vrednic de plîns, dar nu mai puțin și eu. Nu uita însă a-mi spune, pe a cui seamă se macină făina în această moară?

— Moara asta fătu' meu este a Ilenei Cosînzanei, din coșiță floarea-i cîntă, nouă-mpărății ascultă; acea zîna ferme-cătoare care a biruit puterea zmeului ce o ținea de nevastă și care trăiește acum singură și nu vre să se mărite de fel.

Cînd auzi Ionică vestea frumoasă ce dorise s-audă, de cînd plecase de acasă, fața lui mîhnită părea că se umple de o lumină cerească. Precum însă cînd calci cu piciorul pe un șarpe, astfel tresări Ionică deodată din visul său dulce, cînd își aduse aminte de vorbele moșneagului că cine intră o dată în acel vârtej, acolo se stinge. În jos nu mai puteai străbate, în sus iarăși nu, ce se știe face Ionică sărmanul? Cum s-o mai caute?

Văzînd bătrînul morariu adîncă lui întristare și lacrimile ce-i izvorau din ochi, prinse a-l întreba de ce plînge și se mîhnește. El îi spuse că de dorul părinților ș-a țării sale, iar de Ileana Cosînzana nu pomeni nimic.

Așa trecu azi, trecu mîine, și Ionică se usca pe picioare văzînd cu ochii. El da ajutor moșneagului la măcinat și la alte treburi ce mai erau de făcut pe fundul acelu' vârtej de munte.

În timp de o lună Ionică se deprinse foarte bine cu lucrul la moară, încît moșneagul putea să se lase în credința și hărnicia lui.

Pe cînd făina albă ca zăpada se turna prin saci, veneau de la curțile Ilenei, tot la două săptămîni opt pajuri uriașe și se lăsau din zbor la moara din prăpăstii. Aci li se punea la fiecare pe spate cîte patru saci plini cu făină. Apoi se înălțau în sus și duceau făina la palaturile Ilenei.

Ionică Făt-Frumos se deprinse și cu această treabă și de cîte ori auzea vîjîitul pajurilor ce se apropiau, se grăbea să umple sacii, apoi îi ridica pe aripele lor.

Moșneagul ajunsese acum a nu se mai îngriji de nimic. Cînd îl apuca somnul, se odihnea în dragă voie, cînd îi venea să se mai primble prin prejurul morii, se primbla după plac. Într-una din zile însă, ziua sosirii pajurilor după saci, moșneagul obosit se culcase în odaie pe pat. Într-un tîrziu numai ce se trezește spăriat, smuncit din somn de un vuiet grozav ce se aude la ușă. Ieșind afară vede pajurile bătînd amarnic din aripi și scoțînd din pliscuri niște strigăte de pocnea și tuna prăpăstia de larma lor. Se întîmplase adică că pajurile sosise de două ceasuri dacă nu mai mult și nu era cine să le ridice sacii pe spate, și dacă ele nu se întorceau la Ileana la vremea hotărîtă, erau bătute cu biciu de foc, de aceea dar făceau un vuiet atît de mare acum.

Moșneagul încrucindu-se foarte tare, ce s-a făcut Ionică, s-apucă iute de lucru, și ridică sacii pe pajuri. Apoi cătă prin podul morii în toate ungherele, ieși afară și primse a cerca și-a striga cît îl ținea gura. Dar Ionică micăieri. Mai caută o dată, mai strigă pe afară, Ionică nu se mai ivește. Atunci moșneagul se gîndea în sufletul său, că doară Ionică nemaiputînd suferi viața în această singurătate, și-a fi cercat norocul să se urce pe stîncile înspăimîntătoare, ce se ridicau deasupra morii și să iasă afară la lume. Dar, își zicea bătrînul : „Dacă va urca cîteva stînci, la *Piatra dracului* va fi silit să se oprească ; a trece în sus peste ea nu se poate unui om pămîntean, deci nu peste multă trecere de vreme se va întoarce el iar.“ După ce se urî moșneagul de așteptat își zise : „O fi pierit bietul, zdrobindu-se de vreo stîncă !“

Ionică însă nici nu se încercase să iasă din prăpastie prin crăpăturile munților de piatră, nici nu pierise, după cum bă-

nuia moșneagul, ci iată ce se făcu : Aproape de sosirea pajurilor la moară, el umplu toți sacii cu făină afară de unul ; într-acesta intră dînsul și cusu bine gura sacului pe dinlăuntru. Cu chipul acesta el ajunse a fi ridicat pe aripele unei pajuri.

Pajurile, după patru zile de zburat, aproape fără repaos, se lăsară cu povara la o pitărie din curțile Ilenei. Aci, Ionică îndată fu descoperit și dus înaintea pitarului. Ionică întrebat fiind cu ce chip a venit el în sac adus de către pajură, îi povesti toată întîmplarea de la moara Ilenei. Atunci, pitarul care era frate dulce cu morarul din vârtejul munților, se arătă cătră el cu vorbe blînde, căci îi plăcea să întrebe despre frate-său cel mai nenorocit. De aci înainte Ionică rămase la pitărie ca ucenic. În cîteva zile el dovedi o deprindere ș-o hărnicie atît de mare, încît pitarul îl avea tare drag și punea cea mai mare încredere într-însul.

Pîinea menită pentru Ileana trebuia frămîntată și pregătită numai de însuși pitarul. Pîine făcută de mîna altuia, Ileana nu mîncă de fel. Într-o zi se întîmplă ca pitarul să uite cu totul de treburile salé de acasă.

Băieții de la pitărie așteptau, ș-așteptau să vie stăpînul ca să frămînte aluatul și să facă pîinea. Fiind aproape de miezul nopții, Ionică zice către ceilalți :

— Știți voi ce ? Am să m-apuc și să fac eu pîinea.

— Ba ferească Dumnezeu, strigară ceilalți cu frică. Ileana are să cunoască, apoi vai de tine și de stăpînul nostru !

Ionică nebăgînd în seamă vorbele tovarășilor săi, s-apucă de frămîntat, după aceea lăsînd aluatul să dospească, turnă niște pîini cum nu se mai văzuse, le împodobi cu felurite împistriiri minunate, încît ați era mai mare dragul să tot privești la ele.

Cînd scoaseră pîinile din cuptor, pe cînd cîntau cocoșii de cătră ziuă, cu toții se minunară de frumusețea lor. De crescute și de sclipitoare ce erau n-aveau a face cu cele ieșite din mîinile pitarului.

Dimineața, pitarul vrînd-nevrînd le duse la Ileana. Văzîndu-le zîna cît de mult se osebesc de cele de pîn-acuma, zise cu asprime :

— Cine-a făcut pîinea aceasta ?

— Cine s-o facă, Măria-ta ? cine-a făcut-o și pîn-acum.

— Să-mi iasă pîinea tot așa de bună, mă înțelegi ?

— Am înțeles Măria-ta, zise pitarul cu umilință și ieși.

De-abia mai trecură două săptămîni și pitarul iarăși uită, și Ionică văzînd că noaptea trece, iarăși se apucă de frămîntat și pregăti pîinea. De astă dată el puse inelul său în mijlocul pîinei, ce era menită pentru Ileana.

Cînd duse pitarul pîinile, Ileana mînioasă îi zise :

— Degrabă spune cine face pîinea astfel ?

— Nu te îndura de capul meu, Măria-ta. Se întîmplă uneori că grîul este mai frumos, făina mai aleasă dar de acuma înainte mă jur...

— Soldați, în temniță cu el !

Mai liniștindu-se Ileana un pic, luă pîinea de pe masă și înfipse cuțitul în ea. Cînd vru s-o taie în jumătate, cuțitul se opri pe ceva tare și desfăcînd-o zări cu uimire un inel de diamant în mijlocul miezului.

Cînd se uită la el, deodată se schimbă la față. Fruntea i se încrețește puțintel, ochii îi stau neclintiți și privirea pironită, apoi șoptește încetîșor din buze :

„Doamne sfinte, sînt trează ori visez oare ? Parcă nu pot să cred minunea ce mi s-arată. Să fi sosit el, frumosul fecior cu fața de bujor, lumina sufletului meu ? Să fie el aici în curțile mele ? O, câtă bucurie cînd gîndesc că el a fi aici undeva, și câtă întristare cînd mă socotesc că credința mea poate mă înșeală !“

După această tainică șoptire, porunci s-aducă înaintea ei pe pitaru, și să cheme un gealat cu paloșul scos.

— Spune-mi cine a făcut pîinea de astăzi, dacă nu, apoi capul nu-ți va sta unde-ți stă.

Pitarul înmărmurit de groază, ce era să facă alta decît să spuie.

Ileana dede poruncă ca tînărul ce făcuse pîinea să fie adus înaintea ei.

Intrînd Ionică în palatul de topaz, ce strălucea de-ți lua vederile și ajungînd în odaia unde se afla Ileana, cum o văzu, fiori de dragoste cuprinsură sufletul său, încît s-ar fi aruncat la picioarele ei, dacă n-ar fi fost de față cîteva zîne și doi sfetnici de-a Ilenei. Ileana, așijderea, de turburarea cea mare ce-o năpădi la vederea lui, nu știa ce să facă.

După ce se depărtară zînele și sfetnicii, Ileana porunci la două roabe să-l ducă și să-l scalde, și după baie să-i deie un rînd de haine, care va fi mai frumos din tot palatul.

Peste jumătate de ceas Ionică răcorit și scăpat de îmbrăcăminte sa cea ruptă și colboasă, și îmbrăcat cu straie muiate numai cu fir și aur curat, se văzu intrînd la Ileana Cosînzana, care-l aștepta singură într-un foisor numai în covoare de aur și de mătase.

Cum îl văzu, dăcîmînd de bucurie nespusă se apropie Ileana de el și-l cuprinse după gît cu brațele sale albe. Ionică Făt-Frumos iarăși o strînsese la sînul său sfîșiat de arșița dorului îndelungat. Apoi se sărutară lung pe gură și-n față ca doi porumbași ; se mai înbrătoșară și se sărutară din nou cu atîta duioșie și dragoste, cu atîta plîns și foc, încît se părea că-i pîndește minutul despărțirii veșnice, după ce de-abia se în-tîlmise.

Desfăcîndu-se unul din brațele altuia, Ionică începu a-i spune cu drag toate suferințele și trudele ce-a întîmpinat pînă a ajuns acolo, și cum povestea el, se uita la ochii încîntători ai iubitei zîne împărătese și sufletul său tremura de fericirea mare ce-i zîmbea dintr-înșii. Ileana asculta cu luare-aminte cuvintele lui Ionică, ștergînd din cînd în cînd cîte-o lacrimă, ce i-o trimitea în lumina ochiului o simțire tainică, fără nume, trezită în pieptul ei de povestirile duioase. Toată ziua aceea și sara încă o petrecură în povestiri ; nu se mai puteau sătura de a se întreba unul pe altul cu atîta dulceață de zilele negre din trecut.

A doua zi, Ileana Cosînzana, lepădă mohorîtele sale haine de văduvie și singurătate și luă altele cusute numai în flori și firuri de mătasea cea mai scumpă din lume ; atîrnă la gîtul său alb ca fața crinului o salbă cu bănuți turnați numai din rubin și smarand, iar pe fruntea sa înseninată anină o cunună de florile cele mai tinere și mai mîndre ce culesese roabele des-dimineață în grădina cea mai de frunte a curților împărătești, numită „Cuibul zorilor“. Apoi dăte poruncă să ieie jos steagurile negre ce fălăiau de trei ani deplin ca niște lungi aripi de corb, pe creștetul palatului de topaz, și în locul lor să puie altele albe de pace și de viață îndulcită. În sfîrșit, prista-vii vestiră în toate orașele și satele să nu mai tragă a vecinică amărăciune clopotele dogite, al căror glas jălea de multă vreme în toată ziua de trei ori prin slava ceriului dorul nepotolit al Ilenei arsă de dragostea covîrșitoare cătră Făt-Frumos.

Palaturile zînelor, și toate tîrgurile și toată suflarea de om din împărăție părea că tresare din visuri grele înfricoșate la trezie cu dulce părere de bine.

A treia zi se dădu o masă împărătească la umbra mirositoare de alămîi și portocali în „Cuibul zorilor“ la care veniră zînele mai de frunte și sfetnicii și toți boierii mari din țară. Pe cînd mesenii se adunase pînă la unul, iată că se apropie și Ionică Făt-Frumos cu Ileana¹ lui cea mîndră și se pun în fruntea mesei între chiotele de bucurie și de urare ale oaspeților. După ce se ospătară cît se ospătară, Ileana se sculă în picioare și scoase dintr-o cutie bătută în pietre o floare frumoasă și luminătoare ca luceafărul ceresc din diminețile de vară. Puse floarea, ce avea vraja cîntecului neîntrecut, în coșița ei bălaie și cum se atinse de vițele de păr, începu a scoate niște glasuri, de se părea că îngerii prăznuiesc în rai lauda și mărirea Domnului. Sfîntul soare se opri în calea sa aprinsă ca să se mai răcorească la ascultarea cîntecului amorțit de atîta vreme, păsările ședeau încremenite și mute în sîmul verde al frunzișului, iar valurile pîrîului de argint, ce se strecura pe aproape, stau locului și se suiau unele peste altele de se făcea movile de apă numai ca să vază minunea și să nu scape glasul ei fermecător.

Pînă la nouă împărății se auzea glasul ce răsărea din floare. Împărății ce se aflau în războaie, cum îl simțiră, făcură semn să ridice în văzduh steagurile de pace și frăție și să curme vrajba și dușmănia. Cei ce se găseau prin codrii pustii la vînătoare, scăpară arcurile din mîini și se lăsară pe mușchiu verde cu gîndul lănțuit de dulcea revărsare a cîntecului de departe.

În ziua următoare purceseră soli la craii și împărății dinprejurul împărăției Ilenii, și-i chemară la nuntă. Și se făcu o nuntă strălucită ca aceea, de nu se mai pomenise așa ceva de cînd a zidit Dumnezeu lumea. Numai în grădinile și curtea cea largă a palatului erau întinse două mii de mese de marmură albă. Trei zile și trei nopți muzicile nu mai conteniră. Mîncări peste mîncări, băuturi de cele mai prețioase, chiote și cîntece, de părea că se ridică curțile în slava cerului. D-apoi danțuri?! Să fi văzut zînele cum se mlădiau și cum jucau, de n-atingeau pămîntul cu picioarele. Prin țară, pînă și-n cel

¹ În original : *Leana* (V. N.).

de pe urmă bordei era veselie și petrecanie ca-n ziua de Paști. Oricine se întâmpla să s-abată pe la curtea Ilenei, cunoscut, necunoscut, om bogat sau cerșitor, era poftit la mesele încărcate cu tot felul de bucate, ce-i cerea inima.

Sfârșindu-se această nuntă fără pereche, se împrăștiară cu toții pe la casele lor, iar mirele cu mireasa intrară în odăile cu pereții aurii și pe jos cu catifea roșie, ca să se sfătuiască de una, de alta, și să înceapă traiul zilelor luminoase după ani de adîncă durere.

Așa în fericire nemărginită pentru ei, trecu o lună de zile. Atunci împărăteasa Ileana Cosînzana trebuia să se ducă la Divan. Cînd era să plece grăi către Ionică :

— Iată dragă, îți încredințez cheile de la toate odăile și salele, ce se află în palaturile aceste. În dragă voie poți să intri unde ți-a plăcea, dar să te ferească Dumnezeu să te încerci a descuia ușa pe care se potrivește această cheie. Mai multe nu-ți spun. Zise și ieși.

Ionică Făt-Frumos de-ndată se coborî din etacul unde era și prinse a descuia pe rînd ușile odăilor și bolșilor de piatră ce găsea. Nu se putea mira în destul de lucrurile frumoase și ciudate ce se înfățișau vederii lui. Într-o odaie erau mulțime de mere de aur ce se-nvîrteau în cercuri prin aer, fără să se lovească unul de altul și nu se zărea nimic ce să le poarte astfel. Într-alta, fel de fel de păsări măiestre care cîntînd ca o fată cu glasul dulce, care ca o muzică plăcută, care ca un copil de șapte ani. Într-altele, iarăși fîntîni, ce zvîrleau în sus picături de argint și diamant. Și cîte de toate nu se găseau prin acele camere minunate. În sfîrșit, după ce le colindă Ionică pe toate, zise în sine :

„Ian să mă duc și să descui odaia din fund cu ușa de oțel, că știu că doară nu m-a mîncă nime.“

Se duse și-o descuie. Cînd intră înlăuntru, îi lovi auzul un pocnet înfricoșat și-un gemet adînc și înădușit. Ce era acolo ? Un butoi cît un stog de fîn împresurat pe la capete cu două cercuri de fier ca trupina stejarului de groase : iar pe la mijloc treceau cruciși prin ea două lanțuri împletite din zale groase ca piciorul omului de la genunche în sus și aceste lanțuri erau prinse și înțepenite la capete de niște stîlpi de piatră ca niște colțuri de stîncă. Înlăuntru butoiului se afla legat cu șferi de mătășă împletite tot în șase un zmeu, zmeul ce furase

pe Ileana și-o ținuse cîteva luni de nevastă. De toate părțile, unde sta el în pîntecele butoiului, se-naintau cătră dînsul niște colți ascuțiți de oțel, care-l amenințau cu străpungere în tot minutul, cum se clătea într-o parte sau în alta.

Dar cum se deschise ușa și se făcu vînt, zmeul supse aer proaspăt, se umflă o dată și pocni un cerc de fier de pe butoi. Atunci zmeul strigă : — Alei Ionică Făt-Frumos, fie-ți pomană, că mult bine-mi făcuși. Cum ți-aș mulțumi dac-ai deschide ușa tare în lături, cînd vei ieși de aici. Ar fi vreme să scap și eu o dată de la înădușala și schingiurile ce mi-au ros plămînele timp de trei ani și jumătate.

Ionică Făt-Frumos plin de spaimă ieși iute afară din odaia cea îngrozitoare. Și cum se făcu iarăși vînt pe ușă, zmeul se încrînceni și se mai umflă o dată din toate puterile lui răcorite, și pocni și celălalt cerc de fier de pe butoi. Atunci butoiul se despică în doage țandurite și lanțurile se sfărmară bucățele, iar cînd se răsuflă bine și gemu o dată zmeul, scrișnind din dinți, se cutremurară din temelii curțile Ilenei ca de o înfri-coșată zguduitură de pămînt.

Acei din sfatul împărătesc, încremeniră de groază și se uitau spăriați unul la altul, neputînd pricepe ce mînia lui Dumnezeu să fie asta. Ileana Cosînzana și ea tresări năpădită de fiori reci și pierdu de pe obrazul ei în clipeală trandafirii cei gingași. Ea știa bine ce s-a întîmplat. Sus în cer, ochiul soarelui se înfășură de niște dunguri uriașe de nori negri ca miazănoaptea cea furtunoasă. Roiuri de corbi flămînzi croncăneau a pierzare pe deasupra palatului, iar „Cuibul zorilor“ se cutropi în gîtlejul pămîntului, ce se căscase, încît nu se mai vedea altă rămășiță din această grădină minunată decît numai niște frunze arse, ce foiau foarte pe sus prin volbura vîntoaselor turbate.

Văzîndu-se zmeul scăpat din borta cea din zid, ieși la fața lunei și se duse la o pivniță de piatră din dosul palatului. Aci, trîntind de două ori cu piciorul într-o ușă, o scoase din țîțîni și cum șuieră, o dată ieși cu repeziciune din fundul pivniței un cal năzdrăvan, ce arunca pară pe nări. Zmeul îl duse și-i dete o baniță de jăratic apoi încălecă pe el. Calul simțîndu-și stăpînul pe spatele sale, necheză o dată de tremură palatul și vuiră șapte hotare de nechezul lui cel puternic ca sunetul cerului.

După ce se învărti zmeul călare de câteva ori prin curtea palatului, intră la Ileana și la Ionică.

— Ionică Făt-Frumos, grăi el, acum ești în mâinile mele. Pot să te omor cu ce moarte vreau. Mi-am luat însă de samă să nu-ți iau zilele, că mi-ai făcut și tu mare bine.

Dar să te mături de aici, ca să nu ți s-audă nici de nume, dacă-ți place să rămâi cu viața.

Iată într-un sat de munte cale de două zile de la orașul împărătesei, era o vrăjitoare renumită în toată țara de vrăji și de făcături, o babă hîrcă, bătrînă, cu fața zbîrcită, de spate încovoiată, cu capul chilug de ger, încît de-abia se mai ținea ici și colea cîte un fir aspru și sur. Ea știa meșteșugul de a încheaga apele curgătoare, de a schimba oamenii în pricolici, de a opri ploile și alte multe fermecătorii.

Ileana Cosînzana prinsese de mult de vestea babei și într-o sară, trimesese lui Ionică o pungă cu aur și-i spusese să meargă la baba aceea ca să-i vrăjească.

Ionică plecă a doua zi și ajungînd la vrăjitoarea, îi dedita punga cea cu aur, și îndată începu hîrca a-i căuta de noroc.

— Mai nainte de toate, îi zise baba, trebuie să se știe în ce stă puterea zmeului. Du-te dar îndărăpt și fă ce-i face ca să afli taina aceasta, după aceea vino iară la mine.

Întorcîndu-se Ionică și întîlnindu-se cu Ileana, îi spusese ceea ce i-a descoperit vrăjitoarea.

În cealaltă zi Ileana se făcu bolnavă. Zmeul întrebînd-o ce o doare, ea nu răspunse nimic, ci sta culcată cu fața cătră părete, oftînd mereu. Zmeul se apropia de patul ei și grăi cu milă :

— Ileană, draga mea, deschide-ți gura și spune-mi ce-ți este ?

— Nu-i nimic, răspunse iarăși Ileana.

— Cum nimic, cînd tu zaci dusă și nu te poți scula din pat ?

— Oh, bărbate dragă ! ți-aș spune și mi-e frică că te-i supăra.

— Eu să mă supăr ? cînd nu ți-am împlinit eu toate dorințele tale ? Mîna-mă în matca focului și m-oi duce pentru tine, cere ce vei voi și ți-oi împlini pofta, să știu că m-oi lăsa în fundul mării.

— Nici nu te mîn nicăiri, nici nu-ți cer să intri pentru mine în fundul mării. Dar mă ustură la suflet cînd văd că

te ferești de mine și nu vrei să cunosc eu nimic din tainele tale. Eu ți-am deschis inima totdeauna, am împărtășit cu tine toate simțirile și toate cugetele mele. Tu însă nu vrei ca să mă bucur și eu de ceea ce trece prin gândul tău.

— Ce am ascuns eu de tine? Ce taină am și ce știi, să nu-ți spun și ție?

— Ce-ai ascuns?... Oh, lasă-mă nu mă îmbolnăvi și mai rău.

— Ba spune, sufletul meu, spune.

— Dacă este să-ți spun, apoi ascultă: Tu știi că toată lumea se miră de faptele tale vitejești. Pe câți puternici n-ai biruit tu? Și s-a aflat vrun împărat care să te poată bate vreodată? Tu te duci singur în fața dușmanilor mulți ca frunza și iarba, și vii acasă biruitor. Bine, cum se poate în-tîmpla asemenea lucru? Eu, împărăteasa și nevasta ta, nu știu unde-ți stă ție acea putere grozavă! Nefericită de mine! Alți împărați n-ascund nimic de nevestele lor, numai tu te-ai aflat care să te poți stăpâni a-ți înstrăina sufletul de cătră mine. Acum îți mai vine să mă-ntrebi de ce am căzut la pat și de ce nu peste mult are să mi se sfarme sufletul de amărăciune?

— Ileană, Ileană, nu știu ce să zic cînd te-aud vorbind astfel. Îmi vine să-ți spun și să nu-ți spun.

— Nu spune, dacă vrei să-mi sapi groapa mîine, poi-mîine, zise Ileana suspinînd și întorcîndu-și capul iar cătră părete.

Zmeul stete oleacă și se gîndi. Apoi zise:

— Am să-ți spun, Ileană, cu toate că mi se pare că nu fac bine. Toată puterea și vitejia mea îmi vine de la cal. Calul meu este mînzul unei iepe, care se află la Mama-Ciumei din marginea lumei de lîngă mările albastre. El are șapte inimi de cal într-însul și nu-l poate dovedi nici un șoiman din lume, fără doară vrun frate de-al său. Pe lîngă aceasta Mama-Ciumei l-a vrăjit de mic și l-a uns în toată ziua pînă ce-a ajuns de trei ani cu untură de urs pe șele, încît cu el nu mi-e frică de oști întregi.

Auzind Ileana aceste, se arătă mai veselă, și grăi:

— Parcă mi-ai luat o piatră de pe suflet, atît mă simt ușurată prin cuvintele tale.

După trei zile Ileana spuse lui Ionică cele ce a aflat de la zmeu. Ionică plecă numaidecît la vrăjitoare și-i descoperi în ce stă puterea zmeului.

— Acum fătul meu, zise baba, pregătește-te de drum și te du pînă la Sfînta Miercuri. Dacă n-a ști ca să te îndrepte la Mama-Ciumei din marginea lumii de lîngă mările albastre, are să-ți arate calea ce duce la Sfînta Vineri, iar dacă nici aci nu te-i putea folosi, atunci la Sfînta Duminică nesmintit ai să afli încotro bate țara zmeoaicei.

Cum zise baba, așa făcu Ionică Făt-Frumos.

Puse la brîu un paloș de argint și luă pe spate un arc și o tolbă cu săgeți și plecă în voia lui Dumnezeu în cale lungă. Se duse și se tot duse pînă ce ajunse la curtea Sfintei Miercuri. Văzîndu-l Sfînta Miercuri îi zise :

— Ce soartă te-aduce pe la noi ?

— Sfîntă Miercuri, Sfîntă Miercuri, binecuvîntată să fii de Dumnezeu și ziua ta să fie petrecută în posturi de cătră oameni. M-am abătut din drumul meu pe aice ca să te-ntreb, în ce parte de lume să aflu eu pe Mama-Ciumei din marginea lumii ?

— De mare lucru mă-ntrebi ! De spus nu pot să-ți spun, dar ține calul acesta și-ncalecă pe el. Are să te ducă pînă la soră-mea, Sfînta Vineri. Cred că ea te a ști îndrepta.

Se luă Ionică și se duse la Sfînta Vineri.

După ce nici Sfînta Vineri nu știu să-i spuie nimic de Mama-Ciumei, îi dede și ea un cal, deoarece calul celălalt oboșise, încît de-abia mai putea călca pe două picioare cum se cuvine.

În sfîrșit, ajunse Ionică la curțile strălucite a Sfintei Dumini. Intrînd el înlăuntru fu poftit de cătră o slugă s-aștepte pînă ce-a veni Sfînta Duminică, care era dusă la biserică.

— Ce vînt te-aduce prin curțile mele voinice, grăi Sfînta Duminică, sosind de la biserică.

— Sfîntă Duminică, Sfîntă Duminică, luminată să fii de Domnul-Dumnezeu și prăznuită cu rugăciuni și cu încetare de lucru de către creștini. Am venit înaintea feței tale strălucite ca razele soarelui, ca să faci bine și să îndreptezi drumul meu către Mama-Ciumei din marginea lumii. Am fost înșurat cu Ileana Cosînzana, din costiță floarea-i cîntă, nouă-m-părății ascultă, și un vrăjmaș de zmeu mi-a luat-o din mînă. Am gîndit să mă bat cu el în paloș pentru nevasta răpită, și

mi-am luat de socoteală că m-a birui. Apoi am făcut ce-am făcut pînă-am aflat că puterea cea strașnică îi stă în calul său, ce are șapte inimi băgate într-însul de către Mama-Ciumei, la care se află mama calului ; mai departe am descoperit că nime nu l-ar putea dovedi afară de voinicoul ce-ar avea un cal, frate cu calul său năzdrăvan. Din clipita aceea m-am luat prin lume, ca doar oi da de Mama-Ciumei, și pînă acum am umblat fără pic de folos.

— Nu te amără, voinice dragul meu, căci ai plecat în ceas bun într-acoace. De la mine n-ai să ieși fără mîngîiere. Ascultă dar și ia aminte bine vorbele mele. Mama-Ciumei pe care o cauți tu, este zmeoaica cea mai afurisită, lăsată de duhurile necurate să trăiască spre binele și norocirea neamului spurcat al zmeilor și spre risipa și pustiirea neamului omenesc. Ea se hrănește numai și numai cu carne de om. Și această hrană i-o cîștigă iapa îndrăcită, care-a fătat pre calul zmeului, ce ți-a luat nevasta. Adecă baba cea vrăjmașă tocmește cu anul argați care să îngrijească de iapă la pășune. Ea plătește o simbrie mare și la anul încheiat dă voie argatului, să-și aleagă din herghelia de cai, pe care-i va plăcea. Iapa paște numai nopțile și baba face legătură cu cel ce se bagă la ea de argat, că dacă va veni dimineața fără iapă, ea să aibă dreptul a-i reteza capul. Cîți voinici s-au apucat pînă acum să păzească iapa zmeoaicei, nici unul n-a scăpat cu viață. Tu însă du-te, învoiește-te cu baba și gîndește mereu la Dumnezeu. Na bețișorul acesta, și cînd vei fi la nevoia cea mare, fă cu el de trei ori înspre codrul, ce va răsări înaintea ta. În sfîrșit, fătul meu, cînd te-a chema baba să-ți alegi calul, drept răsplată, tu să pui ochiul pe un cal slab și deșelat și să nu te lași de el pîn-o dată cu capul. Baba te va căina pentru gustul tău, și-ți va toca cîte-n lună și-n soare ca să-ți iei un harmăsar frumos și înalt, dar tu să nu primești de fel decît numai pe cel tăpălog ce vei zări zvîrcolindu-se în gunoiul cailor și chehăind ca de moarte.

— Așa am să fac, zise Ionică închinîndu-se Sfintei Duminici și mulțumindu-i din suflet. Apoi sărutîndu-i mîinile cele sfîntite de Dumnezeu se luă la drum.

Și se duse și se tot duse, cale de trei zile și trei nopți, pînă ce se văzu pe creștetul unui munte, ce se înălța pînă la cer ; de aici ochii lui întîmpinară în zarea întinsei depărtări o cîmpie nemărginită, albastră ca fața cerului răzbunat. Erau mările

— Ține-te și te-nțepenește bine, dragul meu stăpîn — grăi calul și nechezînd o dată puternic — se ridică într-un zbor pînă în nori, de se vedea numai ca o pasăre plutind prin înaltul văzduhului. Cînd se lăsă jos, pică în mijlocul mării ; se cufundă de trei ori pînă se spală și se curăți bine, de sclicpea ca plaiul cu flori dimineața pe rouă, apoi zbură cu Ionică pe mal.

— Te spărieși, stăpîne ! grăi el.

— Mă spăriei și nu pre ! răspunse Ionică.

— Acum, cum să te duc, ca vîntul ori ca gîndul ?

— Ca gîndul, căci mă arde dorul cumplit.

Și se înalță calul în slavă și fugea, fugea, încît lui Ionică i se părea că stă pe loc neclintit și pămîntul trece pe dinaintea ochilor săi ca glonțul din pușcă.

Cînd ajunse la frumoasa Ileana, o găsi plîngînd cu amar, încît de multele lacrimi se făcuse fîntînă în casă.

— Nu mai plînge... nu mai plînge — strigă Ionică repezindu-se în brațele ei.

Apoi degrabă ieșiră amîndoi, se suiră pe calul năzdrăvan și se făcură nevăzuți.

Zmeul se afla dus la un ospăț, și pe cînd se veselea mai bine, calul său necheză cu atîta înverșunare, încît îi căzu paharul din mîna de se făcu hîrburi. Îndată se sculă zmeul și se duse la cal, care arunca scînteii albastre din ochi.

— Ce-ai pățit de te-a ajuns dorul să nechezi așa de-nverșunat ? Poate nu ți-i bine pe aici ?

— Ba de mine este cum este, dar de tine-i rău. Ionică Făt-Frumos a intrat în palat și ți-a furat pre Ileana.

— Putem să mai stăm și să mai benchetuim ?

— Poți să te și culci și să nu te mai scoli, căci mi se pare că nu-i mădejde de ai mai ajunge. Calul lui Ionică este frate-meu și are într-însul patrusprezece inimi, pe cînd eu am numai șapte. Fără să se mai întoarcă și să-și ieie ziua bună de la mesenii cu care ospătase, zmeul repede se aruncă pe cal și s-așternu drumului ca și pana vîntului.

Luînd drumul de-a lungul se ducea zmeul plin de turbare de se hurduca pămîntul sub picioarele calului și dinapoia lui se-nvolbau nori de colb.

Cînd era aproape să-nsereze, iată că ochii zmeului dau de Ionică și de Ileana, care zburau cu calul lor pe sub bolta

albastre, făcînd departe pe coborîșul muntelui, iată că pe o cracă de fag vede o pasăre grozavă de mare, care sta neclintită, cu o aripă ruptă, ce spînzura în jos, și scotea din piept bocete plîngătoare. Ionică încordă arcu și punînd o săgeată în el, îl îndreptă țintă către pasăre, din a cărei carne gîndea să cîneze în sara acelei zile. Dar nu ajunsese să ochească bine, cînd pasărea strigă către dînsul.

— Voinice, voinice, stai nu da, căci bine știu eu gîndul tău și unde te duci tu. Decît să mă omori, mai bine îndură-te de suferințele mele și vino de-mi leagă aripa cea dezghinată, căci ți-oi fi și eu de folos cîndva.

Ionică mișcat de mila pasării, aruncă arcu și apropiindu-se de ea, îi legă aripa și plecă mai departe.

Cînd se coborî de pe plaiul muntelui și ajunsese pe marginea mării, întîlni pe țărmure un pește mare și gros, zvîrcolindu-se în năsip, el voi să-l pregătească de mîncare, căci era mai leșinat de foame. Dar nu apucă a-l prinde și din pîntecele peștelui se auzi un glas care-i grăi așa :

— Voinice, voinice, oprește-te și nu da ! Ci mai bine du-te și taie cu paloșul o prăjină din copacul acela și mă rostogolește cu ea în valurile mării, că ți-oi prinde și eu bine, cînd va fi mai rău de tine.

Lui Ionică i se făcu milă și făcu după cum ceruse peștele. Apoi mai merse cale de trei ceasuri și văzu pe o coastă de munte pleșuv o casă uriașă ce părea alcătuită din lespezi, și bîrne de stînci risipite. Soarele care era aproape să se cufunde în albastrul potop de apă, aruncă asupra mohorîtei zidiri o lumină roșietică nălucoasă. Pe coperișul casei, prin pari clătinați de vînt țioleau pozderii de scăfîlnii de om și corbii setoși de pradă cîrduri, cîrduri croncînînd pe deasupra lor. Iar din fundul pustiiității vîntul aducea unlete înspăimîntătoare de lupi hămisiți de foame.

Ionică apucă pe o potică în sus și ajungînd la casele din coastă, intră înlăuntru.

— Bună sara la voi, zise Ionică.

— Bine-ai venit, și auzi un glas ca de o oală hîrbuită, ce ieșea din gura largă cît o șură. Era matahala de Mama-Ciumei, o bală¹ de babă ce nu era nici om, nici cal, căci capul ei de om era cît un stog de fîn, și picioarele-i erau de cal.

¹ In original : *babă* (V. N.).

— Da ce-ți poartă cioarele picioarele, vîntul părul, corbii ochii, de te-ai abătut pe la casa mea ?

— Nici cioarele nu-mi poartă picioarele, nici vîntul părul, nici corbii ochii, dar am venit să-mi cerc norocul și să mă bag slugă la tine.

— La bună vreme ai sosit. Te așteptam cu multă nerăbdare, hurducă mătăhala din gură, hîrjind niște dinți ca lopețile, și scînteindu-i ochii, care ardeau în fundul căpățînei ca două hopătăi roșii în adîncimea codrului înnoptat. La mine n-ai altă de lucru decît numai să duci o iapă ce ți-oi da la iarbă, de sara pînă dimineța. Și dacă mă-i sluji cum se cade, te-oi mulțumi la anul împlinit, cu o simbrie bună și cu un cal care ți-a place din herghelia mea. Iar dacă mi-i pierde iapa și-i veni fără ea acasă, carnea ta să fie a mea și ciolanele tale ale lupilor.

— Mă învoiesc, zise Ionică, care nici nu să năzuia, ce are să se întîmple.

Așa că mîne de cu seară, după asfințitul soarelui, Ionică încăleacă pe iapă și se duse cu ea la cîmp. Acolo descălecă și așezîndu-se pe iarbă, se uita la iapă cum paște. De la o vreme numai ce simte că toate vinele îi slăbesc, capul îi cade la pămînt, ochii îi se pînșănesc și adoarme ca legănat în somn greu ca și cum nu ar fi închis ochii de trei-patru nopti.

Cînd se trezește, luceafărul de dimineță era de o sulită pe cer. Se uită împrejurul său : iapa nicăieri. Dă-ncoace, dă-ncolo, aleargă în sus, aleargă în jos în ruptul capului. În deșert toate opintirile sale. Nici nu vede, nici nu aude nimic. Un cutremur rece străbătu pînă în rărunchii săi. I se părea că ochii lui dau prin văzduhul trierat de razele lunii, ca scăfîrliile bortite, ce zărise pe casele Ciumei, i se părea că aude urlete de lupi și croncănituri de corbi. Multe spaime și stahii i se năluceau lui Ionică, și el sărmanul rătăcea vaitîndu-se și pă-lindu-l lacrămile.

Ajungînd lîngă o pădure numai ce vede că se lasă înaintea lui o pasăre mare.

— Nu te speria, om bun, că sînt eu pasărea pe care ai scăpat-o tu de la moarte. Dar spune-mi de ce plîngi și te bocești pe vremea asta ?

Ionică îi spuse cum a pierdut iapa și cum are să fie omorît de Mama-Ciumei.

— Liniștește-te și stai aice că ți-o aduc eu îndată. Și pasărea care era Împărăteasa-Păsărilor intră în codrul cel des și zburînd prin el cruciș și curmeziș, începu a țipa de se strînseseră la glasul ei pajuri uriașe, vulturi și șoimi ca norul. Ea le dete o poruncă pe limba pasărească să caute prin tufișuri și prin ruji, și să strivească pasărea străină ce-a intrat noaptea aceea acolo. Se răspîndi neamul pasăresc prin codru ca lăcustele încît erau oîte zece pînă și la huceagul cel mai mic și cum întîlniră pasărea străină, care era iapa zmeoaicei, se puseră pe ea cu plăsurile și dă-i, și dă-i cu ciușitul pîn-o scoaseră din codru și o silită să se facă ce-a fost.

— Ho ! iapă afurisită, strigă Ionică văzînd-o, și-i aruncă frîul în cap. Apoi plecă și ajunse acasă înainte de răsăritul soarelui.

Mama-Ciumei era trează și sta lîngă un cazan cu apă ce clocotea și se legăna încet pe picioarele ei de cal și din buze mormăia un cîntec ce se părea că iese din clănțanitul măselelor.

Ea aștepta cu neastîmpăr pre voinic ca să-i reteze capul și să-l toarne cu picioarele-n sus în cazanul clocotitor.

Dar cînd văzu pre Ionică intrînd călare pe iapă, de ciudă și de otravă răsturnă cazanul pe foc cu fundu-n sus și-și înclăștă ghearele îndrăcite în părul cel burzului și prins-a se trage de cap ș-a orișca din dinți de se părea c-au apucat-o nouăzeci și nouă de năbădăi.

Ionică băgă iapa în grajdul cel de piatră și intră în casă.

— Ei stăpînă, te slujesc bine ? întrebă Ionică.

— Bine, răspunse baba, aruncînd pe sub genele cele stufoase chiorîș o căutătură vrăjmașă înspre Ionică.

După aceasta, Mama-Ciumei ieși afară și intră la iapă c-un bici de foc și prinse a o bate de mergea fum din spațele ei.

— Osîndească-te Dumnezeu și te pedepsească cum a ști mai cumplit ! așa te-ascunzi tu ?

Și da baba mereu de-o făcea numai vîntăi pe șele și pe bot.

— La noapte ia sama și te ascunde bine să nu te mai afle, că de te-a mai afla, te bat și te pisez, pînă ți-oi face carnea bucățele !

Cînd sosi seara, Ionică plecă iar cu iapa la păscut. El își puse în gînd ca de astă dată să nu se coboare de fel de pe

iapă. Dar de-abia trecu un ceas de vreme, și simți iarăși strecurându-i-se prin vine o slăbire ș-apucându-l o găimăceală, ce-l dovedea din ce în ce mai tare. El se opinti destul ca să nu doarmă, dar după ce mișcă de oțeva ori cu capul încet-încet, lunecă de pe iapă ca mort în iarbă.

Atunci iapa pieri de lângă el și se făcu o mreană pe fundul mărilor albastre.

Cînd se trezi Ionică, se uită plin de uimire, neputînd pricepe unde se află și ce s-a-ntîmplat cu el. După ce-și veni în fire se sculă și plecă iar în toate părțile, bocindu-se amarnic. Acum luceafărul de dimineață se suise ca de două sulii pe cer.

Umblînd Ionică prin pustiul pămîntului ajunse pe malul mării. Și cum se uita el plîngînd de-a lungul păturii nemărginite de apă, vede cu mirare tulburîndu-se fața liniștită și luminoasă a mării și răsărind din valuri un cap mare de pește a cărui solzi stecleau la strălucirea lunei călătoare prin aburi ca niște rotițe de diamant.

— Ce plîngi și te tînguiești, făcătorul meu de bine, grăi peștele, spune ca la un frate, ca să te mîngîi și să te scap și eu după cum ai făcut și tu cu mine.

Ionică îndată cunoscă ce este și descoperi peștelui pricina tînguirii sale.

Atunci peștele, care era împărat peste pești se umflă din urechi, se încruntă și prinse a cutreiera marea de la o margine pînă la alta ș-a o răscoli din adîncul adîncurilor de se părea că se potopește și se prăpădește lumea. Și-n fugele sale prin noianul de apă, el da de știre tuturor peștilor mici și mari să pornească care încotro, să răstoarne și să scormonească nisipul și pietrele de pe fund, pîn-or afla o mreană ce a intrat noaptea acolo.

Și s-apucă seminția peștilor să împlinească porunca împăratului. Și se făcu marea din față pînă în fund numai nămol și cir, și fierbea și vîjăia apa închegată și izbucnea cîteodată în sus în formă de munți, de gîndea că acum apucă luna, ce se înfiorase și se făcuse roșie ca sîngele.

Mreana sînziana era pitulată în nisipul adîncului, băgată de doi stănjini în pămînt. Cum o simțiră chiții cei înspăimîntători, porniră după ea cu falcile căscate! Ș-o alungară, ș-o goniră marea întreagă în lung și în lat mușcînd-o. Atîta o

fugărită și-o încolțită cu fălcile, încât la urmă fu silită să iasă la față lângă mal și să se prefacă în iapă.

— Stai, iapa babei cea îndrăcită — strigă Ionică Făt-Frumos, văzînd-o. I-aruncă frîul în cap și plecă cu ea la stăpînă.

Cum îl zări zmeoaica, se turbă de furie, prinse iarăși a se trage de păr și-a se zvângioli ca apucată de spasmuri. Era aproape să plesnească de înciudarea și veninul ce-i străbătuse tot sîngele.

— Ei stăpînă, îți place cum te slujesc? o întrebă Ionică, cînd intră în casă.

— Place, răspunse baba, mornăind mai departe din gură niște cuvinte pe jumătate înghițite și clănțănind din măsele.

Și ieșind afară se duse la iapă și luînd un bici de foc mai cumplit decît în rîndul trecut, prinse a o măsura cu el pe spete și picioare, de pînă la ciolanele în ea.

— Gîndeam să te schingiuiesc pînă nu-i mai putea răsufla, trăsnească-te urgia cerească să te trăsnească! Dar te mai cerc o dată; îți spun însă verde și curat că dacă nici la noapte nu vei putea vicleni pe păzitorul tău, îți turtesc capul ca la o șopîrlă și te fac mii de fărîmi.

Cînd se lăsă negreata nopții, Ionică scoase la cîmp pentru cea de pe urmă oară iapa babei. Cuprinzîndu-l somnul ca-n celelalte nopți, el căzu iară ca întepenit pe iarba. Luceafărul era aproape cînd se deșteptă. Umblă el pe țâmurile mării cît umblă, se apropie de pădurea, unde s-ascunsese iapa în noaptea întîi, dar nu se mai arătă nici pește, nici pasăre.

Așa pierzîndu-se el prin adîncă tăcere de noapte, cu groaza morții în sîn, cînd era aproape de marginea unei păduri tufoase și dese, numai ce-și aduce aminte de bețișorul dăruit de Sf. Duminică. Îl scoate cum îi spusese Sf. Duminică și ce să vezi?

Copacul, din care era tăiat bățul, începu a se scutura din rădăcină și-a împrăștiat ca un fior de vifor în toată pădurea de la un capăt la altul. Și se treziră din somn stejarii și fagii și carpenii, în sfîrșit toți copacii de la cel mai mic pînă la cel mai înalt, și prinseră a se zguduși și a-și tremura crengile de să părea c-a răzbit o furtună înspăimîntătoare. Atunci iapa, care era ascunsă în mijlocul pădurii, lovită și întepată de spini și ghimpi sări de acolo și-o prinse la fugă. Pe unde trecea,

crengile pliosc pe spate și peste bot, încît sta să-i sară ochii de usturime, pînă ce mai leșinată de atîtea lovituri și plesnituri ce primise se pomeni că iese din pădure.

— Ho ! iapa babei cea vicleană, strigă Ionică cum o zări — și încălecînd pe ea se-ntoarse acasă.

— Acum stăpîină, mi s-a împlinit anul, dă-mi simbria și hai degrabă să-mi aleg calul ce mi se cuvine, zise Ionică după ce intră la zmeoaică ce era umflată de ciudă și de mînie de sta să pocnească.

Ce era să facă baba ? Trebuia să ție de legătură. Deci se duse cu Ionică la herghelia cea de cai.

Acolo patrusprezece armăsari sirepi, unul ca altul înalți și frumoși, iar de lături, tăvălit în gunoi și mocirlă, o hîrtoagă de cal chior, slăbănog de-ți era scîrbă să te uiți la el atît era de păcătos. Cei patrusprezece armăsari însă erau lipsiți de inimi. Zmeoaica băgase inimile lor toate în hîrtoaga ce se zvîrcolea în gunoi, care era un mînz de doi ani de la iapa ce o păzise Ionică.

— Ei, alege-ți, care-ți place — grăi zmeoaica cătră Ionică.

— Într-adevăr, unul e mai frumos decît altul, zise Ionică, chiar unui împărat i-ar plăcea s-aleagă între ei. Dar eu n-am gîndit să m-arunc așa pe sus. Mie ca unui om sărac ce sînt nu mi s-ar potrivi un asemenea șoiman. Toată lumea m-ar lua în rîs, cînd m-ar vedea pre mine, opincă hîrzobată, încălecat pe un asemenea pui de cal frumos ; eu m-oi mulțumi cu cel ce zace colo în gunoi. Acela-i de mine.

Mama-Ciumei își încruntă sprîncenele și se uită chiorîș la Ionică, apoi prefăcîndu-și glasul a milă ș-a părere de rău, zise :

— Da cum, Doamne păzește, să te duci de la mine c-un cal atît de rău ? Mi-ar fi rușine de moarte să plătesc astfel credința cu care m-ai slujit. Lasă-l la pustia să-l aibă, și-ți ia unul dintre iști zdraveni și voinici !

— Ți-am spus că dintre iști armăsari nu pot să-mi ieu. Dacă vrei să mi-l dai pe cel slab, dă-mi-l, dacă nu, nu vreau nici unul.

Mai cercă baba să-i schimbe voia, spuindu-i multe de toate, dar în sfîrșit trebui să-i dea calul, ce cerea.

Atunci Ionică Făt-Frumos se apropie de calul cel chior, îl sculă de pe gunoi și încălecă.

cerului. Își împlîntă el pîntenii în coastele calului, ca să se înalțe pînă la ei, dar în deșert, calul său nu putea zbura prin slavă decît numai patru stînjini pe sus de la pămînt, pe cînd Ionică se olătina pe deasupra lui, pe unde umblă tabăra norilor, ca o pasăre ușoară. Așa se-ntreceau ei în fugă prin văzduh pînă ce zmeul obosindu-se, zise calului să spuie fratelui său de sus, să se coboare de acolo că-l va ține cu jărat și cu pară. Auzind calul lui Ionică aceste vorbe, le împărtași stăpîne-său. Atunci Ionică zise credinciosului său șoimulean :

— Spune, voinice, frate-tău, să-și trîntească stăpînul și să-l facă fărîmi, că eu l-oi ținea cu trifoi nescuturat de rouă și l-oi adăpa cu lapte dulce.

Cum auzi calul zmeului cuvintele ce-i trimise frate-său, se-norînceni și se scutură o dată de izbi pe zmeu în colțul unei stînci încît să făcu numai bucățele. Îndată se lăsă Ionică cu calul său în jos, și suind pe Ileana pe calul zmeului, se întoarseră îndărăt. Și Ileana prefăcu curțile sale într-un măr de aur, apoi se luară și se duseră în împărăția lui Ionică Făt-Frumos.

Ajungînd Ionică Făt-Frumos acasă cu frumoasa Ileana, îndată plecară la lacul zînelor, și trîntind mărul pe pămînt, ca din nimic răsăriră pe mal curțile strălucite ale Îlenei dimpreună cu toate minunile ce se aflau într-însele. Apoi se făcu o nuntă de o sută și de o mie de ori mai bogată și mai veselă ca cea întîi. Fost-au la nunta aceasta și cumnații lui Ionică cu surorile sale, care cu toții plînseră de bucurie cînd văzură pe Ionică, atît de nenorocit odinioară, ieșindu-le înainte cu mîndra lui soție.

De aci înainte Ionică și Ileana viețuiră în fericire cerească cu dragoste nesfîrșită unul cătră altul. Și-n trecerea zilelor de plăcere adeseori ei se puneau la fereastră și rătăcindu-și ochii în lungul lacului, cine știe de ce-și aduceau aminte, că numai ce luneca oîte o lacrimă pe fețele lor. Lacrimi și aduceri-aminte ce-i făceau să-nținerească cînd îmbătrîneau, așa că poate trăiesc și astăzi și vor trăi cît va fi lumea și veacul.

CODREANA SÎNZIEANA

Era odată ca niciodată, că de n-ar fi fost nu s-ar povesti. Pe cînd lupii cu oile în staul se culca și ciobanii cu împărații și craii la masă verde ospăta. Pe cînd un soare apunea și altul răsărea.

Era, dragii mei oameni buni, un om. Omul acela o fi fost acum, să nu mințesc, da zău, o fi fost de-o sută de ani, dacă nu și mai bine cu vreo douăzeci ; femeia lui, așijderea, era bătrîna, ca nu știu cine să spun ; era ca Sfînta Vineri ; și din tinerețe pînă la adînci bătrînețe ea nu făcuse nici un copil. Și cine știe ce-s copiii la casa omului numai acela poate să priceapă întristarea cea nemolcomită a babei și-a moșneagului celui pustiu. Ce n-a făcut moșneagul bietul, doară-doară i se va îmbucura și lumina casa cu ceea ce dorea așa de mult. Făcut-a pomană pe la mănăstiri și biserici, dat-o liturghii la 7 biserici, adus-o preoți cu bărbi albe-albe, că ei sînt mai sfînțiți și mai cu priință la rugăciune ș-a făcut feștanie și maslu. Da toate n-au avut nici un folos. Apucatu-s-a baba de vrăjitorii și descîntece. Care meșteră-n vrăji a rămas nechemată de babă, să fi fost departe de acolo chiar cale de o săptămînă de zile ? Și crezi că a rămas o buruiană din cele culese în ziua sfintei cruci și puse în podul casei, nefiartă și neboscomită de dînsa ? Cum vă spun ce n-a făcut ?! Da degeaba ; toate acele n-a prins nimic.

Așa moșneagul într-o zi lăsată de Dumnezeu, întristat și pus pe gînduri, zice cătră babă :

— Măi babă !

— Ce-i ?

— Fă-mi merinde că vreau să iau lumea largă-n cap, să mă duc încotro oi vedea cu ochii, doară oi găsi un copil, că vezi tu mă ustură și mă doare sufletul, cugetînd că după ce mi se va-ncheia viața, n-a fi nime cine să stăpînească casa noastră și moșia noastră ; și toate or să rămîină de bajocură și de pradă în mîinile străinilor. În toate chipurile am cercat. Oi cerca și asta. Și să știi, că dacă nu găsesc copil, eu acasă nu mai vin.

Grăi moșneagul, luă traista în spate, ieși și porni. Și s-o dus, și s-o dus, și s-o cam mai dus, cîta lume și împărăție, ca Dumnezeu să ne ție. Ascultați oameni buni, că nu vă spun minciuni. S-o dus pîn-o ajuns într-un codru des ca acela de părea zid nu altceva. Că se mesteca copac cu copac și tufiș cu tufiș, încît de frunzișul cel îndesat, nici ca prin urechile acului lumina soarelui n-avea chip să pătrundă. Moșneagul văzînd așa pădure strașnică își făcu de trei ori cruce spre răsărit, de trei ori metanii tot spre răsărit și intră cu mare vai. Cît o fi bojăbăit el prin codru și cît nu, nu pot s-o știu, destul că într-o zi dă de gura unei peșteri. Peștera pe de o sută și pe de o mie de ori mai întunecoasă decît fundul codrului, noapte cum ai strînge cu ochii, cumu-i adică în peșterile cele fără capăt. Mai bătu moșneagul cîteva metanii, mai făcu trei cruci și intră cu ajutorul lui Dumnezeu, pe lîngă o dungă de stîncă. Și merse ca de-o pușcătură și numai ce dă cu ochii de o țintă de lumină într-o încovăitură. S-apropie el s-apropie și nu credea ochilor ce vedea acolo la lumina aceea. Un pusnic bătrîn, bătrîn, ca Dumnezeu de bătrîn. Că avea o barbă albă care se cobora pînă la genunchi și sprincenile lui cînd le ridica și spre lumina aceea le tremura, peștera cu noapte năprasnică se zugrăvea. Și sta pusnicul neclintit ca un stîlp de piatră cu ochii și coatele pironite pe o Psaltire împis-trită cu semne mari roșii ; veche, veche, Dumnezeu știe de pe ce vreme ; și pe un lat de piatră clipea cu pară roșie și cu fum vînat, gros ca norul, o făclie galbenă de ceară. Ajungînd moșneagul aproape de sfîntul în rugăciune tot bătînd la metanii, grăi din gură :

— Bine v-am găsit sfințite părinte.

Pusnicul de adîncit ce era în cetanie n-auzi. Atunce strigă moșneagul mai tare. Pusnicul nu se mișca, ci făcu numai semn

cu cîrja să steie la o parte. Și stete moșneagul de-o parte pînă ce pusnicul își mîntui rugăciunea. Cînd fu gata, luă cîrja, își ridică sprincenele și grăi :

— Fiule, ce cauți aici la mine în locașul acest năpustit și întunecos. De atîta veac de vreme ochii mei nu văzură față de om ș-acuma, mă cuprinde mirarea ce ți-o putut abate picioarele într-acoace.

Moșneagul o răspuns :

— Sărut dreapta. Ia păcatele mele m-o adus. De atîția ani de cînd trăiesc cu baba mea, și nu mi-o făcut un copil și aș vrea să rămîie după mine un rod, cum vreau să văd față cea luminată a Domnului.

Atunci luă pusnicul un măr și sfințindu-l și blagoslovindu-l îl tăie în două și zise :

— Na aste două jumătăți de măr ; asta s-o dai babei, asta ia s-o mîncînci tu și du-te cu bine, nu mai umbla pribeag și buimac prin lume.

Luă moșneagul darul cel blagoslovit, sărută dreapta și picioarele pusnicului și ieși din peșteră. Și luîndu-se el prim codrul cel des, după mult umblet ieși la poiană. Acolo pe un plai îi veni ca o sete ș-o arșiță amarnică la coș. Ce să știe el face, că apă nu găsea ? Făcu ce-i era dată pesemne să facă. Luă o jumătate de măr ș-o mîncă. Da el în loc să mîncînce pe cea menită lui, mîncă pe-a babei. Și nici n-apucă s-o înghită bine cînd îl loviră dureri și strînsori de facere, încît nu putu merge mai departe. Așa se puse el pe iarbă, unde era mulțime de flori de sînziene și adormi ca mort. Și se coborî îngerul Domnului din cer și se puse lîngă dînsul de strajă. Cînd se dezmeteci și se trezi, ce să vadă cu ochii treji. Minunea minunilor ! Nepomenita nepomenitelor. Lîngă el un puișor de copiliță plîngea între florile de sînziene și da din mînuțele cele mici. Îngerul Domnului scoase busuioc și aghiazmă sfințită de nouă ori, stropi fața ș-o boteză puindu-i numele Codreana Sînzieana. Moșneagul cu voie bună ca niciodată, văzînd așa aldaș de fată o luă în brațe, o sărută în față și plecă cu ea la baba lui. Ajungînd la bordei, luă o covățică, puse fata într-însa ș-o lăsă pe vîrfurile bordeiului, apoi intră în casă cu vorba-n gură :

— Hai babă, hai degrabă să vezi și să nu crezi, ce odor de fată mi-o dat Dumnezeu, că-i cu părul de aur și cu ochii de stele.

Cînd ieșiră să vadă odorul de fată, și luară covățica de pe bordei ; pace, fata micăieri. Își face moșneagul cruce și se șuhaieste din inimă. Caută-ncoace, caută-ncolo, dă-n stînga, dă-n dreapta, fata nu-i și nu-i. Mai caută în paiele bordeiului, mai caută pe jos, pe după casă, nu cumva o picat ; da dacă nu-i, nu-i și gata, din pămînt n-o poți scoate.

Ho, Doamne cum se mai căznea moșneagul și-și frîngea mînile de necaz. Da cum să nu te și superi pentru una ca asta. Că doară o pus-o în covată, ș-o văzut cînd o pus-o, ș-o știut bine unde și într-o clipită să n-o găsești.

„Ce să fie cu fata ? O luat-o îngerul Domnului ? O luat-o ielele și șoimanele cele năprasnice ? Ce Doamne sfinte și părinte să fie ?“ zicea moșneagul suspinînd.

De luat vezi bine c-o luat-o cineva. Da nici înger nici iele și șoimane pe-acolo nu umblase. Ci să vedeți oameni buni nevăzuta. Un vultur ori o pajură uriașă, ce-i fi fost ; da să zicem o pajură uriașă, trecînd pe acolo și auzind plînsul fetei, să lăsă repede pe bordei, apucă fata, o vîrî sub aripa dreaptă și se aștenu cu ea pe aripile văzduhului din înaltul cerului. Ș-o duse la cuibul ei să-și hrănească copiii. Cum o puse în cuib pajura iarăși se duse în treaba ei. Da puii se uitau la fată cu milă și dragoste și-n loc s-o mănînce prinseră a-i strînge pănuși moi și-i făcură un pătul de odihnă ș-o acoperiră cu aripile lor, să n-o bată răcoreala dimineții.

Acum ce să vă spun, acolo în codrul acela grozav, trăia într-o fîntînă cu apă numai otravă, un balaur cu 12 capete, și fîntîna aceea nu era departe de copacul în vîrfurile cărui sta cuibul pajurei. Acel balaur îngrozitor, de cîte ori scotea pajura pui, nu-i lăsa să ajungă voinici și zdraveni deplin, ci pe cînd erau aproape de zburat, întindea două capete de foc și le stîngea zilele cele fragede ; și pajura săraca de ea și de ea, de cînd se știa vie pe lume, n-o ajunsă să-și vadă un singur pui zburînd. Așa fiind puii acuma mari și așteptînd să se reverse de ziuă ca să zboare în largul codrului ș-a munților, iată că aproape de mijlocul nopții se aude în fîntînă apa clocotind și numai ce se văd la fața lunei ce scăpăta printre crengile copacilor, se văd două capete de foc roșu întinzîndu-se spre cuib și făcînd un muget și un urlat, de se clătina dealurile din temelie și umblau vările ca covețile cînd le clătini. O dată, cum ai clipi cu ochii se zguduiră și se înfiorară încheiturile ceriului ș-a pămîntului

și-n nor de aur se zări îngerul cu sabia-n mână, viind ca fulgerul în jos ; și oînd era pe-aci, pe-aci s-apuce balaurul puii, învîrti îngerul sabia de la răsărit la apus, și iar de la apus la răsărit, și dînd o dată colea dumnezeiește, reteză cele două capete cum ai bea o lingură de apă. Ieșiră mai înspăimîntătoare alte două, bucăți le face și pe aceste. Mai ieșiră două ; capăt fu și de ele. Și tot așa pînă în douăsprezece capete. Și se făcu codrul și valea numai vladnic de sînge închegat și de otravă, și se izbeau capetele în copacul cu cuib, de pica frunza din crengi cale de 10 mîle de loc. Atunci îngerul luă busuioc, și cu apă sfințită în rai de nouă ani stropi în patru părți a lumii și se traseră șiroaiele cele de sînge toate la un loc și capetele leșinară, și deschizîndu-se gura pămîntului, le înghiți cu tot sîngele rămînînd codrul curat, luminat, cum Dumnezeu l-o lăsat.

Cînd se ivi pajura o dată cu zorile și văzu puii teferi dormind în cuib, și sfîntina cea afurisită stearsă de pe fața pămîntului, dede un țipet de bucurie, încît se zguduiră și se cutremurară șapte hotare cu nouă funduri de țară.

Apoi trezindu-se puii, îi întrebă :

— Spuneți-mi degrabă, dragii mamei dragi, cine mi-o putut face binele acesta mare ?

Puii clătinară din cap și ziseră :

— Noi nu știm, că am dormit toată noaptea somn dulce.

Uitîndu-se pajura împrejur dede cu ochii de fata ce strălucea cu părul ei de aur și cu ochii de stele în amurgul dimineței, ca făcliile raiului în fața soarelui, și-i plesni prin minte că numai făclia acea frumoasă de fată i-a fi făcut bunătatea cea nespusă.

— Copii — grăi pajura cu glas înciudat — voi n-ați mîncat fata, ce-i asta ? ! Puii tăcură chitic, da pajura s-apucă și-nghiți pe frumoasa Sînzieană, iar cînd o dede iarăși la lumină, Sînzieana era pe de șapte ori mai frumoasă de cum era.

Și s-apucă pajura de lucru mare : o zi întreagă cără flori de prin poieni și mușchi verde moale și făcu fetei un ietăcel, încît părea cuib de zîină ; și ietăcelul, cînd bătea vîntul se clătina molcom ca leagănul. De acoloa înainte Sînzieana îi era dragă ca copiii săi, ba ca ochii din cap, că o îngrijea ș-o hrănea cu toate cele, ce putea pajura găsi mai bun.

Și prinse Sînzieana cu părul de aur a crește ș-a-nflori ca un crinișor mîndru. Dimineța o sărutau ș-o trezeau cu dulce

zorile cele vesele ; la amiază o alintau umbrele crîngurilor tufoase și sara o legăna suflarea cea molcomă a vîntului ușurel și cîntecele ce se revărsau de departe peste codru din buciumele păstorilor.

Așa crescînd mîndra pînă ce puțin sta pe picioare, iată că-ntr-o zi, cînd se scâldea luceafărul de sară în lumina trandafirie a soarelui scăpătat după munți, o făcîtu Dumnezeu să fie ce-o fost de mai nainte pesemne să fie și să se întîmple ce nu s-o mai întîmplat de cînd s-o zidit lumea asta și s-o dat drumul soarelui pe cer. Fost-a adică așa că sculîndu-se Sînziana în picioare o ieșit din gura ietacului și s-o uitat pentru cea de-ntîi dată la lume ; și cum dete cerul cel înserat ou ochii de dînsa, pe loc se făcu o tremurare de văzduh ș-o tresărire de stelele ce răsărise, și ca dintr-o mare de foc răsări cu slavă și strălucire nevăzută un alt soare pe marginile răsăritului, mai frumos și cu fața mai de aur pe de o sută de ori decît soarele coborît după munți. Și pe codri, pe plaiuri și văi le cuprinsese ca un fior ș-un tremur și florile șopoteau de-a dragul între ele și-și întorceau capul cătră valurile cele nouă de raze înviitoare. D-apoi încă să vezi și ochilor să nu crezi. Florile codrului care de care se îmbulzea mai tare ca să fie în fața fetei și să soarbă căutăturile sale cele senine și copacii de pe de lături își plecau capetele ca cel puțin cît ai strînge din ochi să se îndulcească de frumusețile Codrenei. Vorbă scurtă, toate zidirile lui Dumnezeu : păsări de-a ceriului și fiară de-a codrului se bucura și se sălta de bucurie, simțind minunea cea dumnezeiască.

Din sara asta de sărbătoare luminată încolo trecură de două ori cîte trei, apoi de trei ori cîte trei, în sfîrșit mai trecură cîtiva și iată Sînziana de 14 ani.

Cînd fu de patrusprezece ani, Sînziana era frumoasă... dar frumoasă... încît mă tem s-o laud și să spun, cum și ce fel era de frumoasă ; mă tem să nu ziceți la urmă că așa frumoasă voi ați văzut. Una era ea cît ține împărăția soarelui. Da nici nu putea să nu fie frumoasă cum era, după ce ființă de om ea încă nu zărise și de împărății și orașe nici pomană pentru dînsa, ci numai cu florile surorile trăia, cu fluturii se juca, cu glasul pîrîului se-ngăna, cu pasările-n doine se întrecea. Acuma iertați dragii mei, dacă am zis să nu mai zic și tot am zis două vorbe în lauda Sînzieni. Că cine se poate răbda să nu grăiască de Codreana Sînziana, după ce-o văzut-o.

Așa trecea ziua ca ceasul și ceasul ca minutul, pînă ce într-o zi dată de Dumnezeu se făcu o vînătoare mare prin codrii aceia frumoși. La vînătoare ieși și feciorul împăratului. De, pesemne așa o fost să fie. Că feciorul de împărat zări într-un ceas bun ori rău, nu știu cum să zic, zări o fiară sărind dintr-o tufă : Și haide, și haide, și haide după dînsa, pînă ce se trezi voinicul, unde nici prin vis nu i-o pocnit vreodată : tocmăi în matca cea nepătrunsă de picior de om a codrului pustiu.

Văzîndu-se feciorul de împărat unde-o putut el ajunge, stete pe loc și se făcu tot ureche ca să audă ceva din pustietate... un hămăit de cîini... vrun răsunet de bucium... vrun pocnet de pușcă... ori așa ceva care să-i placă feciorului. Da degeaba pîndea zău el, că numai tăcerea cea tainică și pustiu cel mut îi năpădea auzul.

Într-un tîrziu, făcîndu-și el ochii roată împrejur, i se năzări printre frunzele copacilor ca o strălucire de-ți lua vederea. Mai aruncă el ochii o dată într-acolo, și simți că era ce era. Nici una, nici două se duse să afle ce și cum. Și află... află copacul cel cu ietac și cu puii pajurei, care se uitau la dînsul. Ce gîndi el ce nu gîndi, puse arcul la ochi și acuși-acuși era să zbrînaie săgeata și să ieie capetele puilor, cînd deodată ca un fulger străluminat îi umplu fața un șuvoi de lumină, încît feciorul scăpă arcul jos și-și astupă ochii cu mâinile. Cînd se mai uită o dată zări ca jumătate de minut fața și trupul Sînzieni și i se păru că-i pe altă lume, că leșină și pică jos pe iarbă. Venindu-și în fire prinse a striga pe fată să se coboare jos la dînsul. Da Sînzieana de unde să facă una ca asta. Nu se coborî zău ea la fecior, ci șezu binișor în casa mumei sale.

Feciorul de împărat văzînd așa, se întoarse cum a venit. Ba zău, nu s-o întors chiar cum o venit, că el n-o venit oftînd din inimă și cuprins la suflet de dorul și arșița dragostei ca un vierme neadormit. Și el n-o venit prin huceagul cel fără pic de potică și fără rariște. De acuma tot umbla făcea pe unde mergea parcă ochi n-avea. Da cum s-o întors, s-o întors el acuma și colea cînd întră în sat boarul cu boii de la pășune, noroc că întîlni doi voinici din alaiul de vînătoare.

În ceea zi, des-de-dimineață, plecară de la curtea împărătească crăinici în toată țara, care crăinicea : că, cine s-a afla

s-aducă o minunăție de fată din codrii Fîntînei cu doi pomi, împărăția-l va ținea pînă la moarte ca pe un sfetnic și mare cinste va avea la toată curtea. Iaca o babă carabă, șchioapă, cu pupuiu¹ în spate și cu părul pe cap ca în palmă :

— Io-s aceea care voi aduce fata din codrii Fîntînei cu doi pomi. Crainicii se uitară la babă și prinseră a pocni de rîs.

— Firea-i a focului să fii — mătăhală de babă, grăi un crainic, cine Mama-Pădurei te scoate în calea noastră, c-acuma are să ne meangă rău. Piei ciotă din ochi să nu te văd !

Dar baba ba și ba, că ea va aduce fata aceea din codru. Și se ținea de crainici ca scaiul de oaie.

Atunci mai-marele dintre crainici zise :

— Voinici, luaț-o, că ne-o spus împăratul limpede că cine s-a lăuda să împlinească porunca să-l ducem la curte, fie cine-a fi, voinici, luați baba și-o puneți în car.

Și luară baba și hai cu ea la curte.

— Tu te-ai lăudat, că-i aduce fata din codrii Fîntînei cu doi pomi ? — grăi împăratul din scaunul împărătesc.

— Să trăiești Măria-ta, eu cu capul meu — răspunse baba.

— Așadar pune-te pe treabă !

— De pus, lasă pe baba, da să-mi dați un ceun și-o pereche de chirostii. Și-i dederă degrabă un ceun și-o păreche de chirostii și pomni baba dinapoia alaiului împărătesc, tot hodorogind din gură și zurăind ceunul cum fac lăieșii cînd se duc după mireasă. Nici feciorul de împărat nu rămîne acasă. Că și putea parcă el să rămîie și să nu știe ce și cum ?! Ajungînd ceata în codru, alaiul cu feciorul de împărat dimpreună se puse la popas și mai departe merse baba singură ca Mama-Pădurei.

La copacul cel cu fata, baba meșteră și pricepută, făcu foc la rădăcină ; puse chirostiile și așeză ceunul pe ele. Da ceunu sta strîmb și se răsturna de cîte ori îl punea. Iar Sînziana din gura ietacului uitîndu-se în jos și văzînd prostia babei se aprinse de nerăbdare și zise din gură :

— Nu așa mătușă, pune chirostiile altfel !

— Da, dacă nu mă pricep draga mătușei.

Și în zadar le așeza și le învîrtea și le potrivea baba, că ceunul nu vrea să steie bine o dată cu capul.

Pe Sînziana o cuprinse meastîmpărul și ciuda mai tare.

¹ *Pupuiu* : cocoșă (V. N.).

— Nu Ț-am spus o dată, că nu-i bine așa, întoarce ce-
unul cu toarțele spre copac.

Baba făcea de-a-ndoasăle. Apoi mai zise :

— Vino jos, draga babei, de-mi arată.

Și Sînzieana cu gîndul prins în laț nici una, nici două se
coborî din copac să-nvețe pe babă. Da o învăță baba pe ea,
de nu i-a trebui învățatură mai bună. Că o apucă de brațe, o
ridică de-a umăr și fuga cu ea la feciorul cel ars de dor.

Feciorul de împărat văzînd-o, o cuprinse în brațe, o întrebă
de viață ș-o sărută în față. Apoi puseră pe ea un rînd de haine
cusute cu fir și bătute în mîrgăritare, lucrute așa de nouă fete
fecioare de crai.

După aceea o puseră în trăsura împărătească și pînă acasă
numai o dată răsufară caii cei ce n-aveau seamăn decît poate
numai pe-ai soarelui. Ș-acolo o luă feciorul ș-o băgă în casă,
o puse după masă ca pe o crăiasă. Și părinții feciorului, săracii
moșnegi se uitau cu bucurie la ea, aducîndu-și aminte de zilele
tinerețelor.

O sosit seara în ziua aceea, apoi s-o făcut noaptea, noaptea
a trecut și o rîs la răsărit ochii zorilor. Cînd au rîs ochii zorilor,
coala în poiană, voinicul fu în picioare cu caii cei înaripați,
puse pe ei șele de argint și frîie... tot de argint și-i aduse la
curte. Încălecasse soli să meargă la împărății depărtați și pe la
boerii mari să ducă veste bună, că adică : feciorul împărăției
cu un soare-apune și cu un soare-răsare ș-o găsit nevastă...
Iar la săptămîna se făcu cununia strălucită care-o picat toc-
mai în ziua de Sînziene.

Apoi... ce să mai zic, ce-o fost și ce n-o fost după aceea.
Că doară știe tot omul lui Dumnezeu, că după cununie cu
noroc se face nuntă. Făcutu-s-o dar nuntă, care-o ținut trei
zile și trei nopți, după aceea s-o făcut o zi popas, și iar
o mai ținut trei zile și trei nopți și încă o zi pe deasupra
numai în hatîrul lui Pepelea, care nu putuse s-ajungă pe
la început, pentru că se zăpăcise prin țară cu poznele și șo-
deniile¹ lui.

Ș-o fost nunta aceea strașnică încît așa paradie n-o mai
văzut sfîntul soare numai una a Ilenei mîndra lumii cu Făt-
Frumos, la curțile albe de peste nouă mări și nouă țări.

¹ Șodenie : ciudățenie, glumă (V. N.).

Că s-au așternut mese de cristal — cine le mai ține minte câte de toate — într-un soi de grădină împănată cu fel de fel de flori și plină de copăcei de iorgovan, de oleandru, de tulipan și trandafir. Și cântau păsările prin flori și între toate pasărea măiastră cu glasul vrăjit făcea frunza să salte de bucurie și florile să cînte încet după dînsa. Aici au petrecut mesenii cei aleși ; apoi alte rînduri de mese s-au așternut în ograda Curței și cine venea la masă-l poftea și mîncea și bea, pînă chiuia și cu pălăria după lună azvîrlea.

Dusu-m-am și eu, dar fiind șchiop de un picior, cînd am sosit nunta era pe sfîrșit și numai zama goală am găsit și în zadar în zamă pînă în pîntece înotam, că de carne ca-n palmă dam. Și m-am apucat de sorbit c-un ciur blagoslovit ; vă puteți închipui cum am chefuit.

Convorbiri literare, IX, Iași, 1 aug. 1875, nr. 5, pp. 185—192.

PĂCALĂ ȘI AMĂGEALĂ ȘI-AU GĂSIT OMUL

Pe vremea lui Statu-Palmă ș-a lui Piticot numai de-un cot cu barbă cu tot, Păcală și cu Amăgeală își făceau mendrele prin țara lui crai-Roș. Numele lor era vestit de la munte pînă la mare, de la răsărit pînă la apus. Se temeau oamenii de ei ca de Ucigă-l toaca. Numai niște sate din meleagurile munților și curtea craiului scăpase pînă acum de poznele și păcăliturile lor.

Într-unul din acele sate pierdute în desimea brazilor trăia un moșneag ș-o babă. Și erau săraci, săraci, de mai că le venea uneori să ieie lumea în cap. Nici tu loc de fînaț sau semăntură, nici tu putere în oase să mai ciocîrtești la cele ciubere și cercuri ! Ba, tot le mai rămăsese ceva pe sub suflet : o cioancă de vacă. Și se apropiau Paștile și nu știau bieții ce să facă și să dreagă ca să aibă cu ce se îndulci și ei în ziua cea luminată a învierii Domnului. Ce puteau face alta decît să vîndă vaca ? Într-o zi s-apucă moșneagul, legă vaca de coarne c-un ștreang și plecă la tîrg cu dînsa.

Cum mergea el singur pe drumul țării, țîind vaca de ștreang, iată că-i scoate naiba-n cale pe Păcală și Amăgeală.

- Încotro, moșule ? Îl întrebă Amăgeală.
- La tîrg să vînd vaca asta.
- Ce vacă ?... căz asta nu-i vacă, ci-i capră.
- Cum să fie ?
- Așa, bine.

— Iacă, îți cumpărăm noi capra, grăi și Păcală, poftim 15 lei și noroc bun să deie Dumnezeu !

Ce fu, ce nu fu, destul că moșneagul vîndu vaca cu 15 lei. Se duse în oraș, cumpără carne, colaci, rachie și mai nu știu ce, îi mai rămase trei-patru lei și se întoarse acasă.

— Vîndut-ai vaca ? întrebă baba, cum văzu pe moșneag deschizînd ușa.

— D-apoi că să te ție Dumnezeu, bătrînă, n-o fost vacă, ci o fost capră.

— Cum, Doamne, apără și păzește să fi fost capră ! Doar n-ai căpiet de cînd te-ai dus de acasă ?

— Aha !... strigă moșneagul repede, or fi fost zău aceia tâlharii de Păcală și Amăgeală, dar las' că le-oi răsplăti eu, de m-or pomeni cîte zile or avea.

Zise moșneagul și n-așteptă mult, ci se duse în șură, luă o pălărie cît o roată de car, ce slujise cuibar la găini, o puse în cap și porni la drum.

Ajungînd în oraș, intră pe rînd în trei birturi, plăti la fiecare cîte două ocale de vin, lăsînd vorbă că are să vie mai pe urmă să beie împreună cu doi fîrtați. După aceea se luă pe ulițele orașului, și umblînd încoace și-ncolo ca un ceas de vreme, iată că dede de Păcală și Amăgeală.

— Bun întîlnit, oameni buni, grăi moșneagul. Cum ați vîndut vaca ?

— Cu pagubă, moșule, răspunse Păcală.

— Haideți dar cu mine să vă cinstesc c-oleacă de vin, ca să mai uitați din cel necaz.

Merseră la birtul cel dintîi și băură două ocale de vin. Cînd să iasă, moșneagul țanțoș se lovește peste pălăria cea lată, strigînd :

— Plătitu-i, crîșmar dragă ?

— Plătit cu cinste, de altă dată ș-o vadră, răspunse crîșmarul cu mulțămire.

— Acum să vă duc la vin și mai bun, grăi moșneagul și cotigînd p-o uliță, intrară în al doilea birt. După ce supseră ș-aci două ocale de vin roșu, la ieșire, moșneagul, drept plată își lovi pălăria, spuse vorbele ce le-a spus la celălalt birt și crîșmarul iarăși răspunse : Plătit cu cinste, de altă dată ș-o vadră.

În sfârșit moșneagul îi duse la al treilea birt. Aici se întâmplă tot așa.

Păcală și Amăgeală se uitau unul la altul cu coada ochiului, se ghiontiau clătînînd încetîșor din cap și se înțeleseră numai din privire, să cumpere pălăria cea mare, căci pălăria trebuie să fie toată pricina.

Moșneagul nu stete mult la cumpănă și vîndu pălăria cu 500 de lei.

Ajungînd acasă, îl întrebă baba :

— Ți-ai scos banii pe vacă ?

— Încă nu toți.

Iar Păcală și Amăgeală, bucuroși de tîrgul ce-au făcut, nici una, nici două, se duseră la birtul cel mai de frunte din oraș, ca să se puie pe chef. Mîncară și beură de cu seara pînă a doua zi în răsărit de zori. Cînd fu la plată, Păcală își puse pălăria cea lată pe cap și dîndu-i una cu palma, grăi :

— Plătitu-i, crîșmar dragă ?

— Plătitu-i sufletu mîne-ta ! răspuse crîșmarul cu ciudă.

Văzînd așa, luă Amăgeală pălăria, gîndînd că doară i-a merge lui mai bine. Dar de unde să-i meargă mai bine ? Crîșmarul se făcu și mai dîrz și începu a-i înjura. Și neavînd voinicii nici banul orbului în tașcă, se făcu poznă și gălăgie mare ca aceea, se strînse lume ; și-i apucă crîșmarul la răfuială c-un băț de corn și-i pisă de nu era buni de nimic.

Două săptămîni deplin, voinicii se făcură nevăzuți. După ce se înfiripară și ieșiră la lume, plecară la moșneag, ca să se socotească cu dînsul aspru. Dar moșneagul învățase minte. El cam știa dinainte, că Păcală și Amăgeală au să vie la casa lui. Deci se sfătuieste cu baba ce și cum să fie.

— Măi babă, taie degrabă o găină, stoarce-i sîngele într-o beșică ; ia beșica așa plină de sînge și-o leagă la gît, ascunzînd-o bine în sîn ca să nu se vadă. După aceea om vedea noi ce-a mai fi.

Cum zise moșul, așa făcu baba.

Și îndată ce zări moșneagul pe ferestruică că vine Păcală și Amăgeală, le ieși înainte la prîlaz, îi pofti cu dragoste în casă, îi puse după masă și începu a închina cătră ei cu o litrișoră de rachiu : „Norocire bună — bine-ați venit sănătoși.

Dumnezeu să v-ajute. Și la mulți ani cu bine.“ Iar babei îi dede poruncă să pregătească iute demîncare, să frigă o găină și să coacă plăcinte, ca să-și omenească cum se cade oaspeții cei buni.

Baba făcea cît putea. Cînd la foc, cînd la podișor, cînd în tindă, cînd afară la trunchi după vreascuri și găteje.

Moșneagul se arăta foarte nerăbdător și văzînd că baba tot nu mai aduce friptura și plăcintele pe masă, se încluidează grozav, sare de pe scaun și apucînd un cuțit, poc cu el la baba în gît. Sîngele izbucni stropind toată casa ; baba căzu jos ca moartă.

— Pentru numele lui Dumnezeu, ce-ai făcut ?! strigară Păcală și Amăgeală spăimîntați.

Moșneagul nu zise nimic, ci luă dintr-un cui o scripcă de strujan cu corzi de păr de cal și întorcîndu-se împrejurul moartei, scîrția din arcuș și drăngănea din gură :

*Pe la cap, pe la picioare,
Ca baba mea să se scoale.*

Baba mișcă un picior. Moșul se mai învîrte o dată scîrțîind din scripcă, baba mișcă și celălalt picior. Pe urmă deschide încetîșor ochii și se ridică din balta de sînge în care era tăvălită.

Păcală și Amăgeală părea, nu altceva, dar curat stîlpi de piatră, atîta mirare și uimire îi cuprinsese. După ce își veniră în ori, uitară cu totul pentru ce au venit și acum nu le umbla mintea pe altceva decît în ce chip să facă pe moșneag ca să le vîndă scripca aceea făcătoare de minuni.

Treaba însă nu era așa grea, după cum își închipuiau ei ; deoarece numărarea pe masă 800 lei și moșneagul le dede scripca, se înțelege, după ce mai întîi făcu oleacă de vorbă.

Cine era Păcală și cu Amăgeală, cînd se văzură stăpîni pe scripca cea cu putere învietoare !

În vremea aceea iată că pică pe țară o cumplită nenorocire. Jalea se întindea de la o margine a crăiei la cealaltă. La curtea craiului bătea vîntul praponii și porțile cele de aur erau învălitte în pînză ghisizie. Fata cea frumoasă a Măriei-sale zăcea moartă în mijlocul casei și numai pe ea o avea craiul. Cum suspina și se zbcuima crăiasa, cum plîngeau toate sufletele la curte !

— Prea-nălțate stăpîne ! grăi Amăgeală către crai-Roș, după ce străbătu cu mult greu pînă dinaintea feței Măriei-sale — ce mi-i da să-ți înviu fata ?

— Ce nu ți-oi da ? răspunse împăratul.

Și s-apucă Amăgeală a zdrăngăni din scripcă ș-a se învîrți împrejurul fetei, bodogănind din gură :

Pe la cap, pe la picioare,

Ca fata de crai să se scoale.

Dar cu scîrșitul și cu bodogănitul rămase. Fata nu vrea s-asculte scripca.

Veni și Păcală să-și cerce morocul. Tăngăni și el coardele de două-trei ori, bolborosi și el ce știu, și împăratul nemaiputîndu-se stăpîni porunci străjilor să-i ție, să-i bată cît de-a ajunge, apoi să-i înfunde în temniță.

Așa au pățit Păcală și Amăgeală în țara lui crai-Roș pe vremea lui Piticot de un cot cu barbă cu tot. Ce s-a ales de ei pe urmă, nu se știe. Destul, că după întîmplarea aceea, n-a mai fost pomană de ei prin țara lui crai-Roș.

TOVĂRĂȘIE LA HOȚIT

Odată un român și un țigan făcură tocmeală să hoțească împreună, și pe ce vor putea pune mâna, să împărțească în două, frățeste.

Într-o zi plecînd ei la un ianmaroc, făcură ce făcură și furară o ploscă cu rachiu, o pîine și o bucată de pastramă. După ce ieșiră din oraș și ajunseră în marginea unui codru, se puseră jos pe pajiștea cea verde lîngă o tufă de alun, ca să împartă cîștigul.

Da țiganul, cumu-i firea lui, sfătos de n-are păreche, se puse și grăi :

— Măi românică ! știi una ? Cîștigul nostru de astăzi ca și cum n-ar fi. Om gusta amîndoi dintr-însul, ne-om strica mai rău : nici eu sătul, nici tu. Mai bine toate a unuia, ori ale mele, ori ale tale. Hai ș-om dormi și care a visa visul cel mai frumos, a lui să fie toate.

— De mine, fie, cum zici tu să fie, grăi românul. Se tologiră pe iarbă ca să doarmă.

Țiganul, cum puse capul, adormi dus. Iar românul, geaba se opintia, geaba își strîngea ochii pe somn ; el vedea numai plosca și pastrama. Stete el cît stete lungit pe iarbă, de la o vreme nu mai putu. Se sculă frumușel, luă ploscuța, închină o dată la lună ce se ivise printre frunza de stejar, ș-o întoarse cu fundu-n sus, pe gîtleanul cel însetat. Începu a rupe din pîine ș-a mușca din pastramă ; vorbă scurtă : ospătă cum se cuvine. Apoi se culcă și adormi îndată. Într-un târziu, cînd luceafărul

dimineții se ridicase de-o suliță deasupra măgurilor, se trezește țiganul și uitându-se la tovarășul său, strigă :

— Românică hei ! scoală, scoală degrabă.

Românul horăia din greu și nu se clănțea.

Țiganul îl boldi de două ori cu cotul. Românul se trezi.

— Ei, românică, ce-ai visat ?

— Spune tu întâi !

— Ho, Doamne, ce-am visat eu ! Eram în rai, în raiul cel frumos și desfătător și stam la masa cea bogată cu Dumnezeu și cu îngerii. Ce mîncăruri minunate... nu știai din care să iei. Ce vinuri împărătești ! Mîncam ce-mi cerea inima și beam numai Cotnari. Alei, că bine-am trăit !

— Eu, zise românul, văzîndu-te poftit la așa masă m-am mulțămît cu ploscuța cea de rachiu și cu ce-am găsit lîngă ea.

— D-apoi că numai vis, numai vis a fost, grăbi țiganul cu vorba.

— Acuma vis, nevis, ce-a fost, a trecut, ce-a mai fi, a fi.

A doua zi tovarășii se duseră la poalele munților pe unde umblau turmele de oi la pășune, și furară un miel gras și frumos ; și coala pe la cina cea bună cînd și apa parcă stă de se mai odihnește, se înfundară în desișul codrului unde aprinseră un foc ca să frigă mielul.

Țiganul iarăși sfătos și hîtru, grăi astfel cătră român :

— Hai și ne-om spăria unul pe altul, și care a spăria mai bine, acela să mănînce mielul tot.

— Fie voia ta, țigane, zise românul.

Se sculă țiganul de la foc, și depărtîndu-se printre tufani ca de o azvîrlitură de piatră, începu a face ca lupii, strigînd : Bum... bum... Fugi, române, că te mănîncă lupul.

Iar românul de la foc : Mielul ai vrea tu să-l mănînci, nu pe mine, țigane. Te cunosc, te cunosc.

Veni mîndul românului ca să spărie. El își lepădă sarica, o atîrnă de creanga unui copac și prinse a o pisa cu o bîta de pocnea și răsuna codrul ; și cum îmblătea sarica cu bîta, din gură striga cu glas prefăcut : Na, na, tîlharule, de ce l-ai furat ?

Apoi strigă pe glasul său : Sărăcuț de maică-mea, dacă nu l-am furat eu, l-o furat cel de la foc.

Auzînd țiganul vorbele din urmă, ca priznăru¹ se învîrti o dată și o luă la picior.

¹ Prîznelul (V. N.).

Românul rămase singur cu mielul care se rumenise frumos, cum e mai bun de ospătat.

În cealaltă zi se găsiră ei iarăși. Făcură sfat pentru o nouă izbândă. Nu stătură mult pe gânduri, ci se luară pe potecile munților și noaptea târziu ajunseră la o stână. Când erau aproape, zise românul încet : Eu am să intru la oi, tu să stai cu brațele deschise în strungă. Am să iau o oaie și am să ți-o dau. Tu ține atunci bine. Am să ies, și ne-om c-am duce.

Cum s-a zis, așa s-a făcut.

Dar lucrul naibei, puțin mai înainte intrase la oi un lup, care simțind pe român huște ! pe strungă, tocmai în brațe la țigan. Țiganul îl strânse după gât papăn, dar îndată văzu el că nu-i oaie. Românul văzînd întîmplarea, o luă la sănătoasă, iar țiganul în loc să facă tot așa, prinse a striga : Iacă lupu, iacă lupu !

Se treziră cîinii și ciobanii, și găsind numai pe țigan lîngă stână, nici una, nici două, îl apucară la depănat, și dă-i, și dă-i pînă îl făcură scăpat. Asta n-a putut țiganul s-o uite și se jură că n-are să mai umble la furat.

Amărit, flămînd și bătut cum era, își aduse aminte de dancii cei mici de acasă. Îi vedea cu gîndul cum pomenesc pe dada, cum îl așteaptă să le aducă oeva de la iarmaroc. Mergînd el așa abătut pe gânduri, pe la revărsat de zori ajunse la stână, tocmai pe cînd ciobanii alegeau cașul.

Țiganul ceru de la ciobani zer. Și fiindcă n-avea în ce să-l puie, luă pălăria din cap, o întinse ca să toarne într-însa. După ce se umplu rasă, țiganul o întoarse cu fundu în jos, zicînd ciobanului :

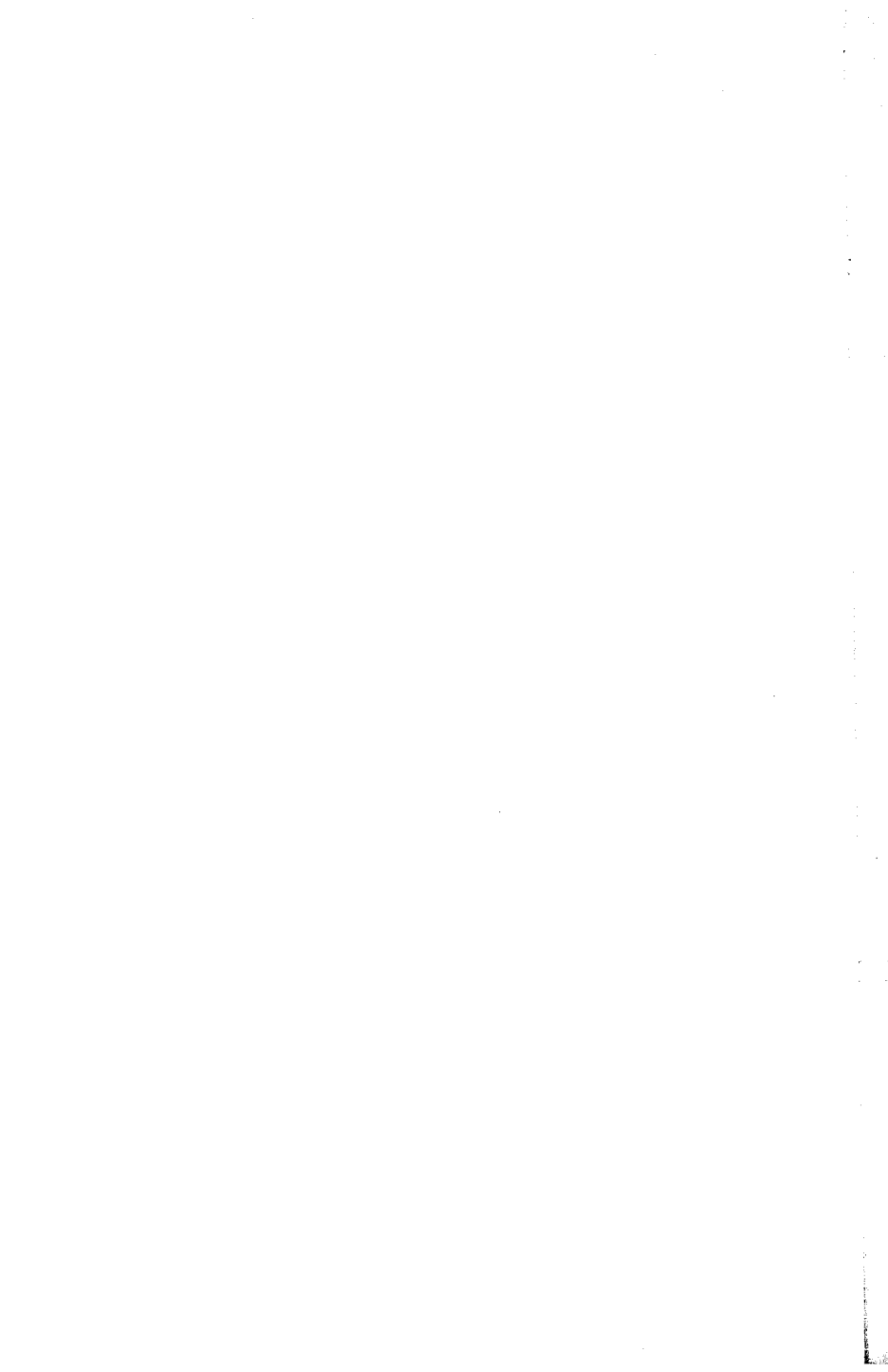
— Ia mai pune și-n hastă bartă ! Și punînd ciobanul, țiganul se luă cătră casă, țîind pălăria cu amîndouă mîinile și cumpănînd să nu se verse zărul din bartă.

— Strîngeți-vă puii dadei, că v-am adus de hăl bun, grăi țiganul intrînd în bojdeucă.

Cum ai clipi din ochi, puradeii fură toți împregiurul danciuului.

— Da nu-i numai aci, îi și dincoci, grăi țiganul, întorcînd pălăria și vărșînd zerul și din bartă.

VIII. SCRISORI DE LA ȚARĂ

SCRISOAREA ÎNTÎI

Amica mea !

În sfîrșit, iată-mă la capătul călătoriei. După zile și nopți petrecute cînd în diligență, cînd în tren, cînd în trăsură descoperită, astăzi stau pe loc, departe și de tren și de căruța poștei și chiar de trăsuri. Un sat mic și într-o stare de tot înapoiată, mă sălăsluiește în sînul său. Într-adevăr o așezare omenească foarte neînsemnată ; dar în schimb o natură dintre cele mai romantice și mai desfătătoare ce ți se întîmplă să-ți vadă ochii în curmezișul Carpaților.

Cîtă deosebire între lumea ce mă cuprindea mai zilele trecute și între cele ce privesc acuma în preajma mea ! Un oraș mare cu trotoare și cu ulițele de căpetenie asfaltate ; cu vreo două cofetării luxoase ; cu o cafenea elegantă ; cu sute de birji cari zuruie și duruiesc de-a lungul stradei ce duce la grădina publică ; cu tarafuri de lăutari serile pe la grădini și teatre de vară ; iată din ce hal și vălmășag am ieșit. Două rînduri de case țărănești, mici, cu acoperișele de paie, țuguiete, cele mai multe afumate ; prin mijloc o șosea sau cum îi mai zic drum de țară ; două case mai de seamă : a popii și a unui om bogat : iată unde am ajuns.

Și nu poți să-ți închipuiești cîtă mulțămire mi-a adus această schimbare.

Să te întorci în fiecare zi pe două-trei ulițe : la treabă, la restaurant, într-o cafenea sau cofetărie și seara la o reprezen-

tație sau concert într-o grădină, zău, de la o vreme e plicticos de tot. Nu-i de mirare dar, dacă acum îmi simțesc sufletul ca reînnoit.

S-au dus zidurile cele-malte ; privirea mea acum se îndreaptă de-a lungul spre răsărit și lunecă pe munții ce se ridică măreț în formă de amfiteatru, apoi se întoarce la apus spre dealurile și dîmburile înalte cu codri străvechi. S-au dus ulițele cu paveaua și asfaltul cel fierbinte ; acum mă poartă picioarele pe cărări cari în unele locuri de-abia se recunosc din iarba cea verde și deasă. Scripca lui Barbu Băietu n-o mai aud scîrțîind, romanțele de prin București și doinele de inimă albastră ale lui Ionică nu mai răsună. În schimb însă dulce îmi prinde gîndul o *horă* a unei românce care seceră în „ogrăzi“ sau o strigătură a unui flăcăuandru zburdalnic care păzește boii pe miriști.

Nici o săptămînă n-a trecut bine de cînd sînt oaspele acestui loc plin de frumuseți.

Dă-mi voie, amica mea, să-ți vorbesc în această scrisoare despre impresiile cele mai cu putere ce am avut în acest timp și despre pricinile din care au pornit.

Dimineața, pe la 8 ceasuri, cînd mii de raze se răsfrîng printre frunzele pomilor verzi, ies din casă și apuc pe cărărușa din grădină sau *telechiu* cum se zice în graiul de p-aci. La dreapta pînă colo în capăt, o otavă verde, ca un covor de toată frumusețea, îți farmecă și-ți înveselește vederea. Pe acest covor se înșiră în linii drepte pomii cu prunele și merele crude încă, dar pîrguite frumos. Ajungînd la gardul din fund, trec prilazul și înaintez printr-un lan mic de păpușoi cu spicul abia răsărit. Într-o clipă sînt pe un tăpșan cu otavă moale lîngă cînepiște, în mijlocul căruia se înalță doi nuci zdraveni, cu crengi multe și întinse, cu frunză foarte deasă.

Toată ziua, oricum vine soarele, sub acești nuci se întind pături de umbră plăcută... Mă las jos pe spate cu mîinile sub cap ; și cum stau așa privind în sus la desimea frunzelor și la nucile cu coaja verde închisă, mă fură ca un vis plin de vrajă. Nu departe se aud neveste la cules de cînepă ; dincolo de rîu un clopoțel pe un bou ș-o doină care s-amestecă cu murmurul apei ce se strecoară printre sălcii. Reveria de care-s răpit îmi lăntuiește închipuirea din ce în ce mai tare...

Parcă-i pe-nscrute... frunzele, zugrăvindu-se cu aurul soarelui ce clipește la asfințit pe vârful codrului, așa se leagănă de dulce... auzul mi-l năpădește țipetul răzbitor și cadențat al pîrpăriței de la moară... eu trec înainte pe cărare. Cu cît mă apropii, cu atît aud mai bine piatra învîrtindu-se și hurducînd și roata cea mare de afară șovăind în valurile cele spumegătoare. Iată-mă-s în pragul de la tindă... mă uit la făina galbenă care țîșnește de sub piatră și curge pe scob în albioară... intru în moară și văd pe morarul cel bun de lîngă vatră învîlind o azimă cu cenușe. El se bucură de venirea mea și poftindu-mă pe un scăunaș la foc, îmi povestește fel de fel de năzdrăvănii și șodenii. Ascult încremenit pînă ce simt că cineva mă ghiontește. E Flicea, cînele nostru. A văzut că nu-s acasă și m-a căutat sărmanul pînă m-a găsit.

Deodată tresării ca din somn. Mă ridic și mă uit împregiur. O, iluzii fericite! O, timpuri de aur ce v-ați topit ca roua de pe florile cîmpului cînd le îmbrățișează razele soarelui!... Da numai colea, lîngă nucul cela, era o moară odată. Astăzi nici locul nu i se mai cunoaște bine. Era o moară și eu eram copil p-atunci, copilul răsfățat al acestei văi frumoase.

S-a stricat și s-a cotropit moara, s-a astupat iruga de n-a rămas numai ici și colo oște-o răchită ca semn din alte vremuri. S-a dus morarul care mă purta în spate și Flicea, dragul meu Flicea, cine știe de cîți ani nu mai este! Ca un fior de plîns îmi arde pieptul și privirea mi se împiedecă de o lacrimă.

Iartă-mi amica mea, această lacrimă; de-ai fi în locul meu, n-ai vărsa o lacrimă-două, ci ai plînge cu suspinare.

Dar hai, să trecem mai departe de mucii cei rămuroși și răcoroși.

Îndată încep răchitele și desișul de sălcii, arini, brusturi mari și alte felurite plante. E aproape malul rîului. Iată și un izvor sub o boltă de nuiele. Apă așa de frumoasă și de limpede; pe fund frunziș curat. E cu neputință de-a trece ș-a nu gusta din apa cea curată. De-ai fi față, draga mea, te-aș ruga să-ți faci mînile trocuță, să scoți apă și să-mi dai să beau. Dar așa, fac doi-trei pași pînă la curechiște, rup o foaie verde, o strîng crețele pe la margini și scoț apă cu dînsa. Tot așa beau și țaranii și țarancele cînd trec p-aci.

Am avut de gînd să cutreier malul rîului, să pătrund în sălcii și s-ascult de-aproape graiul valurilor ce șuguiesc... dar dinspre munți se aude tunînd ; o ceață de nori împînzește piscurile pleșuve... frunzele și muielele se clatină mai tare. Mă întorc în sat să nu m-apuče ploaia.

Am însă nădejde că ți-oi da prilej de-a te plimba cu gîndul și de-a lungul acestei ape frumoase.

Familia, Oradea-Mare, 27 iulie/8 august 1886, nr. 30, p. 360.

SCRISOAREA A DOUA

Amica mea !

Rîulețul despre care am pomenit în scrisoarea întâia, izvoarăște la poalele muntelui Bihor, munte cu piscouri pleșuve, peste care trec moșii cu caii încărcați de ciubere și cercuri, de se coboară în Țara Ungurească.

Apa lui pînă să ajungă-n hotarul sățușorului unde mă aflu, se sporește cu cîteva pîraie ce se scurg de prin văile laterale.

Cum va fi acest rîu în părțile de sus, nu știu bine. De multe ori l-am trecut și il-am colindat și pe acolo, pe cînd umblam la școala nemțească din Băița ; dar sînt mulți ani de atunci și nu-mi mai aduc aminte. Pe aci însă e de-o frumusețe răpitoare. De izvorul din care ți-am spus că beau apă cu frunză de curechi, e foarte aproape ; dar nu vezi alta nimic, decît desîș nepătruns de ramuri frumoase. Într-adevăr în sus, precum și la vale, spre sat, pe amîndoi țărmurii : sălcii dese, răchiți rămuuroase, tufe de arini, toate îndesite cu brusturi, cumpen și alte plante cățărătoare. În vreo două locuri e mai deschis, la vaduri pe unde trec sătenii în țarina de peste apă, la tău¹, la holde și la curechiști ; pe alte locuri malul fiind mîncat și năruit de apă a rămas pietriș de nu s-au putut prinde bine plantele. Încolo foarte cu greu poți răzbate. Dar și unde e peste puțință să te strecuri de nuiele și crengi împletecite, tot ți se dă

¹ Lac (V. N.).

prilej îndeajuns pentru desfătarea poetică a sufletului. Ascultă valurile cum șopotesc pe pietricele, cum gem la o buturugă, sau cum plioscăiește o nuia verde, pe care o saltă unda în trecerea ei. Și dacă ești norocit și ai o-nchipuire mai nălucitoare, te uiți pe tine însuși, tot gândul își rămâne înlănțuit de șaptele ce sună încetișor, și ți se pare că auzi graiul de pe altă lume a unor ființe misterioase, un grai de șagalnice dezmierdări, o limbă a dragostei, ferită de patimi lumești și de zvon pământesc...

E plăcut a privi la sălcutul cel des și la arinișul frunzos care ascund râul ; e o înaltă desfătare de-a te plimba, croindu-ți singur cărare, de-a lungul pe lângă desime. Dar nu se poate asemăna simțirea ce te cuprinde când ai pătruns înlăuntrul verdeței și te vezi aproape de valurile crețe ce vin rostogolindu-se cu repeziciune ! Nici înaintea, nici îndărăt nu mai e orizont, în sus încă numai ți se năzare albastrul cerului căci nuiiele și crengi stufoase se-ndoaie spre apă și alcătuiesc ca o boltă verde. Departe de tot ce-i omenesc dezbrăcat de orice grije, uimit de sfințenia singurătății, simțești așa de aproape dragostea naturii, auzi așa de lămurit glasul ei, încît ai dori să te cufunzi pentru totdeauna în această tainică zămislire de viață și să nu te mai întorci în labirintul omenesc !

Ca orice apă de munte, după ce s-a rostogolit, prin adîncimi prăpăstioase, printre stane colțurate și vine la un șes plecat, cu vegetație mai bogată și râulețul nostru, pe aci are un drum tare capnișos. În foarte puține locuri merge mult timp drept înaintea ; de cele mai multe ori se face nevăzut din calea privirii și cotigește în altă parte. Și acest mers cotigit, pe multe locuri e nou. Din bătrîni n-a putut să fie tot astfel. Cu fiecare potop ce aduc ploi îndelungate sau rupere de nori în creierii munților, își croiește altă albă. La asemenea întîmplare — ce rămîne mulți ani în pomenirea poporului — se umflă mereu, pînă ce rupe și cutrupește malul și apoi cu turbare se aruncă peste semănături și livezi, făcînd valvîrtej prin grădinile și ocoalele oamenilor. Cîte-o zi sau două unele case și șuri stau nămolite în valurile cele mocirloase.

După ce se mai răzbună erul ¹, valurile se retrag sau intră în pămînt și oamenii sărmanii ies ca să vadă ce stricăciuni a

¹ Er : râuleț (V. N.).

făcut revărsarea cea cumplită. Cu mare mîhnire găsesc unii pămîncioarele lor din apropierea rîului răscolite de apă și acoperite cu bolovani și prundiș. Încetul cu încetul rîul se astîmpără și se așază în noua albie ce ș-a săpat. După trecere de mulți ani, oamenii mai în vîrstă arată celor tineri pe unde a fost matca apei, mai înainte, de „urlarea cea mare“.

Dar să lăsăm asemenea răstimpuri de fierbere și strășnicie ale rîulețului. Acum e așa de blînd și de dragălaș... să nu-i mai pomenim de momentele în care și pe el îl ajunge mînia și pornirea vrăjmașă.

Cît ține hotarul satului în partea de sus, înfățișarea rîulețului e următoarea : Pe o bucată de loc, apa ource cu vîlmășeală și repede, sfărîmîndu-se la fiecare pas de petritele ce se văd și făcînd spumă. Îndată însă întîmpinînd o rădăcină rămuroasă de răchită sau arin, parcă se oprește și sapă malul buruienos și buturuga cea grămădită cu lemne și vreascuri. La asemenea buturugi fața apei e netedă și mai liniștită, apa nu-i adîncă, e adecă o bulboană cum se zice la noi în graiul moldovenesc și dulbină, cum îi zic românii pe aci. În dulbine, pe sub rădăcini și cioturi, se țin peștii mai mărișori ; despre pești mari nici vorbă prin asemenea rîuri mici.

Fiindcă veni vorba despre pești și fiindcă nu știu ce să-ți mai spun, ca să-ți faci o idee despre această apă dragălașe, dă-mi voie să-ți arăt cum umblă oamenii pe aci la pescuit :

Unealta de prins pește, cea mai întrebuintată, e vîrșa. Am să descriu această unealtă, pe cît mă pricep, deși mulți din cititori vor fi cunoscînd-o pe deplin.

Vîrșa se alcătuieste din două părți de căpetenie : covîrșocul și trupul. La covîrșoc distingem gură și fund. Gura e un semicerc făcut dintr-o nuia grosuță de stejar, căreia după ce a fost curățită și cioplită bine i se dă acea formă arcată prin încălzire ; ea poartă numele de salbă. Giur împregiurul salbei se încolătăcesc cu un capăt, una lîngă alta, nuiete subțiri și mlădioase ; ca de trei degete de la salbă, printre nuiete, curmeziș, se împletesc două rînduni de curpen tare și vînjos, apoi se taie tot a doua nuia, lăsîndu-se însă o țesitură subțire ; la aceeași distanță se împletește iarăși curpen strîngînd țapăn țesiturile de nuiete rămase ; din nou se taie tot a doua nuia și cu modul acesta covîrșocul se rotunzește și se strîmtează din ce în ce mai tare, pînă cînd se încheie într-o bortă pe care de-abia poți

vîrî mîna. Trupul vîrşei se face astfel : la o mică depărtare de la salbă, unde sînt rînduri de cunpen, se prind de covîrşoc nuiiele lungi giur împregiur. Printre aceste nuiiele, la distanţe egale, se ţes fire de cunpen pînă ce trupul se găseşte a fi potrivit de lung. În sfîrşit, după ce s-a introdus înlăuntru un cerc care se întepeneşte bine de nuiiele ca să nu se turtească vîrşa, se retează nuiielele, se strîng într-un mănunchi care se leagă tare cu sfoară şi vîrşa-i gata.

Iată cum se prind peştii cu vîrşa : pui vîrşa în apă, la fund ; dasupra ei azezi o piatră grea ca să stea jos şi să nu o ieie apa ; apoi te-apuci şi răscoleşti pe la rădăcini şi prin dulbină cu un băţ care se numeşte ştiulbic. Peştii se sperie şi în fuga lor dau în gura vîrşei şi intră pe covîrşoc înlăuntru, de unde nu mai pot ieşi. Cînd ridici vîrşa şi o scoţi afară vezi peştii cum se zbat la fund. N-ai prins nimic, te duci înaintea pe apă şi continui aceeaşi încercare.

Peştii mai mici, cum sînt așa-numitele brude şi mrelele tinere, care se ţin pe sub petri şi lespezi, se prind mai uşor în următorul chip : Unde-i apa repede şi mică, de la amîndouă marginile rîului, clădeşti pietri în rînd la vale, astfel ca la mijloc în matca apei să se îmbine formînd un unghi. În acest unghi azezi vîrşa bine pe năsip ca să nu poată străbate peştii dedesupt, iar deasupra pe salbă pui frunzar de arini şi salcie ca să facă umbră ; deasemenea cele două vaduri de petri le iezeşti cu brusturi, pentru ca peştii alungaţi, negăsind loc de trecere, să lunece spre vîrşe. Punîndu-se toate aceste în rînduială, te duci în sus şi începi a ştiulbica din dulbina cea mai apropiată. Tot ştiulbicînd şi răsturnînd pietrile, vii la vale spre vaduri pînă în gura vîrşei.

Fii bună şi iartă, amica mea, dacă aceste descripţii amănunţite te vor fi plictisind. Pentru plăcerea amicului tău, fii cu răbdare şi ascultătoare. Nu uita, că lucrurile de care îţi vorbesc, în mintea mea nu se înfăţişează numai ca nişte idei de cunoştinţă, ci ca icoane vii, însoţite de sentimente aprinse. Dacă mi-i drag să întorc vîrşa şi s-o cercetez ce formă are, este pentru că-mi aduc aminte, de cîte ori o luam în spate — în anii cei frumoşi ai copilăriei — ş-o purtam pe la toate vadurile şi prin toate bullboanele, începînd de unde se varsă acest rîuleţ în Criş şi pînă din sus la şanţul ce desparte ţarinele de hotarul satului vecin. Mi-aduc aminte, cum pieream de acasă dimineaţa,

ferindu-mă să mă văză cineva din familie și câtu-i ziulica de mare cu vârșă de-a lungul apei ! Mă întorceam seara pe la scăpătat, o dată cu turmele ce veneau acasă de la pășune, muiat până la os, rupt și fleciuit de nu se alegea nimica din hainele mele. Mă dosedeau ¹ și mă certau cu bunătațe părinții ; dar eu știam ce știam eu și pândeam din nou prilejul potrivit de mă terpeleam de acasă și mai trăgeam o raită pe la cele dulbine și pe la cele coșuri cu eleni și cu mrene mărișoare.

Întîmplările de tot felul ale copilăriei, bucuriile ca și pătăraniiile, așa se vede, se-ntipăresc în suflet cu tărie nebiruită. Cîte valuri nu vin pe urmă, cîte vînturi aspre nu bat ! dar pătura cea veche, ca lespeda de granit, rămîne neștirbită ; dar lampa amintirilor nevinovate din anii fragezi arde înainte cu văpaia sa poetică !

Adevăr a grăit cine a zis întîiași dată, că vârșta copilăriei este paradisul pămîntesc. Minte tînără ca roua, închipuire în care impresiile prind rădăcini puternice, un suflet bun, nevinovată ; lipsă de grijile și patimile furtunoase care frămîntă pe om ; neștiința deplină despre cele ce se află în depărtare, despre nădejdiile și iluziile cari leagănim inimile tinerilor ; în scurt o existență aproape de sînul naturii și de oarba putere creatoare ce ține și reînnoiește mereu cele ce sînt și viază pe fața pămîntului.

Lasă-mă dar, amica mea, să-mi mai întorc gîndul la acest paradis pierdut și să-mi fac nălucirea de o clipă, că încă m-aș găsi într-însul.

Familia, Oradea-Mare, 24/5 septembrie 1886, nr. 34, pp. 408—409.

¹ *A dosedi* : a dojeni (V. N.).

SCRISOAREA A TREIA

Amica mea !

Chiar acum sosii de la baie sau feredeu, cum se zice în Moldova. Baie ! într-un sat așa de prăpădit, într-un loc dintr-o fundătură de munți, pe unde un om, dacă are o bojdeucă de casă acoperită cu șindile, patru boi de înjugat și încă vreo șapte-opt capete de vite, se făleşte și se socoate îndată bogătaș de frunte !

Dar — baie, și încă ce baie ! Mînă omenească nu s-a ostenit pentru ca să ai unde te scălda, ca în cel mai strălucit bazin de marmoră de la un stabiliment de băi cu renume european.

Asemănarea dintre locul de băi unde am venit eu est timp și dintre stabilimentele de cură cunoscute și renumite, e așa de mică, încît ar fi păcat de-a risipi vorba în această privință.

Osebirea însă este mare de tot ! Mai întîi nici un doctor pe lume nu trimite vrun bolnav aci. Și din împrejurarea aceasta tragi două foloase : unul, că venind aci nu plătești un ban sau o lețcaie pentru înțeleapta și binefăcătoarea consultare doctorească ; al doilea, e semn bun că te duci la băi de capul tău fără să mai întrebî pe procopsiții reparatori ai sănătății omenești. Mai departe, cînd vrei să te scalzi, nu-î trebuință să scoți bilet ; ești primit fără să fii supărat cu nici un fel de taxă ; de asemenea, nici pomană de bacșișuri feredegiilor. Alee și parcuri nu s-au făcut și nici cred că se vor face pînă la judecata din urmă ; în loc de alee sînt mînduri de pruni cu crengile încovoiate de mulțimea prunelor numite buturușe, mai sînt răchite scorbu-

roase în care clocesc vrăbiile și scot pui ; în loc de parc, sălcet des cu arini prin trînsul ; în loc de bănci, pajiștea cea verde și brazde de fîn mirositor. La fața locului nu-i nici o clădire sau vrun adăpost făcut de mîna omenească ; te aciuezi sub malul încununat cu nuiiele și brusturi, iar la o întîmplare de ploaie ce te-ar surprinde repede, strîngi surtuoul pe lîngă tine, tragi pălăria mai bine pe cap și zici că nu te plouă tare. Dar nu s-a îndurat nime să facă măcar o cabină cît de becnică ori o colibă de nuiiele ; cerul nesfîrșit se-ntinde deasupra și te acopere cu bună-tate. În partea băii nu duce nici un fel de cale, sau mai bine tot prelargul e o cale ; apuci pe unde-ți place ; căci tăblițe cu inscripții prin cari ești avertizat să nu rupi flori, să nu strici pomi, să nu tăvălești iarba, nu numai pe aci nu sînt, dar pe toată valea Crișului nu cred să fie undeva una singură. Pe lîngă toate aceste te mai bucuri de un avantaj deosebit : ești singur-singurel oaspe ; țaranii, deși au apa așa-zicînd la gură, nu se scaldă cu anii. Femeile se udă și se liociăiesc, cum se zice pe aci, numai cînd pun cînepa de-a moi în topile și bărbații cînd umblă cu vîrșa sau cu sacul după pești. Numai pruncii se mai tolocănesc prin cele valuri și bulboane. Așadar, scaldătoarea ți-i largă, nu te supără nimene, huzurești de-a binele într-însa. Așa ar fi cînd ar fi, vorba românului din părțile aceste. Treaba e însă că nu-i scaldătoare ca scaldătoarea. Chiar și la băile minerale, întocmesc un bazin cu apă pînă în umeri. Dar pe rîulețul unde-mi fac sezonul vara asta nu găsești în acest timp de secetă amarnică nici o bulboană să ajungă apa măcar pînă-n șold. E una, dar nu în albia pe unde curge rîul acum, ci de-o parte unde a fost iruga morii ce s-a risipit. Și anul acesta s-a întîmplat o mare revărsare a apei și după ce a trecut potopul, a rămas în capătul din jos a irugii apă stătătoare. Se-nțelege că nu-i de făcut baie în acest loc : fundul e ticsit de mîl și dasupra e strînsură de nuiiele și vreascuri înnădite aci. Am făcut deci o cercetare locală a rîului și m-am oprit colo din sus aproape de pruniște, cam unde a fost iazul morii bătrîne, la o bulboană cu o răchită crăcănată și rămuroasă. Îndată din sus de bulboană vine apa ca pe o costișă repede și spumegînd. Chiar aci în gura bulboanei am pus un flăcău de a scos pietrile de pe fund aruncîndu-le la o parte și făcînd o adîncătură ca o covată. Iată baia mea de la care sosii.

Și lăsînd șaga la o parte, zău, nu mă căiesc de fel c-am venit anul acesta la asemenea feredeie. Mă simțesc mai mulțămît decît la Prut sau la Sîngeorgiul din nordul Transilvaniei, sau la Slănic. La Prut nu pot zice că-i rău, dar nici că-i bine pe deplin. Ții cu chirie o odăiță de la un țăran și pe lîngă căsuța cea acoperită cu stuh și prin preajma Prutului îți treci cele zile călduroase de vară. Ieși din bojdeuca țărănească dimineața la 7 ceasuri și-o tulești pe o cărare de picioare printre niște buruieni ghimpoase înalte ce le zice „holeră“ pînă la mal ; de pe mal te cobori la vadul cel nisipos și dezbrăcîndu-te înaintezi încet în valurile cele de-a pururea tulburi ale Prutului. Dacă ești voinic de-a înota, te arunci la adînc și treci Prutul dincolo pe malul din Rusia. Nu știi înota, aține-te tot cam spre margine, căci mai șugubeț rîu decît Prutul nu-i altul pe fața pămîntului. Aci apa-i potrivită, nici prea mică, nici prea tare adîncă ; ai făcut un pas înainte, te-ai dus de-ți rămîne pomenire cu jale, te-ai dus într-o bulboană cît casa, săpată în nisipul de pe fund. Nu-i an în care Prutul să-și caute de drum fără o jertfă omenească. După ce te-ai scaldat, te îmbraci pe o rogojină sau pe un lăicer, adecă un țol de lînă întins pe laițele din casă. Un băiet de țăran care a venit cu tine să-ți fie la îndemînă scoate apă cu un cofăiel și-ți toarnă pe picioare, de te limpezești de mîl. Asta se cheamă că ai făcut un feredeu ; pe la douăsprezece, înainte de dejun, faci al doilea și după-miază-zi, înainte de masă, al treilea.

Seara te tologești pe prispă, pe un lăicer, și stai de vorbă cu Trochin ori cu lelea Zamfira, care tocmai pune melestul în mămăliga ce clocotește în ceaun. Stai de vorbă și nu prea, căci țințarii îți vin de hac ; năpădesc ca roiul și bîzîie într-un cor frumos, de nu mai este așa nici în stranele din România cînd cîntă psaltul de psaltichie, secundat de un ucenic care ține ison. Pe lîngă cîntec, te mai drăgostesc cu pișcatul, de sai în sus ca și cosașii pe miriște. Îi mai alungi cu fum de putregai și de o buruiană cu miros tare. Dar scapi de una, dai de alta. Se face fumăraie ca un nor de colb și n-ai încotro ; tragi în piept aerul încărcat de fum și te înveți binișor cu răbdarea. Bine ar fi la Prut, de te-ar slăbi țințarii cu musafirlicul lor și de-ar mai curăți cei români ulițele de holeră, pe care se vede că o păstrează cu sfințenie din moși strămoși, spre podoaba și înveselirea satului.

La Sîngeorgiu, în districtul Năsăudului, lucru firesc, e altceva. Izvoare bogate de apă minerală la poalele unui munte gol,

stîncos, care cu cîțiva ani în urmă s-a brăzdat cu o mulțime de cărări și s-a plantat ou fel de fel de copăcei. Mai la vale spre sat un hotel destul de încăpător clădit acum un an, pe dinainte cu alei umbroase și răsădite de flori ; aproape de izvoarele cele mai îmbelșugate un rînd de cabine cu căzi de făcut baie caldă și patru încăperi de scînduri cu bazinuri pentru băi reci.

Cînd am fost la băile aceste, m-am mulțămît destul să mă scald o dată în bazinul cel rece ; a doua oară nu m-am încumetat să intru. M-am scaldat dar în apă caldă. De la o vreme însă îmi era lehamete. Două lucruri, mai pe sus de toate, mi-au plăcut la Sîngeorgiu : apa cea acră atît de bună la beut și așa de priitoare sănătății și priveliștile ce-ți răpesc ochii și-ți desfătează inima, cînd te uiți jur împrejur, de pe muntele cel stîncos, la vîrfurile din depărtare, încoronate cu brazi. Deși trece vreme destulă la mijloc, totuși îmi aduc bine aminte cu vioiciune de unele clipe fericite ce-am gustat pe lespede din vîrfurile stîncii. Mă duceam în acel loc seara pe aproape de asfințitul soarelui. Tipenie de om, nici teafăr, nici bolnav, nu mai era pe cărările costișe. Toată lumea era strînsă dinaintea sfîntinei principale la cadrul, horă, romană și ardeleană, unii ca dăntuitori și alții ca simpli privitori. Un taraf de lăutari din Bistrița trăgeau din scripce de tremura podișul cel de scînduri. Eu, singuratic și cu o dulce melancolie în suflet, mă puneam jos pe mușchi și pe iarba cea mirositoare de munte și-mi lăsam privirea cu drag spre soarele ce era aproape să se culce în ramurile de brad. Muzica și tropotele dăntuitorilor nu străbăteau pînă la mine, o liniște sfîntă mă învăluia. Umbrele munților țuguieți, de o parte, se întindeau, lungi și întunecoase din vîrf pînă în fundul văii, părea că-s niște urieși cari din înălțimea muntelui pun piciorul în vale. Înainte, o vale deschisă se îmbrobodea cu purpura cea strălucitoare a serii, tufișurile de pe coaste se zugrăveau c-un aur de toată frumusețea. De pe dealurile din stînga și din dreapta se coborau turmele de vaci și de oi și se apropiau încet de sat. Cîte o talangă se auzea, mai întîi într-o depărtare fermecătoare, pe urmă din ce în ce mai aproape, după cum vaca ce o purta la gît ieșea mai în față de după hucașuri și de după colnice. Discul soarelui scăpătase acum după munți, toată împrejurimea era o umbră de noapte, cerul se desfășura deasupra ca un cort albastru, țintuit cu mii de mii de briliante... Mă ridicam de pe mușchi și mă duceam încet spre sălaș, avînd întipărite în minte

tablourile frumoase ce m-au desfătat și nălucindu-mi pînă în momentul de a adormi, că încă aud de-abia talanga cea idilică...

Baia băilor, izvorul izvoarelor tămăduitoare, în Țara Românească, e Slănicul, în județul Bacău dinspre Transilvania. Sînt vreo opt-nouă ani de cînd l-am vizitat și eu. De atunci nu l-am mai văzut. Am fost o dată și nu mi-a mai venit dor de el. Țin minte : era într-o seară ploioasă ; trăsura noastră se opri dinaintea unor hărdughii de case lungărețe. Un vechil sau ce mîncare era veni degrabă, deschise ușa din față și aprinse un capăt de luminare. Intrară... o pustietate ce te strîngea de inimă... o duhoare de aer mucezit... o igrasie ce-ți pătrundea pînă în rărunchi. Toată iarna și primăvara, odăile stătuseră închise, nimeni pe lume nu le aerisise. Eu, care pătimeam de nevralgie și de oleacă de reumatism, rămăsei ca lovit de trăsnet. Într-o clipă mă îmbolnăvii mai tare. Dar ce era de făcut ? Ni se aduse mîndire de paie, prin care cine știe de cîte ori se scursese ploaia, le așezară pe paturile cele cu capre, trîntirăm cuferele și pachetele prin colțurile odăilor și ne instalară cum se cade ca niște robi osîndiți la temniță. A doua zi, de dimineață, am început să beau apă, nu mai țin minte de la care număr și să fac băi calde, conform rînduiei doctorului. Apa, ce-i drept e admirabilă : minunată la gust și curățitoare de toate metehnele ce s-au înnădit în trup. Dar băile ? aud că în anii din urmă s-au făcut îmbunătățiri mari, atunci însă era o ticăloșie și o blestemăție de se ducea vestea. Într-o rîpă aproape de rîul Slănic erau înșirate cîteva chilii de scînduri ; în fiecare cîte două căzi de brad. Rîndașii aduceau întîi apă minerală cu ciuberele și-o turnau în cadă pînă aproape de gură. În acest timp în marginea apei, pe prundiș ardeau focuri cu flacăra mare ; între tăciunii cari pocneau se încălzeau pietri pînă se făceau roșii ; apoi feredegiul aducea pietrile cele fierbinți și le rostogolea în apa din cadă. Sfîrșia apa și clocotea aruncînd în sus bulbuci peste bulbuci. Baia era gata și te scaldai ca-ntr-o topitoare de cositor. Dacă era vreme unită, șuiera vîntul prin crăpăturile cabinei, și de sus te picura cîte un strop de ploaie, încît la sfîrșit ieșind și ducîndu-te acasă, te pomeneai cu un guturai din cele tătărești. Nu cred să fi fost mai rău nici pe la 1819, pe cînd venea poetul Conachi cu draga și iar draga lui Zulnie și bolnavii se adăposteau sub corturi.

Nici poziția Slănicului nu mi-a venit la socoteală. E un loc romantic, împrejurimi sălbatece, munți maiestosi, prăpăstii

adâncate. Toate bune și frumoase. Dar să stai săptămîni întregi strîmătorat de munți, ce se înalță de toate părțile, ca într-un fund de căldare uriașă, să nu vezi soarele cum răsare sau cum apune la o depărtare oarecare ; mulțumesc de asemenea regiune. Îmi place să trec printr-însa, să stau o zi-două, dar să mă oploșesc pentru vreme îndelungată, să mă scutească ! De altfel, la dreptul grăind, cu timpul ca loc de cură, Slănicul o să dobîndească un renume european. Toți îi prevestesc asemenea viitor de aur. Și oricare român cu inimă duioasă pentru țara sa, nu poate decît să dorească aceasta.

Iartă-mă, amica mea, pentru că m-am abătut așa pe departe de la cărarea pe care am pornit, pentru că te-am purtat pe la băi în atîtea locuri. Nici nu te-a plictisit trenul, nici nu te-a zdruncinat trăsura, nici nu te-a legănat căruța poștei, un zbor clipelnic pe aripa închipuirii : atîta-i totul. Și mă măgulesc că-i fi bună bucuroasă pentru că ți-am dat pricina să mai călătorești cu gîndul, dacă în realitate, fatalitatea cea medreaptă nu ți-a dat învoirea să te duci și tu vara aceasta undeva.

În asemănare dar cu băile despre care ți-am vorbit, baia mea din acest sat de munte, pentru mine unul, n-are păreche.

Aerul curat, nici cald, nici rece, îmbălsămat ; valurile limpezi și străvezii ca cristalul, la fiecare minută altele noi, răcoritoare ; nici miros de pucioasă sau de săruri, nici glod cleios ca la Prut, nici scînduri de pe laturi cari să oprească undularea aerului celui curat, nici acoperiș care să împiedice razele cele binefăcătoare ale soarelui ; dar o libertate desăvîrșită, dar o legănare cu drag pe sînul încîntător al naturii primitoare !

Tot anul între păreți de cărămidă și ziduri de piatră, în mijlocul obiceiurilor și apucăturilor rafinate ale unei culturi pe jumătate, în atingere cu oameni cari își caută pururea de ale lor și nu te bagă în seamă din toată inima decît numai cînd le poți fi spre folos sau spre stricăciune : cîtă fericire că mă pot bucura puținele zile de o viață retrasă și mă pot răcori de năduf într-o baie dintre cele mai primitive pe fața pămîntului.

IX. STUDII DESPRE LIMBĂ
GLOSARE DE CUVINTE

GRAIUL ROMÂNESC DIN BIHAREA

În vara anului trecut am stat câteva săptămâni de-a rîndul în Ștei, un sățușor din valea Crișului-Negru, pe aproape de poalele Munților Biharea, cale de o poștă de Beiuș, cunoscutul târg cu unicul gimnaziu românesc. După cum altă dată, tot în această localitate, m-am ocupat cu strîngerea literaturii populare din care la 1870 am tipărit baladele, așa și acum m-am interesat de țăranul fără cultură, de modul lui de viață, de în-deletnicirile sale zilnice, și mai cu seamă de graiul său românesc pe care-l auzeam în fiecare clipă. Zi cu zi m-am deprins a înțelege tot mai bine particularitățile limbistice ale acestui grai ; din ce în ce am simțit o deosebită plăcere de a însemna vorbele ce nu le mai auzisem în alte părți sau pe cari le-am auzit po-menindu-se mai rar. Cu acest chip am ajuns să încerc formularea celor mai de căpetenie regule fonetice, caracteristice limbii din acest colț, și să alcătuiosc o colecție de câteva sute de cuvinte mai mult sau mai puțin locale.

Însă mai înainte de-a înfățișa cetitorului observările fonetice și cuvintele adunate, cred că nu va fi fără folos a-i face întru cîtva cunoscute aceste locuri și pe acești români, cari trăiesc aici din moși strămoși, pe o întindere destul de mare și într-o masă compactă.

De la Oradea-Mare, sau cum îi zice poporul : Orade, se întind spre miazăzi și sud-est mulțime de dealuri pline de păduri și lanțuri de munți înalți. Un însemnat număr de văi frumoase se deschid printre înălțimile cele mărețe și codrii cei deși, toate

udate de râuri și pîraie limpezi. Cea mai mare și mai romantică între dînsese e valea Crișului-Negru, care începe la dealul Răbăganilor și la Petrani, aproape de Beiuș, și ține pînă dincolo de tîrgușorul Vașcău, lîngă hotarul satului Criștior.

Pe la Criștior se prelungesc poalele cele pitorești ale munților, cu Dealul-Mare, peste care duce un drum de țară în fostul district al Zărandului, spre Hălmagiu și Baia-de-Criș. Spre răsărit se ridică maiestosi, cu vîrfurile goale, Munții Bihării [...], iar la apus alt șir de munți mai mici, cari se numesc „Codri“ de cătră popor.

În lungul acestei văi împresurate de lanțuri de munți și dealuri, șerpuieste Crișul-Negru, în direcția dinspre miazăzi spre nord-vest. El se formează din două rîulețe : din apa Vașcăului care izvorăște în hotarul satului Criștior și la început poartă numele de Criștiorel, și din apa Băiței. Aceasta din urmă izvorăște dintr-o peșteră măreață, aproape de Băița, un tîrgușor montan, într-o vale prăpăstioasă, la poalele piscului Biharea, unul dintre cele mai înalte vîrfuri ale acestui lanț de munți cari se mai numesc și Munții Apuseni ai Ardealului. Apa Băiței, după ce se rostogolește cu răpejune prin trei sate, între Ștei și Ghighișeni se unește cu apa Vașcăului de formează rîul Criș.

După ce Crișul primește în matca sa o mulțime de rîulețe și pîraie din stînga și din dreapta, pe la Petrani și Uilac se întoarce de tot spre apus și intră într-o vale strîmtă, prăpăstioasă și plină de stînci. Ieșind dintre culmile cele povîrnite, la Tinca cotigește spre miazăzi ; la urmă apucă iar spre apus pînă ce se varsă în Crișul-Alb.

Văile de-a dreapta Crișului, formate de mulțimea de ape ce vin din înfundăturile munților celor mari, sînt toate semănate cu comune mici. De asemenea și pe malul stîng se înșiră numeroase sătușoare de-a lungul Crișului, pe sub poalele codrilor. Puține unghiuri din cuprinsul Daciei vor fi unde satele să fie așa de apropiate unele de altele. Și în același timp puține locuri sînt atît de sărace în pămînturi roditoare. Din pricina aceasta sărăcia e mare la românii de aici și ca o consecință neapărată, starea de cultură foarte înapoiată. Sînt destule sate fără școală de iloc ; iar unde sînt școli, mare parte din ele figurează numai cu numele. De altfel nici nu-i mirare, căci statul nu dă un ban pentru susținerea lor, și românii se găsesc în poziția deznădăjduită de a se feri prin toate mijloacele de ajutorarea sta-

tului. După legile și orînduieile aduse de cînd s-a înființat dualismul, guvernul unguresc sprijinește cu plăcere orice așezămînt de cultură, însă cu condiția ca el să aibă administrația într-un mod absolut. Aceasta însemnează că guvernul numește ca învățători persoane care-i convin, și-i convin numai persoanele care cunosc bine limba ungurească și sînt pătrunse de spiritul maghiarizării. Românii, unde pot, aduc jertfe mari pentru susținerea școalelor confesionale, iar unde nu pot, preferă să rămîna în stare de necultură, decît să primească o binefacere care este spre cea mai mare pagubă a naționalității lor.

Ocupația de căpetenie a crișenilor de aici, e lucrarea pămîntului și creșterea vitelor. În satele din albia Crișului și de pe tîpșanele învecinate nici nu se ocupă românii cu altceva. Însă unde pămînt de lucrat e puțin, pe la munți, sau unde nu-i priincios semănăturilor, oamenii din vremuri vechi, s-au dedat la industrie. Sătenii din Vărzarul-de-Jos și de-Sus fac cizme, cuțite, coase, săpi și pluguri, cei din Leheceni și Seliște, fac vase de lut, cei din Serbești pregătesc sumane și cioareci de lînă ; în Fînațe sînt industriași cari fabrică în mori pe apă un fel de postav sur ; în fine prin cîteva localități de munte se fac șindile și scînduri de brad. Mai departe în tîrgușorul Vașcău, capitala cercului, adică a plășii, e un stabiliment în care se fabrică ferul ; iar la Băița, în munții despre piscul Bihării, sînt mine de plumb, aramă, argint și aur. O mulțime de băieși români găsesc aici de lucru, cînd băile merg bine. Nu trebuie să uităm satul Băreștii, în nemijlocită apropiere de Vașcău, ai cărui locuitori mai toți, erau pînă mai în anii din urmă ferari. Băreștenii cu meșteșugul lor ajunseseră odată să se bucure de o stare foarte bună. Astăzi se găsesc într-o decadență mare.

Locuitorii din regiunea aceasta, afară de un număr mic de coloniști germani din Băița și afară de o samă de unguri așezați în Vașcău, sînt cu toții români ortodocși [...].

Comerțul ce fac bihărenii din aceste părți, e relativ destul de însemnat. Prin orașelele de aici și cîteodată, chiar mai departe, ei transportă zarzavaturi și mai cu semă curechi. De cîțiva ani încoace însă aceste transporturi mai pe departe au încetat cu desăvîrșire din cauză că prin apropierea orașelor mai mari, cum e Oradea, a început a se lucra bulgării ca și în România, de cătră țaranii veniți din Bosnia și Munții Servieni. Dar comerțul cu articolele de industrie despre care am pomenit, a

rămas în toată puterea. Cu deosebire e interesant comerțul cu oale pentru modul primitiv cum se vînd oalele. Țăranii încarcă un car mare cu tot felul de oale și ulcioare, și prinzînd doi boi, pleacă încet pe drum. Săptămîni întregi rămîn duși ; în acest timp cutreieră partea nordică a districtului pînă pe la Mărghita sau partea sud-vestică ; de multe ori pătrund și în districtele învecinate Békés și Arad. La întoarcere, aduc în car cîțiva saci de grîu. Ei au dat oalele primind în schimb grîu. Un alt comerț însemnat se face cu fructe ; căci dacă pe de o parte această țărișoară e săracă în ogoare roditoare, pe de altă parte se poate numi patria fructelor. Sînt sate, ale căror case nici nu se văd prin desimea cea de nuci înalți și rămuroși ; apoi fiecare țaran are lîngă căsuța cea de bîrne, acoperită cu paie, o livadă, sau cum îi zic *telechiu*, plină de pruni, meri, peri și cireși. Ei se duc cu fructele întocmai ca și cu oalele în felurite direcții ale districtului, și desfăcîndu-le, aduc acasă grîu.

Cu Transilvania, românii de aici comunică mult mai rar. Sînt țărani, negustori de vite, cari se duc la tîrgurile cele mari, în Cîmpeni, Lăpușna, Huedin, unde oumpără oi, vaci și boi cu care negustoresc prin orașele din Ungaria. Calea în aceste părți o fac oamenii pe jos sau călări, căci peste vîrfurile cele înalte ale munților nu există drum de care.

E foarte caracteristică pentru starea cea rea a românilor de aici, călătoria depărtată, ce o fac oamenii săraci în fiecare an pe aproape de timpul coasei și a secerișului și cu cîteva săptămîni înainte de culesul viilor. Anume se întovărășesc mai mulți inși, își iau merinde, coasele și secerile în spinare, trec codrii Vașcăului spre apus, și după ce străbat, zile întregi, districtul Ardealului, se pierd în cîmpiile Banatului Timișan. Aici se tocmesc vara la munca cîmpului și înspre toamnă la paza viilor. Cînd se întorc, dacă le-a mers bine, e o bucurie nespusă în sat ; nevestele și copiii lor le ies înainte, iar ei vin cîntînd, de răsună locurile. Cu banii cîștigați ei se plătesc de bir și mai scad din cele datorii la chiaburii satului cari i-au împrumutat cu păpușoi, ca să poată ieși din iarnă.

Limba românilor din Biharea e mai apropiată de graiul moldovenesc decît de cel muntenesesc, deși unele modificări fonetice din Moldova, nu se găsesc la românii bihoreni. Așa de pildă trecerea labialei *b* în *bgh* și apoi în *gh* (ghine, alghină, boghi), n-am întîlnit-o ; această labială se află în toate vor-

bele întocmai ca în limba literară. Dintre modificările dialectice la care este supusă consonanta π , se găsește în unele forme ca *pty* (poh), mai ales înainte de *i* în diftong, astfel se zice *ptyatră* (piatră); *ptyer* (pier); *ptyele* (piele); *ptyoă* (pioă); *ptyicătură* (picătură). Nuanța *ch* ca în *luchi*, *pochi*, *săchi* (săpi), *adăchi* (adăpi), nu se află. *V* nu se schimbă, în (*jie-vie*; *jîn-vîn*), *ci* sau rămîne curat, sau, în unele sate, se află trecut în *b*: *hin-vîn*; *hină-vină*. De asemenea ψ (ce) a rămas în totul ca în limba literară și nu se află de fel plecat spre *ș* ca în Moldova: *șe-ce*, *șine-cine*. În sfîrșit, mai amintim de consonanta *f* care nu trece în *b* (*hie-fie*; *herbe-ferbe*; *hier-fier*), *ci* sau se rostește curată sau, pe unele locuri, modificată în *ș* (*șerbe-ferbe*).

Asemănările se vor vedea mai jos cînd vom expune fenomenele fonetice, caracteristice acestui grai.

Afirmarea de mai sus poate fi sprijinită întru cîtva și prin prezența în acest grai a unor vorbe și forme de cuvinte cari nu se află în limba din Muntenia. Românii bihăreni zic întocmai ca și moldovenii: *amù*, *ista*, *aista*, *aiasta* (formele muntenești: *ăst*, *astă*, *ăl*, *a*, *ăla*, *ăia*, *ăi*, *aia*, *alea*, nu se pomenesc în Biharea), *oleacă*, *o țîră*, *o țîruță*.

În ce privește înrîuririle străine, graiul acesta e împestrițat cu mulțime de vorbe ungurești. Starea cea înapoiată a țăranelui, pozițiunea lui de subjugare și umilire, lipsa totală în vremile trecute de o clasă de cultură cît de restrînsă și mai pe sus de toate, atingerea neconținută cu centruri ungurești prin mijlocirea comerțului, toate aceste au fost cauze puternice, pentru ca fizionomia limbei strămoșești să se altereze și să se înstrăineze.

Înrîurirea ungurească nu e pretutindenea egală; ea crește în măsura în care populația ungurească se află într-un număr din ce în ce mai mare. Cuvintele ungurești din acest colț extrem al districtului Biharea și din toate localitățile de sub poalele munților, sînt puține în comparație cu înrîurirea cea covîrșitoare de prin satele aproape de Oradea-Mare, sau de Tinca, sau de Salonta. Această stîngenire și desființare a graiului național merge treptat, pînă ce în unele localități din așa-numita Pustă a Ungariei, în regiunea Tisei, dai de țărani cu popi români, cari se zic români, dar cari au uitat cu desăvîrșire limba românească.

Aşa se vede, în timpuri foarte depărtate, românii adăpostiți în creienii și prăpăstiile munților, când încep a răsufla mai ușor, în urma încetării potopului de năvălitori barbari, și se încearcă a se răzleți pe șesuri mai întinse, găsesc țara ocupată de elemente mai tari; câmpiile cele roditoare în stăpânirea neamurilor proaspete dar mai bine organizate. Neavând încotro, ei se simt nevoiți, sau a emigra în alte locuri mai libere, sau a se supune împrejurărilor, și a duce o viață umilită, plină de apăsări și de urmări păgubitoare, pentru caracterul lor național. Traiul cel îndelungat în sinul munților unde sînt așa de puține locuri priincioase semănăturilor, primejdia vecinică de o nouă năvălire cotropitoare a trebuit să-i sece și să-i slăbească moralicește, pînă a nu se mai cunoaște că odinioară ei au fost o colonie tare și înflorită a Romei. La o viață de sine, la o plăsmuire de stat ei nu pot ajunge decît acolo unde nici o seminție nu s-a statornicit și n-a prins rădăcină.

Înrîurirea ungurească s-a făcut într-un mod inconștient, în virtutea împrejurărilor oarbe. E un fenomen constatat pe deplin, că dintre două popoare conviețuitoare care se află pe aceeași treaptă a dezvoltării sociale, acela va precumpăni și va avea înrîurirea care din vechi stăpînește și se află risipiți printre unguri, își desfigurează limba și cu timpul o pierd de tot; tot astfel ungurii ciangăi din Moldova, unde trăiesc îndeaproape atingere cu românii, își pierd individualitatea națională și de bună voie învață limba română.

Deznaționalizarea prin mijloace raționale, prin măsuri aplicate cu conștiință deplină despre scopul ce se urmărește, e cu puțință dar mult mai greu de îndeplinit. Cînd un popor are în fruntea sa o clasă întregă de oameni cultivați pătrunși de conștiința națională, pierderea naționalității e un lucru imposibil. Cu o singură condiție s-ar putea și aceasta, anume dacă acea clasă de bărbați convinși și tari în credința neamului lor, s-ar stinge pînă la cel din urmă, și poporul cel incult ar sta mult timp sub înrîuririle străine, conduse cu hotărîre și adîncă pricepere. La aceasta voiesc să ajungă ungurii față cu românii și cu celelalte neamuri cari se află în regatul Ungariei. Desființarea școalelor naționale și înființarea de școale și de institute de creștere ungurești, prigonirea în toate chipurile și pe toate căile a bărbaților mai tari de suflet și în același timp îmbrățișarea acelor care se împacă cu starea de

lucruri și se arată dispuși pentru planul deznaționalizării generale ; împărțirea cercurilor administrative astfel ca românii să nu fie nicăiri, numai ei înde ei în vreun district ; aceste și multe altele sînt mijloacele de care se servesc bărbații de stat unguri pentru a nu mai avea cu timpul o Ungarie poliglotă.

Dar să revenim la cercetarea graiului românesc din valea Crișului-Negru, așa cum se află el astăzi.

Iată fenomenele fonetice cele mai de căpetenie, care-l deosebesc mai mult sau mai puțin de unele forme a limbii literare.

1. Diftongul *ea* e rar în acest grai. Un *e* accentat preces de consoanțele *ц, б, ш, в, ц, і* (consonans), *ф, б, м, п* fără să fie în silaba următoare *e* sau *i*, a trecut în *a* : ciapă, ciară, sară, samă, șadă, șase, vară, vadă, țară, țapă, iarnă, iarbă, trăiască, fată, bat, bată (beat, beată), masă, popască (pepească), visază, pisază, încolțească.

La finea cuvintelor, sub accent, e un *e* deschis, și niciodată diftongat : *mè* (mea), *grè* (grea), *iè* (ea), *să stè*, *să dè*, *a vedè*, *tăcè*, *durè* etc.

2. Genitivul și dativul articulat al numelor feminine e totdeauna cu *i* contras și niciodată cu *ei* : *feti*, *mesi*, *mami*, *țări*, *văi*, *capri*, *punți*, *dureri*, *Ani*, *Anuți* (Anuță), *Petroși* (Petroasă), *Dilinci* (Dilincă), *păsări*, *nepoati*, *vergeli*, *cățeli*, *api*, *Mării* (Mărie), *măinii* (mănie). Tot astfel și la numele masculine articulate cu articolul feminin : *popi*, *tăți*, *vlădichi*, *slugi*.

3. Articolul feminin *a* nu se mai aude ; nu se zice *valea*, *ci valè*, *nu cîmpia*, *ci cîmpiè*, *nu Părlea*, *ci Părlè*. Deosebirea dintre forma articulată și cea nearticulată se află în deosebirea rostirii lui *e*. Ca terminație avem un *e* închis, ca articolul un *e* plecat spre *a*, adică un *e* deschis și mai apăsător.

4. Nuanțarea vocalei *e* în sensul arătat are un rol foarte însemnat și în alte cazuri. Persoana I de la indicativ timp. prez. plur. conj. II, nu se deosebește decît prin acea nuanțare a lui *e* de pers. I. sing. și plural de la imperfect. Noi vedem prezentul, și eu vedeam, noi vedem imperfectul ; noi tăcem, și eu tăceam, noi tăceam.

5. Verbele care în cărțile bisericești și în graiul muntenesc au *ia* la infinitiv, pe Criș au toate formele la toate persoanele ca în Moldova : *el taie*, *noi tăiem*, imperf. *tăiem*, *tăiai* etc. perf. simplu *tăiei*, *tăieși*, *taie* (un *e* închis, altfel s-ar confunda

cu pers. a 3-a sing. de la imperfect) ; infinitiv tăiè ; part. tăiat ; gerunziul tăiind.

6. *I* din *ie*, care *ie* a provenit dintr-un *e* deschis accentat al limbii latine populare, s-a pierdut. Se zice ferb și nu fierb, verme și nu vierme, fer și nu fier. În cuvinte cu labialele *m* și *p*, *m* se aude împreună cu *ny* și *p* cu *ty* : mnyeu (mieu), mnyel (miel), mnyere (miere), mnyed (mied), mnyez (miez), ptyele (piele), ptyere (piere), mnyenlă (mierlă).

7. În locul formelor *a* și *au* ale verbului auxiliar, se află numai *o* și *or* : el *o* mers, ei *or* mers ; sosit-*o* el, sosit-*or* ei.

8. Perfectul simplu al verbelor *stau*, *dau* e întocmai ca în Moldova : dădui, stătui, dăduși, stătuși ; dădù, stătù. Nicăiri în aceste părți ale Biharei nu auzi dedei, stetei.

9. Perfectul simplu de la verbul *sînt* are numai aceste forme : fusei, fuseși, fu, fuserăm, fuserăți, fură (cu accentul pe *se* la toate persoanele).

10. Articolul masculin *l*, ca și în toate celelalte părți din Dacia Traiană nu se mai aude, încît și în acest grai *u* final cuprinde în sine articularea : calu, bou, leu, cucu, Iancu, Sărbăscu, Găbanu, harnicu etc. Tot așa, nici la plural nu se mai aude deosebit articolul *i*, ci, contras cu terminația într-un *i* întreg : bunî-buni ; feciorî-feciori ; puî-pui, stupî-stupi.

11. Sunetul care se adaugă la formele atone : *mî*, *ți*, *i* (lui, ei și este), *e* (el), *s* (sînt), cînd trebuiesc rostite singure, nu-i *î*, ci *ă* : ămî, ăți, ăi, ăl, ăs.

12. Multe verbe de conj. 1, 2 și a 3-a se aud la imperativ, pers. 2 plur. cu aveți, eveți în loc de *ați*, *eți* : mîncă-veți, be-veți, mergere-ți.

13. Accentul în formele conj. a 3-a e ca la conj. a 2-a, adecă pe sufixele personale și nu pe tulpină : mergem, mergeți, mersei, merserăm, merserăți, merseră.

14. Consonanta *Ț* a trecut în toate cuvintele în *j* : jem, jene, impunje, ninje, sänje etc.

15. Substantivele și adjectivele feminine terminate în Muntenia cu *ea* și în Moldova cu *e* sau *ică*, în limba românilor bihăreni, s-au păstrat cu formele neapocopate : steauă, purceauă, cățauă, ziuă, neauă, curauă, mișauă, măsauă, răndu-neauă, vițauă, ulceauă, frumușauă.

16. Verbele cu *ri* la infinitiv, ca d. ex. a ocări, urî, pări, coborî, amări, omorî, au în terminațiile personale de la imper-

fect un sunet particular între *e* deschis și *ь*, care nu se poate arăta exact în scris ; nu-i nici o¹cărem (*e* deschis), nici o¹cărăm, ci un sunet mijlociu.

17. Un *m* urmat de un *i* cu o altă vocală se rostește ca *mny* : *mnyeu* (meu), *mnyiazăzi* (miazăzi), *mnyie* (mie), *mă mnyer* (mier), *mnyiercuri* (miercuri), *mnyaună* (miaună), *mnyia* (mia) *mnyiiile* (miile) ; *lăcomnyie* (lăcomie). În unele cazuri chiar dinaintea lui *i* urmat de consonantă *Mnyihai* (Mi-hai), *mnyeriște* (meriște-mirește).

18. Consonanta *v* din auxiliarul *voi* a dispărut ; se zice numai : *oi fi*, *ei fi*, *a fi*, *om fi*, *îți fi*, *or fi*. În formele înscrise, adică cu auxiliarul la urmă, care se întrebuințează foarte des : *fi-oi*, *fi-i*, *fi-ua*, *fi-om*, *fi-iți*, *fi-or*. La verbele de conjugarea a 3-a : *mere-oi* (merge-voi), *mere-i*, *mere-a*, *mere-om*, *mere-iți*, *mere-or*.

19. Numele proprii de persoane bărbățești, au articolul la urmă ca și celelalte nume : *Lazăr*, *Iancului* (lui Iancu), *Culae Bonchi* (*i*) (*Culae* a lui *Bonca* ca *popi*, *vlădichi*) ; *casa cucului* ; *boii Petri* (*i*) (*boii* lui *Petre*) ; *moara Șerbescului*. Excepție fac numai acele care nu sînt articulate nici la nominativ : *Floarea* lui *Teodor* (nu *Teodorului*) ; *ogorul* lui *Gheorghe* ; *casa* lui *Marton* ; *feciorul* lui *Bujac* ; *iarba* lui *Tatin*.

20. Forme vechi cu pronumele personal ca regim, repetat se aud și azi prin Biharea : *m-am dusu-mă* ; *s-o dusu-să*.

21. În perfectul subjonctivului se aude participiul cu forma feminină : *nu știu să fi sosită* ; *oare să fi vinită* ?

22. Rotacismul, adică fenomenul unui *r* provenit din *n* l-am găsit numai în următoarele vorbe : *irimă*, *verin*, *verinos*, *serin*. Probabil că rotacismul va fi fost mai dăruit de mult și în acest grai, socotind că valea aceasta a Bihării e relativ aproape de satele muntenești ale moșilor, unde s-a păstrat fenomenul într-o măsură surprinzătoare ¹.

Iată acum și modificările fonetice pricinuite de înrîurirea limbei ungurești :

1. Sunetele *k* și *t*, fiind urmate de un *i* sau *e* se rostește ca ungurescul *ty* : *otyiū* (ochiu), *tyip* (chip), *untyiū* (unchiu), *așttye* (așchie), *tyeltuiesc* (cheltuiesc), *tyem* (chem și tem) ;

¹ Vezi în privința aceasta interesanta scriere : *Rotacismul la moși și istrieni* de Teofil Frîncu și Gheorghe Candrea, București, 1886 (V. N.).

tye (te), tyindă (tindă), păretye (părete), sănătaty (sănătate), sfîntye (sfînte), Tyodor (Teodor), Urseştyi (Urseşti), vorbeştyi (vorbeşti).

2. Sunetele *d* și *r*, urmate fiind de *i* și *e* se rostesc ca ungurescul *gy* : *gyin* (din) ; *pringye* (prinde), *gyemineață* (demi-neată), *oragye* (orade) ; *gyirept* (dirept), *meringye* (merinde) ; *gyem* (ghem), *ungye* (unghie) ; *gyeunoe* (gheunoe), *gyață* (gheață), *Gyeorigyie* (Gheorghie) ; *gyingye* (ghinde), a *ingyimpa* (a înghimpa).

3. Consonanta *n*, dinaintea unui *e* sau *i*, sună ca ungurescul *ny* : *minye* (mine), *binye* (bine) ; *nyime* (mime) ; *nyimeresc* (nimeresc), *mănye* (măne), *banyi* (bani), *Dumnyezeu* (Dumnezeu).

CUVINTE DIN GRAIUL ROMÂNILOR DIN BIHAREA ¹

A

abori (*a*) — a da jos un lucru care se găsește așezat sus, sau atârnat ; are același înțeles cu *a obori*.

acău, *acăuă* — o măsură de capacitate mai mare decât *vadra* (ung. *akó*).
ai — usturoi.

ainderea — altundeva.

aituri — răcături, piftii.

aldăș — binecuvîntare (ung. *áldás*).

aldniesc — binecuvîntez (ung. *áldani*).

alean — chin, necaz, dușmănie (cuvînt slav, ung. *ellen* ; dușman, inamic).

alèu — arvonă (ung. *foglaló*).

amù — acum.

andălesc, *a andăli* — pornesc (ung. *indulni*).

ànderete — într-alt loc.

aoăce — acolo.

are — arie.

¹ Influența maghiară și germană reflectată în graiul românesc din Bihor s-a exercitat, mai ales, pe calea administrației și în cea mai mare măsură, cuvintele de această origine au ieșit din circulație o dată cu destrămarea monarhiei austro-ungare (V. N.).

arinde — arin.
au, au — auzi ! auzi !
au ! — exclamațiune de mirare.

B

babă — femeie bătrână și bunică.
bai — belea, supărare ; *nu-i bai de-acea* — nu-i supărare pentru asta (ung. *baj*).
barem — măcar, cel puțin (ung. *bár, ámbár*).
bartă — bordură la pălărie și cunună pe frunte la fete, *bertiță*, ca diminutiv numai pentru cununele fetelor (ung. *párta*).
băsma — prescurtare din *bag sama* ; însemnează : pesemne, așa se vede.
bătăr — deși, cu toate că (ung. *bátor, ámbátor*) ; se întrebuițează și ca exclamațiune : *Doamne batăr ! ce-a fi de el !*
bănat — întristare, regret, mîhnire (ung. *bánat*).
bănuiesc — îmi ; îmi pare rău (ung. *bánom*).
băuna (a) — a urla (se zice despre cîni și lupi).
bêrem — pers. 1 plur. prezentul indic. în loc de *bem* ; tot astfel persoana a doua voi *bereți* ; imperf. *beream, bereai, berea* etc., de asemenea și imperativul plural pers. 2. *bereți !* La imperativ se aud multe verbe cu această formă : *mîncareți ! cîntareți !* etc.
beserecă — în loc de biserică.
birău, birac — primar (ung. *biró*).
bistrițe — prune bistrițe, perje.
bitușe — sarică, o îmbrăcămintă lungă, pentru iarnă, fără mîneci, făcută din piei de oaie.
birle — vatalele războiului.
bîzdăresc, bîzdări — a strechia.
bocioc, bocioacă — măciucă.
bociu — expresia cu care cheamă vițeii ; chiar și numele general pentru vițeii, pînă a nu li se da nume ; diminutiv *bociuț*.
bocsai — turtă de mălai copt, de-abia scoasă din cuptor, ruptă bucățele care se ung cu grăsimi de porc.
bogăt — destul de mult ; *de bogate ori* : de destule ori.
bojic — buzunar mic.
bolfă — umflătură rotundă și tare sub piele, cum sînt gîlcii.
bongariu și bozgariu — cărăbuș (ung. *bogár*).
bornăi (a), pers. 3 ind. prez. *bornoa* — a mugi (se zice despre boi și vaci).
boscă, boște — balercuță, budăieș (ung. *bocská*).

boscoană, boscoane — farmece.

brădie — o măsură de capacitate pentru măsurat grâu, păpușoi, orz etc., de vreo zece ocale.

brîncă — mîină.

broticol — buratic.

brozba — un zarzavat cum e napul și caralamba, însă are forma mai lungăreață.

brudă — un pește rotunjour și lungăreț; nu crește mare; trăiește prin apele cele pietroase de munte.

bruș — bulgăr.

bucate — pînile, cerealele.

bucium — butuc la roată.

buhai — un fel de mintean din materie de lînă albă.

bulă — dihanie (se zice despre femei rele).

buptăr — un slujbaș din sat, care e trimis pe la oameni de cătră birău pentru felurite pricini; în același timp și păzitor de noapte pe ulițele satului (ung. *bakter*, nemț. *Wächter*).

bușulii (a se), bușelit — a se amări (ung. *busulni*).

but — ciudă, pismă (în puține expresii: în *butul meu*).

butură — buturugă, ciot gros.

C

căce? — pentru ce?

cămeniță — sobă (ung. *kemeneze*).

cămiș — țeva de la lulea.

cântulă — un vas de lut cu coadă, la gură ca o ulcică, încolo mai largă; un fel de cană (ung. *kanta*).

căpeta (a) — pe lîngă înțelesul de *a primi*, mai are și acel de *a culege*: capăt, cînepă, prune, mere.

cărabă — un instrument muzical din țevi de soc sau de cucută, un fel de nai.

cărugele — văzdoage.

cățirige — catalige.

cătigân — încetișor.

ceapsă — bonetă.

cel, cei — expresie cu care cheamă porcii.

celuiesc — înșel (ung. *csalni*).

cersăla (a), subst. *cersălă* — a secela, seceală.

chepeneag — manta (ung. *köpenyeg*).

cheșet — cu pete albe (despre porci).
chilăvi (*a*), adj. *chilav* — a schilodi, schilod.
chilin, de chilin — despărți, la o parte (ung. *külön*).
chimeșe — cămeșă.
chinzuiesc — chinuiesc, torturez (ung. *kinozni*).
chipoși (*a*) — a ticni, a prii.
chitit — gătit, împodobit, bine așezat.
cicarinu — pișcar.
cilëdiu — o familie (ung. *cseléd*).
ciociu — cocian de păpușoi, se zice și ciocan.
ciort — gură la porci, rît.
cios — paznic la sat, jitar (ung. *csösz*).
cipcă — dantelă (ung. *esipke*).
circovi (*a*) — a gînguri (despre păsări).
ciucòrt — un ulcior, căruia i s-au spart borticele de la gură spre a se întrebuința la fiert apă pentru cămeși.
ciudi (*a se*) — a se minuna (ung. *csodálni*).
ciufuli (*a*) — a batjocori (ung. *csufolni*); *ciuș* — om de batjocură.
ciumpi (*a se*), adv. *ciump* — a se incenchii.
ciunta (*a*) — a sfîrși, a tăia.
ciupă — apă caldută în care se scaldă copiii, cînd sînt în leagăn.
ciupeli (*a*) — a jumuli.
ciurât — cusătură în borticele mici; *poale ciurate* — fustă, la capătul de jos cusută în borticele.
ciurdă — turmă de vaci (ung. *csordia*); *ciurdar* — păstor la vaci.
ciuroi — izvor care curge pe un scoc îngust de scoarță pus anume.
cîrpă — tulpan și batistă.
clean — un pește, cu solzi albi strălucitori, trăiește prin rîurile de munte, unde-i apa mai adîncă.
clemendeu — o bucată mică de oțel în formă de paralelogram; e vîrîtă și întepenită într-o tigăiță de schijă, care e așezată într-o grindă transversală, de la moară. Capătul de jos al unui drug de fier ce ține crîngul se sprijinește pe clemendeu; capătul de sus al drugului e întepenit în creierii pietrei deasupra pe care o învîrtește.
clep — clăpăug, bleg (se zice despre porci).
cleșniță — cleampă.
clisă — slănină.
cloambă — creangă.
clöp — pălărie (ung. *kalap*).
cocină — încăpere de bîrne sau nuiete pentru porci.
codăriște — coadă de bici.

- conci* — moțoc, părul la femeile măritate, adunat și legat în creștet. Fetele nu au *conci*.
- conopoșteriță* — chifteriță.
- copârșeu* — sicriu (ung. *koporsó*).
- corcoreza (a)* — a cotcodăci.
- cordii* — frunze tinere de curechi, tăiate cataif ; se face o mâncare gustoasă, acrită, din asemenea frunze tăiate.
- corobețe* — porùmbele ; se zice însă și porumbele.
- costre* — mohor.
- coșară, coșer* — o dependență de nuiele, unde să ține păpușoiul.
- coștioc și cotrov* — locul unde se ascund și trăiesc peștii și racii, pe sub rădăcini și maluri ; de asemenea locul ce-și fac cîinii în paie sau fîn de se adăpostesc și dorm.
- cota (a), eu cot, el cotă* — caut, mă uit și cerc.
- cotătoare* — oglindă.
- coteț* — clădire de nuiele sau bîrne pentru rațe și gîște.
- covîrșoc* — parte dinlăuntru a vărșei, o unealtă de nuiele pentru prins pește.
- crevi* — se zice și la partea de la roată unde sînt vîrîte spițele.
- crișca (a)* — a pocni (crișcă lemnele de frig).
- crîmpiță* — încurcătură în fire cînd țiese.
- crîng* — o unealtă la moară ; are forma cilindrică, e alcătuită din bețe de corn verticale ; între aceste bețe se vîră măselele de la roată spre a învîrți crîngul, care în același timp învîrtește piatra deasupra din podul morii, de se zdrobesc și se macină semînțele.
- crumpe* — cartofe (ung. *krompli*).
- cucurbetă* — bostan porcesc.
- cucurbetești* — pere cucurbetești, pere ce seamănă la formă cu bostanii.
- cumpăta (a)* — a potrivi, a aduce pe cineva să facă un lucru.
- custa (a)* — a trăi ; *custă-te Dumnezeu* — trăiască-te Dumnezeu ; *custă-l Doamne* — trăiește-l Doamne.
- cutiu* — se zice la viței pentru a-i îndemna să se deie la o parte și să nu sugă.

D

- dănde* — dar unde ?
- diac* — psalt, cîntăreț în strană.
- dimica (a)* — a dumica, a rupe în bucăți mici.
- diob, diobă* — puțină mică.
- dirept* — drept.

dîr, în expresia *pe dîr* — în dreptul, vis-à-vis.

dîrlu — o unealtă de lemn cu care trage jăratecul din cuptor cînd coace pîinea ; cocioarbă.

dîrt — pentru ; *dîrt-ce* — pentru ce ?

doloamă — dulamă (ung. *dolmány*).

dolorî (a) — a zace în dureri mari.

drot — sîrmă (ung. *drót*).

dudă — o țeavă groasă (ung. *duda*).

dubân — tutun (ung. *dobány*).

dubănesc — fumez (ung. *dobányozni*).

dulbină — bulboană.

duroare — durere.

E

e (fără *i* consonans) — da, așa.

einu — prescurtare din *deinu* ; *deinu* o formă din *daina*, adică doina.

Cuvîntul doina nu se află în graiul crișenilor ; ei zic *cîntec* sau *boră*. Însă mai totdeauna cîntecul începe cu introducerea :

Aina și daina, daina, daina

Și iară, nană, daina.

Sau :

Einu și deinu, deinu

și iară, nană, deinu.

F

fălcele — scîndurelele între care intră limba meliței.

făleț — fudul, mîndru.

fă-te mai aproape — dă-te mai aproape.

fărină — făină.

fedeu — pocriș, capac de lut (ung. *fedő*).

felegă — ștergar de părete.

feștanie — sfeștanie.

fetân — sulhar, ghindar.

fioc — saltar (ung. *fiók*).

firea, om de-a firea — om vrednic, priceput.

firez — ferestău (ung. *furész*).

fitău — ață de mătasă.

flit — gura la porc.

flocăiesc — arunc, împrăștii în aer.

foale — pîntece.
fodre — creștele (ung. *fodor*).
fu! — fugi!

G

galișă — pasăre de casă.
găfană — găvan, cavitatea lingurii.
gălbănoi, galbănoaie — foarte galbăn.
găscoi — gânsac.
găunoi — vespe mare, tăun.
găzdac — bogat (ung. *gazdag*).
găzdăcie — bogăție.
găzdăcoi — om chiabur, cu avere multă.
glod — partea din mijloc de la măr sau pară, cu sîmburii.
goangă — insectă mică, gîză.
golie — cucoară.
gòron — stejar.
goz — gunoi, paie sau fîn rău (ung. *gaz*).
greluș — grier.
gros, subst. — copac gros, înalt.
gudă — cățea, haită.

H

hajmă — cepușoară ; nu crește mare.
hasnă — folos (ung. *haszon*).
hat, haturi — porțiuni mici de pămînt arător.
hărăbor — sprintenel, vioi (se zice mai ales despre copii).
heba — în zadar (ung. *hiába*).
herean — hrean.
hibaș — cu defect (ung. *hibás*).
bie — cînd se adresează o femeie către alta.
highidiș — scripcar, lăutar (ung. *heghedüs*).
hilintă — scrinciob (ung. *hinta*, verb. *hintálni*).
hitezan — slab la trup, viteuan (ung. *hitvány*).
hîși (a) — a alunga păsările ; hîș!
hoi! — hoi Ioane ! hoi Floare ! mări !
hopătaie — flacăra mare care filfăie.
hore, hori — cîntece, doine.
boresc — cînt.

horincă — rachiu.
breascuri — vreascuri.
budră — bortă.
huiduca (*a*) — a face zgomot (mai ales despre care).
buduroaie, pl. — locuri sălbatice.
hunsfut — viclean, hîtru (ung. *hunsfut* de la germ. *hundsvieh*).
butupesc — mănînc cu lăcomie.

I

iagă — sticlă, garafă (ung. *üveg*).
ice (*a*) — a zice. Acest verb are multe forme fără *z*: *isei*, *iseși*, *ise* etc.,
iceam, *iceați* etc., *am is*, *ai is* etc. (însă *zic*, *zicînd*).
ijog — un fel de mătură cu coadă lungă, făcută dintr-o buruiană cu nu-
mele iarbă roșie ; cu dînsa se mătură cuptorul cînd coace.
imburda (*a*) — a răsturna.
imprinde (*a se*) — a se acăța.
inchtat, *inchtate* — puse lîngă olaltă în orînduială.
incotat — răzemat pe coate.
io — eu.
irimă, *irmă* — inimă.
ișcoală — școală (ung. *oskola*).
iștar (la război) — zgript.
iujdi (*a se*) — a se munci, a se opinti.

I

încredința (*a*) — a logodi.

J

jinapăn — ieniper.
joapă — nuiă subțire.
junincă — juncă.

L

laibăr — jiletcă (ung. *laibli* de la germ. *leibel*).
lard — slănină grasă.
laviță — laiță.
lăieț — țigan de laie, lăieș.

lăngălău — pîine lată, coaptă în pripă pe lopată în gura cuptorului (ung. *láng*, flacăară ; *lángoló*, înflăcărat, arzător).
lăptos — murdar, înnegrit (despre cămeși).
lebeniță — harbuz.
libă ! — exclamațiune cu care strigă găștele (ung. *liba*).
liociăiesc — stropesc cu apă.
lipideu — prostire, cearșaf (ung. *lepedő*).
lipiun — o pînișoară de grîu sau păpușoi.
liulin — expresia cu care se îndeamnă copiii în leagăn ca să adoarmă ; se zice și la leagăn.
loază — vișele de la fasole, castraveți și bostani.
lotru — hoț (ung. *lator*).
lud — naiv, fără experiență, zălud.
ludae — dovleac.

M

maramă — un fel de îmbroboditură la femei.
matur — într-o vîrstă potrivită ; boi maturi, fată matură.
maur — ghizdele la fîntînă.
măgân (de) — de sine, de bună voie (ung. *magán*).
mălai — pîine mare de păpușoi.
măndru — frumos.
măroc — foarte mare.
mere (a) — a merge ; *merg*, *mei* și *meri*, *me* ; *mem* și *merem*, *meți* și *mereți* ; *merg* ; *meream*, *mereai* ; *merea* etc., la alte timpuri e regulat.
merîu — albastru ; ață merîie.
metreancuri — mărunțișuri fără preț, bagatele, fleacuri.
mezdrea — cușitoaie.
mezdresc — cioplesc cu cușitoaia.
michit, cu al doilea *i* emfatic — micuț (pentru a arăta o impresie adîncă despre micimea unui lucru).
mievăzenie — miracol.
minten, mintenaș — îndată (ung. *mindjárt*).
mintie — manta.
mire — în loc de mare ; cînd cineva vorbește cu mirare despre un lucru de o mărime excepțională.
moș — om bătrîn și bun.

mulduoan, în expresia *mere mulduoane* — poate mere moldovenești, români bihăreni zic *Moldua* în loc de *Moldova*.
mușiță — musculiță în vin și oțet.

N

nană — lele, țată.
nădăi (*a se*) — a presupune.
nialcoș — cochet, mîndru.
nimară, într-o *nimară* — odată, cu o ocazie oarecare.
ninerat — alintat, rîzgăiat.

O

o — sau, ori (mergi ori ba ?) ; are înțeles și de vreo ; o cîteva.
obloc — fereastră (ung. *ablak*).
oboroc — jumătate de brădie (vezi la litera *b*).
ogaș — haugaș (ung. *vágás*).
ol — ulcior.
orbeț — orb care calicește.
ortac — companion.
ortăcie — companie.

P

pană, *pene* — floare.
parastas — un colac mare, ce se dă preotului la maslu și la îngropăciune.
păcurar — cioban.
pălincă — rachiu (ung. *pálinka*).
pănde — pe unde.
păngă — pe lîngă.
părdi — vis-á-vis de...
păringă — prăjină.
păsulă — fasole (ung. *paszuly*).
păzitură — fiertură, merinde.
pepe — insectă mică cu aripi tari, gîză.
picături (*a*) — a pica.
piceucă — gule (ung. *pityóka* — cartofe).
piparcă — ardei roș.
pipă — lulea (ung. *pipa*).

- pirgălău* — clopoțel de boi și vaci.
Piticot — Statu-Palmă-Barbă-Cot.
pițiga (a) — a pișca.
pițiguș — pițigoi.
pliscoi — tevișoară de pai sau de gîscă.
pliscoiet — ascuțit.
plotog — potlog.
poale — fustă la țărance.
pocrovită — cergă pentru cai.
poden — podul de la șură.
podîșor — dulap pentru vase.
pogace — azimă de grîu coaptă în spuza din vatră (ung. *pagácsa*).
pogan — harnic, voinic (ung. e cuvîntul *pogány* ce însemnează păgîn).
poiată — încăpere pentru boi și vaci.
poivan — funie de priponit caii.
poivănit — priponit.
pomnesc — pocnesc.
pomnol — talpa de la prispă.
porșor (de fîn) — porcușor, porcan.
porumbești, prune porumbești — prune mici și negre ca porumbele.
postată — o grindă groasă la moară, pe care se razemă o altă grindă cu crîngul. Postata se ridică și se lasă în jos cu ajutorul unui ic, după cum voim ca făina să iasă mai măruntă sau mai mare.
potăng — otgon de nuiete rotilat ; slujește mai ales pentru a lega plugul de tînjală.
poțoc — guzgan (ung. *paczak*).
primă, primuță — cordea, cordeluță.
primă, adv. — devreme, de timpuriu (*e lucru pre-n primă ; pere ce se coc în primă*).
pristol — o pecete de lemn sau metal, pe care sînt tăiate cuvinte prescurtate de pe crucifix. Se întrebuintează pentru a imprima literele pe cornurile de la prescuri.
prodit — pribegit, dus în lume.
prunc — copil și flăcău.
pupuin — gheb.
purcălaș — purceluș.
purav — rău la fire, iute, abraș.
purcărie — slujba de păzitor la porci.

R

- raf* — cercul de fier de pe roata carului (ung. *raf* de la germ. *reif*).
raznă — felie.
rănză — stomac.
răsad — firele mici de curechi.
răsni (*a se*) — a se despărți, a trăi despărțit.
răsunoi — pinișoră care se face din răsăturile de pe covată.
rică! — expresie cu care cheamă rațele.
roștei — ușă de scîndurele sau de lemne cioplite (ung. *rostély*).
rotii, pere rotii — probabil de la roată, fiindcă asemenea pere sînt lătarețe și la coadă și la partea cealaltă, înfățișînd o formă de rotiță groasă.
ruje — roză (ung. *rózsa*).

S

- sarcă* — țarcă (ung. *szarkea*), coșofană.
săcuiet — săculeț.
sămăchiș — brînză de vacă.
săngerete — cîrnat făcut cu sînge.
sănt-Georgiu — sf. Gheorghe.
sănt-Ilie — sf. Ilie.
sănt-Ioan — sf. Ioan.
săvântoc — calic, sărac de tot.
săvăriță — solniță.
sbiciula (*a*) — a sbici, a usca.
sburătoare — deprind, învățat la zburat.
scand — scaun.
scălcia (*a*) — a scutura tare.
scărtăveți — castraveți.
schitagiū, schitecuț — curat, dichisit.
sclab — slab.
sclugă — slugă.
scob — o scîndură de brad pe care curge făina de sub piatră în albioară.
sdrăvia (*a*) — a strănuta.
sdrană — petecă.
sdranțar — evreu care vinde mărunțișuri pe sdrențe.
sfărgaciuri — uscături, găteje (ung. *förgacs*).

- sglăvoacă* — în Moldova pe la munți sglăvoc — un pește mic fără țepe :
la cap seamănă puțin cu broasca.
- smărc* — o unealtă cu care se scot, prin aspirarea aerului, lichidele din
buți și balerce ; e fructul unei plante care în unele locuri se cheamă
cucurbetă ; un fruct în formă de bostan cu coadă lungă. Când e
copt se usucă, rămânând gol pe dinlăuntru, coada vîrîndu-se în
vrada de la bute sau balercă, printr-o borticică făcută deasupra,
se aspiră, pînă ce se umple bostanul.
- serin* — senin.
- smărd* — urît, mănjit.
- smidă* — desîș de spini, rugi și tufe de alun.
- smintă* — greșeală.
- sminți* — a greși.
- sor* — șoric.
- spătoi* — cămașă de femeii.
- spălătură* — zoi.
- sorb* — drob.
- sterț* — opaț.
- strèpezi* — viermi în brînză, în slănină.
- strănște* — noroc (mai ales în înjurături).
- strîn* — străin.
- strînjea* — felie de piine.
- strofoca* (a) — a scărmana.
- strolîmbat* — sturlubatic, neastîmpărat.
- sucitoare* — un lemn lungăreț, cilindric, cu care întind aluatul de fac
pături.
- sudui* (a) — a înjura (ung. *szidni*).
- sumedru* — sf. Dumitru.
- sumnă* — fustă (ung. *szoknya*).
- supărete* — prispă.
- suroată* — amică.
- suspesc* — suspin.
- susta* (a) — a ofta.

Ș

- șdeamp* — scurtătură.
- șeldu* — godac (ung. *szöldö*).
- șerpoaie* — șerpoaică.

- șinor* — șiret (șireturi)
șod — nostim.
șolduros — cu șolduri mari.
șovâr (*šovăreos*) — papură.
șteangă — un drug de fier pe care a înțepenit crîngul morii.
ștergură — prosop.
știiboc — sentinelă (germ. *Schildwache*).
știulbic — un țaruș cu care se răscolește printre pietre și pe la rădăcini, pentru a alunga peștii spre vîrșă.
știulbica (*a*) — a da cu știulbicul.
știulbină — o bulboană mică.
ștrengărie — atelier unde se fac funiile și ștreangurile.
șumari — păzitor peste pădurile și proprietățile domnești.
șumăn — trăsnet puțin de băutură.
șurincă — un fel de brîu la femei.
șușnic — lazuiță.
șuștări — șitar, doniță în care mulg laptele.
șuștori — țarușii de la crîngul morii ; între acești țaruși se vîră măselele de la roată și, învîrtind crîngul, acesta învîrtește piatra, de se macină semințele.

T

- taică* — tată.
tăgășesc — grijesc în casă (ung. *tágas* — larg).
tândăli (*a*) — a glumi, a spune palavre.
tăpăranie — pătăranie.
tăria — cu de-a tăria ; cu de-a sila.
tărhoțit — lapte acru, pregătit cu cheag.
tărnaț — cerdac (ung. *tornác*).
tărsi (*a*) — a scoate spini, tufe, pentru a face loc de arat.
telechiu — grădină cu arbori roditori din dosul casei (ung. *telek*).
teporiște — coadă la secure și topor.
terhetiu — povară, încărcătură (ung. *teher*).
teugeriu — negustor de vite (ung. *tozsér*, însemnează bancher).
tialfăd — palid, galben la față.
tiligă — tileagă (ung. *talyga*).
tină — glod, noroi.
tire — tare, numai în unele expresii, pentru a arăta surprinderea.

titilig — tilincă.

tur! — expresie cu care se îndeamnă boii ca să intre în jug.

tocitoare — cadă largă cu cercuri de fier.

toi — vuiet, larmă.

toi (a) — a face larmă.

tolteu — cașarcă (ung. *töltö*).

trăgăna (a) — a cînta din gură sau din frunză.

trăngău — în expresia : *cît ai scos trăngău*, cînd aruncă în sus cu lemn sau piatră.

trăsăritoare — clampă.

trebe — trebuiește.

troacă — treucă.

troc — lemn scobit în care se ține de obicei sare, făină ; treucuță.

tufă — alun.

tulai — aoleu (ung. *tolvaj* — tîlhar).

tulburos — tulbure.

tulnic — buci de tei.

tuleu, tulei — strujan.

tuluc — juncan.

tup! — exclamație la joc.

turcu — în expresia : *a tăie turcu* — a-și astupa nările, apoi a se da pe spate în apă adîncă.

tureac — tureată.

tutu — tontul.

T

țietoare — o prăjină de care te ții cînd te sui în podul morii pe o scară cu 5—6 trepte.

ținăros — mîndru, fudul.

țingălău — clopoțel.

țipa (a) — a arunca.

țirfă — nisip.

țiuică — cucuveică.

țoangă — un clopoțel rău, stricat.

țov — baston.

țuca (a) — a săruta (ung. *csókolni*).

țuleap — tumulug (ung. *czölöp*).

țundră — un fel de suman.

țuțura (a) — a țurnăi.

U

uiniu — exclamație la joc.

ujină — spre seară, când toacă (ung. *ozsoni*, mîncare pe la toaca de seară).

ujina (a) — a mîncă spre seară.

unerete — uneori.

ungbeț — ungher.

ūrļa (a) — se zice despre apă cînd vine mare, se mai zice cînd cobori pe un plai înclinat.

uștior — ușor (la uși).

V

valău — jgheabul unde se adapă vitele și scocul de la moară (ung. *válu*).

vareți și vați — duceți-vă.

vă — du-te (alte forme nu mai are acest verb).

văii — văzui ; *văiși, văi, văirem* etc. ; *am văit* — am văzut (celelalte forme neregulate).

văitău — o măsură mică de scoarță de fag, cu care se vămuieste grîul, păpușoiul de măcinat ; mertic.

vămaș — vameș (ung. *vámos*).

vărșe — o unealtă de prins pește, făcută din nuiele (ung. *vörzse*).

vrea și vea ca auxiliare ; *vrea veni, tu vrea veni, el vrea veni* etc. — ve-neam sau aș fi venit etc.

vreream, vrereai etc. — voiam, voiai etc.

verin — venin ; *verinos* — veninos.

verișană — verișoară.

vică — o măsură de capacitate, are două brădii (ung. *véka*).

videre — vadră, ciutură (ung. *veder*).

vigan — vesel, cu chef (ung. *vigan*).

vinars — rachiu.

vintre, vintricel — partea de sus a pîntecelui.

vițelariu — păstor la viței.

voieși, de-a voieși — de bună voie.

vut — în loc de vrut ; se întrebunțează cu această formă ca auxiliar la optativ : *vutu-l-o fi bătut Dumnezeu*.

Z

zadie — pestelcă, șorț dinainte.

zap, zapi — pari subțiri (mai ales la lesele de la car și la zaplazuri).

zară — zerul de la unt.

zălog, zălogesc — amanet, pun amanet (ung. *zalog*).

zămnată — focul adunat în gura cuptorului când coace.

zimbresc, a zimbri — a fi cu mare lăcomie exprimată în față.

zo — zeu.

zoli (a se) — a se sili tare, a se munci.

LIMBĂ, LITERATURĂ ŞI OBICEIURI
LA ROMÂNII DIN BIHAREA

I

Poezii populare

Frunză vergye pipirig,
farmecele-îm face vig ¹.

Frunză vergye dye pē baltă
fostu-mny-o binye d-odată,
dar s-o-ntors frunza pē tău,
ş-am ajuns bugăt gye rău.

D-ar trăi tăt omu binye,
dă năcaz n-ar mai fi nyime.

D-atîta, Doamnye, m-oi duce,
pîn-oi da gye gură dulce !

¹ Vig (ung. *veg*) : sfârşit (M. P.).

Mult se mnyară găzdacu ¹
cum trăiește sāracu,
vai trăiește iel cum poatye,
numai otyi nu și-i scoate.

Vai, vai, vai d-a me vîiată,
care o dam gye gyiminyată,
pě negură și pě cîată,
că io-mi ieu pușouța-n brață,
și m-alerg prin grădinuță
d-aflai iarba tăvălită
și p-a me mîndra-adormită.
Dă murgu cu picioru,
spăriei mîndrii somnu ;
mîndra sus că s-o sculat,
și din grai d-așe-mi grăi :
— Ie-me tu, vere pě minye.
— Io tuncce că ty-oi lua
cînd tu mnyie mny-i aduce
mure nyegre gyin pădure,
sloi gye gyață su țarmure
d-apă rece gyin Dunăre.
Ia gyin grai d-așe-mi grăi :
— Mure nyegre s-or d-uscate,
d-apă rece s-o încălzit,
Iel gyn grai de d-așe-mi grăi :
— Fire-ai curvă taică-tău,
ce tu mnyie mny-ai grăit ;
mure nyegre-s otyi mnyei
d-apă rece-i gura mea
sloi ghe gyață-i mintye mea.

Cel ce-ș mînă plugu binye,
și mai bea și mai rămînye ;

¹ Bogatul (S.T.K.).

care-și mîină plugu rău,
trece p-îngă fîgădău ;
zice că-i vinarsu rău,
că n-are banyi în jașcău ¹.

★

Baş muiere, ie-i ou drac
că ou cîrpa-și leagă cap
ca s-o mai creadă bărbatu.
— Bărbate, sufletu mnyeu,
io mă jor și tu mă crez,
mă iubesc cînd nu mă vez.
Dă m-am iubit ou d-altu,
să n-am parte dă dracu.
— Gye ty-ai iubit ou d-altu
sufletu să-i margă-n iad,
norocu să-i stee-n gard.

★

Vai dă minye, n-am pe nyime ;
d-aș ave pe oarecinye,
m-ar scoate gyin rêu la byinye,
ș-ar punye mîna pîn gard,
m-ar scoaty e la nacaz (nacaz, moldovenism).

★

Ș-ai dudu ș-un duduman,
sărmanu-s, Doamnye, sărman,
fără taică, fără maică,
fără nici un ban în tașcă.

★

Măi, calule, dă măcaz
că io n-am d-ungye te las ;
ty-aș lăsa la taică-mnyeu,
da taica-mnyeu om bătrîn,

¹ *Jașcău* (ung. *zsasko*) : pungă (M. P.).

vai, cu coasa nu-m coseşteye,
cu furca n-agoniseşteye.
Ty-aş lăsa la soru-mea,
da soru-mea-i fată mare,
punye furca-n cingătoare
ş-aleargă la şezătoare,
tu-mi ptyei calule, gye foame.

★

Dă-mi, Doamnye, ce-oi cere ieu :
doi cai suri la paru mnyeu,
ş-o muiere pe plăcere
capu mi gvestulă-avere.

(Culese în Tătăreni,
de la un Țigan corturar.)

II

Hore (descîntece)

Dă, Doamnye, la popa coarnye
că să-ntyină la icoanye.

★

Dă drace cu popa-n tău,
cu dascălu în Bărcău¹ ;
dă drace cu popa-n Criş
cu dascălu gye tolyiş.

★

Zis-o hîda că m-o da
şasă boi dă oi lua ;

¹ Un rîuşor (M. P.).

șasă boi mii tare-m plac,
da cu hîda ce să fac ?

★

Sfirtycată-i zagyie,
să vegye paragyie.

(Hore culese de la notarul din Nojorfd,
lingă Oradea-Mare.)

★

Cîtu-i fata gye micuță
săre-n danț ca o broscuță,
dacă-și vegye drăguțu,
dă gyin coadă ca mîțu.

★

Sări, Mărie, cît gye sus,
că roșele știu c-ai pus,
și le-ai pus cu lingura
ca să tye poț mărîta.

★

Tăt așe mă țînye Doamnye,
cu cimpoi și cu higyegye,
și cu iegyeniță vergye.

★

Asta fată joacă binye,
ie mă-nvață și pe minye ;
ie mă-nvață a juca,
io o-nvăț a săruta.

(Hore culese din părțile Tincăi.)

Cîntece din Bibarea

Jelui-m-aş şi n-am cui,
 jelui-m-aş codrului
 codrului săracului.
 Codru-i jalnic ca şi mine,
 că nici frunza nu-i rămîne,
 numai goale clomburele,
 să le bată vînturi grele,
 vremurile, vînturile
 ca pe mine gîndurile.
 Oi aştepta pîn' la vară
 şi m-oi jelui eu iară,
 ca să crească viorele,
 să mă jeluiesc la ele
 ca la surorele mele,
 ca să crească bobociei,
 să mă jeluiesc la ei
 ca la frăţiorii mei.

(Culeasă din cîmp.)

Mă dusei pe dumbrăviţă,
 dup-un fir de romoniţă ;
 romoniţă nu aflai,
 ci aflai o fecioriţă
 şi-mi păru că-i prea micuţă.
 Lăsa-i mica să mai crească
 pe părinţi să slugărească.
 Cînd mersei a doua oară
 găsi-i mica mărişoară.
 Cînd mersei a treia oară
 găsi-i mica măritată
 c-un fiuţ micuţ în braţă.
 Mă sui-i ntr-o păltiniţă
 şi tăiei o fluieriţă ;
 începui a fluiera,
 toată lumea se strîngea,
 numai mîndra nu vinea.

Mă suii-ntr-un pălinaș ;
și tăiei un tibiligaș ;
începui a titiliga,
toată lumea se strângea
și și mîndra mea vinea.
Luai arcul și o săgeată,
Ea din graiu-i îmi grăia :
— Bade, nu mă săgeta,
că nu ți-s eu vinovată,
ce mi-i vinovată maica,
că m-a făcut în haină verde,
să fiu dragă cui mă vede,
nu m-a făcut în haină neagră,
să-ți fiu numai ție dragă !

★

Mă uitai peste-un deluț,
văzui fată de muntean
periindu-și păr galben,
periind și blestemând :
— Facă-mi-te părul meu,
facă-mi-te Dumnezeu
colie de pe cîmpie,
să te taie cosașii,
să te aduie greblașii,
să te puie-n ieslea boilor,
să te iee boii-n coarne ;
din coannele boilor
cornițe purcarilor,
din peile boilor
cizme roșii fetelor.

★

Taie drace pădurea,
să rămîie num-un ciung
să mă sui în vîrfu lui,
să mă uit peste Bănat,
să văd pe badea-n Arad
cu cizme roșii-ncălțat,
cu suman îmbăierat.

Du-mă, Doamne, de-aice
cu cinci cai cu cocie.
Du-mă, Doamne, în țara me,
că-i mai bun mălaiu-n ie
decît pita aice !

Cîtă-i mierea de dulce
nu-i ca mama cea dintîie ;
cîtă-i mierea de amară
nu-i ca cea de-a doua oară.

Merg în lume după bine,
vin acasă m-am pe mine ;
caut în toate laturile,
nu văd numai gardurile,
nici-i mamă, nici-i tată
ca și cum aș fi din piatră,
nici-s frați, nici-s surori
ca și cum aș fi din flori ¹.

Frunză verde de tuleu,
însoară-mă taică-meu,
că ție, taică, ți-i bine,
că ești cu mîndra lîngă tine.
Da mie taică mi-i rău,
că eu dorm în iștalău (grajd)
pe-un petec de buhai rău.

¹ În capul acestui cîntec din manuscris este o cruce făcută de culegător, care de bună samă a însemnat-o fiindcă se potrivea cu starea culegătorului, care a emigrat în „Țară“ și cînd se întorcea iarăși la locul său de naștere vedea multe schimbări (S.T.K.).

Tot mă-ntorc și mă sucesc
de nime nu mă lovesc
numai de părete rece ;
dorul mândrei tot nu-mi trece.

Busuioace, busuioace,
stai pe loc și nu te coace.
Și de ce să nu mă coc,
că mă pun feciorii-n clop ;
fără mine nu pot fi
nici popa la liturghie,
nici fecior la cununie.

Pe din jos de uliță,
merge-o dalbă de fetiță
și voinicu pe uliță.
Fata din grai îi grăia :
— Ie-mă Voină, ie-mă dragă,
nu-mi usca tu sufletul,
ca soarele răzoarele
și bruma busuioacele.
— Luate-aș fată, lua
d-ai un frate-n cătănie
și-i dus pe lotrie,
dacă acasă a veni
pe tine te-a sfădi,
pe mine m-a omorî.
Dar du-te-n dos
că este-un gros
ș-un fag cam putregăios
ș-o șerpoaie gălbănoaie ;
căci o vezi capul i-l taie,
că pe gură sînge-i cură
și pe coadă verim galbăn.

Tu-n păhar îl spriginește,
pe frate-tău îl otrăvește.

— Aleu, soră, draga mea,
adă-un ol cu apă rece.

— Aleu, frate, dragu meu,
caută-n tindă pe almariu ¹,
că este vin într-un păhar
și vinu-i cam îndulcit
bun de omu ostenit.

— Aleu, soră, draga mea,
c-o mână ține de mine
cu una-mi așterne bine ;
și de-a fi cu știrea ta,
atunci tu te-i mărita
când eu în muntă te-oi juca.

Pe din gios de uliță
merge-o dalbă de fetiță
și voinicu pe uliță.

Fata din grai îi grăia :

— Ie-mă Voină, ie-mă dragă,
nu-mi usca tu sufletul,
ca soarele răzoarele
și bruma busuioacele.

— Luate-aș fată, lua,
da mă tem că te-oi sfădi
și tu te-i mânia
pe mine mă-i otrăvi
ca și pe frate-tău !...

¹ *Almariu* : dulap ; blidar (M. P.).

★

Peline, dragă peline,
amară-i frunza pe tine,
aşa-i şi inima-n mine,
amară după oarecine.
Şi peline, dragă peline,
amaru-i tuleu tău,
aşa-i şi sufletul meu
amărit şi chinuit
după cine am iubit ¹.

★

— Cucule, de unde vii ?
— De la târg de la Săbii.
— De la maica ce mai ştii ?
— Ştiu aşa că-i sănătoasă
şede la masă şi coasă.
Nu ştiu coasă, ori descoasă
da la laorâmi ştiu că varsă
de-au făcut fîntîna-n casă.
Fîntîna-i cu trei izvoare
cine-a bea din ea, să moară.
Doar-a bea şi bădiţa,
să mi-l bată credinţa.
Doar-a bea şi bade meu,
să mi-l bată Dumnezeu.

★

Fă-mă, Doamne, ce mi-i face ;
fă-mă-o pasăre măiastră,
să zbor la maica-n fereastră,
să văd cine ce-o cina.
Maica cină cu lumină,
eu făcui cu aripa,
stînsei maicii lumina.
Maica prinsă-a blăstăma
cine stînse lumina.

¹ Cîntecul acesta iarăşi îi semnat cu o cruce şi de bună samă că a fi avînd oarecare potriviri de sentimente cu ale culegătorului (S.T.K.).

— Maică, nu mă blăstăma
 că eu stîinsei lumina.
 Maica prinse-a mă-ntreba :
 — Bine-i la străini ori ba ?
 — Taci, maică, nu mă-ntreba,
 că spune-mi-se fața,
 că-i galbenă ca ceara
 și veștedă ca ceapa.
 Că străinii pînă cină
 mă pun feșnic la lumină.
 Dacă gată de cînat
 nu mă-ntreabă ce-am cînat,
 da mă-ntreabă ce-am lucrat.

La tău belceului
 fată albă adipă cai.
 Suru be, murgu nu be.
 — Ce rîndu-i murgule-așe ?
 Doară apa-i turburată
 ori iarba îi sălcioasă ?
 — Nici apa nu-i turburată,
 nici iarba nu-i sălcioasă,
 numai fata-i prea frumoasă.
 — Eu, murgule, nu-s de vină,
 că maica m-o ciupăit
 în șustariu cu lapte dulce,
 să fiu mîndră ca ș-o cruce,
 și maica ciupa o țipat-o
 lîngă grădina cu flori,
 să fiu dragă la feciori,
 și lîngă grădina verde,
 să fiu dragă cui mă vede.

Mă-nsurai să-mi iau muiere ;
 luai mama mamei mele.
 Cînd o văd sara la pat
 parcă-i dracu încălțat ;

cînd o văd ziua la soare
parcă-i dracu în picioare.

★

Bată-te focu amar,
cum te beui din pahar.
Eu gîndii că beu oțet
și beui amaru tăt.

★

Vai de mine amărîtu-s,
tot așa-am fost de cîndu-s,
voie bună cînd și cînd,
da amaru nu-și dă rînd.
Și vai, Domine, și de mine
negre-s hainele pe mine.
Nu-s negre că nu-s spălate,
da-s negre că-s judecate.
Și nu-s negre că nu-s lăute,
da-s negre că-s amărîte.

★

Furi-vă dracu gînduri
cum veniți tot pe rînduri,
de nu veniți tot o dată
să vă-nchid într-o poiată.

★

Hodolean și iarbă neagră,
ieși afară maică dragă
să vezi domnii cum mă leagă,
cu 3 rîfi ¹ de primă neagră ²
cumpărați de la cetate
cu 3 zloți și jumătate.

¹ *Rif* : unitate de măsurat lungimele, îi mai mare ca un cot și mai mic ca un metru (Sim. Mesășanu).

² *Primă neagră* : cordică, panglică neagră (Idem).

Mult mă muștră gazdele
că le-am furat vacile,
dară cine le-au furat
să moară spânzurat
în fune de teiței (tocmăgi, tăieței)
încălziți în petriței.

Mult mă mir maică de tine
ce pământ negru te ține
de nu vii maică la mine.
Ține-mă pământ de iarbă
nu pot veni fără treabă.
Vină maică prin grădină,
și ia două fire de iarbă,
și nu veni fără treabă.

Pusei șaua pe murgu
luai drumu de-a lungu ;
cînd fusei pădri nana
murgu prinse-a necheza.
Legai murgu de săgeată,
mă băgai la nana-n casă,
găsii cina pusă-n masă,
eu cinai și mai rămasă ;
nana prinse-a mă jura
c-am cinat și la alta.
Eu jurai și nu pre-pre
că știu că au fost așe.

— Rozmălină din grădină,
ce-ai grăbit de-ai înflorit,
ori soarele te-au pălit ?
— Soarele nu m-au pălit
numai m-au ajuns acele hori,
să fiu tuleuș cu flori.

Toată ziua trag cu coasa
sara mă culc cu mucoasa ;
toată ziua trag cu cîrna
sara mă culc cu bătrîna.

(De la un țăran ce lucra la cosălauc.)

Busuioc bociolios ¹,
era badea mînios.
Busuioc cu bociolie
nu-mi pasă de-a lui mînie.

Bityerire-aș bityeri ² :
nu știu rîndu pădurii
și m-or prinde jindarii
și nu știu ce-oi dobîndi.
Ferele de nouă fonți
mă mir, bade, cum le porți ?
Portu-le mîndruță bine,
că mi-a fost drag de tine.

Cucule cu pene verzi,
mîndru cînți vara-n livezi.
Cucule cu pene sure,
mîndru cînți vara-n pădure.

Cîte păsări îs pe munte
nu-s ca cucu de cumînte,
căci aude glas de coasă,
el menge din țara noastră.

¹ *Bociolios* : măciulie (S. Mesășanu).

² *Bityeri* : a hoți, a tîlhări (M. P.).

Mers-au badea la Arad
după lemnișor de brad,
dar nu știu ce zăbăvește,
bag samă îl sicluiește (?)
și mers-au badea la cîmpie
nu-i nidejde să mai vie.

(Culese din satul Cîmp.)

— Merluță, merluță,
pasere murguță,
ce te tînguești
și te jeluiești ?
Ziua pe garduri,
noaptea pe vaduri ?
— Eu mă tînguiesc
și mă jeluiesc,
că eu ș-am d-avut
niște puișori
într-un ciung uscat
din margini de sat ;
vîntul ș-o suflat
ciungu l-o-mburdat ¹,
puii mi-o turtit
rău mi-am bănuit,
și mi-oi bănui
pînă ce-oi trăi.

(Cîntec de pe la Bel, Biharea.)

¹ Dat jos (M. P.).

IV

Cimilituri

(Din Goruni ¹.)

Cinel, cinel
baba grasa
umple casa ?

(Lumînarea)

Măciucuță glava,
încunjură dumberava ?

(Albina)

Cîntec cules din Iași

Hoi, saracă nora me,
mare bine mă ține,
tot în tindă după ușă
într-un știubei cu cenușă.
De mîncare ce-mi dăde ?
Mămăligă-ntr-o surce,
lapte acru-ntr-o lule,
și mîncam și rămîne !

V

Formule de salutare (binețe)

De Dumnezeu bine.
Noroc bun de Dumnezeu.
Norocu bun ².
Sanatate bună.
Dumnezeu te-alduiască.

¹ În textul din *Șezătoarea : Goroani*.

² În munții ținutului Suceava s-aude : Norocul cel bun (M. P.).

Buna sara ¹.
Sara bună.
Noapte bună.
Hodină curată ².
Dumnezeu te ție.
Custe-te Dumnezeu.
Prînz bun.
Bună hodină.
Bun lucru.
Drum bun.
Cele bune.

VI

Salutări glumețe :

Buna dimineața — roade gheața.
Buna ziua — roade piua.
Buna sara — roade scara ³.

¹ *Buna sara* se zice cînd te duci sara la casa unui om ; și cînd ieși, zici : *Sara bună* (M. P.).

² Se zice și *hodină ușoară*, adică somn ușor. *Hodină ușoară* se zice și în Basarabia (M. P.).

³ Se mai zice : *Buna dimineața — pipă coștereata* (poiata găinilor). *Buna ziua — pupă piua*. *Buna sara — pupă ocară*. *Buna calea — pupă pe badea*. Între amorezați se zice altfel :

*Sara bună, eu mă duc ;
Mulțămăsc gură de cuc !*

*Sara bună, eu m-oi duce ;
Mulțămăsc de gură dulce !*

(Adică i-a cîntat drăguța sau are drăguța glas duios.)

Alții cînd se despărțesc sara, zic în semn de prietenie :

*Sara bună, nu di tăț,
Și mîni să ti mai văd.* (M. P.).

VII

Expresii interesante :

Cele bune să s-adune ;
 cele rele să se spele ¹.
 Doamne, batăr !
 Vai Domine ! ²

VIII

*Expresii și frazeologie
 din vorbirea țăranilor din comitatul Bihării*

— Tomă, Tomă Totoromă
 face oale gurgoetye
 dă cu iele gye păretye.

(Satul Ștei)

— Este ceva sminteală-n iel ? (adecă în pasuș, bilete de vite). Însemnează greșeală.

— Ai cartye să mei la lege ? — Ai citație să mergi la judecătorie ?

— Datuț-o contrălușu să mergi afară ?

— Goi ca șerpîi ; se zice și ca napîi, despre copii săraci, cu hainele rupte.

— Rupi-o osie ! (fără explicări)

¹ Aceste vorbe se aud și pe valea Bistriții din Moldova, se zice cînd închină cineva paharul (M. P.).

² În manuscris, la fața 112 se găsește o poezie populară cu expresia aceasta :

<i>Vai de mine amăritu-s,</i>	<i>Și vai, Domine, de mine</i>
<i>tot așa am fost de cîndu-s,</i>	<i>Negre-s bainele pe mine ;</i>
<i>voie bună cînd și cînd</i>	<i>și celelalte (Notă de S. T. Kirileanu).</i>
<i>de amaru nu-și dă rînd,</i>	

— Rupt-o pe mă-sa

Șezătoarea, Fălticeni, VII, 1903, 1 febr., nr. 12, pp. 177—192.

— Ho ! mîn-ce-tye mă-ta ! astfel strigă la cai ca să se oprească.

— Segye-n curuș (fără explicare).

— Perzîndu-se cuiul de la leuca trăsorii, un român se duce să-l caute pe drum îndărăt ; vizitiul văzînd că nu-l află, strigă la dînsul ; — Tragă-l dracu pe... la tyinye. Drace, bagătye-n iel ! (sudalmă, cînd cineva te supără ; te năcăjeste rău).

— Ei zo — da zeu.

— Ei nu mai nană daina-le (re) (fără explicare).

— Ba, Doamnye ! Negațiume cu tărie.

— Ba io zo ! — Ba eu zeu !

— N-am fost harnici de-a punere (fără explicare).

— Bată-l voie lui Dumnezeu !

— Dumnezeu lungiască-ți anii vieții

— I...I ! Batye-i Domnye !

— Dac-o murit iel, se tătye duc.

— Nu ieram gye bere pe apă pînă ny-am înfoiet ! — Nu ne puteam sătura de apă.

— N-ar mere ore cu cocia să ducă pe...

— Nu se duce cu... (fără explicare).

— Vai dolean gye minye : vai de mine ! aman ! (Auzită în satul Cîmp, comit. Biharea.)

— Cluța mamei, cînd strigă (o femeie) pe cloșca cu pui (idem).

— Puții mei cînd cheamă puii (idem).

— N-am ce cu el ; nu-nu trebuiește ; nu-mi e de nici o trebuință.

— Ni-i bine (nu-i bine) (ibid.).

— A-i fi pregetă, a te rușina de cineva (ibid.).

— La vro mîni : Vine un român cu ouă. — Cum le dai ?

— D-apoi trei parale ou ; vine 5 la 15 bani. — Da smîntîină n-ai ? — Smîntîină la vreo mîni (Tazlău, jud. Neamț.).

— Cîntă de-ți vine să-ț uți neamurile (despre un cioban care cîntă din fluier) (idem).

Nume de botez

la românii din comitatul Bihării

(Culese în Cîmp, Criștior și Dumbrăveni.)

Acsintie : Sentie.*Adam* : Adămuț, Dămuț, Damu, Muțu.*Alexandru* : Sandru, Șandor, Sendruț, Șandre.*Ana* : Anuța, Anyța, Anișca, Nyișca, Nuța.*Anisie* : Anyisie, Sie, Anyișca.*Andrei* : Indrei.*Armanca* : Anmăncuța, Manca.*Aron* : Aronye, Ronye.*Atanasie* : Tănasă, Tănăsuță.*Barbara* : Bărbăruță, Bură.*Blagu* : Blăguț.*Brîndușe*.*Constantin* : Costan, Coste, Costiță.*Crăciun* : Crăciunyel, Crăciunaș, Ciunye.*Creștina* : Creștinuța.*Dănylă* : Dănyiluța, Nyilă.*David* : Vicu.*Dilinca* : Dilincuță.*Dimitrie* : Dumitru, Mitru, Mitre, Mitruț, Truț.*Dochia* : Dolye, Docă.*Ecaterina* : Cătălina, Catița, Tița, Catrina, Trina.*Elesei* : Ilisei.*Fanye* : Fănyucă.*Filimon*.*Filip* : Filipaș.*Floare* : Florița, Florica.*Flore* : Florița, Floroiu.*Găvrilă*¹ : Vălă.*Gheorghie*² : Gyorghe, Gyorgye, Gyurcă, Gyie.*Gruie*.*Iacob* : Iacove, Cove.¹ În Broșteni (Suceava) se mai zice : Gavriluț și Gavrilaș (M. P.).² *Ibidem* : Ghiorghită, Ghiță, Ghiorghieș (M. P.).

Iancu : Iencuțu.
Ieva : Ievuța, Vuța.
*Ileana*¹ : Ilenuța, Lina.
*Ioan*² : Ion, Ionuț, Nuț, Ionaș, Ioanye, Nyeș, Oanye.
Iob : Iovu.
Iosif : Iosiv, Sivu, Sivuțu, Sive.
Irimie : Irimnyie, Rima, Rimu, Mie.
Iuliana : Iulița, Iulcia.
Iustina.
Ivantie : Vantie, Văntiță.
Lazăr : Lazare.
Luău : Lupuț, Lupe, Lupa.
Macrina.
Macovei.
Magdalena : Lină.
Marcu : Mărcuțu, Mărcoieș.
*Mărie*³ : Măriuță, Mărița, Mărișcă, Mărioara.
Marina : Mărinuță.
Maria : Mărtuța, Mărtița.
Martin : Marțian.
Mihai : Mnyihai, Mnyihăieș, Mnyihăiuț, Mihu, Haiu, Hăiduțu,
 Haie, Mnyihuță, Mnyhuț.
Mina : (fem.).
Miron : Mironaș, Mironuț, Ronye (?).
Moise : Moistică, Sică.
*Nicolae*⁴ : Mnyiculae, Mnyiculiță, Culiță, Culă, Culae.
Nyicoară : Mnyicoară, Mnyicoriță, Mnyicoruță.
Novac.
*Paraschiva*⁵ : Parasclie.
Pașcu : Pășcuț, Pascule, Pășcoiu.
Pavel : Păvăluț, Păvălaș, Pavele.
*Petru*⁶ : Petre, Petruț, Petrișor, Petriță, Petroiu, Pera.
Procopie : Precup, Precupaș.

¹ În Broșteni (Suceava) se mai zice : Ilinca (M. P.).

² *Ibidem* : Ionel, Ionuță, Niță (M. P.).

³ În partea Moldovei de la șes de zice și Marghioala (M. P.).

⁴ *Ibidem* : Culeană, Culăiaș (M. P.).

⁵ În Broșteni (Suceava) se zice și : Parasca, dar numai la o femeie din satul Holda care-i venită din Bucovina (Cordun) (M. P.).

⁶ În Broșteni (Suceava) se zice și Petrache și Petriuc, dar acest din urmă nume se zice numai țișanilor (M. P.).

Raveica : Raveicuța, Veica, Veicuța.
Rusanda : Sanda.
Samson : Sonye, Nonye.
Sanda : Sănduța.
Saveta : Savetuța, Veta.
Savu : Săvuțu, Vuțu.
Simion : Sumnă, Non și Simon (după ungurește, acest din urmă).
Sînzîiana.
Solomon : Monu.
Stană : Stănuță.
*Todor*¹ : Tyodor, Todoruț, Togyeraș, Toagyer, Togyere, Tyirică (Doretogytică).
Todora : Dora.
Todosia : Todosie.
Toma : Tomiță, Tomic.
Tilina : Tîlinuță.
Ursu : Ursuțu.
*Vasile*² : Vasilic, Vasilică, Lică, Tilică.
Veselina.

X

Nume de familie

1. La țărani din Câmp.

Roman, Micle, Rădac, Bortîș, Moș, Copil, Colariu, Teaha, Todor, Creț, Alyimuț, Popa, Hoț, Daliman, Băruță, Cioară. Acest sat este compus din 140—150 de familii.

2. La țărani din Colești, filiala Câmpului.

Moș, Monya, Deliman, Ciba Suci, Faur (țigani), Dan (o singură familie).

¹ În Broșteni (Suceava) se mai zice : Todică, Todiriță și Todirică (M. P.).

² *Ibidem* : Vasilică, Vasiloae (după numele de botez al bărbatului (M. P.).

3. La țărani din Criștior.

Condre, Dolog, Bălaj, Boc, Baba, Anca, Laza, Trit, Toma, Zoica, Bogdan, Tomșe, Baclu, Groza, Filip, Nemeș, Petruț, Chiș, Pura (țigan).

4. La țărani din Ștei.

Sustra, Pantye, Sumedre, Botășel, Belgye, Găbanu, Totolicu, Petroiu, Pihu, Bonca, Ursa, Cidu, Mîț, Cucu.

5. La țărani din Tazlău ¹.

Hârle, Flintoc, Lireghie, Oltean, Coborișanu, Borlan, (țigan), Spânachi, Coste, Tiuantiuc (țigan), Cheche (țigan), Mornăi (țigan), Mărian, Labiș, Odor, Stele (țigan), Zăvate, Butuc, Grasu, Iescariu, Chițu, Găinariu, Dirle (familie stînsă), Toboleiu (familie stînsă), Stupcan.

XI

Nume de vite

Nume de boi (în Biharea) : Seme, Lomba, Pirom, Daro, Higy, Bodor, Sugar, Vilaș.

Nume de vaci (tot din Biharea) : Mîndrac, Sîmbac, Bămac, Ruje, Bujora.

Nume de boi (din comuna Tazlău, ținutul Neamț) : Dumman (fătat duminica), Joian (fătat joi), Busuioc, Tuluc, Pădureanu, Mîndrilă, Zorilă, Boian, Medelean, Clopoșel, Cercel, Cudalb.

Nume de vaci (tot din comuna Tazlău) : Marțoleana, Marțolea (fătată marța), Veronică, Sîmbotica (fătată sîmbăta), Lunae, Pădureana, Plăvaia, Gălbinauța.

Nume de câni (comuna Tazlău) : Grivei, Torozan, Brezoiu, Chiperi, Sîrbu, Ciobanu, Corbu, Azor, Turel, Molda.

¹ Comună în ținutul Neamț (M. P.).

Cum suna clopotul la unguni, români și sași

Clopotul la ungunii Calvinii, zice :

Hus ha dög is ; hus ha dög is.

La reformați : *Szent Antal foz lencset ; szent Antal foz lencset.*

La români : *Ciapă cu pasulă, ciapă cu pasulă.*

Cel săsesc : *Bofliș*¹.

Cel de la neuniți : *Stan din deal.*

Cel unit răspunde : *Dacă dai n-ai.*

Vorbe locale (provincialisme) din satele Ștei, Cîmp, Criștior și târgușorul Vașcău, Valea Tazlăului (satele Tazlău și Frumoasa, județul Neamț) și din satul Goruni, jud. Iași.

A

Agyistat : atestat.

aleg : figurat, alege-se când vine..., adică vine rar, câteodată.

alintat : rupt de foame, mort de sete.

amucare : amuce, oarecare ; amuce = duce : ducea ceva.

arnici : ață de bumbac boită roș sau vînat. (Valea Tazlăului-Neamț.)

aspreală : sîneală.

B

Babiță : piatră de var sau de marmură.

bai : nu-i bai gy-ace : nu-i nici o supărare pentru asta.

*băgău*² (fără explicare).

belesc : ju pesc.

¹ În Solnoc-Dobîca, zice că cel săsesc sună : buvniși (S. Mesășanu).

² Se zice celuia care sugă tabac în gură (Solnoc-Dobîca, Transilvania) (S. Mesășanu).

bendereu (fără explicație).

*bica*¹ (ungurește *bika*) : buhai, taur.

bireș : bulgăr de pământ. (Nu se poate descifra bine, poate să fie : *biceș*.)

bleasc : grai.

*blociori*² : a se juca în apă.

boance : văzdoage (cărujele), flori de grădină, galbene, forma rozelor. (Valea Tazlăului-Neamț.)

boariu : păstor la boi.

bociște (fără explicație). (Nu se poate bine descifra, poate să fie : *boriște*.)

bociulie : bocioală, căciulie de usturoi.

bodroanțe : catrafuse, boarfe. *Ș-a luat bodroanțele-n spate și-a plecat.*

bojinc și *bojic* : buzumar.

bombic : bolovan rotund.

bopsai (fără explicație).

brăcinariu : gârnet.

brusturărie (fără explicație) (Valea Tazlăului-Neamț).

bubușlui : fructul hămeiului. Grăunțele hămeiului se cheamă lăstări (Goruni, jud. Iași).

bucate : cereale.

bulughene : cartofe (se zice) în partea de sus a jud. Neamț.

bumnyi (a se) : a se ciocni cu cineva în cale.

bureții bolundariți : roșii la culoare, mari și cu pete negre.

*busumflat*³ (fără explicație).

buptăr (fără explicație).

C

Casă : cafea (ungurește *Kave*).

căfană : cafenea.

*Călin*⁴ : copăcel cu fructe care se cheamă căline, un fel de bobite roșii mai mici ca cireșele obișnuite. La gust sînt amare, cu toate acestea țărani le mînîncă. Fructele stau și iarna pe copac (Valea Tazlăului-Neamț).

¹ *Bica* se mai zice și la petricică (M. P.).

² *A bliotocori*, cu același înțeles și în comuna Broșteni, ținutul Suceava (M. P.).

³ *Bosumflat*, drîmboiet, mînios (Broșteni — Suceava) (M. P.).

⁴ Broșteni (Suceava) rodul acestui copăcel să fierbe și zama se bea ca leac pentru tuse (M. P.).

cameniță (ungurește *Kemeneze*) : sobă.
cantă, cîntulă (?) (fără explicație).
*cardaboș*¹ : cîrnaț gros.
cervereu (glasul să meargă ca cervereu) (fără explicație).
ceucă : stancă.
cîrcăi (*a*) : cum fac găiniile (de spaimă).
*chiotoare*² (fără explicație).
chișetoare și *chișoscă* : o cască mică. (Valea Tazlăului.)
*ciapță*³ (fără explicație).
*cioareci*⁴ : ițari.
ciobîrcău : se zice despre un om carele îmblă prin locuri streine,
 precum și despre care îmblă noaptea bătînd cîrciumele.
cioroslan (fără explicație).
cisar și *ipan* : întreg, sănătos, teafăr.
ciudesc (*mă*) : mă mir (ung. *csodalni*).
ciuderiu : must de mere sau pere verzi.
ciugulesc : despre găini cînd ciupesc căutînd mîncare.
ciumar (*ciumafaie*) : o buruiană înaltă rămuroasă, cu niște
 fructe cît nucile cele mari, cu ghimpi. Crește în belșug
 (buiacă) pe lîngă garduri și prin șanțurile ulițelor. Fruc-
 tul e otrăvicios. Se cosește pe la începutul lui august.
 Românul pe care l-am văzut cosind-o, zicea că după ce
 are să mîntuie, trebuie să-și facă mojdei de usturoi, așa
 de tare că-l amețește la cap. L-am întreat pe român,
 n-ar putea să scape ulițele cu totul de-așa buruiană
 proastă, fără nici un folos. Mi-a zis : „că o cosesc și alt
 ce-i de făcut ?“

¹ La Broșteni se zice chișcă și prin alte părți ale țării : calbaș (M. P.).

² Tot la Broșteni, se zice gheotoane pl. i. ațelor de la gura cămeșilor
 gospodarilor cu care se încheie la gît. Se mai zice și la colțul casei de
 dinafară ; „chiotoarea casei“ (M. P.).

³ Scufie sau bonetă care se pune pe capul copiilor mici (Solnoc-
 Dobîca) (S. Mesășanu).

⁴ Alte celea-s cioarecii și alte celea ițarii. La Broșteni (Suceava),
 cînd zici cioareci sau berneveci, mai delicat, se înțelege acea haină de
 tras pe picioare, făcută de pănură groasă de lînă albă, care se poartă
 iarna, toamna și primăvara. Rar se fac cioareci de lînă lae sau neagră,
 cu care se îmblă la tăiet pădure. Ițarii se făceau în vechime numai din
 lînă toarsă „tors în tors“ și is cu mult mai subțiri decît cioarecii, așa că
 se purta numai vara. În vremea de astăzi se fac ițari și de bumbac, adică
 urzala și bătătura ori cu urzala de bumbac și bătătura de lînă. Numai
 tineretul poartă ițari de bumbac, gospodarii bătrîni port tot de cei de
 lînă (M. P.).

— „Să săpați frumoșel locu și șanțu colea primăvara și să-i scoateți rădăcinile ; ar crește oleacă de iarbă !“

— „D-apoi cât de multă-i, de unde-ar putea primăria să săpe atîta loc ?!“

— „Apoi nu așa, fiecare gospodar să săpe pe dinaintea gardului său“.

— „Ba că bine zici, cucoane. Ce ț-ar fi, un băiet ar putea face ușor treaba asta.“

Pe lîngă ciumar mai e bozul care cuprind multe părți ale satului, partea dintre șanțuri și gardurile de la ogrăzile caselor. Sînt drumuri, ulițe și maidanuri, cuprinse mai mult de jumătate de boz, ca de-o pădure.

ciungări (a) : a curăți arborii de crengi (Valea Tazlăului-Neamț).

*ciupă*¹ (fără explicații).

ciuruitoare : borticele de la gura ulciorului, pe care se strecoară apa.

clindos : se zice cînd ceva nu-i copt bine. *Pînea asta e clendoasă.*

clonț : cioc.

*cocoși*² (fără explicație).

corhăi : locuri rele, rîpoase. Se zice și *corhăni*, s. *corhană* (Valea Tazlăului-Neamț).

*corobețe*³ (fără explicație).

coromîslă (fără explicație).

*cotcoreza*⁴ (a) : a cotcodăci.

cuciu : expresie cu care se cheamă cîinii.

cumpeni (a) : a potrivi. *Rău m-a cumpenit.*

curpeni : un păzitor la vacile satului, în munți cu coliba în niște preluci, avea o grădinuță cu castraveți. Luîndu-mă de vorbă și zicîndu-i :

— Ai și castraveți, moșule ? A răspuns :

— Ia avem niște curpeni (Valea Tazlăului-Neamț).

¹ *Albie* : covățică de scăldat copiii (Solnoc-Dobîca) (S. Mesășanu).

² Poate : cucoș (S. T. K.). Nu, floricele din porumb (V. N.).

³ Se zice la pere sălbatice și mere pădurețe (Solnoc-Dobîca) (S. Mesășanu).

⁴ În Solnoc-Dobîca se zice : a cotcoreza (S. Mesășanu).

D

Dîrpi (a) : a călca, a culca jos. Se zice cînd culcăm iarba rostogolindu-ne pe pajiște. — *Toată mi-a dărpit iarba jucîndu-se prin ea.*

diac : student și psalt.

*dolană*¹ : orice fel de mantie neagră.

dos : partea potrivnică a dealului.

drîmboaie : drîmbă.

dulce : a mînca de dulce, a mînca de fruct.

dumesnice : caprele nu fug de vite, îs mai dumesnice (Valea Tazlăului).

E

E, da : așa-i. E, da ? adică, așa-i ? E doamny ; desigur, așa.

F

*Faidă*² : putere, tărie.

faios, *făioșel* (fără explicație).

fanele : fasole-fanele, adică de care n-are haraci (ologuță) ; se mai zice și fasole oușoare (Valea Tazlăului-Neamț).

față : partea dealului sau a muntelui întoarsă spre soare sau miazăzi.

feștilă : fișil.

fetan (fără explicație).

fiostru : fiu vitrig și hiostru.

fitye : a fitye, în zadar.

fluier : șuer.

G

Gad, *gadină* : animale sălbatice hrăpitoare, ca lupii, vulpile, ulii etc. Se zice și despre găini. De asemenea despre porcici, păduchi, lindini ; în cazul din urmă mai ales *gad*.

*gangav*³ (fără explicație).

¹ *Dulama* : era un strai bătrînesc și de care se pomenește în poezia populară — din Moldova — că îmblau îmbrăcați haiducii ca Pietrariu ș. a. (M. P.).

² În Broșteni se zice : făidă, cu înțeles de formă, d. p. altă făidă ; altă formă (M. P.).

³ În Broșteni se zice : la cel care nu răspică bine vorba (M. P.).

gîrlă (fig.) : un copil fugind după o femeie : *Se ține după dînsa gîrlă*¹ (Valea Tazlăului-Neamț).

gîscolu : gînsac.

gheară : unghiile de la picioarele găinilor.

*glingan*² : porc sălbatic.

golie (ung. *golga*) (fără explicație).

gorgoașe : fructele cînd încep a fi bune de mîncat (com. Goruni, jud. Iași).

grămuja (*a*)³ (fără explicații).

grije : lasă ; grije me.

grohotar : un loc petros, unde sînt grămădite peste olaltă pietre multe.

guri, gurii : cum se strigă porcii.

guzu : strînge lemne, se zice despre un vier bătrîn, care strînge pe iarnă ca *guzu* (*guzganu*) (com. Goruni-Iași).

H

Hauc : vreasc.

*hăbădic*⁴ : tot vreasc.

hăbădicariu : un loc unde sînt grămădite vreascuri multe peste olaltă, vreascuri de nici o treabă.

hăti (*a*) : a trage, a scoate.

hăituiesc : le hăituiesc pădurarii (căprioarele) (Valea Tazlăului).

hîrț (post)⁵ (fără explicații).

*highidiș*⁶ : ceteraș, scripcar. *Highidiș de lîngă Criș* (cimilitură), țințaniul.

hoi, hoi Ioanye ! hoi Floare ! (fără explicații).

horăiesc : horcăiesc.

horcotesc : se zice despre horăit (Valea Tazlăului-Neamț).

¹ În Broșteni se zice : tot cu același înțeles : *grapă*. „*Se ținea grapă (grăpiș) de el*” (M. P.).

² În Moldova prin vorba asta se-nțelege un flăcău crescut bine, fără a avea vîrsta înaintată, adică potrivită înălțimei (M. P.).

³ A hopăi în horă (Solnoc-Dobîca) (S. Mesășanu).

⁴ În Broșteni se zice : *hapaticuri*, la strujiturile de la geluitură (M. P.).

⁵ În Moldova se-nțelege prin *hîrț*, săptămîna de lîngă postul mare, adică cea din urmă săptămîna din cișlegile de iarnă — se mîncă de fruct și miercurea și vinerea, deolaltă (M. P.).

⁶ În Solnoc-Dobîca, se zice *highiduș*, tot cu același înțeles (S. Mesășanu).

huburez (fără explicație).

hupa și *hupi* (*a*): a striga tare pe cineva. *Hupască dracul dintr-însul*.

hutupală: un om mîncăcios.

hutupi (*a*): a îmbuca cu lăcomie.

I

Ioie, (foarte întrebuițat în expresia: *ioie cînilor*) (fără explicație).

iujdasc (*mă*): mă opintesc.

izîgyi (*a*): a pieri, despre boi, cai etc. cînd mor.

Î

*Îmbăierat*¹ (fără explicație).

încala (*a se*): a se îngrășa tare.

încărăba: a încărăbăni, a cîștiga, a încărca.

îngurzi: a încreți (образul sau opincele).

întoloci (*a*)²: a împreuna, a lega laolaltă.

întutyipa (*a*): a face să fie pe-o formă.

J

Jechilă: toate uneltele pentru serviciu la stîna. În unele părți se zice: *tarhatu stîinii*, *pojijie* (Valea Tazlăului).

*jînapăn*³: ieniper.

jînău (ung. *gyanu*): bănuială (năpaste).

jirav: om iute de fire.

jordănesc (?) (fără explicație).

jubră: jumară, pl. jumere (fără explicație).

jugănesc: scopeșc.

jumurli și *jumuli* (*a*): se zice despre porci cînd scurmă în noroi căutînd grăunțe.

L

Lăduni: fagi, mesteacăni⁴, răchiți etc. groși de la un decimetru pînă ce-s buni de bîrne (Valea Tazlăului-Neamț).

¹ Împodobit (Solnoc-Dobîca) (S. Mesășanu).

² Adică a întorloca, cu același înțeles în Moldova (M. P.).

³ În Broșteni se zice: jneapăn la un copăcel mic și foarte crengos, de soiul bradului. Îi plăcut pentru verdeața lui deschisă și cetena sa mărunțică (M. P.).

⁴ În Broșteni; pl. mestecini (M. P.).

lăngălău (ung. *langolo*) : o pătură de aluat ce se coace pe lo-
pată în vatra cuptorului, pe când focul arde de-a bi-
melea înlăuntru.

lăptucă : burete galbăn, se mînîncă așa crud.

lăturghie : liturghie.

*leciu*¹ : ud pînă la piele.

lihod : gust ce rămîne în gură după lucruri dulci : gură lihodă.

*lipiu*² : o pînișoară rotundă de făină de grîu.

M

Măcăiesc : cum fac rățele (Valea Tazlăului-Neamț).

mălai : pîne de păpușoi.

mărmăzel : vin roșu mormășel.

mimică : nimică.

mîngeală : un aluat din făină necernută de păpușoi (care slu-
jește la uns pînza de cînepă).

mîțoi : motan, cotoi.

mîrăi (a) : a mornăi.

mormoloci : vițelari, pui de broască. Fig. Despre copii mici se
zice mormoloci (Valea Tazlăului).

*muc*³ (fără explicație).

mursă (fără explicație).

N

Nădăiesc (mă) : dau cu socoteala, bănuiesc (ahnen⁴).

năpusti (a se) : a se lăsa, a se neglija.

nemțișori sau *ciurciulași* : bureți mici galbeni.

*ninerat*⁵ (fără explicație).

¹ Sinonim cu moldovenescul : *lioarcă* (M. P.).

² Poate că ceea ce se cheamă în Moldova : *litie*, care se face în
ajunul unei prăznuiți sau a unei pomeniri de samă (M. P.).

³ *Muc* se zice la fitilul ars la un capăt a lumînării și se mai zice și
la o scobitură făcută cu dalta într-un lemn pentru ca să se bage acolo
capătul altui lemn (Solnoc-Dobîca) (S. Mesășanu).

⁴ *Ahnen*, însemnă pe românește a presimți și are și înțelesul cuvîn-
telor la care l-a alăturat răpos. M. Pompiliu (S. T. K.).

⁵ *Dezmierdat* (Solnoc-Dobîca) (S. Mesășanu); *nenerit* (Broșteni)
(M. P.).

Ogîrji (*a*) : a slăbi tare. Cîne, vită ogîrjită.
oiască : partea de deasupra buretelui cam verzit-vinețit.
opăci (*a*) : a întîrzia. *Nu mă opăci.*

*Paicoș*¹ (fără explicație).
păsulă : fasolă, (ung. *paszuli*).
păsulă ologuță : fără haraci.
părăstas : o pîne mare de grîu ce se dă popei, la maslu mai ales.
*păzitură*² (fără explicație).
pe : pe.
*pîca*³ : nume de batjocură ce se dă lulelei.
picheuce, picheucute : cartofe și barabule la țigani (se zice) mai ales (Valea Tazlăului-Neamț).
pigulesc : vezi ciugulesc.
piparcă : ardei pisat.
piromită : piramidă.
pisghirit (fără explicație).
*piucute*⁴ (fără explicație).
*pleaznă*⁵ (fără explicație).
pocozi (*a se*) : a se mira, a se minuna.
poțoc (ung. *paczak*) : guzgan.
*pricăzit*⁶ (fără explicație).
pristol (fără explicație).
pristui : a se ascunde, a se scuti.
pupi (fără explicație) (pînișoare coapte pe sobă) (V.N.).
pur : de pur ce-i bun, adică foarte bun. De pur ce samănă, adică samănă în totul (com. Criștior).
*pusintyic*⁷ : om mic și gros.

¹ În Solnoc-Dobîca, această vorbă se dă ca nume boilor (S. Mesășanu).

² Sorbitură, sorbală (M. P.).

³ Numirea de pîca, i-a venit de la zgomotul ce-l face fumătorul cînd trage din liulea : pîc, pîc (Solnoc-Dobîca) (S. Mesășanu).

⁴ Poate : puicuță, găină aproape de un an (M. P.).

⁵ Pleaznă de zbici (bici) (Solnoc-Dobîca) (S. Mesășanu).

⁶ Prostanac (*ibidem*) (M. P.).

⁷ Se-ntrebuințează și în com. Broșteni, dar se zice numai copiilor (M. P.).

R

- Ratotă* (ung. *rátota*) : jumări.
razna : felie (de măr, pară).
*răsunoi*¹ (fără explicație).
rebelie : revoluție (rebeliune).
*rischituri*² (fără explicație).
*rînsă*³ : mugurul carpăului.
rîșchie (*a*) : găinele cînd scormonesc pravul și gunoaile pentru a găsi grăunțe.
roine : bureți galbeni, foarte buni de mîncat.
*rugărie*⁴ (fără explicație) (Valea Tazlăului).

S

- Sagnă*⁵ : rană ; cal cu sagnă (Valea Tazlăului-Neamț).
*sălămăzdră*⁶ (fără explicație).
scleanță : orice fel de om îmbrăcat în haine negre.
scîntit : scrîntit.
*scînciob*⁷ (fără explicație).
scoarță (fără explicație).
scovardă : scoverzi, clătite.
*sdrănțariu*⁸ (fără explicație).
sgrăciuna (*a*) : cînd se învîrtește o vită pe lîngă grajd cu gînd de a intra. *Tot pe la ușa cotețului a zgrăciunat.*
sîngerete (fără explicație).
Sîntă Mărie (fără explicație).
Sîn-Petru (fără explicație).
Sînza Sîmbe : așa-i, de bună sumă. În satul Ștei se zice Sîntu-Sîmbe (ung. *szentol szembe* : ochi în ochi).

¹ Aluarul care se rade de pe covată, în care s-a fost frămîntat pîne. (Solnoc-Dobîca) (S. Mesășanu).

² Poate că : răschituri (dărîmături) (idem) (M. P.).

³ La Broșteni se zice rînsă, nu la muguri, ci la floarea tufei de alun, de arin ș.a. (M. P.).

⁴ În Solnoc-Dobîca, rugărie înseamnă un loc plin cu rugi (S. Mesășanu). Rug se zice la trandafirul sălbatic (M. P.).

⁵ În Broșteni se zice : *sacnă*, tot cu același înțeles (M. P.).

⁶ *Sălămăzdra*, sau cum i se zice la Broșteni : *solomîzdră*, îi un animal din ordinul bratacianilor cu coadă, cu pete galbene și negre pe trup, cu mersul foarte încet și îmblă după ce-a plouat (S. T. K.).

⁷ Poate că : scrînciob sau cum se mai zice dulap (Solnoc-Dobîca) (S. Mesășanu).

⁸ Zdrênțuros, flendaros (Solnoc-Dobîca) (S. Mesășanu).

*sînzîiene*¹ (fără explicație).

spuză : cenușă fierbinte.

staji (a) : a grăbi. *Nu stăji vitele* : nu mîna vitele iute.

strîmbătate : nedreptate.

strolimbat : striulubatic.

stupină : prisacă.

superat : amărît.

suretiu (ung. *szuret*) : cules (culesul viilor, V.N.).

Ș

*Șinor*² (fără explicație).

șocat : șod, ciudat, deșanțat.

*șubă*³ (fără explicație).

*șumă*⁴ (fără explicație).

șușorcă : susorci⁵, pănuși de păpușoi.

T

Tare : a dat puhoi și i-o dus la vale (păstravii), alții s-o tras în sus la locuri tari (rele).

Tatin : *iarba lui Tatin*, o buruiană al cărei rădăcini se curăță de coajă și se pun în lapte de se bea pentru vătămătură.

tăt, tătă, tăți, tăte : tot, toate etc.

tău : băltoc, lac.

tîrău : părăuaș.

*tîrșit*⁶ : dezvelit.

¹ Sînzienele cad la 24 a lunii Cuptor. La fața 39 a manuscrisului este scris : *cununele de la sînzîiene*. În ziua aceasta, e obicei că fetele culeg niște flori de cîmp, galbene, numite sînzîiene, le împletesc în cununii mici și menind pe fiecare cu numele celor din familie, le aruncă pe acoperișul casei, pe unele locuri le atîrnă în cuiile de la streșini. A cui cunună se risipește și cade mai degrabă de pe casă, acela va muri mai întai (M. P.).

² Șnur, moldovenește : sarad, cu care să sărăduiește și se înflorește sumanul (Solnoc-Dobîca) (S. Mesășanu).

³ În Solnoc-Dobîca, șubă înseamnă suman și mai are înțelesul și de haine. „L-apucă iarna cu slabe șube“, adică, l-apucă iarna cu haine (straie) slabe (S. Mesășanu).

⁴ Cam beat ; chearhuz (mold.) (Solnoc-Dobîca) (S. Mesășanu).

⁵ Sau piștele, cum se zice în Solnoc-Dobîca (S. Mesășanu).

⁶ Se zice și-n Broșteni, tot cu înțelesul acesta : „Ce te-ai tîrșit așa la foc“, dar are întotdeauna mai mult un înțeles rușinos (M. P.).

tyer, tyer cu tine, tyer fără tine : adică ori cu tine, ori fără tine.
tuduman : mărturie (martor).
*tuleu*¹, pl. *tulei* (fără explicație).

T

Țaică : drojdii de Viena (Valea Tazlăului).
Țîpa (a) : a arunca. Figurat : *Țîpă-tye după el* : du-te de-i cheamă.
Țîră : o țîră, o țîruță, oleacă, pușintel.
Țîrhndă : se zice despre pîne cînd nu-i coaptă bine, adică care nu-i puhavă (trîndavă, trîndăvită, Mold. N.).
Țîrhoșit (lapte) (fără explicație).

U

Ugilit : umilit ; plouat (Valea Tazlăului).
*uimă*² : udmă.
uit (mă) : mă uit a dormi, m-am uitat a dormi ; adorm, am adormit.
ujină (ung. *ozsonă*) : pe la toacă.
ultuoană : ultoi (altoi).

V

Văi (a) : a vedea, perf. simplu : *văii, văiși* etc. ; perf. comp. : *am văit, ai văit* etc. ; gerund. : *văind* ; infinitiv : *văi* ; celelalte timpuri de la văd.
vărzări : plăcinte făcute cu mărar, marole, știr, ceapă și se coace în cuptoriu cînd coc pîne.
verișană și *vărușană* : vară, verișoară.
vevericioși : bureți negricioși, băloși.
vrav : gramadă.

Z

Zagan : o pasăre mare ; posibil : vulturul. *Atîta-i găina cît un zagan*.
zăgrănyi : a îndesa haine într-un loc strîmt. Figurat se întrebuințează în înjurătură.

¹ Ciocanul (poterejul) rămas în pămînt, după ce s-a tăiat tujleanul de păpușoi (Solnoc-Dobîca) (S. Mesășanu).

² Uimă se zice și la Broșteni (M. P.).

zăluzală : a plătit-o (pe găină) zăluzală de clocit, adică nebu-neală (Valea Tazlăului-Neamț).

zbăngăi (a) : a zbîrni.

zdrasiu : strănut.

*zglîmboai*¹ : a se mira prosteste. *Nu zglîmboia ochii.*

zogonyi : a frămînta pe cineva la trîntă.

zoli (a) : a frămînta ceva cu mîinile ori cu lingura.

XIV

*Ceva din terminologia populară*²

(Numirile părților de casă, moară, stative, bucătărie, cășă-pie, bici, îmblăciu și altele)

*Almariu*³ (fără explicație).

*arhir*⁴ : o piatră cam rotundă cu care se ascute coasa.

Baier : călușă îngustă cu care se prinde iusca de coadă (Valea Tazlăului-Neamț).

bălătruc : o bucată de fier ori de piatră rotundă și mică cu care se pisază sare.

bălănuș : lemnul cu care se lovește mîngea.

bănyță : oală mare cu două torți.

brile : vatale.

blidariu : un cuier unde se pun vasele de bucătărie.

brîscă (ung. *briska*) (fără explicație) : (briceag V.N.).

brînci (la război) (fără explicație).

Cadă : poloboc, puțină mare.

calu : aparatul de lemn prin care se rădică sau se lasă piatra (morei) după trebuință de a măcina mai mare sau mai mic.

¹ Sinonim cu moldovenescul : a zgîi. „Ce te zgîiești așa eu ochii?” (M. P.).

² Acest capitol să se confrunte cu *Încercare de terminologie populară română* de Fr. Dame, București, 1901 (S. T. K.).

³ Almariu, dulap (blidariu) (Solnoc-Dobîca) (S. Mesășanu).

⁴ Arceri (*idem*) (M. P.).

car de foc : tren.

căpriori : niște lemne ca niște drugi mai subțiri, c-un capăt așezate pe culme, cu altul în streășina (casei) (Valea Tazlăului).

căptar : o coajă de brad care se pune dinainte, între găleată și între locul unde șede ciobanul când mulge, pentru ca laptele să nu sară pe straietele ciobanului și picăturile ce sar, să se scurgă iarăși în găleată (Valea Tazlăului-Neamț).

cășițe : celule de faguri (Valea Tazlăului-Neamț).

cep (la moară) (fără explicație) (Valea Tazlăului-Neamț).

cercelu leucii (fără explicație) (Valea Tazlăului-Neamț).

chefe (ung. *kefe*) : perie.

chiotori : capetele ieșite afară de la bîrnele caselor (Valea Tazlăului).

colac (la fîntînă) : un copac rotund de piatră ; dacă-i de lemn, se cheamă ghizdele (Goruni-Iași).

corcăni : viță de vie, bătrînă (Goruni Iași).

*costoroabă*¹, pl. *costorobi* : lemnele la streșină, paralele cu culmea, pe care se razimă capetele de jos ale căpriorilor (Valea Tazlăului).

coș (la moară) : o unealtă din patru scînduri, partea de sus largă apoi din ce în ce se mai strîmtează pînă ce se încheie într-o bortă pe care se lasă încet grăunțele într-o trocuță de lemn, ce scuturîndu-se mereu, grăunțele se naintează și cad unul cîte unul în crierii pietrei. Coșul e întepenit între două lemne paralele numite jug.

covată : unealtă de scînduri în care curge făina de sub piatra (morii) (Valea Tazlăului-Neamț).

crăcăni : două lemne în formă de furci în picioare, pe cari se așează ceaulul cel mare cu zeru, (după ce s-a ales cașul dintr-însul), pentru a fierbe și-a se face jintiță (Valea Tazlăului).

*crîmbiță*² (fără explicație).

¹ Pluralul : costoroabe (Broșteni) (M. P.).

² Crîmpița e o greșală care se face în urzit. Iată cum vine greșala pe urzitor : a b

c d

În loc de-a urzi așa de la *b* la *a* — căci urzitorul se învîrte de la stînga spre dreapta — treci cu așa de la *b* la *c*, ori de la *d* la *a*. În Broșteni la crîmpiță se zice crîmbghiță (M. P.).

crîngu : unealtă care mijlocește învîrtirea pietrii. Prin mijloc e un fus de fier, cu partea de jos răzîmată într-o tîgăiuță, cu partea de sus țapen de piatra superioară (Valea Tazlăului).

Dologi : ața ori curălușa cu care se leagă zbicuiul de coadă (baier în Moldova, jud. Neamț).

dranițe : scîndurile ce-s bătute cu cuie pe lețuri (Valea Tazlăului).

drug : un lemn grosuț cu care se manipulează stativale (Valea Tazlăului).

Ferghetej : unealtă la car (?).

firidă : spațiul liber dintre trupurile unei sobe.

furci : două lemne țapene și înalte, bătute în pămînt, în vîrf cu crăci în care e răzîmată culmea clădirii : un lemn cilindric care se-ntinde în lungul clădirii (Valea Tazlăului).

Gîrgoi : gura ulciorului.

gîrlă (s. propriu) : un rîu mic și mai ales un crac de rîu, care e condus la moară (Valea Tazlăului-Neamț).

*gîrnițe*¹ : brîie de lînă, colorate (roș, albastru, negru) (Valea Tazlăului-Neamț).

grindei : fusul roții (?) (Valea Tazlăului-Neamț).

gurgoi : gurguiul la opinci.

Hambariu la moară : un hambariu mai mic decît de obicei cu două despărțituri : una pentru păpușoi și alta pentru grîu. Se poate mai multe despărțituri. Deasupra sînt două coșurile pe care se toarnă vama, unul într-o despărțitură, altul în cealaltă. Hambarul se află în podul morii.

hatarag : lemnul cel scurt și subțire de la împlăcel (Valea Tazlăului).

hlube : rudele la trăsura c-un cal (Valea Tazlăului-Neamț).

bustucău : vas în care se alege unt.

Iușcă : un bici mai scurt, de curea împletită (Valea Tazlăului-Neamț).

¹ Aici trebuie să fie o greșală, căci în partea Munților Neamțului și Sucevii se zice bîrnețe, nu gîrnețe cu același înțeles (S. T. K.).

Închieturi : unde se împreună bîrnele la colțurile caselor (Valea Tazlăului-Neamț).

încordător (la război) (fără explicație).

Lăptoc : scoc (vălău) (Valea Tazlăului).

*lătunoaie*¹ (fără explicație).

lețuri : despicături așezate transversal pe căpriori.

Maiul (unealtă de la stativa) (fără explicație).

mașină : locomotivă (scîndură groasă, V.N.).

merticu : o măsură mică de capacitate, tot de lemn, cu care se ia vamă (Valea Tazlăului-Neamț).

mnysărnyță : căsăpie (mnyszarus, casap) (măcelărie, V.N.).

Nielesteu : făcăleț (în Muntenia) ; culișer (Valea Tazlăului-Neamț).

Oglajii : curălușele cu care leagă lemnele de la îmblăcei împreună.

Peringyele : o unealtă în care se bagă vinovații pentru a fi bătuți (?).

periuță : o bădănaľuță pe care se pune mînjială de se freacă firele.

piscoae : scîndurele pe care lunecă făina în covată (Valea Tazlăului-Neamț).

*podeii*² (fără explicație).

*podisor*³ (fără explicație).

poliță, (fără explicație).

polonic : o lingură mare cu gavan rotund, de paltin, oireș sau plop, cu care dă pe de lături în lapte din budacă, ca să se strîngă cașul (Valea Tazlăului-Neamț).

*produb*⁴ : o spărtură în gheață, pentru a boteza copiii. Pe la Slatina se cheamă copcă (a mers pe copcă) (Valea Tazlăului).

punți : două lemne lătărețe, trec transversal prin tălpi.

¹ Cînd se țese pînza cu un fir rupt (lipsă), atunci rămîne o răriște în pînză, răriștea aceea se cheamă lătunoaie (Broșteni) (M. P.).

^{2, 3} Sînt lucruri de bucătărie (Solnoc-Dobîca) (S. Mesășanu).

⁴ În Broșteni se zice : *produu* (M. P.).

Rafuri : şine (de tren) (şi la roata carului) (V.N.).

ragilă : piaptănul pentru (tras) fuioare (Valea Tazlăului-Neamţ).

rost : unde se-norucişază firele la urzală (Valea Tazlăului).

*roţițe*¹ (la stative) (fără explicație).

Săculeț : o pungă de piele în care cad grăunțele (Valea Tazlăului-Neamţ).

sfiehi : păr sau matasă, prinsă în vârful iuștit, ca să plesnească (Valea Tazlăului-Neamţ).

sgheab : scoc, uluc.

sgyamp : e un băț cam de un metru, cu care aruncăm în pomi pentru a da jos fructe.

slobozitoriu (la stative) (fără explicație).

stamboală : o măsură de lemn, ca de vro 12 oca (Valea Tazlăului).

stavilă : scândură scurtă ce slujește spre a abate apa de la roată și-a opri astfel moara.

sucală (fără explicație).

sucel : un lemnișor bine cioplit ce se vîră în țeve și-apoi s-așează în suveică.

surlă : colibă de pari, așezați în țarc la vîrf întruniți, formă conică (Valea Tazlăului).

suveică (fără explicație).

Șlipuri : traverse (la drum-de-fier).

șușnic : losniță.

șuștiori : lemnele verticale de la crîng, între care intrînd măselele de la roata (morii) dinlăuntru, învîrtește crîngul și în același timp piatra deasupra (Valea Tazlăului-Neamţ).

Targă : coșeriu pentru păpuși.

tălpile (la război) : două lemne groase jos : formează lungimea războiului.

tărciug : o traistă mică de piele cu părul pe ea, în care îndătimează țărani să ducă sare la oi.

teică : unde curg grăunțele din coș (Valea Tazlăului-Neamţ).

teică : un cuier de pus vasele de bucătărie.

tengyele : cercurile de la roți, adică între leucă și butuc.

¹ Scripți, în Moldova (M. P.).

tîrlă : loc de iernat pentru oi, vaci și boi, cu bordeie pentru păzitori. Pentru adăpostul vitelor sînt colnițe, adică garduri de nuiete în țarc, deasupra coperiș de paie. Asemenea locuri, fiind gunoiete, se ară și se samăna (Valea Tazlăului-Neamț).

tîrpe : două bețișoare așezate cruciș înlăuntrul știubeiului, partea de deasupra. De aceste bețișoare atîrnă fagurii. (Valea Tazlăului.)

*tolcei*¹ : leică.

Țuleap, țulepi (fără explicație).

Urdiniș : bortă de la știubei pe unde ies și intră albinele (Valea Tazlăului).

Zdrincăl : scrînciob.

XV

Numele uneltelor și părților morii

(Spuse în Criștior, la o moară de către murăriță)

Albioară : un coș de scînduri în care curge făina de sub roată.

Cep (de fier) (fără explicație).

clopot (fără explicație).

copaie : albie.

crucile roții (fără explicație).

cupe : la roata dinafară.

Fieră (fără explicație).

fus (fără explicație).

*Ic*² (fără explicație).

Măcinișe : saci cu grîul și păpușoiul de măcinat. Se numesc și jeptură.

¹ Sau cum se mai zice-n Moldova : pîlnie (M. P.).

² Pană (Solnoc-Dobîca) (S. Mesășanu).

Rudă : lemnul cu care se trage stavila.

Scaun : niște pari pe care stă așezată albioara.

scărișă : scara din trei trepte pe care se suie în podul morii.

scob : cisternă, pe unde curge făina în albioară.

Șajtau (ung. *sajto*) (fără explicație).

șteanga cu crîngu (fără explicație).

*Titirez*¹ (fără explicație).

trocuță : unealtă în care curg grăunțele din coș ; în unele locuri se cheamă albioară.

Țoangă (fără explicație).

*Văitău*² : mertic, adecă măsură cu care ia vamă.

*vașcă*³ (fără explicație).

XVI

Numele uneltelor de la car și plug (Com. Ungheni, pe Prut, jud. Iași)

Jug : părți de lemn ale jugului : lopățica, bolfeie, restele, cuiu pinjiu, cătușa, gînj (din nuiiele de stejar, ulm sau de răchită), cervice (partea superioară a jugului).

Chise : inimă, perinoc, vertej, osie, leuce, rîncă (din cînepă, din venă de bou), cărîmb, speteze (în cărîmb), scoarțe (de nuiiele), lese ; scara (cu cercelu), ciolan (obezi), cui (care leagă ciolanul de gemănări), cercurile de fier, fierul lat, fierul lung, cucura, grindeiu, bîrsa, plaz, cucoșe.

Letcă : sucală. Meredeu (făcut din ață de cînepă, pentru prins pești). Val (de pînză), trîmbă (Muntenia) (sic).

¹ Unealtă cu care se potrivește măcinatul, mic sau mare (idem) (M. P.).

² În Solnoc-Dobîca se zice și otăcău (S. Mesășanu).

³ Veșca din giurul pietrelor de moară (Solnoc-Dobîca) (S. Mesășanu).

Culme : un drug de lemn, atârnat în doue cârlige, pe care se țin straiile¹ (aceste numiri sînt auzite în Goruni, jud. Iași).

XVII

Cimpoile

Foalele, burduful, făcut din piele de oaie².

Hîrgoiu, pentru bas, o țeve lungă făcută din 4 țevi de soc.

Carabă, de prun, corn sau cireș cu pliscoaie de soc înlăuntru.

Suflătoare, de soc (fără explicație).

Butye tot de soc, vîrîță în carabă.

Cioacă, o unealtă de soc în formă de lulea în care e vîrîț capătul interior al carabei³.

XVIII

La stîna de pe muntele Onofrei, teritoriul comunei Tazlău, județul Neamțului

Stîna, împreună cu strunga și ocolul⁴, e așezată pe coasta sudică a unui colnic, e bine adăpostită dinspre vînturile de

¹ În Broșteni-Suceava la culme se zice : grindă (M. P.).

² La Broșteni, se face numai din piele de capră, fiindcă-i mai traică (M. P.).

³ În *Almanah muzical*, An. II de T. T. Burada la fața 74 se găsește descris cimpoiul pe lingă toate celelalte unelte muzicale ale românilor (S. T. K.).

⁴ Stîna de pe muntele Onofrei, e a posesorului din Tazlău ș-a cîtorva țărani din Tazlău și Frumoasa. În vara anului 1893 erau 8 ciobani împreună cu baciul Ioji, un ungar din Frumoasa. Mai toți sînt unguri. Dar vorbesc numai românește între dînșii. Baciul Ioji cîntă admirabil din fluier. Mi-a cîntat o mulțime de cîntece și hore. Foarte frumos îi trage doina, din străinătate și cîteva hore. Ioji, deși ungar, n-a fost în stare să-mi cînte o singură doină ungurească ori o arie de danț național unguresc, nici măcar ceardaș (M. P.).

nord, mai în sus e un picior de plai, fără arbori, nici tufiş. Are forma patrată, şi-i construită de bârne de fagi, la o parte în colţul sud-estic uşă mică din scînduri de brad. Bârnelor nu sînt lipite, pentru ca să răzbată aerul, spre a zvînta caşii.

Înlăuntru de păretele vestic, atîrnă doua leşi de muiele de alun, în formă de rafturi, aşezate orizontal pe pari.

Acoperămîntul stîinii se prelungeşte în partea dinainte, adică spre est pentru instalarea vetrei focului şi a unui pod de răzlogi de fag, aşezate pe locul care-i costiş, adică puţin înclinat. Deval e strunga, un spaţiu circular unde se bagă oile pentru a fi mulse. Terenul cu acel pod trebuie să fie numai-decît înclinat spre strungă, pentru ca oile la muls să steie mai sus cu picioarele dinainte căci altfel ar fi greu ciobanilor să le ţie cînd se smucesc. La mijloc între strungă şi podul de răzlogi e spătariul ca un zaplaz mic de scînduri cu scăunaş de partea podului pe cari şed ciobanii cînd mulg. Oile din strungă, intră pe mînd pe nişte deschizături din spătar, pentru a fi mulse. Aceste deschizături sînt formate, fiecare din două scînduri de brad sau fag întepenite în uştiori ce se mişcă, astfel că la capetele dinspre strungă intrarea e liberă, iar în partea dinspre pod, capetele stau apropiate; cînd intră oia însă aceste din urmă, fiind împinse, fac în lături, de poate intra oia bine.

Laptele se mulge în găleţi (vase de lemn, maximum 8 litri) în care se pune şi cîte o cupă¹ de lemn cam de un litru, pentru ca laptele să cază de-a dreptul în cupă² şi să nu sară. Din cupe se varsă încetîşor de la sine în găleţi.

Din găleţi laptele se strecură prin străcătoare³ de pînză rară de cînepă în budacă, ciubăr mai mare sau mai mic, după cantitatea laptelui, în răstimpurile cînd oile sînt cu lapte. Acest ciubăr are o singură toartă. Străcătoarea nu se întinde de-a dreptul pe budacă, ci pe un hîrzov, o unealtă construită dintr-o muia îndoită în formă circulară cu transverse de tei. În laptele din budacă se pune cheag şi se lasă să se închege. După ce se încheagă, îl bate cu brighidău, o coadă de alun cu

¹ Cupa nu stă pe fundul găleţii, ci este suspendată pe două băieri de lînă, care trec prin cele două torţi ale găleţii (M. P.).

² Un vâşor în formă de săffirtaş (M. P.).

³ Îi făcută din păr de oaie, şi-ntotdeauna învrîstată: alb cu negru sau cu lăi (M. P.).

trei cercurile concentrice, fixate în două bețe crucișe, tot de alun. După aceea cu polonicu dă încet de delaturi, pînă cînd s-adună cașul. Mai umblă baciul încetișor cu mîna de-l strînge, îl scoate și-l pune în crintă, un vas în formă de lighean, din fag sau din paltin scobit, cu burliu pe unde se scurge zerul, cînd baciul frămîntă cașul. Acest zer se cheamă jintuit : dintr-însul se extrage untul de oaie. Cașul scurs astfel se așează în învelitoarea de pînză rară, pe care se pune un teasc, de comun un bolovan ; îl ține așa ca o jumătate de ceas, apoi îl scoate pe leși de se zvîntează.

Zerul rămas în budacă de la strîngerea cașului se fierbe în ceaur, mestecîndu-se pe foc, neînterupt cu un băț crepat la capăt, care se introduce în zer numit tăujer. După un timp se încheagă puțin, zerul astfel închegat se cheamă jintiță. Jintița se strecoară ; ce rămîne, e urdă. Zerul scurs, nu prea e bun de nimic, se dă la cîni și la porci.

Jintuitul lăsat o zi, se înăcrește și se cheamă țîțte.

XIX

Despre oi

Cînd fată oile, partea bărbătească se cheamă miei și partea femeiască mieluțe. După maximum trei luni se înțarcă și de aci încolo se numesc cărłani pînă împlinesc un an. După un an pînă la doi se cheamă terții și partea femeiască mioare. De la doi ani fată și se numesc mînzări. Cele care n-au ajuns sorocul să fete, adică mioarele, precum și acele mature care din diferite împrejurări n-au fătat, dimpreună cu miei înțercați și cu berbecii, se numesc stenpe.

Berbecii se despărțesc de mînzări, cel mai de timpuriu la finele lui iulie și cel mai tîrziu la 15 august, și se pasc separat cu stenpele. Între 14 și 26 octombrie se slobod berbecii la oi pentru mîrlit.

Oile încep să fete pe la începutul lui martie, purtînd oaia 21 săptămîni și cîteva zile.

Mieii se țin cu oile cam două luni. Pe urmă îi alege și-i dă la pășune separat sau laolaltă cu sterpele.

★

În cuprinsul unde-i așezată stîna, afară de strungă, mai sînt două colibi așezate la aripa oilor. Colibele-s de scînduri. Din sus de stîna e ocol, unde dorm și odihnesc oile peste zi, cînd vin de la pășune; acest ocol se mai cheamă tîrlă.

În colibe dorm cîte un cioban cu cîni păzitori.

★

Lucratul lînei. După ce s-au tuns oile, lîna se opărește cu uncrop și după ce se spală bine la gîrlă, ș-o uscă, o cheaptănă. Se întrebuițează pentru piepteni.

Liafă : coada pieptenului împreună cu partea unde sînt bătuți dinții. Pe liafă îi pusă o placă de corn de vită prin care sînt bătuți dinții, ca să nu se roadă lemnul și să se taie firele.

Păr : fruntea, adică cea mai bună lînă, care se trece prin toți chieptenii.

Niezură : lîna care rămîne, codina (neexplicat).

Canură : un fel de cîlți care rămîn de la niezură.

Urzală : părul se toarce și din tort¹ se face urzală.

Bătătură : se face din niezură.

Colțunii : se fac din canură decît la tyeptănat nu se scoate niezură, ci numai păr.

Șezătoarea, Fălticeni, VII, 1903, nr. 11—12.

¹ Tort se numește numai sculele de cînepă spălată și niciodată scutul de lînă (M. P.).

X. ADDENDA

ROMÂNCA ȘI PANDURUL

Pe cea culme încântată,
Lîngă-o casă dărîmată,
Cînt-o pasere de rai
Cu dor drag, cu dulce grai ;
 Cîți drumăși pe drum trecea
 Lăsau mințile la ea.

„Copiliță, crucea mea ! —
Un boier semeț grăia —
Hai cu mine la castel,
Să te fac crăiasă-n el,
Să calci vecinic pe mătasă
Ca o mare-mpărăteasă !“
 Copilița nu grăia,
 Ci cînta, mereu cînta.

„Copiliță, vis ferice ! —
Un domn lîngușind îi zice —
Vrei să fie-a ta viață
Cum e luna între stele,
Roza între vioarele ?“
 Dar copila nu grăia,
 Ci cînta, mereu cînta.

„Copiliță, chip curat : —
O întreabă un bogat —
Vrei în galbini să te joci
Ca un flutur prin boboci ?
Turme, curți și holde late
Vor fi ție închinată !“
 Dar copila n-asculta,
 Ci cânta, mereu cânta.

„Drăgălașă mândruliță ! —
Îi șoptește un bădiță —
N-am curți mari, averi, domnie,
Însă am iubire vie,
Și am agere oțele
Pentru hoții țării mele ;
Codrul verde-i casa mea,
Hai cu mine, scumpă stea !“
 Atunci doina ei tăcea
 Și cu badea se ducea.

Albina Pindului, I, 15 iulie 1868,
nr. 3, p. 76.

VEGIEREA

(Pronunțamentului din Blaj)

Peste câmpii a nopții aripă-ntunecată
Se lasă ca p-o frunte al jalei nor duios,
Selena plană tainic în ceață învelată,
Prin munți fantastice neguri plutesc misterios.

O liniște adâncă peste pământ domnește,
Tăcere pretutindeni... tăcere de mormânt !
Nici frunza nu se mișcă, nici unda nu șoptește,
Și nici o legănare de murmur sau de vânt !

Acum tot muritorul în visuri se îngână,
Acum al zilei zgomot repauză-amorțit,
Dar capul meu ș-acuma îmi cade trist pe mână
Și arde, dlocotește, de gânduri opărit.

Zadarnica natură, neturburată pace
Mă-ndeamnă să-nchid ochii, să-nec al meu suspin ;
Închid, închid eu ochii, dar inima nu tace,
Ci bate, strigă tare din arzătoru-mi sân.

Iubirea țării mele, ah ! sînta ei iubire !
Din ea a mele chinuri acuma izvoresc ;
Departa mama-țară se zbuciumă-n pierire,
A sale brațe albe în lanțuri se zdrobesc.

Oh ! văd cum o topește teribila povară,
Ce găzi fără de milă pe umeri îi apas ;
Văd vipera turbată sălbatică, barbară,
Sugând mobilu-i sînge ce încă i-a rămas.

A tiraniei palmă aud cum vîjîiește,
Pe palida ei față căzînd înfuriat !...
Vedeți !... oh ! ce cruzime !... Sîngele-i izbucnește
Și pieptul i se frînge d-un gemet desperat.

Ades orișnesc Carpații d-atîta nedreptate
Ce a vomat infernul pe sînurile lor,
Și apele se umflu, mugesc, vîjiu turbate ;
Dar fiii nedreptății, ah ! tot nu se-nfior.

De multe ori pe ceruri, al Totului părinte,
Miraculoase semne arăți înspăimîntînd ;
În fulgere și-n tunet mînia ta-i prezinte ;
Dar lor, o, sînte Doamne, nici tu nu de ești sînt !

Oh ! pînă cînd tu, crudă, bastardă venitură,
Carpații cei războinici pe plac vei insulta,
Și pînă cînd atîta, sălbatica ta ură
A libertății raze cerești va-ntuneca ?

O, pînă cînd pămîntul nutrit cu-al Romei sînge
Va geme sub al Iudei imperiu blăstemat,
Și pînă cînd cu sila vei cuteza de-a strînge
În jugul suferinței un neam nevinovat ?

O, mamă dureroasă, o, țară ferecată
În lanțul servituții, fatal, dărămător,
Pe cînd a nopții pace tot universu-mbată,
Gîndind la meagra-ți soartă, eu plîng cumplitu-ți dor !

Eu plîng, torenți de lacrimi amare, arzătoare
Junia feței mele curînd o veștejesc,
Și pînă ce despotul va fi stăpîn sub soare
Repaus și ferice eu nu voi să doresc.

Dar iacă aurora voioasă, zîmbitoare,
Pe răsărit anină coroană de porfir ;
Privesc a ei curată lumină-nviitoare
Și-mi pare că mai scade adîncul meu delir.

Al nopții întunec se pierde-n depărtare,
A spațiului neguri prin gropi se tupilesc ;
În toate veselie, viață și mișcare !
O, mare e minunea-ți, părinte bun ceresc !

Îmi place într-aceste momente-nălțătoare,
Să-mbin glasu-mi cu-al firii, imn recunoscător,
Și să înalț la ceruri o rugă oftătoare,
Gîndind la biata-mi țară, sperînd în viitor.

DORUL ROMÂNIEI

— Românie, Românie,
Dalb eden din răsărit,
Pentru ce cu duioşie
Tu te plîngi necontenit ?
Ce restrişte te mîhneşte ?
Ce te doare ?... ce-ţi lipseşte ?

Nu eşti oare tu în lume
Cea mai bună dintre ţări,
Unde viaţa trece-n glume,
În amor şi-n desfătări ?

N-ai tu dulce frumuseţe,
N-ai tu farmec îngeresc,
N-ai tu dalbe tinereţe,
Care vesel înfloresc ?

N-ai la capu-ţi munţi ce-ngîină
Norii tainic călători,
Cari pe fruntea ta de zîină
Culcă gingaşe răcori ?

N-ai tu râuri, râurile
Cu mici valuri de cristal,
Şi pe unde cură ele
Nu-i tot verde şi vial ?

N-ai tu câmpuri răsfățate
Cari te-nvăntă, te uimesc ?
N-ai tu holde mult bogate,
Cari ca aurul lucesc ?

N-ai tu codri cu verdețe,
Unde arborii șoptesc
De mari fapte prea mărețe,
D-un timp falnic, strămoșesc ?

N-ai tu văi, vâlcele-ntinse
Cu vâl vesel, smaragdin,
P-unde dragostea aprinsă
Doina, doina cântă lin ?

N-ai tu fii a căror brațe
Poartă armele ușor,
Cari pentru-a ta viață
Veseli dau viața lor ?

N-ai tu suflete fidele,
Cari asudă, se jertfesc
Și prin suferințe grele
Suferința ta-mblînzesc ?

Și din tronu-i de mărire
Nu-ți zîmbește glorios
Al tău mîndru, gingaș mire,
Nalt, voinic, un Făt-Frumos ?
Spune-mi dar, ce te-ntristezi
Și adînc, adînc oftezi ?

— Da, nimica nu-mi lipsește,
Ca să pot fi mulțămită
Ș-a mea soartă-i favorită,
Și norocul mă iubește ;
Însă vai, cînd al meu dor
Mîna tainicului său zbor
La sororile-mi dorite,
Cari de sînu-mi deslîpite
Peste munți duios trăiesc
Și-n sclavie veștejesc !

Fruntea-n doliu mi se pleacă,
Chin amar sufletu-mi seacă !
Și cât timp le-oi ști robite
Și de mine despărțite
N-o să am cu al meu mire
O deplină fericire !

București, 15 septembrie 1868.

Albina Pindului, I,
15 oct. 1868, nr. 9.

MIHAI

Într-al nopții sîn bălai,
Din mormântul său uitat
Iese marele Mihai,
Vitejește înarmat ;
Și e-un frate șoimulean,
Murg buiac și năzdrăvan,
Pe Carpați măreț apare,
Ca un soare, ce răsare.
„Sus, băieți, cu voinicie“,
Strigă domnul cu mîndrie.
„Sus, copii, căci la hotară
Șerpii stau pe noi să sară.“
Prin al nopții miez pustiu
Glasu-i singur rătăcește,
Ș-un răsunset lung și viu
De prin codri se trezește :
— Vai, cumpliții tăi arcași
S-au schimbat în pălținași ;
Ai tăi falnici ferentari
S-au prefăcut în stejari ;
Din vitejii tăi plăieși
Au stătut mîndri cireși ;
Roșiorii tăi pletoși
Sînt acuma brazi frumoși ;

Iar sărmanul tău popor
Geme greu în umbra lor,
Apăsat îngrozitor
De-al tiranului picior !

Traian. 1, 30 aprilie 1869, nr. 5.

IUBIREA DE MAMĂ

Cînd lăsai eu țara mea,
Frați, amici și mama-n ea,
Pe-al meu drum îndelungat
Mîndre păsări m-au urmat.

Și-mi cîntau ele-mpreună,
Ca să-mi fie calea bună ;
Și-mi cîntau cîntece dulci,
Cu ele să te tot duci !

Îmi cînta, mă mîngîia,
Flori pe cale-mi presăra ;
Însă iată că pe rînd
Le vedeam toate zburînd,
Se duceau, mă părăsea,
Numai una nu pleca.

— Păsărica drăgăstoasă,
Surioara credincioasă,
Dorirea-și să știi ce ești,
De tu nu mă părăsești ?

— Sînt iubirea mamei tale
Și-oi fi veșnic pe-a ta cale,
Cîte dragoste-s pe lume !
Nu-s ca dragostea de mume !

Familia, V, 16/28
febr. 1869, nr. 7.

ROMÂNCA DE LA CRIȘ

Frunză verde iarbă creată,
Vai săraca mea viață !
Cum slăbește, se topește
De cînd dragul meu lipsește.
Că s-a dus sărmanul, dus,
Cătră miazănoapte-n sus,
Unde vara curînd trece,
Unde vîntul suflă rece,
Unde plaiurile-așteaptă
Bătălia-nfricoșată,
Moarte crudă ne-ndurată,
Și vai mie, și vai mie,
El s-a dus, să nu mai vie !

Frunză verde mărăoaine,
De cînd puiul nu-i ou mine :
Apa-n Criș s-a tulburat,
Zilele s-au înnoptat,
Iarba-n cîmpuri a secat ;
Și ou iarba sec și eu
De-i negru sufletul meu,
Negru cum e pămîntul,
Din care fac mormîntul ;
Negru ca pomul trăsнит
De pucioasă bucățit.

De-ar vrea sfântu Dumnezeu
Să-mplinească gândul meu,
Crişului cale de-ar face,
Ca să curgă-n bună pace
Către miazănoapte-n sus
Unde mândrul meu s-a dus,
Unde-a mers cu jălnicie
La mândra să nu mai vie !
Face-m-aş o luntrişoară,
Luntrişoară mult uşoară,
Şi pe valuri legănată
Şi de vânturi îlin mînată
Trecere-aş în lunga cale,
Pîn' la locul cel de jale,
Unde vara curînd trece,
Unde vîntul morţii rece
Pe cel mal înduioşat,
Gingaşi paltini a culcat,
Şi-aş alege, Doamne, eu
Scumpul paltinaş al meu,
Şi cu grije îl-aş aduce
Aici, în ţara lui cea dulce,
Unde mândra îl-a iubit,
Cu buzele îl-a hrănit,
Unde mândra mi-l jeleşte,
Mi-l jeleşte, mi-l boceşte,
Şi la ferestruica mea
În mormînt îl-aş alina,
Mormîntul îl-aş împăna,
Cu frumoase cărujele,
Să plîngă mândra cu jele !
Şi cu flori de busuioc,
Să plîngă mândra cu foc !
Ca să vadă lumea toată
Dragostea mea cea curată
Şi-o credinţă neschimbată !!

Familia, V, 20 apr./2 mai
1869, nr. 16.

OLTUL

Oltule, odorul meu !
Rîu lăsat de Dumnezeu
Să te mlădii ca un brîu :
Să-mpreuni la foc de soare
Și sub umbră la răcoare
Țări frumoase și bogate,
Dulci surori îngemănate !

Oltule, rîu spumegos !
Mult ești drag, mult ești duios
Sufletul inimos !
Te zdrobești de mal urlînd,
Stînci de piatră răsturnînd,
Codri mari cutremurînd !
Cine stă și lung te-ascultă,
Simte-n piept durere multă ;
Ochii-i ard de-o pară vie,
Căci tu-ndemni la vitejie
Și la dalba haiducie,
Scoțînd răcnet de urgie,
Că mai sînt călăi în țară :
Seminție rea de fiară !

Oltule, iubitul meu !
Lasă-mă pe malul tău,

Pe-al tău mal să odihnesc,
Ochii-n sînu-ți să-i țintesc,
Și cu tine să vorbesc,
Sufletul să-mi oțolesc !
Să ascult valurile tale
Și să trag un vers de jale :
Să cînt brădișorilor
Doina Roșiorilor,
Și să cînt stejarilor
Doina Ferentarilor,
Să mai cînt pădurilor
Cîntecul pandurilor !...

Oliolio, ce mult mă-nfoc
Cînd văd unda-ți stînd pe loc,
Culmi de spume grămădind
Și-n mari ochiuri amețind :
Unde gem vârtejuri mari,
Sînt morminte de maghiari ;
Unde-s roate de bulbuci,
Sînt mormintele de turci !...

Fost-ai tu, ai fost odată
Apă-n lume lăudată,
Frate bun românului,
Balaur păgînului !
Cînd săltai cu veselie
La zgomot de bătălie,
Cînd vuiai și chiuiai
Și pe dușmani înghițai !
Dar acum, Oltule dragă,
Ai rămas apă pribeagă :
Grea pustie te-mpresoară,
Trîndăvia te doboară !
Acum numai cînd și cînd
Vine cîte-un corb flămînd,
Cată-n sus și cată-n jos
Și se duce tînguios !
Iar românul, vai de el,
Cînd te cearcă singurel,

Lung cătînd în lungul tău,
Stă să crape pieptul său !
Cu inima de dor frîntă,
Plînge-ntr-una și tot cîntă,
Ș-apoi pleacă înapoi,
Purtînd jugul de nevoi
La străini și la ciocoi !

Traian, I, 13 iunie 1869, nr. 21.

ROMÂNCA DIN ARDEAL ȘI CĂLĂTORUL

Ardeleancă, floare albă,
Mult ești tinerilor dragă !
Dragă ești feciorilor,
Ca lunca păstorilor
Și ca roua florilor !

Ardeleancă, păr cu flori,
Cînd răsari pe munte-n zori,
Eu nu pot să știu anume,
Din zori nasc razele-n lume,
Ori privirea ta senină
Umple lumea de lumină ?!

Ardeleancă, scump odor ;
Tu ești salba fetelor,
Tu ești mîndra mîndrelor,
Cosînzeana zînelor !
Tu din lume de-ai lipsi,
Lumea lume n-ar mai fi !
Tu-ncununi această lume
Cu duiosu-ți gingaș nume,
Cu glasu-ți dumnezeiesc,
Cu farmecu-ți îngeresc !
Cînd gurita ta îmi rîde,
Parcă raiul se deschide :

Cînd iubirea pe-a ta față
Mișcă valuri de roșeață,
Precum mișcă boarea lină
Garofițele-n lumină,
De-aș fi chiar un împărat,
Aș uita al meu palat,
Scaun d-aur aș lăsa,
La picioare-ți m-aș pleca,
Ție-n veci m-aș închina !
Dară încă ochii tăi,
Blînzi luceferi mititei,
Să te uiți mereu la ei :
Nici să mînci și nici să bei !
Să-i dezmierzi, să-i metezești,
Cu gura să-i răcorești,
Lumea albă să trăiești !

O, Romîncă, mila mea,
Sufletelor dragă stea !
De cînd fața ți-am zărit,
Fața mea a-ngălbenit ;
De cînd gales ochiul tău
A lucit în drumul meu,
Stau pe loc încremenit,
De dor tainic chinuit !
Duce-m-aș în calea mea,
Dar ți-i fața tinerea,
Nu mă pot lăsa de ea !
M-aș întoarce iar acasă,
Dar ai umblet de crăiasă,
Și costiță de mătasă,
Și sîn fraged de mireasă,
Ce din cursă nu mă lasă !
Puișor, floare de dor !
Fie-ți milă de-un fecior,
De-un fecior duios ca mine,
Fermecat amar de tine !
Hai să-ți dau sîmburi de nuci,
Tu să-mi dai buzute dulci ;
Hai să-ți dau ciucuri de fragi,
Tu să-mi dai buzute dragi ;

Că-i păcat de Dumnezeu,
Ca să mor de dragul tău,
Singurel între străini
Ca o floare între spini,
Singurel în pribegie
Ca o pasăre-n pustie !

Traian, 1, 20 iunie 1869, nr. 24.

IZVORUL TISEI

(Dedicată românilor din Maramureș)

Colo-n zarea celor piscuri, ce domnesc peste Carpați,
Fiii Romei zac de secolii, în jug aprig ferecați ;
Țara lor, maică duiosă, sub povară geme greu,
Topindu-se-n bocet jalnic dorul sufletului său :

Grăbiți, zornilor, grăbiți,
Noaptea lungă să goniți !

În acest tărîm de doliu, la genuchii unui deal
Viu tresare-n fața umbrei un izvor ca de cristal,
Iar la capul său stejarii, clătînîndu-se în bori,
Pleacă verzile lor brațe și-i șoptesc adeseori :

Cură vesel, drag părau,
Căci veni-va timpul tău !

Cînd în zilele de vară fruntea ande în sudori,
Aci-n crîng cu turme albe răsar falnicii păstori,
Și lăsați pe iarbă verde, într-un cor armonios
Zic părăului în fluieri, versul doinei tînguios :

Și departe p-al ei sîn,
Unda duce-al lor suspin !

Cînd ai nopții ochi cu-ncetul în surîsul zilei mor,
Vin românce cosînzene după apă la izvor,
Și „nu-mă-uita“ adună în răzor-mbălsămit,
Să-l arunce-n snopurele în valul înveselit :

Cale bună, mîndre foi,
Dorul nostru e cu voi !

Colo-n șesuri, unde apa parcă lunecă dormind,
Stau balaurii pe țărmuri, groază-n lume răspândind :
Ei ar vrea să risipească acest rîu de pe pămînt,
Dar pe cer e scris cu flăcări destinul etern și sfînt :
Mîndru viitorul tău
E ursit de Dumnezeu !

Traian, I, 6 iulie 1869, nr. 30.

FURTUNILE

Cu glas adânc sălbatic
Aleargă pe câmpii,
Venind din miiazănoapte
A iernii vijelii.

Văzduhul dlocotește
Din cer pînă-n pămînt,
Omătu-n mari vârtejuri
Se spulberă de vînt.

Ah ! cine nu gîndește
Cu sufiletul pătruns,
La cel ce-acum în drumu-i
De viscol e ajuns.

Tu numai, nemiloas-o
Zîmbești, cînd pieptul meu,
Se zbućiumă și geme
De-un vijor mult mai greu.

Familia, XVI, 21 dec./2 ian. 1880, nr. 98.

CASA DIN VALE

Colo-n valea ice-n verzește
Casă albă se zărește —
Casă dragă, dragă mie,
Mult mi-i inima pustie !

Astă-i iannă pe cărare
Nesfârșit omăt ăra,
Vântul aspru cu turbare
Troienele spulbera ;
Dar spre casa cea din vale
Îmi făceam pe viscol cale.

Acum cerul blînd zîmbește,
Aerul e mîngîios ;
Cîmpul, codrul înverzește,
Florile răsar frumos.
Dar eu nu mai fac vreo cale
Către casa cea din vale.

Casă dragă, dragă mie,
Ce-a fost soarta să ne fie !
Vîntul pustiu bate-n tine
Și durerea geme-n mine.

Convorbiri literare, XIV, 1880, nr. 5, p. 197.

UN CÎNTEC

Un cîntec tu m-ai învățat,
Romanță de iubire,
Și cînd ne-am despărțit mi-ai zis :
„Să-l ai spre amintire !“

O, suvenir de farmec plin !
Prin țările străine
Cu-amor adînc îl cînt mereu
Gîndindu-mă la tine.

Însă de-un timp, un gînd sinistru
Adesea mă uimește ;
O, draga mea, frumosul eînt
Așa de trist sfîrșește !

Convorbiri literare,
XIV, 1880, nr. 7, p. 280.

DOR DE MAMA

O ! maica mea iubită,
Departe sînt de tine,
Și-i mult de cînd la sînu-ți
Tu nu m-ai strîns pe mine !

Cînd mă gîndesc la ceasul
Dorit al revederii,
Se sting în al meu suflet
Văpăile durerii !

Dar cînd gîndesc, că poate
Tu n-ai să-mi ieși în cale,
Că fratele ori sora
M-a-ntîmpina cu jale !

Chin greu mă săgetează
Și gîndu-mi se-nfioară,
Și lacrimi arzătoare,
Din ochii-mi se strecoară !

Știu bine, că în lacrimi
Petreci de dorul meu,
O ! maica mea iubită,
De-al tău dor plîng și eu !

Familia, XVI, 21 sept./3 oct. 1880, nr. 72.

DESPĂRȚIREA NOASTRĂ

(Imitațiune după Heine)

Noi nu ne-am despărțit
Cu vaiet și cu plîns,
Noi nu ne-am zis o vorbă,
Nici mîna nu ne-am strîns.

În ochii tăi cei mari
Adînc eu am privit,
Apoi tăcut și palid
Cu pas greu am pornit.

Cu ochii pironiți,
În prag tu ai rămas
Iar eu pînă departe
Abia făceam un pas.

Și înapoi eu dor
Privirea întorceam,
Și ca să vii eu mine,
Eu tainic te chemam.

Noi nu ne-am despărțit
Cu plîns și cu suspin,
Dar plînsul de pe urmă
Nu pot să-l mai alin.

Familia, XVI, 26 oct./7 nov. 1880, nr. 82.

MAMA CEA OARBĂ

„La revedere mamă !“ „La revedere dragă !“
Și fiul plin de visuri plecă în lumea întregă.

Trec luni, și anul trece, cel dus nu se ivește,
De dor sărmana mamă amarnic se topește !

Ademenit de-a lumii înșelătoare valuri,
Cel june rătăcește pe depărtate maluri.

Trecură ani la mijloc, de dor mama se stinge,
Mereu ea plînge ziua și noaptea iarăși plînge.

Într-un târziu din lume acasă fiul vine ;
„Ah mamă, mamă dragă...“ grăi cu-adînci suspine.

La sîn îl strînge mama, pe față-l netezește,
Dar inima într-însa se rupe, se zdrobește.

Căci vai ! „la revedere“ în ceas greu ea grăise :
În lunga așteptare, de plîns mult [ea] orbise !

Familia, XVI, 16/28 nov. 1880, nr. 87.

UN VIS DE IARNĂ

Văzduhul înălbește de fulgi fluturători
Ce-n roiuri fără număr se lasă-ncet din nori.

Cu drag privesc afară cum ninge de frumos
Pe arbori cum s-animă omătul scînteios.

Și ca un vâl de vrajă pe ochi-mi se lățește
Ș-un timp de poezie în gîndu-mi licărește.

Pe-o vale pintre sălcii cu crengile albi
Văz alergînd în fugă mulțime de copii.

Și văz pe unul sprinten pe gheață lunecînd
Cu mâinile în șolduri, cu pletele în vînt.

Și ninge, și zăpada de vînt se prăvuieste
Dar cel copil pe gheață s-avîntă voiniceste.

Apoi îl văz pe-o culme, o sanie trăgînd
Lumina bucuriei în ochii-i surîzînd.

Se suie cu alți patru în sania ușoară
Un chiot... și năprasnic la vale se coboară.

În sus cumplit s-aruncă omătul răscolit ;
Sub sanie-ntr-o vîpă copiii s-au trezit.

Iar colo singuratic, zburdalnicul copil
De un arin în luncă s-apropie tiptil.

Tăcut, încet înalță pe-arinul crenguros
O trestie subțire cu vârful lipicios.

De pe înaltul arbor scatii zbor grămadă,
Pe unul însă-l ține copilul-n vârful de nadă.

Dar iată nu mai ninge... dispăre visul meu,
Acel copil zburdalnic am fost o dată eu !

Convorbiri literare, XV, 1881, nr. 7, pp. 278—279.

LA SÎN C-UN FOC CERESC...

La sîn c-un foc ceresc strîngeam
Ființa dragă mie,
Și mă uitam în ochii ei
C-o sfîntă bucurie.

A noastre buze se-ntâlneau
În farmecul iubirii,
Și ne simțeam departe-ajunși ;
Pe culmea fericirii.

Deodată-n ochiul ei noptos,
O lacrimă albește,
Ș-a ei privire-așa de trist
Spre mine s-ațintește !

Voiam să-i zic : „O scumpa mea,
Ce cugete vrăjmașe !?”
Voiam s-o mîngăi și să-i spun
Cuvinte dragălașe.

Dar glasul meu stă-nmărmurit,
Și-n loc de vorbă bună,
Plecat-am capul trist în jos,
Ș-am plîns cu ea-mpreună.

Iulie 1881.

Familia, XVII, 27 sept./9 oct. 1881, nr. 73.

UN SICRIU

Norii cei negri s-au depărtat,
Aspra furtună a încetat.

Suspینuri, plînsuri au amuțit,
Lumea iubirii s-a risipit.

În mine acuma-i pustiu nespus,
A mele visuri toate s-au dus.

Și-adînc în pieptu-mi de chin secat
Un sicriu zace înmormîntat.

Sicriu ce-apasă îngrozitor...
Într-ânsul doarme al meu amor.

Convoorbiri literare, XIV,
1881, nr. 10, p. 382.

PLOPII

Doi plopi alături se-nălțau
Și la fereastră blînd șopteau,
E mult de-atunci... cînd stau gîndind
De lacrimi ochi-mi se cuprind.

Din loc străin cînd mă-ntorceam,
Și-n satul mult dorit soseam
Frunza cei plopi își clătinau :
„Bine-ai venit“, parcă-mi ziceau !

Portița iute deschideam
Și vesel ca-ntr-un rai intram,
Și cine m-aștepta în prag
La pieptu-i mă strîngea cu drag.

Din loc departe și străin
La scumpul sat azi iarăși vin.
La sîn de dragoste aprins
De mult, vai ! nime nu m-a strîns.

Luceafărul din zori e sus,
Eu mă opresc pe gînduri dus,
Căci în zadar privesc, privesc,
Iubiții plopi nu se zăresc.

O șoaptă parc-aud prin vînt :
„Cei plopi de mulți ani nu mai sînt,
Cine-aștepta în al tău drum
În țintirim te-aștept-acum !“

Convorbiri literare, XV,
1881, nr. 10, p. 400.

GLASURI DE TOAMNĂ

I

Încă-s verzi copacii-n codru,
Plaiul încă nu-i uscat ;
Dimineța-n zori vezi încă
Turmele ieșind din sat.

Însă draga rîndunică
Nu se vede-acum zburînd,
Și pe case cocostîrcii
Nu se mai aud tocînd.

Vîntul printre arangi cînd trece,
Glasu-i sună jălitior,
Frunza dureros tresare
Ca atinsă de-un fior.

Încă-s verzi copacii-n codru,
Blîndul soare încă-i sus,
Dar zadarnice iluzii...
Nu mai vine ce s-a dus !

II

Codrul verde nu mai este,
Frunza-i scuturată jos ;
Lunca-i jalnică și mută,
Rîul trece tînguios.

Soarele se uită-n vale
Cu ochiu trist, posomorît,
După flonile-i frumoase
Câmpul geme amărît.

Dar ce văd ? o flonicică
Pe mal singur-a rămas,
Fluturi, păsări, flori și frunze
I-au zis toate bun rămas !

Tristă floare, lîngă tine
Cu plăcere mă opresc :
Dorul meu și-a mea durere
Pe-ale tale foi citesc.

III

Frunze galbene, uscate,
Ce așterneți drumul meu,
Cînd mă uit pe vînt cum treceți
Nu pot spune ce simt eu.

Acum suflă vînt de iarnă
Ori zefirul cel iubit,
Pentru voi tot una este,
Vacul vostru s-a sfîrșit.

Ah ! eu încă-s tot pe cale
Rătăcit și neștiut !
Vestitori de pace-adîncă
Cu plăcere vă salut !

IV

Trist la vale trece rîul,
Și în drumu-i nesfîrșit
Zice-un cîntec ce răsună,
Ca un plîns nepotolit.

În el iarbă, flori și fluturi
Acum nu se oglindesc,
Crengi de frunze despoiete
Undelor se tînguiesc.

Pe al soarelui chip dulce
Văl de negură s-a pus ;
Nouri ce vestesc a iarnă
Pribegesc mereu pe sus.

Și aproape și departe
Stinse-s toate pe pămînt,
Pare că natura dragă
Se gătește de mormînt.

Însă rîul se tot duce,
Și în drumu-i nesfîrșit
Zice-un cîntec... eu pe malu-i
Stau în loc și-ascult uimit.

V

Pe cînd soarele de vară
Din senin cu drag zîmbea,
Scump amic, frunza cea verde
Pe noi veseli ne umbrea.

Trist sînt astăzi, trist răzbate
Printre ramuri asprul vînt,
Frunza cu a mele lacrimi
Cade-acum pe-al tău mormînt.

VI

N-am cui spune-a mea durere,
N-am cui spune-al meu chin,
Lumea n-are dulci cuvinte
Pentr-un suflet cu suspin.

Florilor cu drag le-aş spune,
Însă ele nu mai sînt,
Frunzelor... Însă şi ele
Triste rătăcesc în vînt.

Ah ! căci n-am aripi, ca gîndul
Spre apus să plec în zbor
Peste munţi şi văi şi dealuri
Unde-ades merge-al meu dor.

Chinu-mi cu suspin şi lacrimi
Eu îl-aş spune fericit
Celei ce iubesc pe lume
Şi de care sînt iubit.

VII

Grădină mult iubită, la tine iarăşi vin
Cu vechea-mi tînguire, cu netrecutul chin.

Cînd te-am lăsat, în haină frumoasă străluceai
Ş-albastrul cer de vară în rîu-ţi oglindeai.

Prin verzile tufişuri voioase cinipiri,
Cărările-n podoabă de crini şi trandafiri !

Acum grădină dragă, în doliu te găsec,
Deasupra-ţi nori de iarnă mereu călătoresc.

Dar ca şi altă dată îmi place visător
Printre cerniţii arbori cărarea să cobor.

Cu rîul pe-a ta vale în jos să rătăcesc,
La cea căsuţă albă puţin să mă opresc.

Şi-n mersu-mi singuratic să-ngîn încetişor,
La dulcea-i amintire un cîntec de amor.

VIII

„Ziua bună, ziua bună“,
Florile duios șoptesc,
Și din zi în zi mai tare
Câmpurile se cernesc.

„Ziua bună, ziua bună“,
Sună glas iubit din cer,
Sînt cucoarele drumețe
Ce departe-n zare pier.

Ziua bună-mi zice mie
Un glas dulce, fericit,
Este pacea care pleacă
Și mă lasă nimicuit.

În curînd pe văi, pe dealuri
Trista iarnă s-a plimba
Și prin crengile pădurii
Crivățul va șuiera.

În curînd, amici, de mine
Voi cu dor veți pomeni,
Însă eu pierduta pace
Supt o cruce voi găsi !

BLESTEM

O, rîu, ce printre săloui te strecori povestind
Ș-al tău sîn alba lună îl vede tresărind.

U suce-se-ntr-o clipă și piară pe vecie,
Și sălcii și răchite, și-o jalnică pustie.

Să ardă împrejuru-ți sub arșița de vară.
Să geamă cu-ngrozire în iernile amare.

În drumu-i unda-ți tristă o floare nu-ntîlnească,
Și glasul tău poetic etern să amuțească.

Să vrei a te întoarce, dar să mergi tot înainte
Pe nisipiș, pe pietri, sub soarele ferbinte.

Pînă de tot seca-vei, să nu rămîe-n lume
De valul tău nici urmă, nici urmă de-al tău nume !

Cînd ea pe-aici va trece să-și mai aduc-aminte...
Nimic să nu găsească din cea-a fost înainte.

Loc verde să nu vadă privirea-i obosită,
Să caute odihnă pe-o piatră înnegrită.

Apoi răsune valea de tînguirea sa
Și-n chinu-i să nu poată o lacrimă vărsa !

Familia, XVIII, 24 ian./5 febr. 1882, nr. 4.

GÎNDURI TRISTE

I

A iernii vînturi aspre
Vor trece în curînd ;
Atunci vedea-vom iară
Pădurile-nfrunzînd.

A soarelui zîmbire
Pe flori le va trezi,
Plăcuta rîndunică
Din nou va ciripi.

Ah, numai al meu suflet
Atît de zbuciumat,
Va rămînea ș-atuncea
Pustiu și sfărîmat.

Căci mult iubitul oaspe,
Amorul pribegit,
El nu se va întoarce
La cuibu-i părăsit.

II

O, lacrimi, lacrimi de amor,
Și sufletu-mi v-a fost izvor,
De mult... atunci inima mea
Cu foc nestins bătea.

Acele timpuri au zburat,
Acum e ochiul meu uscat,
Și inima așa de-ncet
Ce bate-n al meu piept.

A ars, a ars și al meu sân
De-al așteptării dulce chin...
Încet un cântec murmuram
Și-n calea ei priveam.

Se duce-o zi și alta vine,
Pe cine-acum s-aștept, pe cine ?
C-un nesfârșit pustiu în piept
Rămas-a moartea s-o aștept !

Familia, XVIII,

11/23 apr. 1882, nr. 15.

LOCUL NAȘTERII

(Imitație)

Iată valea cea frumoasă,
Locul unde m-am născut,
Unde zorile vieții
Ca-ntr-un rai le-am petrecut.
Satul parcă-i plin de-un cântec,
Cântec lin, adormitor
Ce s-a scurs de mult acuma ;
Nani, nani puișor !

Dragi prieteni din pruncie
Unde sînteți voi acum ?
Să ne alungăm prin ploaie,
Mîngea să jucăm în drum,
Pînă cînd de la portiță
Un glas dulce, plin de dor
Să ne strige, să ne cheme :
Hai acasă, puișor !...

Pe un băț de-alun călare
Fug cît satul e de lung.
„Haide murgule, băiete,
Hai, căci alții ne ajung !“
Tatăl meu se uită-n urmă-mi
Și grăiește zîmbitor :
„Ce voinic, priviți la dînsul,
Dragul tatei puișor !“

Murgu-mi e setos, în baltă
Îl adăp, și îl-asfințit
Cu-ai mei frați de călărie
Vin acasă obosit.
Maica-n brațe mă cuprinde
Și la sînu-i iubitor
Mă adoarme cu-al ei cîntec :
„Nani, nani, puîșor !“

Eram tînăr ca o floare
Cînd de-aice am plecat,
Dar de-atunce cu ierni multe
Fruntea-mi s-a împovărat,
Cum trec anii-mi pare-un secol,
De cînd maica-ncetișor,
Sara murmura la capu-mi :
„Nani, nani, puîșor !“

Convorbiri literare,
XVI, 1882, nr. 5, p. 29.

RÎNDUNELELE

Ce sunete plăcute !
Ce dulce glas ceresc !
E grai de rîndunele
Ce-n cuib se drăgostesc.

Cînd capul scot afară
La lume blînd privind,
Cînd se reped ca gîndul
În aer, cirupînd.

Pe sus se-ntorc, s-alungă,
Departe zbor, dispar,
Apoi ca o săgeată
La cuib se-ntoarnă iar.

Mă uit la ele singur,
Ascult cum gînguresc
Ș-o ilacrimă fierbinte
În ochiul meu simțesc.

Acuși un an de-atuncea,
Tot astfel le-ascultam,
Și le priveam cum zboară...
Dar singur nu eram !

Familia, XVIII, 2/14 mai 1882, nr. 18.

DUS PE-A TINEREȚEI VALURI

Dus pe-a tinereței valuri
Ca o pasăre în zbor,
Steaua mea era speranța,
Lopătar blîndul amor.

Cerul strălucea deasupra-mi
În lumini trandafirii,
Dulce-mi îmbătau simțirea
Nepătrunse armonii.

Și departe printre piscuri
Un palat frumos lucea,
Dalb al fericirii mele
Minunat locaș era.

Fără teamă, ifără grijă
Lunecam din val în val ;
Mă credeam trecut de piscuri,
Mă vedeam ajuns la mal.

Vai ! dar cine să cunoască
Că-n văzduhul neclintit
Al ifurtunei vajnic spirit
Stă la pîndă nesimțit.

Cine să-și închipuiască
Că palatul sclipitor
Era numai nălucirea
Unui suflet visător ?

În noian adânc ascunsă
Doarme barca mea acum,
Eu pierdut pe-un țărm sălbatic
Fără țintă, fără drum.

Îndărăt iluzii moarte
Și credințe sfărâmate,
Înainte-mi întuneric
Și trista singurătate.

Îndărăt viața-mi jună
O grămadă de ruini,
Ș-a mea cale înainte
Numai câmp uscat cu spini !

Convorbiri literare,
XVI, 1882, nr. 5, p. 202.

TABLOURI

Prin rariștea pădurii
Ce sclipet luminos !
E soarele ce-apune
Cu vălu-i scânteios.

Copacii par cu frunze
De aur ca-n povești,
Și razele, splendoare
De curți împărătești.

Pe-a-nchipuirii aripi
Mă leagăn, rătăcesc,
Pin curțile frumoase
De-aproape le zăresc.

Pe-un dîmb înalt zidit,
Jos doarme-un lac întins,
C-o pînză de lumină
Blînd luna l-a încins.

Un chip cu păr de aur
Apare în ceardac,
Și ochii melancolici
Îi plimbă peste lac.

Dar valul se deșteaptă
Lin stuhul clătinînd,
Iar chipul melancolic
Tresare suspinînd.

Pădurea se umbrește,
Icoanele s-au stins,
Dar mult în urmă gîndu-mi
De farmec e cuprins.

Familia, XVIII,
11/23 iulie 1882, nr. 28.

ULTIMUL DOR

Acolo unde lângă rîu
Se-nșir răchiți bătrîne,
Se duce gîndul meu ades,
Se duce azi și mîne.

Acolo-i satu-ncununat
Cu-a nucilor verdeață,
Ferice acolo am trăit
A vieții dimineață.

Bisericuța cea de lemn
Și azi e vie-n minte-mi ;
Căsuța cu doi plopi la drum
O văd parcă nainte-mi.

Și parcă din grădină ies
Ș-apuc pe ulicioara
Ce duce la ogor, țîind
De mîna surioara.

Ah ! cugetul mi-e ne-mpăcat
Căci am pornit în lume,
Căci am fost surd la tristul plîns
Al iubitoarei mume !

Ca roua s-au topit, s-au dus
Iluziile toate,
Și sufletu-mi înstrăinat
De jale nu mai poate.

Și dacă din atâtea flori
Niciuna nu-mi rămâne,
Un singur gând, un singur dor
De suflet se mai ține...

De n-am putut ca să trăiesc
De scumpul sat aproape,
La cea biserică de lemn
Cînd oi muri mă-ngroape.

S-ascult prin somnul cel de veci
Cetaniile sfînte,
Ș-acele cînturi ce-mi aduc
De-a mea pruncie-aminte ;

Să mai ascult ca de demult
Cum seara toaca bate,
Cînd duhul păcii maiestros
Plutește peste toate.

Convorbiri literare, XIX,
1885, nr. 3, p. 280.

VALEA BIINȘULUI

La răsărit se-nalță munți
Cu vîrfuri maiestoase,
Iar spre apus frumoase culmi
Și dealuri păduroase.

Ca mîndră panoramă, jos
Se-ntinde-o vale verde,
Creată-anume pe pămînt
Privirea să dezmierde.

Cînd craiul zilei strălucit
Apare sus pe stîncă
Și valea o trezește-ncet
Din liniștea-i adîncă,

Drumețul stă în loc răpit
De farmecul naturii
Și pururea ar vrea să stea
La marginea pădurii.

Căci de sub bolte de alun
Izvoare cristaline
Revarsă tainic împrejur
Șoptiri de vrajă pline.

Și de departe din făget,
Prin cea singurătate
Se-mprăștie-al talangei glas
În tonuri cadențate.

Și colo-n șes un mîndru rîu
În raze strălucеște
Și cătră Biinș printre arini
Vuind călătorește.

O ! vale-n care m-am născut
Și-n care-a mea pruncie
A curs ca valul cel curat,
Ca vis de bucurie !

Cînd viața mea se va sfîrși,
La sînul tău mă-ngrope,
Aproape de cel rîu iubit
Și de pădure-aproape !

AMINTIRI

E târziu. De mult fereastra
Colo s-a întunecat ;
Însăși luna, straja nopții,
În cei codri s-a culcat.

Lângă râul ce visează
Murmurînd încetișor,
Singur stau hrănind durerea
Clîpelor ce se strecor.

Ah, așa de trist atinge
Suflul vîntului pribeag,
Floricelele în lacrimi
Și frunzișul din huceag !

Leagăn fericirii mele
Acest mal a fost cîndva,
Unde-ades sub vălul nopții
Tainic vin a lăcrăma !

12 iul. 1885, nr. 26.
Familia, XXI,

DOMNIȘOAREI M. B.

Cântă, cântă înainte !
Lasă-ți sufletul să zboare
Într-a vremei clipe sfinte
Cătră lumi nemuritoare.

Oh ! frumos ți se mai șede,
Cînd în zarea-nchipuirii
Eu te văd sub teiul verde
Atingînd coardele lirii.

Sau cînd noaptea la fereastră,
Fără să te știe nimeni,
Privești bolta cea albastră
Prin vrăjita-ntunecime.

Din frunziș te cheamă vîntul
Cu șoptiri dezmierdătoare,
Și cireșul legănîndu-l
Pică floare după floare.

★

Ale tale cînturi încă
Sînt o lină cîmpire,
Dar din inimă adîncă
Se simțește-a lor pornire.

Astfel zilele acele
Iarba cînd abia-ncolțește,
Șoapta unei păsărele
Ca un vers ne-nveselește.

Cîntă, cîntă înainte !
C-o evlavie cerească ;
Eu ascult în clipe sfinte
Melodia-ți sufletească.

Familia, XXI,
27 dec. 1885, nr. 50.

OSÎNDITUL DIN CARPAȚI

Bate vînt, pe sus în fugă nor pe nor se vîlmășește,
Vîrful codrului din neguri de-abia se mai zărește,
Numai colo-n fundul văii luce-o dungă de roșeață,
Ca o palidă speranță în o trudnică viață.
Nu mai știu : acea lucire dimineții-i vestitoare,
Sau amurgului și nopții înainte mergătoare ! ?
Nu mai știu, căci multă vreme, scursă în amărăciune,
Cerul n-am văzut, nici soare, cînd răsare, cînd apune,
Pîn' ce ușa ferecată greu urnindu-se-n țîțîne,
Drept o naltă milă, astăzi, s-a deschis și pentru mine.
Ca din orbul întineric desfăcut pe o minută,
Zbor să dau privirii triste prin cea vale cunoscută ! ?
Prin cea vale cunoscută, leagănul prunciei mele,
Unde liber ca un flutur într-un cîmp de floricele,
Aiii tineri fără grijă și ispită i-am purtat ;
Unde-n zori priveam la turme cum ies toate la suhat,
Unde strămoșeasca doină serile-ascultam într-una,
Pînă dintre brazi departe, tremurînd, venea și luna.

O ! cum vremea schimbă toate ! O ! cum omul nici gîndește
Viitorul ce cuprinde și ce soarte îi sfetește !
Din prelargul țării scumpe, de la sînul maicii mele,
M-au adus în aste ziduri și m-au pus în lanțuri grele.
În această groapă vie cînd m-aștern s-adorm, pe paie,
Al meu suflet treaz se-ncinge de a dorului văpaie

Și spre locuri scumpe mie se pornește, și se-ndreaptă
La cea casă afumată unde-n prag mereu așteaptă
O bătrână gârbovită, ce de jale se sfârșește,
Ș-o copilă iubitoare ce plângînd mă pomenește.
Vai, cu dînsele-mpreună ce-nfocat s-ar tîngui
Și iubitul meu părinte, dacă-n lume ar mai fi !
Dar mai bine că sub țărîna doarme somnul de vecie,
Decît să-și privească neamul istovit în grea urgie,
Decît fiul să și-l știe zăvorit cu mare pază
Și să n-aibă învoire pe o clipă să-l mai vadă.

După ceasuri lungi de veghe uneori așa simțesc
Inima că-mi bate iute, ochii-mi se pînjenesc ;
Parcă bagdadia cade, parcă norii groși mă strîng,
Parcă mă aud pe mine cum mă vait și cum plîng.
Oh ! așa mă arde atunci o dorință de-a porni
Și în lunca înverzită pieptul a mi-l răcori !
Libertate, libertate, fiica dragostei cerești,
Dulce mai presus de toate bunătățile lumesci,
Trez, cu inima zdrobită simț amar că te-am pierdut,
Iar în somn visez că iarăși lîngă tine-am renăscut.
Ah ! de-ar fi odat-aievea fața ta s-o mai zăresc,
Sîngele ș-a mea viață pentru tine le jertfesc !
Dar nu vieții mele-i lacom, dușmanul ce-n lanț mă strînge,
Ci un ideal puternic el voiește-n mine a frînge,
Ideal hrănit cu lacrimi și păzit în suferinți,
Cea mai sfîntă hărăzire fiilor de la părinți.
Însă mai curînd aceste ziduri au să se dărîme,
Mai curînd cumplite chinuri al meu trup o să-l fărîme,
Decît viața mea și limba, dulcea limbă-a maicii mele,
Să le-acoper cu rușine, lepădîndu-mă de ele.

Nu ! nu-i silă, nu-s cătușe, nu-i cruzime-n astă lume,
Să te-apese, să te facă ca să uști de-al mamei nume
Și de glasul ei de înger și de graiul desfătat
Ce l-ai gîngurit în leagăn și la sân cînd te-a purtat.
Și vrășmașul aspru, orîncen, în pornirea lui trufașe,
Poate năzui în cale mii de piedici uriașe,
Aspirațiile mîndre înaintea vor străbate,
Pînă-or fi cu biruință strălucită-ncoronate ;

Căci deasupra acestor bolte unde fiare zuruiesc
Și credința și virtutea cu amar se răstignesc ;
Mai presus de răutatea vrășmășiei seculare,
Și de planurile negre ce se țeș cu-nverșunare,
Priveghează și păzește ochiul cel neadormit
Al Părintelui din ceruri. Către dînsul umilit
Și îngenunchind cucernic, rugăcine-nalț fierbinte,
Soarta neamului ce geme în jug greu să ia aminte,
Să-i trimită-n întuneric raza îndrumării sale,
Ca să nu se rătăcească pe a nimicirii cale.
Astfel eu mă rog adese și sfîrșindu-mi închinarea,
Pacea mă sălășluiește, apoi somnul cu uitarea
Biruie cu-ncetișorul gîndurile răzvrătite
Și cu totul stinge lampa amintirilor cernite.
Îns-atunci cu-atît mai tare mi s-aprinde-n viș gîndirea...
Mii icoane-ngrozitoare îmi întîmpină privirea ;
Larmă, zvonuri surde, zvonuri surde, șuieră și-n aer tremur,
Munții vîrfurile-și clatin ca de un grozav cutremur ;
Fulgerele săgetează, vajnic tunetul vuieste,
Codrul de stejari se-ndoaie, valea urlă, clocotește.
În acest vârtej sălbatec, fulgere cînd trec prin ceață,
Se arată scene crunte care sufletul îngheață ;
Mai apoi lucind cu slavă, se pogoară dintr-un nor,
Săbie de foc în mînă, îngerul răzbunător.

NOAPTEA ¹

După culmi înalte
Soarele s-a stins,
Peste văi și dealuri
Noapte s-a întins.

Stelele s-arată
Una câte una,
Printre fagi se vede
Licurind și luna.

Frunza nu se mișcă,
Vânt nu aburește,
Peste toate-o mare
Liniște domnește.

Numai în adâncul
Sufletului meu
Valul suferinței
Vijie mereu ;

Și grijile negre
Nu se liniștesc,

¹ Aceasta e ultima poezie publicată de Miron Pompiliu.

Ci mereu la capu-mi
Stau și străjuiesc.

Du-te, noapte, du-te ;
Tu nu ai putere
Peste-a vieții mele
Aprigă durere.

Altă noapte este,
Ce singură poate
Să aline-a mele
Suferințe toate !

Familia, XXXIII,
30 nov./12 dec. 1897, nr. 48.

2. TĂLMĂCIRI

COPILA BIRTĂȘIȚEI

(Uhland)

Trei flăcăi trec Rinul și din drumul lor
La o birtășiță se abat cu dor.

— Birtășiță dragă, am venit să bem,
Ș-a ta mult frumosă fată să vedem.

— Berea mea e rece, vinul meu curat,
Copila mea doarme pe al morții pat.

Și-n camera tristă spăimîntați intrînd,
Găsiră copila în sicriu zăcînd.

Cel dintîi ia vălul, de pe ea uimit
Și lung o privește cu ochiul mîhnit :

— De-ai trăi tu încă, ũngerăș frumos,
De-astăzi înainte te-aș iubi voios.

Al doilea vălul peste ea-ntinzînd
Își întoarsă fața cu amar plîngînd :

— Ah, căci vîntul morții curînd te-a sfîrșit
Tu, pe care-odată fericire-am iubit !

Al treilea iarăși vălul ridică
Și palida-i gură oftînd sărută :

— Eu te-am iubit, dragă, pîn-a nu muri.
Te iubesc acuma și-n veci te-oi iubi.

Convorbiri literare, IV.
1870, nr. 10, p. 168.

STRÎNGÎNDU-SE DE MÎNĂ

(Heine)

Strîngîndu-se de mînă
Cînd doi se despărțesc,
Suspinele-i înecă
Și lacrimi îi sfîrșesc.

Dar noi n-am plîns, iubită,
Nici „ah“, nici „vai“ n-am zis,
Și plînsul și suspinul
Pe urmă ne-au cuprins !

Convorbiri literare, VI,
1871, nr. 22, p. 372.

MITUL FURTUNEI

(N. Lenau)

Pe patul ei pașnic, mută, nemișcată,
Marea cea adîncă zace răsturnată,
Nici o salutare malului șoptind ;
A undelor pulsuri stau înădușite,
Scînteile serii zboară nesimțite,
Ca pe fața tristă-a unui om murind.

O singură frunză pe mal nu tresare,
Ca-mpietriți copacii stau în ascultare :
Nu se mișc-o undă, ori un vînt ușor.
Soarele sffrșește zilnica sa cale
Acum împrejurul liniștei mortale,
Ale nopții umbre negre se-nfășor.

Cînd deodată-n poala cerului s-arată
Grămadă de nori neagră, îndesată
Răsuflînd în spațiu surde, lungi urlări ;
Se smucesc, se-nalță, vin cu răpejune
Și-n grozave grupe grele de furtune
Se înșiră-n jurul adormitei mări.

Cu voce de tunet stranie, adîncă
Ei întreabă marea : „Mai trăiești tu încă ?“
 Și zbucesc în lacrimi cu dor neîmpăcat.
Cu fiori și tremur ei împrășcă raze
Pe culcușu-i pașnic și privesc să vază,
 Dacă muma-mare sufletul și-a dat ?

Nu, ea nu e moartă ! Din somnu-i tresare
L-a fiilor plîngeri și strigări amare ;
 Copiii cu mama în răpirea lor
Se revăd cu dulce și se-mbrătoșează
Și danțînd sălbatic, veseli întonează
 În corul furtunei un cîntec de-amor.

Converbiri literare, VI, 1871, nr. 22, p. 372.

SUVENIREA

(Lamartine, *Meditații poetice*, IX)

O zi pe alta deșert se scurmă
Și fără urme se risipesc ;
Pururea-n pieptu-mi eu te simțesc,
Scump al iubirei vis de pe urmă !

A mele zile ce trec curînd
Le văd în urmă-mi căzînd grămadă,
Precum stejarul vede picînd
Prinprejur frunza-i stinsă, uscată.

Ninsoarea vîrstei m-a-ncărunțit ;
Abia mai mișcă răcitu-mi sînge,
Precum pârful ce-n lanț îl strînge
Gerosul viscol nedumerit.

Dar chipu-ți tînăr ce strălucește
De-a mele doruri înfrumusețat,
Păzit în sînu-mi nu-mbătrînește ;
A vremii valuri deșert îl bat.

Nu, tu din ochii-mi nu ai pierit ;
Și cînd privirea mea amărîtă
De tine-n lume fu văduvită,
Deodată-n ceruri eu te-am zărit.

Și-n cer tot astfel te văd pre tine
Ca-n ziua tristă când mă lăsași,
Și spre lăcașul ceresc zburăși
Cu-a dimineții raze senine.

A ta frumuseță-nduioșătoare
Și-n cer cunună dulceă ta față ;
Acuma ochii-ți stinși de viață
Lucesc în raze nemuritoare.

Cu-a sa suflare de-amor plină
Zefiru-ți mișcă părul tufos ;
Și pe sân iarăși valu-i undos
În lungi și negre costiți s-alină.

În umbra ăstui vâl clătinat
Fața ta pare mai drăgălașă,
Precum aurora când se desfașă
Din vâlul nopții întunecat.

Prin nori, pustiuri, în orice parte
Ochii ș-auzu-mi te întâlnesc,
Vântul mi-aduce a tale șoapte,
Undele chipul tău oglindesc.

Când somnu-n brațe-i lumea cuprinde
Ș-ascult zefiru-n frunzi suspinând,
Eu cred că-i glasu-ți lin murmurând
Urechei mele sacre cuvinte.

Mîndrele focuri de mă uimesc
Ce-apar pe-al nopții vâl presărate,
În fiecare stea te zăresc
La care ochiu-mi cu drag s-abate.

Când vântul serii în zborul său
Scutură-n preajmă-mi miros de floare,
Mireasma dulce îmbătătoare
Îmi pare dragă aburul tău.

Și lâng-altare mîngîietoare
Cînd trist și singur eu mă înclin
Ș-o rugăciune tainic suspin,
Mîna ta șterge a mea plînsoare.

Cînd dorm, tu-n umbră stai lângă mine,
A tale aripi culci pe-al meu sîn,
A mele visuri vin de la tine
Dulci, ca de înger zîmbet senin.

O, dacă-n somnu-mi de mîna ta
S-ar curma firul zibelor mele,
Dumnezeiasca mea mîngîiere,
Ferice-n sînu-ți m-aș deștăpta !

Cum două raze se-mbrățișează,
Două suspinuri cum se îmbin :
A noastre suflete, unul formează
Și eu... eu încă plîng și suspin !

MORMÎNTUL DIN BUSENTO

(Platen)

Pe Busento la Cosenza noaptea gem cînturi profunde,
Din vîrtejuri echo sună, glas din apă le răspunde.

Cetele de goți războinici trec pe rîu la deal, la vale,
Pe un mort fără de seamăn, pe-Alarich îl plîng cu jale.

De-a sa țar-aici departe i s-a stins zarea vieții,
Cînd îi flutura pe umeri blondul păr al tinereții.

Pe-ntrecute lîngă țarmuri se strîng toți pentru-ngropare,
Spre-a muta rîul din locu-i, ei îi sap-o nouă cale.

În noianul scurs de apă ei pămîntul destupară,
Și pe mort armat, călare, în adînc îl așezară.

Peste el ș-a lui comoară apoi lutul năruiesc,
Ca să crească ierburi nalte din mormîntul vitejesc.

Atunci unda fu întoarsă iarăși la vechea ei cale ;
Strașnic spumegînd Busento în albia-i se prăvale.

Și în cor bărbații cîntă : Dormi în slava-ți vitejească !
Lacomul roman vrodată groapa să nu-ți pustiască.

Au cîntat... De-aceste cînturi oastea gotă se răsună.
Busento, din mare-n mare, du-le cu tine-mpreună !

Convorbiri literare, XIV, 1880, nr. 4, pp. 162—163.

PELEGRINUL DIN ST. JUST

(Platen)

E noapte-afară, vîjiu furtunile vrăjmaș,
Părinți, deschideți ușa acestui sfînt lăcaș !

Să odihnesc aice pîn' clopotul răsună,
Al cărui glas în templu la rugăciuni v-adună.

Ce-aveți în casa voastră să-mi pregătiți voi mie,
Un sarcofag și haina cea de călugărie.

O chilioară dați-mi, pe loc să fiu sfințit !
Mai mult de jumătate eu lumea-am stăpînit.

Pe capul ce la foarfeci se pleac-acum smerit
Coarne măiestoase odat-au strălucit.

Și umerii sub rasă de-acuma gîrboviți,
Cu-mpărătești veșminte au fost împodobiiți.

Mai nainte de moarte cu morți m-asemuiesc,
Ca vechea-mpărăție eu cad, mă risipesc.

Convorbiri literare, XIV, 1880, nr. 4, p. 163.

PÎRÎUL

(Goethe)

— Frumos și dimpede pîrîu,
Etern grăbești în drumul tău ;
Stau și gîndesc privind cum mergi :
De unde vii și unde-alergi ?

— Din sîn de stînci eu mă pornesc,
Pe drum de flori călătoresc,
Ceriul iubit pe valu-mi lin
Cu drag răsfață chipu-i senin.

De aceea vesel e traiul meu,
Făr-a ști unde, mă duc mereu ;
Cel ce din piatră mi-a zis să ies
Mă va conduce în al meu mers.

Convorbiri literare, XIV, 1880, nr. 4, p. 163.

CĂLĂTORUL ÎNTR-UN FERĂSTRĂU

(I. Kerner)

În ferăstrău, devale, m-am pus să odihnesc,
Și mă uitam la valuri cum roata învârtesc.

Priveam cum ferăstrăul — ca-n vis mi se părea —
Cum într-un brad de-a lungul, lungi drumuri deschidea.

Mi se părea că bradul ca viu se zbuciuma,
Și-n vers de jale-adîncă așa fel cuvînta :

— O, călător, aice, la timp tu ai sosit,
Căci pentru tine sînu-mi de răni e scrijelit.

Ist lemn, puțin a trece, al tău sicriu va fi,
În care lung repaus sub țarnă vei găsi.

Căzură patru scînduri, fiori reci am simțit,
Am vrut să-ngîn o vorbă, și roata s-a oprit.

Convorbiri literare, XIV, 1881, nr. 10, p. 382.

DINAINTEA UȘILOR

(Fr. Rükert)

La casa bogăției smerit am așteptat,
Și pe fereastr-afară un ban mi-au aruncat.

Bătut-am l-al iubirii locaș desfătător,
Și încă cinsprezece se-ndesuiau cu zor.

Încet bătui la poarta castelului slăvit :
„Aice cavalerul pe cal numa-i primit !“

Bietul cămin al muncii apoi am cercetat,
Dar dinlăuntru vaiet și ah a răsunat.

Bătut-am și la casa cu traiul mulțămit,
Dar nimene pe lume la mine n-a privit.

Mai știu eu o căsuță, la dînsa a rămas
În cele de pe urmă să bat pentru popas.

În astă locuință deși oaspeți mai sînt,
Dar pentru mulți e încă de ajuns loc în mormînt.

Concursuri literare, XIV, 1881, nr. 10, p. 383.

VIATA ȚIGANILOR

(Em. Geibel)

În umbră adîncă de codru frunzos
S-aud șoaapte, foșnet și glas zgomotos.
Pe frunze, pe pietre, pe fețe bizare
Fantastic se joacă a focului zare.

E lae pribeagă, e roi de țigani,
Cu plete undoase, cu ochi de vultani ;
Crescuți lîngă Nilul cu țarmii sfințiți,
De-al Spaniei soare fierbinte, pîrliți.

În sîn de verdeață, la foc scînteios
Sălbatici și mîndri bărbații stau jos ;
Femeile colo gătesc în ceaun
Mîncarea, și umplu ulciorul străbun.

Pe rînd își spun cînturi și basme frumoase
C-a Spaniei dalbe grădine faimoase ;
Și vorbe de vrajă la vreme grele, bune,
Acelor ce-ascultă o babă le spune.

La joc sar copile cu negri ochi vii ;
Scînteii roșii se-mprăștiu sărind din făclii,
Ghitara-i răpește cu cobza-mpreună,
Și toți se-ntorc vajnic în horă nebună.

Pe urmă se culcă de danț oboșiți,
De-al crengilor freamăt la somn îndulciți :
Și ei, ce prin lume pierduți rătăcesc,
Slăvita lor țară în vis o zăresc.

Dar cele-ntîi raze din zi cînd apar,
A nopții frumoase priveliști dispar ;
Cățărul s-aude bătînd în pămînt,
Și făr-a ști unde ei pleacă cîntînd.

Convorbiri literare, XIV, 1881, nr. 10, pp. 383—384.

COCOSTÎRCUL ROB

(Arany)

Singur, întristării pradă,
Cocostîrcul stă-n ogradă ;
Cum s-ar duce ș-ar străbate
Peste mări în depărtare !

Dar el are
Aripele retezate.

Stînd într-un picior, mocnește,
După ce i se urăște,
Jos celalt picior îl lasă,
Tot le schimbă... ce să facă,
Ca să treacă
Vremea care îl apasă ?

Lîngă aripi pus-a ciocul,
A privi, nu-l iartă locul :
Zid înalt în orice parte !
Ce folos că e dorință,
Nu-i puțință
Ca să vadă mai departe.

Nici de-a cerului privire
Nu mai are mulțămire,
Căci pe sus trec rînduri, rînduri,
Cocostîrci spre plaiuri line,

El rămîne
Năpustit în triste gînduri.

Tot aşteaptă, aşteaptă, aşteaptă,
Poate soarta i se-ndreaptă
Şi aripele i-or creşte,
Vesel cătră cer să zboare,
Unde-n soare
Libertatea-mpărăteşte.

Țarina e ofilită
Şi de cocostîrci lipsită,
Bietul numai el rămîne,
Ca un rob în jale mare
Şi pe care
Ca-ntr-o cuşcă-nchis îl ține.

Încă se mai văd cucoare,
Dar şi ele-s călătoare,
Stă, la dîinsele nu cată,
Căci el înţelege bine
Pe sus cine
Pleacă-n țară depărtată.

Totuşi face o-ncercare,
Nu cumva de-ar fi în stare
Să se-nalţe. E zadarnic !
Aripi are cu putere,
Dar durere !
Penele-s tăiate-amarnic.

Cocostîrc, sărman de tine,
În deşert te-aştepti la bine,
Penele n-o să-ţi mai crească,
Pînă-n iarnă chiar de-ar creşte,
Le ciunteşte
Cruda mîină omenească !

XI. NOTE

I

Nevesteasca a fost publicată pentru întâia oară sub acest nume în *Familia*, 1866, 11/23 septembrie, nr. 29, pp. 346—347.

Fără a se indica anul, *Nevesteasca* a fost reeditată de tipograful Augustin Deac din Gherla sub titlul *Starostii la nunțile țărănești culese de Miron Pompiliu*, cu precizarea că a fost descoperită într-o altă broșură intitulată *Foi pentru învățatură și petrecere*.

Noua ediție era însoțită și de un cuvînt către cititori pe care îl reproducem în cele ce urmează : „Răsfoind Foi pentru învățatură și petrecere, o veche culegere de gînduri, obiceiuri și versuri populare, m-am gîndit să spicuiesc cîteva din aceste creații scumpe ale poporului, pentru a le reda luminii.

Multe din ele s-au uitat, multe s-au modificat, de aceea am credința că aduc un real serviciu literaturii populare, reeditînd aceste spicuiuri. *Nevesteasca* pe care o reproduceam este un cîntec pe care Bihoreniul îl cîntă la nunți, atunci cînd cuscrii cu mirele se gată să vină după mireasă. Cel ce l-a cules și publicat întâia dată sub acest nume e M. Pompiliu.“

Ediția lui Deac e completată și cu un „descîntec“ al găineii la masă cules de studentul I. Boca.

O altă „nevestească“ bihoreană a fost publicată în anul 1931 de către profesorul Gh. Tulbure în revista *Societatea de miine* (Cluj, VIII, 1931/1932, p. 410) sub titlul *O nuntă în Bihor*. În prezentarea lui Tulbure *Nevesteasca* poartă titlul de *Cîntecul lăcății*. Fără a fi identice, cele două bucăți sînt asemănătoare atît prin prozodie cît și prin succesiunea dialogului.

Asupra obiceiurilor de nuntă ale bihorenilor Pompiliu revine și în volumul din 1870 în nota care însoțește balada *Gheorghită și mireasa lui*

(vezi, pp. 120—122 din lucrarea de față) vorbind despre „cununile de nuntă“ ce se oferă mirilor. Alte precizări în legătură cu nunțile bihorene se află în nota consacrată baladei *Lion Brad și soro-sa* (p. 122).

II

La 8 decembrie 1867 au apărut în *Concordia* primele două balade culese de Miron Pompiliu, *Stanciu și Vochița și Viță Cătunușă*. Prima dintre ele a fost reprodusă în volumul din 1870 iar a doua a rămas uitată în paginile ziarului budapestan. În 1902 ea a apărut însă în *Literatura populară a lui Eminescu* (p. 87), editată de Ilarie Chendi, cu precizarea că a fost culeasă de la Gura-Rîului, un „sat muntos de lângă Sibiu, admirabil situat“. În 1965 *Viță Cătunușă* reapărea și în ediția Perpessicius, (*Opere*, vol. VI, pp. 275—279). La note (p. 592) Perpessicius, comentînd afirmația lui Chendi și arătînd că balada fusese transcrisă de Eminescu în 1876, își puneă însă întrebarea : „culeasă de cine? De Eminescu sau poate de Miron Pompiliu, ce se afla la data aceasta în Iași și care afirmă în prefața culegerii sale din 1870 că și-a cules baladele de la Gura-Rîului, lângă Sibiu, și altele la Ștei...“ Întrebarea lui Perpessicius e îndreptățită. Cine a cules balada *Viță Cătunușă* de la Gura-Rîului? Ne îngăduim să răspundem : Balada a fost culeasă de Pompiliu în toamna anului 1867 și publicată de acesta în *Concordia*. Eminescu a primit balada de la Pompiliu și o transcris-o aproape cuvînt cu cuvînt după textul publicat de acesta, așa după cum se poate constata din textul reprodus de Chendi în 1902 și de Perpessicius în 1965. Îl reproducem și noi pentru confruntare. Se pune însă o nouă întrebare : cînd i-a oferit M. Pompiliu balada lui Eminescu? Păreră noastră este că darul s-a făcut în 1869 la București, pe cînd ambii debutanți activau — după cum se știe — în cadrul societății „Orientul“, și cînd probabil Eminescu îi împărtășise amicului său proiectul de a tipări, într-un timp relativ scurt, un volum de poezii populare. Credem totodată că acesta a fost și motivul pentru care Pompiliu n-a reprodus balada în volumul din 1870, așa cum a procedat cu *Stanciu și Vochița* și cu baladele publicate în ziarul *Traian*.

Iată și textul baladei așa cum a fost transcris de M. Eminescu în 1876, text „restaurat“ însă de Perpessicius pentru a se completa unele lacune (versurile 85—89). „Restaurarea, firește — adăuga Perpessicius — nu e mai puțin arbitrară, ca orice colaborare silită, însă în cazul de față se impunea“ (p. 592).

„Restaurarea“ ar fi trebuit să cuprindă însă și versul ininteligibil „frunză verde Șoralea“, care la Pompiliu este „frunză verde și-o lelea“ (lalea), aceasta fiind adevărata expresie populară.

În textul cules de Pompiliu, Eminescu a intervenit abia în două-trei locuri, introducând și versurile „Avradina Satina, / Hudri, basama leuca“, tot așa de ininteligibile ca și „Șoraleana“.

VIȚĂ CATĂNUȚA

Pe culmiț-a dealului,
Dealului Ardealului
Primblă-mi-se, mări, primblă,
Dali, cine mi se primblă ?
Dali, Viță Cătănuță
Cu-a lui dalbă de mîndruță,
Cu doi bani la buzunari,
Cu doispre'ce lăutari
Și cu patru călușei,
Încărcați de gălbinei
Cu mîndra pe lîngă ei.
Viță din grai că-mi grăia :
— De cînd mîndro te-am luat,
Nici un cîntec n-ai cîntat
Și-acuma-i anu-ncheiat,
Ia să-mi cînti un cîntecel
Măcar cit de mititel
Să-mi ascult un ceas la el.

Frunză verde Șoralea,
Mîndra din grai îmi grăia :
— Bucuros că ți-aș cînta
Dar mi-i portul femeiesc
Și mi-i glasul voinicesc ;
Cînd oi prinde a cînta
Munții s-or cutremura,
Fagii mari s-or legăna,
Petrele s-or despica,
Apele s-or turbura,
Fîntîna din Peșterea.
Poteră ne-a auzi
Înainte ne-a ieși,
Că-i o matcă de voinici
Peste patruzeci și cinci,
Și-i o matcă haiducească
Peste patruzeci și șasă,
Și pre mine m-or lua
Și pre tine te-or tăia,
Ce haznă Viță-i avea !

— Nu te teme, mîndra mea,
Pînă-î fi pe mîna mea
C-oi fi eu de te-oi ținea.
Cîntă, mîndră, cîntecul
Că mi-i drag ca sufletul !

Mîndra-ncepe a cînta,
Munții se cutremura,
Fagii mari se legăna,
Pietrele se despica,
Apele se tulbura,
Fîntîna din Peșterea.
Și potera i-auzea
Înainte li ieșea
Și din grai așa grăia :
— Alei, Viță Cătănuță,
Ce-ai cotate pe aice ?
De ne-ncurci tu florile
N-au hodină oștile !
Ia dă-ți tu Viță, vama !
Viță din grai și grăia :
— Ce fel de vamă ți-aș da ?
— Să-ți dai, Viță, pușca ta !
— Pușculița nu mi-oi da
Pînă capul, sus mi-a sta
Că mi-a dat-o tatăl meu
Să păzesc de capul meu.

— Ia dă-ți tu Viță, vama !
— Ce fel de vamă ți-aș da ?
— Să-ți dai Viță, pistolul !
— Io pistolul nu l-oi da
Pînă capul sus mi-a sta,
Că-l am de l-un cumnățel
Să-mi apăr trupul cu el.

— Ia dă-ți tu Viță, vama !
— Ce fel de vamă ți-aș da ?
— Să-ți dai Viță sabia !
— Io sabia nu oi da
Că mi-a dat-o frate-meu
Să-mi păzesc io capul meu.

— Ia dă-ți tu Viță, vama !
— Ce fel de vamă ți-aș da ?
— Să-mi dai Viță pe murgu !
— Eu pe murgu nu l-oi da,
Că mi l-o dat socru-meu
Să-mi poarte trușorul meu.

— Ia dă-ți tu Viță, yama !
 — Ce fel de vamă ți-aș da ?
 — Fie-mi curvă maica-ta !
 Eu pe maica nu ți-oi da,
 Că ea nu-i de seama ta.
 — Ia dă-ți tu Viță, yama !
 — Ce fel de vamă ți-aș da ?
 — Să-ți dai Viță pe mîndra.
 — Eu pe mîndra nu oi da,
 Avradina Satina,
 Hudri, basama leuca.
 — D-alei, Viță Cătănuță,
 Gată-te să ne luptăm
 În săbii să ne tăiem
 Zi de vară pînă-n seară
 Căci e zi de primăvară
 Și e lupta mai ușoară.
 Și de luptă s-apuca
 Cu foc mare se lupta
 În săbii că se tăia,
 Viță din gură grăia :
 — Mîndră, mîndrulița mea,
 Descinge-ți pustiul brîu
 Și-mi ține murgul de frîu,
 Că-mi pune capul Codrean,
 Al meu și al tău dușman.

Frunză verde Șoralea,
 Mîndra din gură grăia :
 — Ba io nu ți l-oi ținea,
 Dintre voi care-a răzbi
 De bărbat eu l-oi primi.

Viță rău se mînia
 Într-un picior se-ntorcea,
 Paloșul iute scotea
 Și capete reteza
 Tot polog că mi-i făcea,
 De galbeni îi culegea,
 Și-n desag că mi-i băga
 Și pe murgu-i arunca
 Și din grai așa grăia :
 — Pleacă, curvă-naintea mea
 O' vei vrea, o'nu vei vrea
 De nu, dracul să te ia,
 C-astă-vară mi-am cosit,
 Cîte clăi că mi-am clăit

La toate vîrf le-am făcut,
Numai una mi-am lăsat
Cu capul tău vîrfu să-i fac.

Frunză verde Șoralea,
Mîndra din gură grăia :
— Iartă Viță, greșeala !
— Poale lungi și minte scurtă,
Femeie nepricepută !
Eu greșeala ți-o ierta
Capul tău cînd l-oi tăia.
Și paloșul mi-l scotea
Capul mîndrei mi-l tăia,
Tot mușcături îl făcea
Și pe drumu c-o risipea ;
Numai țîțilele-i lua
Și-n buzunari le băga
Și pe murgu-ncăleca,
La soacră-sa se ducea :
— Bună ziua soacra mea !

După masă se punea
Ș-un cop de vin îmi cerea.
Soacră-sa din grai grăia :
— Viță, Viță, dragul meu,
Cum ți-ar sta ție de bine
De-ar fi și mîndra cu tine !

Viță din grai și grăia :
— Dă-ne soacră carne grasă
De la mîndra cea frumoasă
Fierbe desară cu varză !

Soacră-sa nu pricepea ;
Carne cu varză fierbea
Și-nainte-i aducea,
El din grai așa grăia :
— Mîncă și tu soacra mea
Carne de la fii-a ta,
Avradina Satina,
Hudri, basama leuca
Curvă-ai fost și dumneata.
Curvă-a fost și fata ta !
Și paloșul mi-l trăgea
Capul soacră-sa tăia,
Și averea i-o lua
Și-n desagi că mi-o băga
Și pe murgu-o arunca
Și din grai așa grăia :

— Haidați feciori după mine,
Să vă-nvățu-a trăi bine
Să vă duc pe strămtori,
Să vă iau la gălbiori,
Că-s mai ușori la purtare
Și-s mai spornici la schimbare !

III

Sub titlul *Ghișă Cătănuță*, avînd diferite variante, balada se află în numeroase alte colecții : Anton Pann (*O șezătoare la țară*, p. 72), Vasile Alecsandri, Tit Bud, I. G. Bibicescu, Iuliu Bugnariu, Enea Hodoș, At. M. Marienescu, Simion Mîndrescu, G. Dem. Teodorescu etc. Motivul și circulația ei au fost cercetate recent de Gh. Vrabie în monografia sa : *Balada populară română* (București, 1966, pp. 450—453). Din bogata d-sale bibliografie lipsește însă *Vișă Cătunuță* al lui Miron Pompiliu publicată în *Concordia*, care n-a fost precedată decît de variantele lui Anton Pann și Vasile Alecsandri. Spre deosebire de alte variante, balada descoperită de Pompiliu la Gura-Rîului și preluată apoi de Eminescu, face din *Vișă Cătunuță* un răzbunător nu numai asupra soției, ci și asupra mamei acesteia.

IV

Nevesteasca, orația de nuntă amintită mai sus, *Cîntecele populare* din *Albina* (1866, nr. 72) și baladele *Stanciu și Vochița* și *Vișă Cătunuță* publicate în *Concordia* (1867, nr. 20) constituie debutul folcloristic al lui Miron Pompiliu, reprezentînd prima etapă a activității sale de această natură. Ciclurile publicate în ziarul *Traian* (1869) — *Poesii poporane române din Crișana*, *Poesii poporane de sub poalele Bihorului*, reprezintă a doua etapă a activității sale. Cu excepția baladelor *Gheorghiiță și mireasa lui*, *Bradul*, *Răzbunarea*, *Fata Radului*, *Tudor și Catița*, *Mustrea fetei* și *Răscumpărarea voinicului*, nici una din aceste poezii nu au apărut însă, cum ar fi fost de dorit, și în volum. Aceasta explică în mare parte uitarea de care au fost înconjurate pînă acum — uitare dăunătoare atît cunoașterii activității folcloristice a lui Miron Pompiliu, și îndeosebi a cuvîntului său inaugural din 1869, cît și literaturii populare în sine. Una din puținele excepții de la această uitare o reprezintă antologia lui Ovid Densusianu *Flori alese din cîntecele poporului* (1920) în care sînt reproduse și cîteva din doinele publicate de Pompiliu în ziarul lui Hasdeu. (Vezi noua ediție a acestei antologii în recenta retipărire a unora din studiile

lui O. Densusianu făcută de M. Bucur : *Viața păstorească în poezia noastră populară*, București, 1966, pp. 135, 146.)

Unele din doinele culese de Pompiliu sînt utilizate de O. Densusianu și în studiul *Dorul și poezia păstorească* (p. 297, ediția de mai sus).

V

Cîntecul lui Bonaparte după cum se cîntă în Transilvania, a fost publicat, fără îndoială, la îndemnul lui B. P. Hasdeu (v. și *Napoleon cel Mare în poezia poporană a românilor*, — *Traian*, 1869, nr. 3).

Literatura „bonapartistă“ românească folclorică s-a îmbogățit de atunci încoace cu numeroase alte texte — vezi colecțiile G. Alexici, Ioan Pop-Reteganul etc. — ultimele dintre ele apărînd în *Arhiva someșană*, Năsăud, 1937, nr. 21, pp. 572—574 : *Versul lui Napoleon Bonaparte și în Cele trei Crișuri* (Oradea, 1940, p. 18 : *Napoleon și Banatul*). În *Balada populară română* Gh. Vrabie notează însă inexact titlul cîntecului cules din Transilvania de Pompiliu, atribuindu-i titlul general dat de Hasdeu (p. 304).

VI

Volumul *Balade populare române* tipărit la Iași în 1870 reprezintă partea cea mai cunoscută și mai apreciată a activității folclorice a lui Miron Pompiliu. Apariția lui a fost precedată de publicarea scrisorii trimisă lui Iacob Negruzzi la 1 noiembrie 1869. Deși o parte din informațiile ei au fost utilizate în studiul introductiv al ediției noastre, totuși, pentru a oferi o mai largă posibilitate de apreciere asupra ideilor și activității lui Pompiliu, o reproducem în acest loc în întregime, ea avînd aceeași importanță ca și cele două prefețe amintite și reproduse în paginile anterioare :

DOMNIEI-SALE, D-LUI REDACTOR AL CONVORBIRILOR LITERARE

Domnule redactor,

Ocupîndu-mă de mai mulți ani cu adunarea literaturii noastre populare, am ajuns a poseda o considerabilă colecțiune de balade, cîntece, hore etc., strînse mai cu seamă de la românii, ce locuiesc în valea Crișului-Negru, la poalele muntelui Bihor, și în împregiururile Săbiului.

Dorînd a da publicului iubitor de literatură națională ocaziunea de a putea cunoaște în cîtva și spiritul poetic al fraților de peste Carpați,

simțimintele, suvenirile, afecțiunile și pornirile inimii lor — m-am hotărât a tipări în broșure manuscrisele, ce posed.

Societatea „Junimea“ din Iassi, a binevoit a se însărcina cu editarea acestor creațiuni poetice populare.

Înainte însă de a ieși ele la lumină, am aflat de bine, să comunic câteva bucăți într-un ziar.

Mă adresez dar către d-voastră, domnule redactor, și vă rog a primi în coloanele Convorbirilor aici alăturatele balade, ca probă despre valoarea intrinsecă a volumului, ce se va tipări în curînd, și care va conține numai balade. Ele sînt așa, precum le-au improvizonat nemuritorul geniu al poporului român, în momentele sale de inspirațiune; cu prozodia lor silabică, neschimbată; cu rimele neatînse; cu limbajul lor provincial și local nealterat; pe scurt cu păstrarea originalității în toată puritatea sa.

Primiți etc.

MIRON POMPILIU

Apreciate întotdeauna și considerate ca una din cele mai bune culegeri transilvănene, *Baladele* lui Pompiliu au constituit în ultimii ani obiectul unei stăruitoare atenții din partea a numeroși istorici literari și folcloriști. Prefața lor a fost reprodusă de Perpessicius în volumul VI al *Operele* lui Eminescu (pp. 688 — 689), eruditul eminescolog aruncînd și o largă privire asupra relațiilor dintre Miron Pompiliu și M. Eminescu cu privire la literatura populară. În antologia de *Balade populare românești* (București, 1964) alcătuită de Al. I. Amzulescu au fost reproduse baladele *Voina și mîndra lui* (II, p. 214), *Mustrea fetei și Fata Radului* (III, pp. 265 — 266). Balada *Bradul*, sursa de inspirație a lui M. Eminescu pentru *Ce te legeni codrurile*, a fost reprodusă de O. Papadima — sub titlul *Leagănă-se bradu-n codru* — în antologia d-sale: *Cu cît cînt, atîta sînt* (București, 1963, pp. 455 — 456). Trecînd peste indicația lui Miron Pompiliu din prefața baladelor, Papadima dă însă ca loc al culegerii baladei satul Gura-Rîului, deși culegătorul arătase în mod clar că *Bradul* fusese descoperit în Ștei, satul său natal.

Diferite referințe asupra unora din baladele lui Pompiliu și a semnificației lor se află în volumul lui Gh. Vrăbie, *Balada populară română* (București, 1966).

Vrăbie insistă îndeosebi asupra baladelor *Nița și Petrea Banului*, *Iion Brad și soro-sa*, *Fata răutăcioasă*, menționîndu-le printre variantele din alte colecții și subliniind legătura lor cu motivele studiate (vezi pp. 185, 424, 444, 445, 449, 465).

VII

Poesiile populare de peste Carpați publicate în *Convorbiri literare* în anii 1871, 1876, reprezintă continuarea firească a culegerii din 1870, dar, ca și cele din ziarul *Traian*, nu au fost adunate în volum, împărțind astfel aceeași soartă. Unele din ele *Jelui-m-aș și n-am cui, Părănaș cu apă rece* etc. — au fost reproduse de Pompiliu în *Antologie* și în manualele sale.

Tabloul literaturii populare bihorene vechi se completează, în linii generale, cu următoarele culegeri și studii : Antoniu Pop, *Lira Bihorului. Balade populare* — Gherla, 1894 ; P. Hetcou, *Poesia populară din Bihor*, Beiuș, 1912 ; Bartók Bela, *Cîntece populare românești din comitatul Bihor*, București, 1913 ; Gh. Tulbure, *O nuntă în Bihor*, *Societatea de Mîine*, Cluj, 1931/1932, p. 410 ; Eugen Ceontea, *Literatura poporană în jud. Bihor*, în *Monografia-Almanah a Crișanei*, redactată de Aurel Tripou, Oradea, 1936, pp. 145—176. O contribuție largă la culegerea și cunoașterea folclorului bihorean a adus și Vasile Sala care a publicat numeroase broșuri : *Hore bihorene*, Buc., 1938 ; *Poesii populare din Bihor*, Buc., 1938 ; *Chinituri bihorene*, Buc., 1939 ; *Flori din Bihor, Cîntece populare*, Buc., 1939 ; *Bihorul în cîntecele sale populare*, Buc., 1939 ; *Hai la joc, Hore și doine bihorene*, Buc., 1939 ; *Bocete bihorene*, f.a.

VIII

În legătură cu basmul *Ileana Cosînzana*, prin care s-a deschis calea poveștilor lui Slavici și ale lui Creangă la *Convorbiri literare*, ținem să reproducem critica ce i-a fost adusă de Ioan Slavici îndată după apariția sa, mai înainte ca cei doi scriitori, deși erau din aceleași locuri, să se fi cunoscut. Critica lui Slavici avea în vedere atît limba și stilul basmului cît și fondul său moral. Ea a fost exprimată sub forma unei scrisori către Iacob Negruzzi trimisă de la Viena la 25 aprilie 1872 „*Ileana Cosînzana* — scria Slavici — *este după părerea mea, foarte bine scrisă. Pe alocurea* — adăuga însă epistolierul — *limba pare cam nepoporală, descrierile sînt prea detaliate. Cu deosebire prin această detaliere cursul poveștii să îngreunează. Poporul* — preciza Slavici — *descrie scurt ; sau prin asemănări marcante și luate din viața concretă — sau prin atribute mai mult ori mai puțin nebotărite. Afară de asta* — se arăta în continuare — *domnul M. P. voind a fi popular, întrebuințează cuvinte slave, pe care poporul nu le cunoaște. Una aș observa încă* — Slavici trece acum la critica fondului — *asupra mea Ileana Cosînzana a făcut o impresie oarecum neplă-*

cută. E peste puțină ca în toate variantele, Ileana să fie silită a-și înșela soțul. Eroii români, de ordine, se luptă cu dreptate. Ar fi trebuit ca acest pas să fi fost cel puțin motivat. El este în tot cazul o consecvență a gândirii creștine; tot în această gândire se află însă și motivul lui. De altfel — adăuga Slavici în încheiere — eu pot rătăci (greși).“ (I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, II, pp. 186—187)

Prima parte a criticii lui Slavici e discutabilă și el însuși va merge pe aceeași cale în basmele sale. Cea de a doua e însă cu totul subiectivă și ea aparține concepțiilor idealist-creștine ale autorului *Zinei zorilor*.

Cît de ușor se puteau confunda, din punct de vedere al limbii și al stilului, *Ileana Cosînzana* cu *Zina Zorilor* se constată și din faptul că N. Iorga, urmărind basmele lui Slavici, îi atribuie acestuia, din neatenție, însuși basmul lui Pompiliu (*Istoria literaturii românești contemporane*, I, p. 185).

IX

Publicat în 1886/1887 în *Convorbiri literare* (XX, pp. 993—1022) *Graiul românesc din Biharea* a deschis calea a numeroase alte cercetări lingvistice: Teofil Frîncu și George Candrea, *Românii din Munții Apuseni*, București, 1888; I. A. Candrea, *Graiul din Țara Oașului*, (1907); V. Vîrcol, *Graiul din Vilcea* (1910); O. Densusianu, *Graiul din Țara Hațegului*, București, 1915; Tache Papahagi, *Graiul și folclorul Maramureșului* (1925) ș.a.

Din punct de vedere bihorean cercetările au fost continuate de V. Sala, *Glosar din Vașcău (Șezătoarea, XXV, 1929, pp. 121—132)* și apoi cu un riguros spirit științific de Teofil Teaha în *Graiul din Valea Crișului-Negru* (București, 1961). Considerînd pe înaintașul său „diletant“ (p. 23), Teaha ține să sublinieze însă meritul lui Pompiliu de a fi fost primul care a început desțelenirea acestui vast și important domeniu (p. 23). O bună parte din glosarul întocmit de Pompiliu a fost preluat de Teaha și supus unei noi confruntări cu realitatea lingvistică bihoreană și cu fonetismul respectiv, izbutind să depășească și să lărgască în mod considerabil încercările precursorului său.

X

Studiul *Limbă, literatură și obiceiuri la românii din Biharea* a fost publicat postum în anul 1903 (*Șezătoarea, XI, pp. 161—189*). Munca pentru redactarea lui o începuse încă din 1887 cu intenția de a-l publica

în *Convorbiri*. La 8 octombrie 1887, scriindu-i lui Negruzzi despre călătoria sa în Transilvania, îi preciza următoarele : „*Am strîns din nou cîteva date, notițe despre limba crișenilor (Crișul-Negru) și bucăți de poezie populară. Însă din cauza ocupației cu ale școalei n-a fost chip să revăd materialul strîns și să înjghebez un articol de Doamne ajută. Ba azi, ba mâine, odată tot o să fac ceva...*“ (I. E. Torouțiu și Gh. Cardaș, *Studii și documente literare*, I, p. 152).

Plecînd la Riva în 1892 Pompiliu și-a luat materialul cu el și a continuat să-l studieze. La moartea sa studiul era terminat, dar în loc să fie predat *Convorbirilor*, așa cum am arătat în studiul introductiv, a fost vîndut „cu hurta“. Trista odisee a acestui ultim studiu a lui Miron Pompiliu a fost povestită de S. Teodorescu-Kirileanu în articolul *Cîteva cuvinte asupra lui Miron Pompiliu și a manuscrisului său (Șezătoarea, Fălticeni, XI, 1903, 1 martie, nr. 1, pp. 12—13)*. „*Manuscrisul — precizează S. T. Kirileanu — a fost vîndut de soția răposatului împreună cu prețioasa lui bibliotecă anticăriei Isr. Kuperman din Iași.*“ Cererea fratelui lui S. T. Kirileanu, Gheorghe Teodorescu-Kirileanu, de a i se permite copierea manuscrisului a fost refuzată. Aflînd de existența lui, Emil Gîrleanu l-a cumpărat pentru colecția sa și apoi „*d-lui — după relatările lui S. T. Kirileanu — a avut bunătatea a mi-l încredința mie să-l copii înadins pentru Șezătoarea*“. Manuscrisul, după indicațiile lui Kirileanu, avea forma unui carnet de buzunar cu 152 file. Pe fila ultimă se arăta, sub semnătura lui Pompiliu, că studiul a fost terminat la Riva în mai 1893. Pe aceeași filă se afla și indicația că materialul era sortit să slujească la scrierea unei monografii a comitatului Bihariei. „*L-am copiat întocmai — precizează Kirileanu — numai atîta că din vorbele locale, (provincialisme) am extras într-un capitol aproape toate cuvintele care făceau parte din terminologia populară și pe lângă asta am dat afară din colecție vreo cîteva cîntece de joc (hore) care erau prea pornografe*“ (p. 13). În legătură cu cuvintele neexplicate de Pompiliu, Kirileanu arată că a „*întrebat pe un ardelean Simion Meseșianul din Solnoc-Dobîca, care mi-a spus unele ce înșamnă și eu am însemnat numai pe cele care am văzut că știe bine ce înșamnă. Am mai adăugat și eu cîte o explicare, după cum am auzit în comuna Broșteni, jud. Suceava*“ (p. 13).

Articolul lui Kirileanu e important și pentru alte informații dar pe care, din lipsa unei documentări mai sigure, nu le putem lua în considerație. Kirileanu afirmă astfel, bazîndu-se pe o destăinuire a Elenei Sevastos, că Pompiliu ar fi și autorul prefeței volumului de *Poesii populare* publicat de M. Canianu la Iași în 1888. E adevărat că Pompiliu a intervenit pe lângă Iacob Negruzzi pentru publicarea în *Convorbiri* a unora

din doinele adunate de Canianu (vezi *Studii și documente literare*, I, p. 150), dar el nu dă nici un fel de precizări asupra elaborării prefetei respective.

În articolul lui Kirileanu (p. 12) se află și afirmația că poezia *Izvorul Tisei* publicată în anul 1869 în ziarul *Traian* (nr. 30), ar fi poezie populară, reproșînd lui Pompiliu omiterea ei din volumul *Balade*. Poezia menționată nu este însă creație populară, ci una din numeroasele poezii originale publicate de Miron Pompiliu în această perioadă.

Kirileanu afirmă totodată, fără a indica anul, că *Ileana Cosînzana* ar fi fost tipărită și de tipografia Șteinberg din București într-un volum de povești intitulat *Harap Alb*, volum pe care noi nu l-am putut afla însă.

Publicarea studiului inedit al lui Miron Pompiliu constituie un adevărat omagiu adus de tinerii folcloriști de la *Șezătoarea* marelui și nedreptățitului lor înaintaș.

XII. BIBLIOGRAFIE

A. In vol

B. In per

I

1. SCRIERILE LUI MIRON POMPILIU

lume și broșuri :

Balade populare române, Iasi, 1870, 94 p.

Antologie română pentru usul școalelor secundare..., Iași, 1885, ed. adăugită, Iași, 1887 ; ed. III, Iași, 1890.

Ileana Cosînzana, Biblioteca populară bucovineană, nr. 7, 1886, Cernăuți.

Codreana Sînzieana, Editura Librăriei Ciurcu, Brașov, 1895, 24 p. ; ediția II, Brașov, 1913, 28 p.

Marcu și Turcu. Legendă. Editura Librăriei Ciurcu, Brașov, 1904 (Biblioteca copiilor, 8 p.).

Starostii la nunțile țărănești, Gherla, f.a., 16 p., Tipografia Augustin Deac.

odice :

. *Versuri originale* :

Gîcitură, Familia, Budapesta, 1886, 15/27 ianuarie, nr. 2 (semnat M. P. Popiliu).

Ecouri de suspine, Familia, 1866, 25 iunie/7 iulie, nr. 18 (semnat M. P. Popiliu).

Rămas bun de la Crișana, Familia, 1866, 18/30 septembrie, nr. 30.

Din oraș, Familia, 1866, 23 oct./4 nov., nr. 35.

- O noapte în spital, Familia*, 1867, 18 februarie/3 martie, nr. 8.
- Triumful lui David, Familia*, 1867, 5/17 martie, nr. 10.
- Românca, Familia*, 1867, 18/30 iunie, nr. 25.
- La Clara, Familia*, 1867, 4/16 noiembrie, nr. 43.
- Iarna, Familia*, 1867, 22 dec./3 ianuarie, nr. 4.
- Nenorocitul, Foaea Societății pentru literatura și cultura română în Bucovina, Cernăuți, III*, 1867, 1 martie, nr. 3 (semnat M. Popiliu).
- Un orfan la mormântul mamei sale, Fenice, Almanahul Societății de lectură a junimei române din Oradea-Mare*, 1867, pp. 95—97 (semnat Miron Popiliu).
- Vrăjitul, Convorbiri literare, I*, 1868, p. 15 (semnat Moise Popiliu).
- O sară, Convorbiri literare, I*, 1868, pp. 349—350 (semnat Moise Popiliu).
- Ce nu pot uita, Familia*, 1868, 14/26 noiembrie, nr. 40.
- Dorul amantei, Albina Pindului*, 1868, 15 iulie, nr. 3.
- Românca și pandurul, Albina Pindului*, 1868, 15 iulie, nr. 3.
- Odoarele vieții mele, Albina Pindului*, 1868, 10 august, nr. 4.
- Vegierea, Albina Pindului*, 1868, 15 august, nr. 5.
- Amorul (imitație), Albina Pindului*, 1868, 1 septembrie, nr. 6.
- Dorul României, Albina Pindului*, 1868, 15 octombrie, nr. 9.
- În zori și seara, Albina Pindului*, 1868, 1 noiembrie, nr. 10.
- Iubirea de mamă, Familia*, 1869, 16/28 februarie, nr. 7.
- Românca de la Criș, Familia*, 1869, 20 aprilie/2 mai, nr. 16.
- La ea, Familia*, 1869, 15/27 iunie, nr. 24.
- Mihai, Traian*, 1869, 30 aprilie, nr. 5.
- Au căzut, Traian*, 1869, 30 aprilie, nr. 5.
- Vrăjitul, Traian*, 1869, 30 aprilie, nr. 5 (Repr. din *Convorbiri literare*).
- Oltul, Traian*, 1869, 13 iunie, nr. 21.
- Românca din Ardeal, Traian*, 1869, 20 iunie, nr. 24.
- Izvorul Tisei, Traian*, 1869, 6 iulie, nr. 30.
- Dor de mamă, Familia*, 1880, 21 sept./ 3 oct., nr. 72.
- Despărțirea noastră, Familia*, 1880, 26 oct./17 nov., nr. 82.

- Mama cea oarbă*, *Familia*, 1880, 16/28 noiembrie, nr. 88.
- Furtunile*, *Familia*, 1880, 25 dec./2 ian., nr. 98.
- Cînd ziua bună*, *Convorbiri literare*, XIV, 1880, pp. 279—280.
- Un cîntec*, *Convorbiri literare*, XIV, 1880, p. 280.
- Despărțire*, *Convorbiri literare*, XIV, 1880, p. 322.
- Un sicriu*, *Convorbiri literare*, XIV, 1880, p. 382.
- Glasuri de toamnă*, *Convorbiri literare*, XIV, 1880, pp. 478—481.
- Chin amar*, *Convorbiri literare*, XIV, 1880, pp. 481—482.
- Casa din vale*, *Convorbiri literare*, XIV, 1880, p. 197.
- Uitate erau*, *Convorbiri literare*, XIV, 1880, pp. 197—198.
- Amorul meu*, *Convorbiri literare*, XIV, 1880, p. 198.
- Foi de roză*, *Convorbiri literare*, XIV, 1880, p. 168.
- Suvenirile*, *Convorbiri literare*, XIV, 1880, p. 279.
- O amintire*, *Convorbiri literare*, XV, 1881, p. 278.
- Un vis de iarnă*, *Convorbiri literare*, XV, 1881, pp. 278—279.
- Triste versurile*, *Familia*, 1881, 1/13 ian., nr. 1.
- Stau adese*, *Familia*, 1881, 28 apr./6 mai, nr. 32.
- O scrisoare*, *Familia*, 1881, 18 iun./30 iunie, nr. 44.
- Te-am văzut*, *Familia*, 1881, 20 aug./1 sept., nr. 62.
- La sîn c-un foc ceresc*, *Familia*, 1881, 27 sept./9 oct., nr. 73.
- Așteptarea*, *Familia*, 1881, 25 oct./6 nov., nr. 77.
- Ură și amor*, *Familia*, 1881, 15 nov./27 nov., nr. 80.
- Plopii*, *Convorbiri literare*, XV, 1881, p. 400.
- Blăstem*, *Familia*, 1882, 24 ian./5 febr., nr. 4.
- Gînduri triste*, *Familia*, 1882, 11/23 aprilie, nr. 15.
- Rîndunelele*, *Familia*, 1882, 2/14 mai, nr. 18.
- Tablouri*, *Familia*, 1882, 11/23 iulie, nr. 28.
- Gînduri de foc*, *Familia*, 1882, 14/26 nov., nr. 46.
- Lîngă patul*, *Familia*, 1882, 28 nov./10 dec., nr. 48.
- Lîng-un mormînt*, *Convorbiri literare*, XVI, 1882, p. 119.
- Codru-n zare*, *Convorbiri literare*, XVI, 1882, pp. 119—120.
- S-a dus iarna*, *Convorbiri literare*, XVI, 1882, p. 201.
- Locul nașterii*, *Convorbiri literare*, XVI, 1882, p. 201.

Dus pe-a tinereții valuri, *Convorbiri literare*, XVI, 1882, pp. 201—202.

O dată cu zefirul, *Familia*, 1883, 30 ian./11 febr., nr. 5.

L-a tale grații, *Familia*, 1882, 23 oct./4 nov., nr. 43.

A ta zîmbire, *Familia*, 1882, 23 oct./4 nov., nr. 43.

Uitînd al vremii rost..., *Familia*, 1883, 13/25 martie, nr. 11.

Amorul Elenei, *Familia*, 1883, 19 iunie/1 iulie, nr. 25.

Aș vrea să plîng..., *Familia*, 1883, 20 nov./2 dec., nr. 47.

Zimbește-mi crudo, *Familia*, 1883, 11/23 dec., nr. 50.

De-atîtea ori, *Familia*, 1884, 22 ian./3 febr., nr. 4.

Cînd scriu aceste rînduri, *Familia*, 1884, 22 ian./3 febr., nr. 4.

Depart-am fost de tine, *Familia*, 1884, 19 febr./2 martie, nr. 8.

Ca-n vremi de mult, *Familia*, 1884, 19 aug./31 aug., nr. 34.

Unui poet din București, *Familia*, 1884, 19/31 aug., nr. 34.

Valea Bîișului, *Familia*, 1885, 5/17 mai, nr. 18.

Amintiri, *Familia*, 1885, 3 iunie/12 iulie, nr. 26.

Revedere, *Familia*, 1885, 1/13 sept., nr. 35.

Minca, *Familia*, 1885, 10 nov./22 nov., nr. 45.

Domnișoarei M. B., *Familia*, 1885, 15/27 dec., nr. 50.

Ultimul dor, *Convorbiri literare*, XIX, 1885, p. 280.

Oșînditul din Carpați, *Familia*, 1886, 25 mai/6 iunie, nr. 21.

La un român renegat, *Familia*, 1886, 24 aug./5 sept., nr. 34.

Noaptea, *Familia*, 1897, 30 nov./12 dec., nr. 48.

II. Traduceri :

Italia (poemă de Fr. Halm), *Albina Pindului*, 1868, 1 decembrie, nr. 12.

Suvenirea (a IX-a meditație), după Lamartine, *Convorbiri literare*, VI, 1872, pp. 429—430.

Pîrîul (Goethe), *Convorbiri literare*, XIV, 1880, p. 163.

Strîngîndu-se de mină (H. Heine), *Convorbiri literare*, XIV, 1880, p. 163.

De cînd (H. Heine), *Convorbiri literare*, IV, 1871, p. 373.

Călătorul într-un ferăstrău (I. Kerner), *Convorbiri literare*, XIV, 1880, p. 382.

Copila Birtășiței (L. Uhland), *Convorbiri literare*, IV, 1870, p. 168.

Apropiere (N. Lenau), *Convorbiri literare*, IV, 1870, p. 168.

Cîntecul captivului (L. Uhland), *Convorbiri literare*, IV, 1871, p. 168.

Mitul furtunei (N. Lenau), *Convorbiri literare*, IV, 1871, p. 372.

Mormîntul din Busento (Aug. Platen), *Convorbiri literare*, XIV, 1880, pp. 162—163.

Pelegrinul din St. Just (Aug. Platen), *Convorbiri literare*, XIV, 1880, p. 163.

Dinaintea ușilor (Fr. Rükert), *Convorbiri literare*, XIV, 1880, p. 383.

Cocostîrcul rob (Arany Ianos), *Familia*, 1887, 12/29 iulie, nr. 28.

III. Culegeri de folclor:

Nevesteasca — orație de nuntă — Familia, 1866, 11/23 septembrie, nr. 29.

Cîntece populare (I—VI), *Albina*, Budapesta, I, 1866, 28 sept., nr. 72. (semnat M. Popiliu).

Poesie populară : Stanciu și Vochița, Viță Cătunușă, Concordia, Budapesta, VII, 1867, 8 dec., nr. 90 (semnat M. Popiliu).

Poesii populare române din Crișana (cuvînt introductiv), *Traian*, București, I, 1869, 16 aprilie, nr. 1.

Poesii populare române din Crișana : Gheorghîță și mireasa lui ; Bradul ; Răzbunarea ; Fata bradului, Traian, I, 1869, 16 aprilie, nr. 1.

Poesii populare române din Crișana : Doine (I—IX), *Traian*, I, 1869, 18 aprilie, nr. 2.

Poesii populare române din Crișana : Doine (I—XI), *Traian*, 1869, 24 aprilie, nr. 4.

Poesii populare române din Crișana : Doine (I—IX), *Traian*, 1869, 22 iunie, nr. 5.

Poesii populare de sub poalele Bihorului : Balade : Tudor și Catița ; Mustrarea fetei ; Răscumpărarea voinicului, Traian, 1869, 6 iulie, nr. 30.

Cîntecul lui Bonaparte după cum se cîntă în Transilvania, Traian, 1869, 9 iulie, nr. 31.

Poesii poporane de lângă Săbiu (I—VII), Traian, 1869, 13 iulie, nr. 33.

Poesii poporane de sub poalele Bihorului, (I—V), Traian, 1869, 20 iulie, nr. 36.

Poesii poporane de sub poalele Bihorului, (I—IV), Traian, 1869, 25 iulie, nr. 38.

Poesii poporane române din Crișana : Doine (I—V), Traian, 1869, 27 sept., nr. 61.

Doine din pregiurul Săbiului (I—VII), Traian, 1869, 9 noiembrie.

Din poeziile poporului transilvănean, Convorbiri literare, III, 1869, pp. 302—304.

Poesii populare de peste Carpați, Convorbiri literare, V, 1871, pp. 113—116.

Poesii populare de peste Carpați, Convorbiri literare, V, 1871, pp. 295—296.

Poesii : Cîntece populare de peste Carpați, Convorbiri literare, X, 1876, pp. 202—203.

IV. *B a s m e :*

Ileana Casînzana, din costiță floarea-i cîntă, nouă-mpărății ascultă, Convorbiri literare, VI, 1872, pp. 17—31.

Codreana Sinzieana, Convorbiri literare, IX, 1875, pp. 185—192.

Păcală și Amăgeală și-au găsit omul, Familia, 1888, 10/22 ianuarie, nr. 2.

Tovărășie la hoțit, Familia, 1888, 24/5 februarie, nr. 4.

V. *S t u d i i :*

Graiul românesc din Biharea, Convorbiri literare, XX, pp. 993—1022.

Limbă, literatură și obiceiuri la românii din Biharea, Șezătoarea, Fălțiceni, VII, 1903, n-rele 11—12.

VI. Scrisori:

Conversare cu cititoarele: Corespondență din București, Familia, 1868, 27 nov./9 dec.

Conversare cu cititoarele: Corespondență din București, Familia, 1869, 11/23 ianuarie.

Scrisoare d-lui director al ziarului „Traian”, Traian, 1869, 25 aprilie, nr. 3.

Scrisoare d-lui redactor al „Convorbirilor literare”, Convorbiri literare, III, 1869, pp. 302—304.

Scrisori de la țară: I, Familia, 1886, 7 iulie/8 aug., nr. 30.

Scrisori de la țară: II, Familia, 1886, 24/5 sept., nr. 34.

Scrisori de la țară: III, Familia, 1886, 31 august/12 sept., nr. 35.

VII. Articole și recenzii:

Rezumat de prelecțiunile populare ținute de Societatea „Junimea”, Convorbiri literare, V, 1871, pp. 68—70.

Învățământul în școlile noastre; I. Studiul gramaticii, Convorbiri literare, IX, 1875, pp. 206—220; II. Studiul geografiei, Convorbiri literare, X, 1876, pp. 4—17.

S. C. Stoicescu, Fragmente din autori români vechi și moderni, Convorbiri literare, XII, 1878, pp. 270—287.

Sommer, Principii de stil și compozițiune, prelucrate de Dem. I. Popilian, Convorbiri literare, XIII, 1879, pp. 327—328.

I. Nădejde, Elemente de botanică, Convorbiri literare, XIII, 1879, pp. 483—484.

M. Strajanu, Manual de stilistică, Convorbiri literare, XIII, 1879, p. 484.

Vocea română (ziar), Convorbiri literare, XIV, 1880, p. 164.

S. G. Petrini, Colecțiune de fabule române, Convorbiri literare, XIV, 1880, p. 200.

Victor Dogaru, Abecedar pentru cl. I, Convorbiri literare, 1880, XIV, pp. 283—284.

M. Strajanu, Manual de gramatica limbii române, Convorbiri literare, XIV, 1880, p. 363.

M. Toma, Catehism pentru învățământul religiei în școala primară, Convorbiri literare, XIV, 1880, pp. 363—364.

Teodor V. Păcățian, Flori de toamnă, Convorbiri literare, XIV, 1882, pp. 403—404.

Heinrich I. Kampe, Robinson cel june, trad. de D. S. Panfiliu, Convorbiri literare, XIV, 1882, pp. 451—452.

Ion Nădejde, Gramatica română, Convorbiri literare, XVIII, 1884, pp. 38—39.

Isaia B. Bosco, Florile inimii, Convorbiri literare, XVIII, 1884, pp. 251—252.

Voltaire (postum), Jurnalul literar, Iași, 1939, 12 martie, nr. 11.

2. SCRIERI DESPRE MIRON POMPILIU ȘI EPOCA SA

- Bănescu, N., O „misiune“ a lui Miron Pompiliu, *Convorbiri literare*, XLIII, 1909, pp. 1300—1305.
- Bogdan-Duică, Gh., E. Potoran. *Poezii Bihorului* (raport de premiere către Academia Română), *Analele Academiei Române*, LIV, 1933—1934, p. 127.
- Bogdan, I., M. Pompiliu, *Antologie română pentru usul școalelor secundare* (recenzie), *Convorbiri literare*, XIX, 1885, pp. 982—985.
- Bolca, Vasile, *Lepturiștii din Oradea, Transilvania*, 1944, februarie, nr. 2, pp. 134—162.
- Breazu, Ion, *Folklorul revistelor „Familia“ și „Sezătoarea“*, Sibiu, 1945.
- Călinescu, George, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, București, 1941, pp. 380—382.
- Călinescu, George, *Material documentar, Studii și cercetări de istorie literară și folclor*, IX, 1960, nr. 4, p. 763.
- Călinescu, George, *Estetica basmului*, București, 1965.
- Cardaș, Gh., *Poezii și prozatorii Ardealului pînă la Unire*, Biblioteca pentru toți, nr.-ele 1376—1383, București, 1936, pp. 242—249.
- Cuza, A. C., *Necrolog*, în *Convorbiri literare*, XXXII, 1897, 1 decembrie, nr. 12, p. 184.
- Dicționar enciclopedic român*, București 1965, p. 818.
- Iorga, N., D. Const. Pavel, *Miron Pompiliu, viața și opera* (recenzie), *Revista istorică*, 1932, pp. 106—107.
- Iorga, N., *Istoria literaturii românești contemporane*, I, București, 1934.

- Monografia — Almanah a Crişanei*, Oradea, 1936, p. 336.
- Negruzzi, Iacob, *Amintiri din „Junimea“*, Bucureşti, 1938.
- Neş, Teodor, *Oameni din Bihor*, Oradea, 1937.
- Panu, Gh., *Amintiri de la „Junimea“ din Iaşi*, vol. I—II, Bucureşti, 1942.
- Papadima, Ovidiu, *Doi contemporani ai lui Eminescu : Anghel Demetrescu şi Miron Pompiliu, Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor*, XII, 1963, nr.-ele 3—4, pp. 611—613.
- Pavel, Const., Dr., *Şcoalele din Beiuş, 1828—1928*, Beiuş, 1928.
- Pavel, Const. Dr., *Miron Pompiliu, 1847—1897, viaţa şi opera lui*, Beiuş, 1930.
- Popescu, Pericle, *Miron Pompiliu (panegiric)*, *Opinia*, Iaşi, 1897, 26 noiembrie, nr. 172.
- Şardin, Vladimir, *Din trecutul Botoşanilor — Figuri dispărute —*, Botoşani, 1929.
- Teaha, Teofil, *Grainul din valea Crişului-Negru*, Bucureşti, 1961.
- Teodorescu, Kirileanu S., *Cîteva cuvinte asupra lui Miron şi a manuscrisului său, Şezătoarea*, XI, 1903, 1 martie, nr. 1, pp. 12—13.
- Toruşiu, E. I., *Studii şi documente literare*, vol. I—IV, Bucureşti, 1931—1933.
- Vartolomeu, Vasile, *Mărturii culturale bihorene*, Cluj, 1944, pp. 206—223.
- Verbină, I., *Aspecte din lupta junimistă în Transilvania*, în *Studii literare*, Sibiu, 1942, I, pp. 81—86.
- Convorbiri literare*, IV, 1870, pp. 118—120, *Miron Pompiliu, Balade populare*, (recenzie).

CUPRINS

<i>Studiu introductiv</i>	V
<i>Notă asupra ediției</i>	LXIV
I. PRIMELE CULEGERI	1
Nevesteasca (<i>Orație de nuntă</i>)	3
Cîntece populare	10
Vișă Cătunuță (<i>Baladă</i>)	13
II. POESII POPORANE ROMÂNE DIN CRI- ȘANA	19
Scrisoare către redacția ziarului <i>Traian</i>	21
Doine	25
III. POESII POPORANE DE LÎNGĂ SĂBIIU	39
Poezii populare	41
IV. CÎNTECUL LUI BONAPARTE DUPĂ CUM SE CINTĂ ÎN TRANSILVANIA	47
Cîntecul lui Bonaparte	49
V. BALADE POPULARE ROMÂNE (1870)	51
Prefață	53
Bradul	55
Todorîța și moșneagul	57
Mustrarea fetei	60
Marcu și Turcu	62

Nevasta fugită	65
Gheorghîță și mireasa lui	68
Fata ghinerariului	70
Ion Brad și soro-sa	73
Pasărea străină	75
Gheorghe	77
Fata Radului (<i>Fragment</i>)	80
Giurgiu	82
Drăguța înșelată	86
Feciorul și pedepsirea maică-sa	89
Fata răutăcioasă	93
Nița și Petrea Banului	96
Pruncul și fata Țagului	99
Moartea drăguței	102
Stanciu și Vochița	104
Ana Ardeleana	107
Tudor și Catița	110
Voina și mîndra lui	112
Răscumpărarea voinicului	117
<i>Note</i>	118
VI. POESII POPULARE DE PESTE CARPAȚI	131
Bade, pe cînd...	133
Plecarea	134
Spune, mîndră...	136
Floricică...	137
La fîntînă	138
Spune-mi...	140
Cerceii și măregele	141
Feciorul fermecat	142
Un dor de junie	143
Omul drag și omul urît	144
Jalea înstrăinării	145
Nevasta zburdalnică	146
Bărbatul urît	147
Nevasta și furca	148
Vinul și pălinca	150
Blăstemul mîndrei	152
Mă dusei...	153
Mă-nsurai...	155
Cîntece	157

VII. BASME	161
Heana Cosînzana...	163
Codreana Sînzieana	191
Păcală și Amăgeală și-au găsit omul	201
Tovărășie la hoțit	206
VIII. SCRISORI DE LA ȚARĂ	209
Scrisoarea întâi	211
Scrisoarea a doua	215
Scrisoarea a treia	220
IX. STUDII DESPRE LIMBĂ	227
Graul românesc din Biharea	229
Limbă, literatură și obiceiuri la românii din Biharea	255
X. ADDENDA	303
1. <i>Versuri originale</i>	305
Românca și pandurul	305
Vegierea	307
Dorul României	310
Mihai	313
Iubirea de mamă	315
Românca de la Criș	317
Oltul	319
Românca din Ardeal și călătorul	322
Izyorul Tisei	325
Furtunile	327
Casa din vale	328
Un cântec	329
Dor de mama	330
Despărțirea noastră	331
Mama cea oarbă	332
Un vis de iarnă	333
La sîn c-un foc ceresc...	335
Un sicriu	336
Plopii	337
Glasuri de toamnă	339
Blestem	344
Gînduri triste	345

Locul nașterii	347
Rîndunelele	349
Dus pe-a tinereței valuri	350
Tablouri	352
Ultimul dor	354
Valea Biinșului	356
Amintiri	358
Domnișoarei M. B.	359
Oșînditul din Carpați	361
Noaptea	364
2. <i>Tălmăciri</i>	366
Copila birtășiței (Uhland)	366
Strîngîndu-se de mînă (Heine)	368
Mitul furtunei (N. Lenau)	369
Suvenirea (Lamartine, <i>Meditații poetice</i> , IX)	371
Mormîntul din Busento (Platen)	374
Pelegrinul din St. Just (Platen)	375
Pîrful (Goethe)	376
Călătorul într-un ferăstrău (I. Kerner)	377
Dinaintea ușilor (Fr. Rükert)	378
Viața țiganilor (Em. Geibel)	379
Cocostîrcul rob (Arany)	381
XI. NOTE	383
XII. BIBLIOGRAFIE	399
1. <i>Scrierile lui Miron Pompiliu</i>	401
2. <i>Scieri despre Miron Pompiliu și epoca sa</i>	409

